

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Türk Tarihi ve Kültürü Açısından Türkiye’de Bulunan
Kırım Dernek ve Vakıflarının Önemi

Hacı Murat ARABACI

2502970312

Danışman

Prof. Dr. Abdülkadir DONUK

İstanbul 2006

TEZ ONAYI

GENEL TÜRK TARİHİ Anabilim Dalında **2502970312** numaralı **HACI MURAT ARABACI**'nın hazırladığı **“TÜRK TARİHİ VE KÜLTÜRÜ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE BULUNAN KIRIM DERNEK VE VAKIFLARININ ÖNEMİ”** konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35.Maddesi uyarınca
..... günü saat: .../...’de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin’ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA

Türk Tarihi ve Kültürü Açısından Türkiye’de Bulunan Kırım Dernek ve Vakıflarının Önemi

Hacı Murat ARABACI

ÖZ

Kırım Yarımadası, Karadeniz’e hakim bir noktada bulunması ve Asya’dan gelen ticaret yollarının bittiği yer olması nedeniyle ilkçağlardan itibaren birçok kavmin hakimiyetine girmiştir. Kırım, Türk Tarihi açısından en verimli dönemlerinden birini Kırım Hanlığı döneminde yaşamış ancak, 1783 yılından sonra Kırım Türkleri Rus hakimiyetine girmiştir. Bu tarihten itibaren Kırım Türkleri Anadolu’ya göç etmeye başlamışlar, bu göçler II. Dünya savaşı sonrasına kadar sürmüştür. 1944 yılında Kırım Türkleri Stalin tarafından Kırım’dan sürgün edilmişler ve uzun yıllar Kırım’a tekrar geri dönme mücadelesi vermişlerdir. SSCB’de yaşanan gelişmeler sonrasında, 1989 yılından itibaren de Kırım’a dönme hakkı kazanmışlardır.

Anadolu’ya göç eden Kırım Türkleri burada çeşitli sivil toplum kuruluşları etrafında bir diaspora kimliği oluşturmuşlar ve siyasi, kültürel, folklorik vs. sahalarda ‘Kırım Türk Kültürü’nü yaşatmaya çalışmışlardır. XX. Yüzyılın başlarından itibaren Türkiye’de Kırım Türklerinin oluşturdukları sivil toplum örgütlerine rastlanmaktadır. Ancak, ciddi manada dernekleşme 1950’li yıllardan sonra meydana gelmiştir. İlk dönem kurulan dernekler daha çok tiyatro, halk oyunları vs. faaliyetler ile kültürel ve folklorik olarak ‘Kırım Türk Kültürü’nü yaşatma çabası içerisindeydi. Ancak 1990’lı yıllardan itibaren SSCB’nin dağılması ile, Kırım’a geri dönüş imkanının ortaya çıkması, bir anda Türkiye’deki Kırım diasporasında bir canlanma meydana getirmiştir. Bunun sonucu olarak Türkiye’deki Kırım dernek ve vakıflarının sayısı artmış, yapılan faaliyetler de kültürel ve folklorik olmaktan çıkmıştır.

Günümüzde Kırım diasporası, kurdukları dernek ve vakıflar kanalıyla özellikle Kırım’a geri dönmek isteyen sürgündeki Kırım Türklerine siyasi, kültürel, maddi ve moral yardımlarda bulunmakta ve bilhassa Türkiye Cumhuriyeti devletinin Ukrayna ve Rusya devletleri ile olan dış ilişkilerinde, Kırım Türkleri ve onların taleplerinin dikkate alınması için mücadele etmektedir.

Türk Tarihi ve Kültürü Açısından Türkiye’de Bulunan Kırım Dernek ve Vakıflarının Önemi

Hacı Murat ARABACI

ABSTRACT

Crimea peninsula, as it is at a dominant place over the black sea and is an ending point of the trade roads coming from Asia, has been governed by many tribes since primitive ages. Crimea lived one of its golden ages during Crimea Khanate period with regard to Turkish history, but after 1783, Crimea Turks were governed by Russians. Since then, Crimea Turks had begun to move to Anatolia which is till the end of the Second World War. In 1994, Crimean Turks had been deported from Crimea by Stalin and they had struggled to return for long years. After the developments in Union of Soviet Socialist Republics, they had gained the right to return Crimea.

Crimean Turks, who had moved to Anatolia, formed a Diaspora identity around various civil society institutions, and tried to keep alive “Turkish Crimean Culture” in political, cultural and folkloric ...etc. fields. Since the turn of 20th Century, civil society institutions organized by Crimean Turks have been seen in Turkey. But the actual socialization occurred after 1950s. Early clubs were in a struggle to keep alive Turkish Crimean culture folkloric and culturally rather by activities of theatre, cultural dancing. However, beginning from 1990s, the chance to return Crimea, with the dispersal of U.S.S.R., has momentarily made an enlivenment within the Diaspora of Crimean in Turkey. As a result, the number of Crimean clubs and associations in Turkey increased, and the activities got rid of being cultural and folkloric.

Today, the Diaspora of Crimean, through clubs and associations, helps politically, culturally, financially and morally, especially the deported Crimean Turks who want to return Crimea, and also struggle draw attention to Crimean Turks and their demands in the foreign affairs of Turkish Republic with Ukraine and Russia.

ÖNSÖZ

Kırım Yarımadası, Karadeniz'e hakim bir noktada bulunması ve coğrafi, stratejik ve ticari önemi oldukça büyük bir yer olması nedeniyle, ilkçağlardan itibaren birçok kavmin hakimiyetine girmiştir. İlk kez M.S. IV. Asırdan itibaren Türk varlığı görülen Kırım, Türk tarihi açısından en verimli dönemlerinden birini Kırım Hanlığı döneminde yaşamıştır. Bu devirde, Osmanlı Devleti açısından büyük jeopolitik ehemmiyeti bulunan Kırım, aynı zamanda Türk kültür tarihinde önemli bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. Ancak, 1774'de Osmanlı himayesinden çıkan Kırım Türkleri, 1783 yılından sonra Rus esareti altına girmiştir. Bu tarihten itibaren Kırım Türkleri Anadolu'ya göç etmeye başlamışlar, bu mecburi göçler II. Dünya savaşı sonrasına kadar sürmüştür. 1944 yılında Kırım Türkleri, Stalin tarafından topyekun sürgün edilmişler ve uzun yıllar Kırım'a tekrar geri dönme mücadelesi vermişlerdir. SSCB'de yaşanan gelişmeler sonrasında, ilk kez Kırım'a geri dönmeler başlamış, Kırım Türklerinin bu mücadelesi halen devam etmektedir.

Bu çalışmada, Türk tarihi ve Türk kültürünün en mühim unsurlarından biri olan Kırım Türklerinin kısa tarihi, Türkiye'ye göç etmeleri ve ardından burada teşkilatlanmaları, kurulan bu teşkilatların siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel vs. faaliyetleri araştırılmış; Bu çalışmaların Türk tarihi ve Türk kültür tarihi açısından taşıdığı önem değerlendirilmiştir.

Çalışmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Kırım Tarihi hakkında kısa bilgi sunulmuş, Kırım'daki Türk varlığının tarihi arka planı ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde, Kırım'dan Anadolu'ya yapılan göçler anlatılmıştır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden Türkiye'deki Kırım Türklerinin varlığı ve teşkilatlanması bu göçler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir başka ifade ile, göçler olmasaydı, Türkiye'de Kırım Türkleri diasporası olmayacaktı. Bu düşünce ile yapılan ve göç ve tehcir hareketleri araştırılmıştır.

İkinci bölümde, Kırım Türklerinin Anadolu'ya gelmeleri sonrasında başlayarak, düzenli teşkilatlanmanın ortaya çıktığı 1950'li yıllara kadar olan dönem anlatılmıştır. Osmanlı Devleti ve Rusya'nın hem siyasi hem de fikri manada en

hareketli zamanına rastlayan bu dönemde, siyasi ve fikri cereyanların da tesiriyle kurulan ilk teşkilatlar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Kırım Türklerinin ilk kez dernekler kurarak, yaptıkları faaliyetler incelenmiş, bu derneklerin kuruluş gayeleri ve çalışmaları anlatılmıştır. Bu dönemde, 'Kırım Türk Kültürü'nün dernekler etrafında yaşatılmaya çalışılması ve folklorik-kültürel çabalar dikkati çeken unsurlardır.

Dördüncü bölümde, 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması sonucunda, Kırım Türklerinin diasporada ve Kırım'da yaptıkları faaliyetler incelenmiştir. Vatan Kırım'ın 'artık gidilebilen' bir yer haline gelmesi, Türkiye'de yaşayan Kırım Türkleri arasında büyük bir canlanma meydana getirmiştir. Bir anda dernek ve vakıflar ile bu kuruluşlarda yapılan faaliyetlerin 'kemmiyet ve keyfiyetinde' değişmeler yaşanmıştır. Kırım, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni hem tarihi bağlarla, hem de stratejik, siyasi, iktisadi, ticari boyutlarıyla ilgilendirmektedir. Türkiye'de yaşayan Kırım Türkleri de, kurdukları sivil toplum teşkilatları vasıtasıyla, Türkiye'nin Kırım'a dönen veya dönmek isteyen Kırım Türklerine devlet politikası olarak sahip çıkmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

Çalışmamızın hazırlanmasında pek çok kişinin yardım ve katkıları olmuştur. Türkiye'nin hemen her coğrafi bölgesine dağılan Kırım Türklerinin dernek vakıflarının incelenmesi, bu teşkilatlarda görevli yahut gönüllü kimselerin yardımları olmaksızın yapılamazdı. İsimlerini tek tek zikredemeyeceğim kadar çok sayıda olan bu Kırımlı vatanseverlerin her birine ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmamızın ortaya çıkmasında büyük emek ve yardımlarını esirgemeyen sayın Doç. Dr. Mualla Uydu YÜCEL'e, talebesi olmakla her zaman şeref duyacağım hocam sayın Prof. Dr. Abdülkadir DONUK'a engin sabır ve desteklerinden dolayı minnet ve şükranlarımı arz ederim.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar.....	x
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRIM TÜRKLERİNİN GÖÇLERİ

A. Göçün Tarifi Çeşitleri Sebepleri	26
B. Kırım Türklerinin Göçleri ve Sebepleri	27
1. Kırım'dan Yapılan Göçlerin Dönemleri.....	27
2. Kırımdan Yapılan Göçlerin sebepleri.....	29
C. Kırım'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler ve Muhacirlerin iskanı.....	33
1. II. Dünya Savaşına Kadar Yapılan Göçler.....	33
2. Muhacirlerin İskanı.....	38
D. II. Dünya Savaşı ve Kırım Türklerinin Topyekun sürgünü.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDEKİ KIRIM TÜRKLERİNİN İLK FAALİYETLERİ

A. Kırım Türklerinin 1783 Sonrası Türkiye ile İlişkileri.....	53
B. Türkiye'de Kurulan İlk Kırım Teşkilatları.....	58
1. Kırım Tatar Talebe Cemiyeti.....	58
2. Tatar Cemiyeti Hayriyesi.....	66
3. Vatan Cemiyeti.....	72
4. Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE KURULAN KIRIM DERNEKLERİ

A. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi.....	80
1. Derneğin Kuruluşu.....	80
2. Derneğin Faaliyetleri.....	96
B. Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği.....	106
1. Derneğin Kuruluşu.....	106
2. Derneğin Faaliyetleri.....	107
C. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi.....	110
1. Derneğin Kuruluşu.....	110
2. Derneğin Faaliyetleri.....	113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SSCB'NİN DAĞILMASI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE KURULAN KIRIM DERNEK VE VAKIFLARI İLE BUNLARIN FAALİYETLERİ

A. Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.....	119
1. Derneğin Kuruluşu.....	119
2. Derneğin Faaliyetleri.....	121
B. Eskişehir Kırım Halk Bilim Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (EKHAD).....	122
1. Derneğin Kuruluşu.....	122
2. Derneğin Faaliyetleri.....	123
C. İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.....	124
1. Derneğin Kuruluşu.....	124
2. Derneğin Faaliyetleri.....	124
D. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Şubeleri.....	125
1. Derneklerin Birleşme Teşebbüsleri.....	125
2. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kocaeli Şubesi.....	127
a. Derneğin Kuruluşu.....	128
b. Derneğin Faaliyetleri.....	128

3. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Tekirdağ Şubesi.....	130
a. Derneğin Kuruluşu.....	130
b. Derneğin Faaliyetleri.....	131
4. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Çatalca Şubesi.....	132
a. Derneğin Kuruluşu.....	132
b. Derneğin Faaliyetleri.....	133
5. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesi.....	133
a. Derneğin Kuruluşu.....	133
b. Derneğin faaliyetleri.....	134
E. Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.....	134
1. Vakfın Kuruluşu.....	134
2. Vakfın Faaliyetleri.....	135
F. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Vakfı.....	142
1. Vakfın Kuruluşu.....	142
2. Vakfın Faaliyetleri.....	142
G. Kırım Gelişim Vakfı.....	142
SONUÇ.....	144
BİBLİYOGRAFYA.....	148
EKLER.....	155
Ek 1.....	155
Ek 2.....	170
Ek 3.....	180
ÖZGEÇMİŞ.....	189

KISALTMALAR

- a. g. e. : adı geçen eser
a. g. m. : adı geçen makale
a. g. t. : adı geçen tez
bkz. : bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. : Cilt
ev : Çeviren
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
İA : İslam Ansiklopedisi
İÜ : İstanbul Üniversitesi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
nr. : numara
s. : sayfa
S. : Sayı
TDV : Türk Diyanet Vakfı
TKAE : Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü
TTK : Türk Tarih Kurumu
v. d. : ve diğerleri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Kırım Yarımadası, Karadeniz'e hakim bir noktada bulunması ve Asya'dan gelen ticaret yollarının bittiği yer olması nedeniyle ilkçağlardan itibaren birçok kavmin hakimiyetine girmiştir.

Karadeniz'in kuzeyinde tarih boyunca, jeopolitik önemini koruyan Kırım'ın bilinen en eski sakinleri, MÖ XI. Yüzyıldan itibaren Kırım'a gelerek yerleşen Tavrılar ve Kimmerlerdir. MÖ VII. Yüzyılda doğudan gelen İskitler Kırım'ı bin yıla yakın bir süre hakimiyetine almışlardır. Kırım, M.Ö. II. Yüzyılda Sarmatlar ve Alanların, M.S. III. Yüzyılda ise Germen menşeli Gotların istilasına uğramıştır. Kırım'ın konumu ve ticari önemi başta Miletliiler olmak üzere Yunanlıları daha sonraları da Roma, Bizans ve İtalyanları da cezbetmiş ve bunlar Kırım sahillerinde koloniler kurmuşlardır. Kırım asırlar boyunca en önemli ticaret bölgelerinden biri olmuştur¹. Osmanlı tahrirlerinden anlaşıldığı kadarıyla yine Roma ve Bizans zamanlarında yarımada Rumlara yakın düzeyde Ermeni nüfusu yerleşmiştir. Yahudiler nüfus kategorisinde üçüncü durumda idi. Osmanlı tahrirlerine Yahudi olarak yansıyan nüfusun bir kısmının Karay Türkleri olduğu da tespit edilmiştir.

Esas itibariyle göçebe olan Hunlar, Kırım'a ilk gelen Türk kavmidir. Hunlar, M.S. IV. Yüzyılda Kırım'ı ele geçirmişler fakat kalıcı bir iz bırakamamışlardır. Sonraki dönemlerde Köktürkler, Onogurlar ve Kutugurlar da bu güzel yarımada gelmişlerdir. MS VII yüzyılda Hazar Türkleri Kırım'a hakim olmuşlardır².

M.S. 430'dan sonraki yıllarda Atilla'nın amcası Aybars'ın hâkimiyetine giren Alanlar'ın, daha III. y.y.'da kurulan Sudak (Soğdak) Aradav'da (sonraları Feodosya, Kaffa ve Kefe adlarını aldı) şehirlerini almasıyla Kırım Yarımadası'nın Türk Tarihi ile ilgisi başlamıştır. Hun Türk İmparatorluğunun yıkılışından sonra Kuban, Azak ve Don nehri ağızlarında çeşitli Türk boyları ve bunlar arasında Bulgar Türkleri oturuyordu. VI. yy.ın son yarısında Avarlar ve diğer Türk boylarının akınları olmuştur. Kersones, Sudak ve Kerç bunlara karşı Bizans'ın dayanak noktaları idi. VII. yy. da Kırım'ın bozkırları Hazar Türklerinin idaresine geçti. Bunlar Kırım'ı, Gök

¹ Mirza Bala, "Kırım Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, C. 6. MEB Yay. İstanbul 1993., s. 744.

² Oktay Aslanapa, "Kırımın Kısa Tarihi", **Emel**, S. 135, (Mart-Nisan 1983), s. 22.

Türklerde olduğu gibi Tudun veya Todun unvanlı valilerle yönetiyorlardı, sonra VIII. y.y.'da ise Hazarlar'ın bir vilâyeti oldu. Hazarlar'ın yıkılışından sonra da Kırım Hazarya veya Gazarya adında küçük bir devlet olarak kalmış, X. yy. da Azak Denizi ile birlikte Karadeniz'e de Hazar Denizi denilmiştir. 1083'de bu küçük Türk devleti halâ yaşıyordu. Selçuklu Emîri Hüsameddin Çoban, 1221'de Kırım seferinde, bu Hazar bölgesinde Sudak çevresinde Kıpçaklar ve onların müttefiki Ruslarla savaşmıştır. Hazarların bakiyeleri olarak Musevi Karayim Türkleri Kırım'da uzun müddet varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hazarlardan sonra Peçenekler, daha sonra da Kıpçaklar komşu bozkırları ve Kırım'ı alarak buraya yerleştiler³.

Göktürk Hakanlığına dahil kütlelerden biri olan Peçenekler, Karadeniz'in kuzeyini ele geçirerek Balkanlara doğru sarkmışlar ve bunların büyük bir kolu da X. Yüzyılın başlarında Kırım'a yerleşmişlerdir. Kırım'ın etnik ve kültürel yapısında en derin tesiri yapan ve en güçlü mirası bırakan Türk kavmi olan Kıpçaklar, aynı yüzyılın sonlarında Peçenekler'i mağlup ederek stepleri ve Kırım'ı ele geçirerek, iki yüzyılı aşkın bir süre buraların hakimi olmuşlardır⁴. Yarımada, kuzeydeki berzah yani Or-Kapı (Perekop) üzerinde eski devirlerden kalma sağlam bir istihkam ile Kıpçak bozkırından ayrılıyordu. Or-Kapı'nın muhafazası Or beyine havale edilmiş idi. Kırım hanlarına tabî Kıpçak bölgesinin sınırları başlangıçta kuzeyde Belgorod'a kadar uzanmakta idi. Fakat Kıpçak sahası Karadeniz kuzeyinde Prut ırmağından Azak'a kadar bütün step bölgesini içine almakta idi. Kırım, Altın-Orda Devleti içinde mümtaz bir bölge teşkil etmekte idi. XIII. asır sonlarına doğru Nogay, Altın-Orda hanına karşı Karadeniz kuzeyindeki stepler ile Kırım'ı müstakilen elinde tutuyor ve Balkanlar ile Bizans üzerinde siyasî üstünlüğünü ve himayesini kurmağa çalışıyordu. 1300 yılında Nogay'ın bertaraf edilmesinden sonra da, Kırım geniş salâhiyetli valiler idaresinde mümtaz durumunu muhafaza etti. Kırım'da oturan beyler yarımada dışındaki steplerde dolaşan kalabalık muharip kabîlelere dayanmakta idiler ve Cenevizliler ile ihtilafları eksik olmuyordu⁵. XIV. asrın ikinci yarısında Altın-Orda'da hüküm süren taht kavgaları sırasında Kırım, işgal ettiği coğrafyanın da tesiriyle rakip beylerin ve hanların sığındıkları başlıca bir bölge halini aldı. 1380'de

³ Aslanapa, **a.g.m.**, s. 22.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1988., s.169-170.

⁵ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C. 6., MEB Yay. İstanbul 1993. s.746.

Mamay, Toktamış Han'a yenilince, Kırım'a kaçtı. Aynı suretle İdikü (Edike) Toktamış'a karşı mücadelesinde Kırım'ı üs olarak kullanıyordu.

Kısacası Kırım, parçalanmakta olan Altın-Orda hanlığı içinde müstakil bir siyasî varlığa tabii olarak gitmekte idi. Cengiz Han soyundan prensler mevcut idari zafiyetleri fırsat bilerek, bu bölgede hanlıklarını ilan etmekte ve sonra Volga üzerinde merkezi ele geçirmeğe çalışmakta idiler. Toktamış Han bunlardan biridir. 1394-1395e doğru, Toktamış gibi, Cuci'nin küçük oğlu Tokay Timur soyundan olan Baş-Timur Kırım'da sikkeye kendi adını da koyarak, hakimiyet iddiasında bulundu. Kırım onun atalarının yurtluğu idi⁶. Onun oğulları rakiplerine (Ulug Muhammed ve Edike) karşı mücadelelerden sonra nihayet Kırım'da ayrı bir hanlık kurmağa muvaffak oldular⁷. Altın-Orda zamanında Kefe'de yerleşme izni alan Cenevizliler, burayı İstanbul'dan Hazar ötesine kadar uzanan ticaretlerinin merkezi haline getirdiler. Cenevizliler, Altın-Orda'nın zayıflamasından istifade ederek, hakimiyet sahasını genişletmeye, bütün Kırım sahillerine yaymaya çalışıyor, sahil kesimindeki Rum, Ermeni ve Yahudi nüfusunun iktisadi potansiyelini koloni ağına dahil etmek istiyordu. İşte tam bu devirde, Ceneviz hakimiyetinin yayıldığı devrede kurulan Kırım Hanlığı, Kırım Yarımadası'nın kaderinde büyük tesir gösterdi⁸.

Kırım Hanlığının hakikî kurucusu Hacı Giray sayılır ve adını taşıyan en eski para 1441-1442 tarihine aittir⁹. XV. asır başlarında Altın-Orda'da şiddetlenen iç rekabet ve savaşlar sebebi ile bunalan birtakım kabileler Orta Asya'ya veya batıya Kırım'a ve Karadeniz kuzeyindeki steplere kaçmakta idi. Belli başlı kabile beyleri, bu arada Şırın beyi gelip Hacı Giray'a iltihak ettiler. Hacı Giray Altın-Orda hanına karşı Moskova ile dostluk ve ittifak münasebetleri kurarak, durumunu kuvvetlendirdi. İstanbul'un zaptından sonra boğazlara ve Karadeniz'e hakim olan Osmanlılar ile Cenevizlilere karşı ittifak etti bunun neticesinde 1454 yazında müşterek Osmanlı-Kırım kuvvetleri, ilk defa olarak, Kefe'yi muhasara ettiler. Kefe

⁶ A. Yu. Yakubovskiy, **Altınordu ve Çöküşü**, (Çev.Hasan Eren), Ankara 1992, s. 194-195.

⁷ Akdes Nimet Kurat, **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlıklarına Ait Yarıklar ve Bitikler**, İstanbul 1940, s. 35.

⁸ Yücel Öztürk, Cercis İkiel, "Kırım'da Nüfus ve Yerleşmeye Genel Bir Bakış (16-19. Yüzyıl)", **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 1-2, 2003. zikreden; (Çevrimiçi) <http://www.e-cografya.com/makale/muhtelif/004.html.22.06.2006>.

⁹ Giray Saynur Altuğ, "Hanlık Döneminde Kırım" **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 125, (Nisan 2000), s. 5.

Cenevizlileri Osmanlı sultanına ve Kırım hanına yıllık vergi vermeğe razı oldular. Hacı Giray, Altın-Orda hanlarının meşru varisi sıfatı ile, Kefe'yi yarlıklarında kendi ülkeleri arasında saymaktadır. Bundan başka Hacı Giray bir tarhanlık yarlığında Kırım'ın yanısıra Taman, Kabartay ve Kıpçak bölgelerini de hakimiyet sahası içinde göstermektedir¹⁰.

1466'da Hacı Giray Han'ın ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgası uzun bir kargaşalık devresi açtı. Yenilen rakip yarımada dışındaki steplere kaçarak yahut Kefe'ye sığınarak, mücadeleye devam etmekte idi. Kefe Cenevizlileri kendi durumlarını kuvvetlendirmek maksadıyla bu mücadelelerde mühim rol oynamakta idiler. "Han mutlaka Cengiz soyundan gelirdi. ...Eski geleneklere göre Han'ı komutanlar, beyler ve mirzalar seçerdi. Bu durum karışıklık ve baş kaldırmalara yol açardı. Kardeşlerden pek çoğu böyle hallerde sultana sığınırды"¹¹. Hanlık için mücadele Nurdevlet ile Mengli Giray arasında idi. Anlaşmazlıklar neticesinde dış desteğe ihtiyaç hasıl olunca Osmanlı Devletinden yardım talep etti. Fatih Sultan Mehmed, bunu fırsat bilerek, 1475'de Gedik Ahmed Paşa'yı kuvvetli bir donanma ile Kırım'a gönderdi¹². Kefe ile Kırım sahillerinde Cenevizlilere ait bütün limanları zaptettirdi. Gedik Ahmed Paşa tarafından hapisten çıkarılan Mengli Giray Ceneviz dostu olan Nurdevlet'in elinden hanlığı almağa muvaffak oldu ve Ahmed Paşa ile bir anlaşma yaptı ve Osmanlı sultanının tâbîliğini kabul etti. Herhangi bir şekilde bir tâbiyet vesikası mevcut olmamakla beraber, Ahmed Paşa ile imzalanan anlaşmada han padişahın hâmiliğini ve bunun yanı sıra dostlukta ve düşmanlıkta işbirliğini kabul etmiştir¹³. Osmanlı-Kırım ilişkisinin genel manada bakıldığında ticari, askeri, iktisadi vb. gibi açılardan karşılıklı ortak çıkarların ön planda olduğu ve Kırım Hanlığının bu çerçevede bir bağımsızlık isteğinin ve şansının olmadığı görülebilir¹⁴.

¹⁰ İnalçık, **a.g.m.**, s.746.; Müstecip Ülküsal, **Kırım Türk-Tatarları**, TKAE. Yayınları, Ankara, 1980. s.25-26.

¹¹ Martin Bronevskiy, **Kırım**, (Çev. Kemal Ortaylı), Ankara 1970., s.42.

¹² Akdes Nimet Kurat, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara,1992. s. 212-215. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı taabiyeti meselesi ile ilgili bkz. Halil İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi, **Belleten**, C.VIII., S.30, 1944, s.185-229.

¹³ Halil İnalçık, "Giray Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, C. 4., MEB. Yay. İstanbul, 1993., s.785.; Altuğ, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁴ İlber Ortaylı, "Osmanlı Döneminde Osmanlı Döneminde Ana Hatlarıyla Kırım Hanlığı", **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri 29-30 Mayıs 1995 Bildiriler**, İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 1996., s. 75.

1476' da Altın-Orda hanı Seyyid Ahmed Kırım'ı istila etti. Ancak Osmanlı padişahının tehdidi üzerine memleketine döndü ise de, bu sefer Nurdevlet Osmanlı himayesinde olarak Kırım Hanlığını ele geçirmeğe muvaffak oldu. Çıkan iç kargaşalıklar neticesinde kabile aristokrasisi Osmanlı sultanına müracat ederek Mengli Giray'ın tutulduğu İstanbul'dan gönderilmesini talep etti ve 1478'de Mengli Giray Kırım tahtını tekrar işgal etti.

Mengli Girayın bu üçüncü saltanatı (1478-1514) esnasında Kırım Hanlığı sağlam bir şekilde teessüs etmiş ve aynı zamanda Osmanlı himayesi hanlıkta otorite birliğini sağlamıştır. I. Mengli Giray Kavşan kasabasını ve havalisini alarak Besarabya'da hakimiyetini genişletmiştir. Son Altın-Orda hanlarının birleştirme teşebbüslerinin yanı sıra, Moskova'nın genişleme siyaseti gibi karşılıklı menfaatler dolayısıyla Osmanlı'nın yardımı devam etmiştir. Kıpçak sahasında Nogaylar oturmakta idiler. Bunlar 1767'ye doğru, Baron de Tott geldiği zaman hala büyük kısmı itibarı ile göçebe hayatını muhafaza etmekle beraber Bucak'ta, Akkerman dolaylarında şehir ve köylere yerleşmişlerdi ve steplerdeki göçebeler de bu zengin topraklarda mühim miktarda hububat ziraatı ile meşgul olmakta ve mahsulü Kırım'a ve İstanbul'a sevk etmekte idiler. XVIII. asır boyunca İstanbul'da bir çok defa kıtlık tehlikesi bu bölgeden yapılan hububat sevkıyatı ile önlenmiştir. Bu yardımlarla kuvvetlenen ilişkiler neticesinde, Hanlık da ilk defa 1484'te II. Bayezid.'in Akkerman seferine iştirak ederek, Osmanlılar ile batıda daha sıkı bir işbirliği siyasetine bağlanmıştır. Nihayet Yavuz Selim'in kayınpederi olan Mengli Giray, yaptığı askerî yardım ile onun Osmanlı tahtına geçmesine yardım etmiştir. Bir yandan komşuları tarafından istila edilme tehdidi yaşayan Kırım Hanlığı'nda, diğer yandan mütemadiyen süren taht mücadeleleri ve bu mücadelenin tarafları olan han adaylarının Osmanlı, Moskova, Kazan, Nogay gibi farklı çevrelerden kendilerine destek arayışına girmeleri neticesinde, 1532'de Osmanlı yardımını alan ve bu mücadeleden galip çıkan Sahib Giray Kırım tahtında mevkiini sağlamlaştırdı. Onun ile beraber Kırım Hanlığı üzerinde Osmanlı nüfuzu hakikî bir şekilde yerleşti. Osmanlı Devleti Kırım Hanlığı arasında İkinci devre Sahib Giray Han'ın Moskova'ya karşı şiddetli taarruzları ile kendini gösterir. Onun sayesinde Osmanlılar da Rus

tehlikesini görmeğe ve hanı kuvvetle desteklemeğe başlamışlardır¹⁵. 1550'li yıllardan sonra Nogay kabîlelerinin zayıflaması stepleri Rus Kozaklarına serbest bırakmış ve aynı devirde Kırımlılar tarafından sıkıştırılan mühim miktarda Çerkez grupları bu kozaklara iltihak etmiştir. 1559'da Rus Kozakları ile Çerkezler Azak kalesini muhasara etmişlerdir. Bilhassa 1550-1600 yılları arasında Kırımlıların Rusları Volga havzasından geri atmak için mücadele ettiklerini görüyoruz. Bu devirde Karadeniz ve Kafkaslar için Rus tehlikesine karşı Osmanlıların işbirliği yapılmıştır. Devlet Giray Han, 1565 yılında Osmanlı topçuları ile takviye olunmuş ordusu ile Rusya üzerine bir sefer yaptı lakin netice alamadı. Osmanlı Devleti'nin idarecileri 1563'ten beri Astırhan'a bir sefer yapmayı planlamakta idi. Çünkü, Kırımlıların yanı sıra Kıpçak bozkırındaki Nogayların bir kısmı ve Orta Asya'daki Harezmi Hanı, «halife-i rü-y-i zemin» olan padişahı Rus Kozak ilerleyişlerine karşı yardıma çağırılmakta idiler¹⁶.

Bu çağrılarını değerlendiren Osmanlılar, bir ordu göndererek, Don-Volga arasında bir kanal açmak ve Astırhan'ı zaptetmek suretiyle iki taraftan kazanacaklarını düşündüler. Böylece evvela Rusları kuzey Kafkasya ve aşağı Volga havzasından geri atmak ve Kıpçak bozkırında ve Kırım üzerinde Osmanlı nüfuzunu takviye etmek imkanı hasıl olacak, diğer taraftan Maveray-ı Kafkas ve İran'daki fütihat için ordu sevkıyatına daha elverişli bir yol açılmış bulunacaktı. 1569'da, müşterek kuvvetlerden oluşan ordu bölgeye geldi ancak hem kanalın kazılması tamamlanamadı hem de Osmanlı ordusu büyük zayıflık ile Azak'a geldiler. Bu sefere askerleriyle katılmasına rağmen Kırım hanı Osmanlı planını sonuna kadar desteklemedi. Çünkü Astırhan ve Kıpçak bozkırında hanlık yerine Osmanlı hakimiyetinin yerleşmesini istemiyordu¹⁷.

1571'de Devlet Giray Han'ın Rusya'ya seferinde Kırım kuvvetleri Moskova'ya kadar ilerleyerek, şehrin etrafını bir defa daha yaktılar. Devlet Giray bu büyük muvaffakiyet üzerine «taht-algan» unvanını aldı. Fakat Kırım hanı esas maksadına, yani Kazan ve Astırhan'ın Ruslar tarafından boşaltılmasına muvaffak olamadı.

¹⁵ Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanal Teşebüsü (1569)", **Belleten**, Cilt XII, Sayı 46., (Nisan 1948), s.353-354.; Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", **Türkler**, C. 8. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.488-489.; Altuğ, **a.g.m.**, s. 11.; Ülküsal, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁶ İnalçık, **a.g.m.**, s. 368-369.

¹⁷ İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin..."s. 367.; İnalçık, "Kırım Hanlığı", s. 749.

1583'te Terek üzerinde Rus kuvvetleri Dağıstan'dan Kırım'a gitmekte olan Osmanlı ordusuna taciz hücumları yaptılar¹⁸.

Bundan sonra gerek Kırım Hanlığı ve gerek Osmanlı Devleti için yeni bir devre başlamıştır. Bu devirde esas mesele Rus imparatorluğunun Kafkasya ve Karadeniz'e doğru genişlemesini durdurmak idi. Zayıflamış olan hanlık Rusya'ya karşı ancak Osmanlı himayesi sayesinde varlığını koruyabildi ve akınlarına devam etti. Diğer taraftan Kırım Hanlığı ile Osmanlılar cephelerde ile gittikçe daha sıkı iş birliğinde bulundular. Macaristan'a ilk defa 1543'te, kalgay Emin Giray kumandasında, bir Kırım ordusu gitmiştir. Ancak zamanla Bu sefer çağrılarının ısrarla artması ve Osmanlı serdarlarının hanlara kendi maiyetlerinde bir kumandan muamelesi yapmak istemeleri ve protokolde sadrazamla eşitlik muamelesi halledilemediğinden sık sık problem yaşanıyor ve bu durum Kırım'da ciddi muhalefetlere sebep oluyordu. Bunun yanı sıra, Osmanlı Padişahlarının istediklerini han tayin etmeleri Kırım'da Giray Hanlar arasında çoğu kez düşmanlıklara sebebiyet veriyordu¹⁹. Bizzat Osmanlı Devleti bu devirde zayıfladığı için, Kırımlılar bu muhalefeti açık bir isyana kadar götürdüler. II. Mehmed Giray sadece isyan yoluna sapmakla kalmadı, aynı zamanda Kefe üzerinde hak iddia etti ve şehri kuşattı. Fakat İstanbul'dan gönderilen yeni han İslam Giray tarafından 1584'de katlettiler. II. İslam Giray devrinde ilk defa olarak hutbede padişahın adını da okutmağa başlamıştır. Halefi olan Bora Gazi Giray zamanında Kırım'da Osmanlı nüfuzu her sahada kuvvetlenmiştir²⁰.

Osmanlı İmparatorluğunun iç kargaşalıklardan kurtulamadığı XVII. asrın ilk yarısında, her tarafta olduğu gibi, Kırım'da da İstanbul'un nüfuz ve otoritesi ciddi bir imtihan geçirmiştir. Canbek Giray padişaha mutî bir han olarak, 1610 ve 1635 arasında üç defa hanlığa getirildi ve daima Mehmed Giray ve Şahin Giray'ın taarruzlarına uğradı. Bu ikisi Kıpçak bozkırındaki Nogayların ve Rus Kozaklarının işbirliği ile hanlığı zorla ele geçirdikten sonra, babaları rakip han Saadet Giray ve dedeleri asî han II. Mehmed Giray gibi, bağımsız harekete kalkışmışlar, imparatorluğun düşmanı Şah Abbas ile dostça münasebetlere girişmişler, 1610'da

¹⁸ İncalcık, **a.g.m.**, s. 749.; Öztürk, **a.g.m.**, s. 490.

¹⁹ Ortaylı, **a.g.m.**, s. 77.; İncalcık, **a.g.m.**, s.749.; Öztürk, **a.g.m.**, s. 491.; Altuğ, **a.g.m.**, s. 15.

²⁰ Ülküsal, **a.g.e.**, s.59.; Öztürk, **a.g.m.**, s.492.; İncalcık, **a.g.m.**, s. 749.

Osmanlı kuvvetlerini ve İstanbul'un gönderdiği hanı mağlup ederek, Kefe'yi zapta muvaffak olmuşlardır. Bu kargaşalık esnasında kuzeyde Rus Kozakları kuvvetlenerek, Osmanlı ve Kırım topraklarına cüretli taarruzlara başladılar. 1614'te Sinop'u yaktılar, 1612'de Ahyolu'yı ve 1625'te İstanbul boğazında Yeniköy'ü yağmaladılar. Nihayet 1637'de Azak kalesini zapta, Osmanlı ve Kırım kuvvetlerinin taarruzlarına rağmen, 5 sene ellerinde tutmağa muvaffak oldular. XVII. asır boyunca Rus Kozakları meselesi yalnız Kırım için değil, Osmanlı İmparatorluğu için de belli başlı bir mesele halini almıştır²¹.

III. İslam Giray devri (1644-1654) Kırım Hanlığının Osmanlılar ile sıkı işbirliği halinde düşmanlarına karşı harekete geçtiği bir devirdir. III. İslam Giray, 1644-1647 yıllarında Rusya'ya ve kozaklarına karşı dört büyük sefer yaptı. Zaporog kozaklarını Lehistan'dan ayırarak, kendi tarafına çekmesi en büyük muvaffakiyeti teşkil etmiştir, Bu memlekete karşı İsveç ile siyasi münasebetler kurdu. Fakat o 1654 yılında Lehistan ile sulh imzalayınca, kozaklar Rusya'ya yanaştılar. 1658'de, Kırım Hanı bu sefer de Erdel prensi üzerine gerçekleştirdiği akınla Osmanlı Devleti'nin önemli bir rakibini ezdi ve aynı zamanda büyük ganimetler elde etti. ²².

Köprülüler idaresinde kalkınan Osmanlı İmparatorluğu Lehistan'dan Podolya'yı aldıktan sonra, kozaklar üzerinde hakimiyetini kurarak, Ukrayna'ya yayılmak temayülünü gösterdi. Bu teşebbüs 1678'de Ruslar ile Osmanlılar arasında ilk büyük muharebeye sebep oldu. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa kumandasında büyük bir ordu Kırım hanı Murad Giray'ın ordusu ile Ukrayna'da Çigrin (Çehrin) kalesini, çetin bir savaştan sonra, zapt ve tahrip etti²³.

Bu savaştan sonra Kozaklar da Osmanlı himayesi altına alındı. Fakat bu çok sürmedi. Viyana bozgunu ile başlayan büyük ricat esnasında kuzeydeki bütün kazançlar kaybedildi. 1684'den sonra Ruslar Avrupa'da kurulan mukaddes ittifaka katılarak, Kırım'a ve Azak kalesine taarruzlara başladılar. Rus çarları bu ana kadar Osmanlı İmparatorluğuna taarruzdan çekinirlerdi. Fakat bu tarihten itibaren çarların Kırım ve Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlara doğrudan doğruya taarruzları ve istilaları başlamıştır; Kırım Hanlığı'nın Rusya imparatorluğuna iltihakı ile

²¹ Ülküsal, **a.g.e.**, s. ; 59.İncalcık, **a.g.m.**, s. 749.

²² İncalcık, **a.g.m.**, s. 749.

²³ Öztürk, **a.g.m.**, s.498.; İncalcık; **a.g.m.**, s.749.

neticelenen bu devre girmeden önce 1683 -1699 harp yıllarında hanlığın Hacı Selim Giray idaresinde (1671-1704 arasında dört defa han) Osmanlılar ile hayatî mahiyette işbirliğine temas etmek gerektir. Bu harpte Rusların Kırım'ı istila teşebbüslerine karşı Kırımlıların muvaffakiyetli müdafaası ve Besarabya'da Leh kuvvetlerinin taarruzlarını bertaraf etmeleri ilk felaketli harp yıllarında Osmanlıları büyük bir endişeden kurtardı. Bundan başka Kırım kuvvetlerinin 1688'de Sırbistan'da Kaçanik boğazında Habsburg ordusunu püskürtmesi harbin gidişinde bir dönüm noktası teşkil etti ve Osmanlılar düşmanı Balkanlardan geri sürmek için fırsat buldular. Hacı Selim Giray harbin sonuna kadar sık sık değişen sadrazamlar ve padişahlar karşısında uzun zaman mevkiini muhafaza ederek, İstanbul'da devlet işlerinde üstün bir nüfuz kazandı, hatta bir defa padişah sadrazamını seçerken, onun reyini aldı. Selim Giray bu sayede harbin sevk ve idaresinde birlik ve devamlılık sağladı ve şüphesiz imparatorluğun daha büyük felaketlerden korunmasında amil oldu. Bununla beraber Rus çarı 1696' da Azak kalesini zapt ve İstanbul muahedesi ile (1700) burayı elinde muhafazaya muvaffak olmuş idi. Yeni han II. Devlet Giray, yeni kaleler ve Azak'ta bir donanma yaptıran Petro'nun hummalı hazırlıklarını bildirerek, İstanbul'u harekete geçirmeğe çalışıyor ve yeni bir harp ile Rus tehdidine son verebileceğini düşünüyordu. 1702'de azledildikten sonra 1708'de tekrar hanlığa getirilince, bu maksadında muvaffak oldu. İsveç kralı XII. Kari ile birleşerek, Babıali'yi Çara karşı harp açmağa ikna etti. Fakat 1711 yılında Prut'ta Çarın ezilmesi fırsatını kaçırdığı iddiası ile, Baltacı Mehmed Paşa aleyhinde bulundu²⁴.

Rus kuvvetleri ilk defa 1736'da Münich kumandasında Kırım yarımadasını istilaya muvaffak oldu. Bahçesaray zaptedilerek yakıldı; iki bin ev ile hanların sarayı kül oldu. Bu arada Selim Giray'ın kurduğu zengin kütüphane mahvoldu. Kalgayların merkezi Akmescid aynı akıbete uğradı. Bu münasebetle şehirdeki bir çok sanat ve kültür eserleri harap olmuş, kütüphanelerdeki kıymetli el yazmaları yok edilmiştir. Rusların, Rum ve Ermeni Kiliselerini de yağma ettikleri ve yıktıkları göz önünde tutulursa, Rus tahribatının derecesi hakkında kolayca bir hükme varılabilir²⁵. Bu Rus tahribatından sonra Bahçesaray bir daha eski haline getirilememiştir.

²⁴ İnalçık, **a.g.e.**, s. 750.

²⁵ Öztürk, **a.g.m.**, s.501.; Altuğ, **a.g.m.**, s. 25-26.

Ruslar Lasey idaresinde 1737 ve 1738 yıllarında da gelerek, tahribata devam ettiler. Belgrad muahedesi ile (1739) Ruslar Prut'ta geri verdikleri Azak kalesini tekrar ele geçirdiler. Şimdi Kırım yeni istilalara açık bulunuyordu. Arslan Giray Han (1748-1756) yarımadayı müdafaa eden istihkamları takviye etti. 1760'ta Rus Kozakları taarruz ettiler. Kabartay'da yeni Rus kalelerinin inşası hanlığı bu taraftan da tehdit etmekte idi. Rusların Lehistan'da yerleşmesi ve Kırım Hanına ait Balta şehrine sığınmış olan Leh konfedere'lerini takip ile bu şehri zapt ve tahrip etmeleri, nihayet Osmanlı padişahı tarafından harp ilanına sebep oldu. Rusya'nın ve Osmanlı'nın güçlerini iyi tahlil edebilen Koca Ragıp Paşa ve halefi Muhsinzade Mehmet Paşa savaşı engellemek için gayret göstermiş ise de muvaffak olamamışlardır. Neticede Osmanlı Devleti hazırlık yapamadan çetin bir harbe girmiş oluyordu²⁶.

1768-1774 harbi Kırım için felaket ile neticelenmiştir. 1769 yılı başında Kırım Giray Han'ın Besarabya'dan Rus topraklarına muvaffakiyetli bir akımından sonra, Rus orduları 1770'te Bucak'ı, 1771'de prens Dolgorukiy idaresinde Kırım yarımadasını istila ettiler. Kırım hanı III. Selim Giray güçlkle kurtulup, İstanbul'a geldi. Bu ümitsiz durum içerisinde 1740'lı yıllardan beri Rusya'nın Kırım'da yaptığı Osmanlı aleyhine yaptığı propagandaların da tesiri ile, hanlığı Osmanlılardan tamamıyla bağımsız bir hale getirmek isteyen mirzalar kuvvetli bir durum kazandılar. 1772'de Rus işgali altında toplanan kurultayda, Osmanlıların tayin ettiği Maksud Giray'ı tanımadılar ve Sahip Giray'ı Kırım'ın müstakil hanı seçtiler. Moskova'ya mirzalardan mürekkep bir hey'et hareket etti²⁷.

“Küçük Kaynarca muahedesinin (21 temmuz 1774) 3. maddesi ile «Kırım, Bucak, Kuban, Yedisian, Camboyluk ve Yediçkul (Yedicek) tatar ulusları... serbest ve tam manası ile müstakil tanınacaklar, kendi rıza ve muvafakatleri ile Cengiz soyundan seçilerek hanların hükmü altında olacaklar ve han her hangi bir yabancı devleti nazar-ı itibara almadan, onları kendi kadîm kanun ve adetlerine göre idare

²⁶ Öztürk, **a.g.m.**, s. 503.; İnalçık, **a.g.m.**, s. 750.

²⁷ Osman Köse, “Kırım’ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı”, **Türkler**, C.18., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002., s. 465.; İnalçık, **a.g.m.**, s. 750.

edecek, bu sebep ile ne Rusya ve ne de Babiali hiç bir suretle mezkur hanın intihabına ve tahta çıkışına karışmayacaklar... Kendi kendilerini idare eden ve Allah'tan başka kimseye tabî olmayan bütün diğer devletlere yapılan aynı muameleyi yapacaklar; fakat tatarlar Müslüman olduklarından ve sultan da İslam'ın halifesi sayıldığından, bu uluslar kendisine şeriatın emrettiği şekilde muamele edecekler, bununla beraber bu, onların yukarıda teyit olunmuş siyasî ve mülkî hürriyetlerini tehlikeye düşürmeyecek mahiyette olacaktır». Padişahı Müslüman Kırımîlilerin halifesi tanıyan bu madde tenakuz ihtiva ediyordu, bu suretle ilerideki güçlüklerin membaı oldu. Kırım yarımadası ile Bug ırmağından Kuban ırmağına kadar Türklerin oturdukları bölgeler müstakil Kırım haninin idaresinde bağımsız ilan edilmekle beraber, muahedenin diğer maddeleri ile Rusya mühim sevkıyat noktalarını, Azak denizi ağzının iki tarafında Yeni-Kale ve Kerç, Dnepr ağzında Kılburnu kalesi ve etrafındaki hali araziye, büyük ve küçük Kabartayları imparatorluğuna ilhak ediyordu. Bu şartlar altında hanlığın bağımsız bir varlığa sahip olması imkanı yok idi ve bu ileride yapılacak ilhakı kolaylaştırmak için, bir siyaset hîlesinden başka bir şey değil idi. Moskova'ya giden bağımsızlık taraftarı mirzalar bütün Türk ve Moğol kabilelerini temsil etmekte idiler”²⁸.

Yukarıdaki maddelerden de görüldüğü gibi Küçük Kaynarca antlaşması ile Kırım Hanlığı Osmanlı himayesinden çıkmıştır. Kırım'ın kaybedilmesinin Osmanlı İmparatorluğunda tesirleri çok büyük oldu. Çünkü ilk defa Müslüman bir tebaanın yaşadığı yer kaybediliyordu. Ayrıca jeopolitik önemi açısından bakıldığında Kırım, Osmanlı Devleti için Karadeniz'in güvenliği cihetiyle siyasi, hem de iktisadi açıdan büyük önem arz ediyordu. Kırım'ın kaybedilmesi Osmanlı Devleti'ne kuzeyden gelebilecek tehlikelere karşı önemli bir unsurun kaybedilmesi, İstanbul'un tehlikeye açık hale gelmesi demek idi²⁹. Evliya Çelebi Kırım Hanlığını Rus istilasına karşı Sedd-i Sedid olarak ifade eder. Nitekim Kırım Hanlığı sayesinde dört yüz sene Karadeniz bir Osmanlı gölü olarak kalmıştır³⁰. Kırım'ın kaybedilmesinin arz ettiği

²⁸ İnalçık, **a.g.m.**, s. 750.

²⁹ Köse, **a.g.m.**, s.466.

³⁰ Halil İnalçık, “Türklük ve Tatarlık: Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II., S. 16., (Temmuz-Ağustos 1997), s.1506.

önem ilerleyen yıllarda hem Osmanlı Devleti hem de Kırım Hanlığı tarafından çok daha açık ortaya çıkacaktır. Çünkü Rusya Kırım'ın bağımsızlığını ilan ettirdikten sonra, uzun yıllardır uğraşını verdiği ilhak etme çabalarına girişecektir. Rus harbinin kaybedilmesinde Osmanlı Devleti'nin askeri bir başarısızlığı olarak kabul edilmekle birlikte, bu savaşta Osmanlı'ya yardım etmeyen ve hatta ona zorluk çıkaran, yıllardır Rusya'nın propagandasının tesiriyle bağımsızlık isteğinde bulunan Kırımlı Mirzaların ve beylerin tesiri büyüktür. Kısa bir müddet sonra Kırımlılar, Osmanlı himayesi olmaksızın ayakta kalabilmelerinin ve Rusya ile baş edebilmelerinin mümkün olamayacağını fark edecekler ve Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek eski sisteme dönülmesini talep edecekler ise de anlaşma gereği bu mümkün olamayacaktır³¹.

Rusya'nın planları ilerleyen yıllarda kademeli olarak devreye girecektir. Önce mevcut Hanlar hakkında menfi siyasi propaganda yapılacak, uygun zemin hazırlandığında ise, kendi istedikleri kişiyi Han olarak getireceklerdir. Bu maksatla, önce Sahib Giray, kendisini tahtından indirmek için yapılan siyasi baskılar karşısında mücadeleyi bırakarak, Nisan 1775'te Kırım'ı terk ederek, İstanbul'a sığındı. Yerine Devlet Giray yeni Kırım Hanı oldu. Onun asıl maksadı Yenikale ve Kerç'de Rusları atmak ve bağımsızlığı kaldırmak idi. Bu vaatlerle Han olmuştu. Ancak Kırım'ın içinde bulunduğu sıkıntılar sebebi ile vaad ettiği bu konularda başarı sağlaması imkansızdı. Osmanlı Devleti'de kendi askeri ve İktisadi meselelerinden dolayı Kırım konusunda önemli adımlar atacak durumda değildi. Ruslar onun aleyhinde de menfi propaganda yapmaya başladılar. Rusya'nın asıl maksadı Şahin Giray'ı Han olarak getirebilmek idi. Bu maksatla aşiretlerin Şahin Giray'ın tarafına geçmesi için bol miktarda para dağıtıyorlardı. Devlet Giray Osmanlı Devleti'nden defalarca yardım etmesi talebinde bulundu ancak anlaşma gereği Osmanlı Devleti'nin müdahalesi mümkün değildi. Aynı zamanda bu tarihlerde Osmanlı Devleti İran ile bir savaşa hazırlandığından yeterince ilgilenmesi de imkansızdı. Buna rağmen Rusya Kırım'dan gelen heyetleri kabul etmesi münasebetiyle Osmanlı Devletini Kırım'ın içişlerine

³¹ Ülküsal, **a.g.e.**, s. 101.; Köse, **a.g.m.**, s.466.

müdahale etmekle suçluyordu. Bu şartlar altında daha fazla dayanamayan Devlet Giray 1777 yılı Mart'ında tahtını terk ederek İstanbul'a gitti³².

Kırımlıların ekseriyetinin rızası olmamasına rağmen, Rusya'nın desteği ile Devlet Giray'dan boşalan Hanlık makamına Şahin Giray yeni Kırım Hanı olarak oturdu. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti tarafından dikkatle takip edilmekte idi. Osmanlı idarecileri oyunun farkında idiler. Çünkü yeni Han Şahin Giray bizzat Rus sarayında on yıl boyunca himaye edilmiş, Çariçe II. Katerina'nın himayesinde Hanlık makamına özel olarak hazırlanmış birisi idi³³.

Şahin Giray'ın ilk icraatları ile birlikte Kırım halkı arasında memnuniyetsizliklerde başladı. Bir müddet sonra Nogaylar, Çerkesler, Abazalar ve Dağıstanlılar Rusyaya ve Şahin Giray'a karşı birlik oluşturdular ve savaş kararı aldılar. Rusya'nın istediği oluyor, Kırım korkunç bir iç savaşa sürükleniyordu. Muhalefetin birleşmesi üzerine Şahin Giray Rusya'dan yardım isteyince Ruslar durumdan faydalanarak Kırım'ın stratejik noktalarına askeri müdahalede bulundular. Bu arada gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti,

“Rusyalu hilâf-ı ahd ü peymân otuz kırk bin nefer Kazak ve Kataf'a terfîk ve iki taraftan derûn-ı Kırım'a duhûl ve ahâlî-i Kırım ve tavâ'if-i Tatar'ın muhtâr ve müntehab hânları olan Devlet Giray Hân'ı Kırım'dan ihrâc ve cebren ve kerhen Şâhin Giray'ı hânlığa kabûl etmelerini ibrâm ve etrâflarını ihâta ve zor ile yedlerinden istedikleri gibi mahzarlar ahz ve Devlet-i Aliyye dahi Rusyalunun bu hareketleri münâfi-i şurût-ı ahd olduğunu...”

sebepler göstererek Kırım'a donanma ve ayrıca kırk beş bin asker ile yardım edilmesi kararını aldı³⁴. Şahin Giray'a karşı muhalif kuvvetler Taman'dan Kırım'a geçerek saraya hücum edince Şahin Giray Ruslara sığındı, Osmanlı'nın yardımı ile Baht

³² İnalçık, “Kırım Hanlığı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C.1, TKAE Yayınları Ankara,1992., s.426.; Köse, **a.g.m.**, s.466-467.

³³ Ülküsal, **a.g.e.**, s. 106.; Köse, **a.g.m.**, s.466.

³⁴ **BOA. Cevdet Hâriciye, nr. 5853**, Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan Ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayınları, Ankara, 1992. Zikreden, (çevrimiçi) <http://www.Devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/kafkasya/136.htm>.

Giray Han oldu ise de çok geçmeden Şahin Giray Şahin Giray Rus kuvvetlerinin yardımı ile yeniden tahtı ele geçirdi. 1778 yılı Ağustos’unda Osmanlı yardım kuvvetleri Kırım’a vardığında, kumandan Canikli Ali Paşa Rusların her tarafı tahkim ettiğini ve kazanma ihtimallerini olmadığını görerek, İstanbul’a durumu bildirdi. Nihayet Kırım’da kendisinden çok şey bekleyenleri hayal kırıklığına uğratarak geri döndü³⁵. Bunun üzerine Müslüman Kırım halkı kitle halinde Anadolu’ya göç etmeye başladı. Ruslar onların yerine yetmiş beş bin kişilik bir muhacir kitlesini Kırım’a yerleştirdiler ki bu sıralarda yarımada’nın nüfusunun beş yüz bin olduğu tahmin edilmektedir³⁶.

Kırım’da meydana gelen Rus baskıları neticesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş ihtimali oldukça arttı. İki taraf arasında oluşan bu gerginlik savaşa yol açmadan, Fransa’nın tavassutuyla müzakere sürecine girdi. Yapılan müzakereler neticesinde Mart 1779’da Aynalıkavak Tenkihnamesi imzalandı. Anlaşmaya göre özetle, Ruslar Kırım ve Taman’da bulunan askerlerini çekecek, buna karşılık Osmanlı Devleti ise, Şahin Giray’ı Han olarak tanıyacaktı³⁷. Ruslar’ın asker boşaltma kararı ilk bakışta aleyhte gibi görünse de Şahin Giray’ın Hanlığının kesin kabulü Rusya’nın bir nevi Kırım’da gizli iktidarı anlamına gelmekte idi.

Şahin Giray’ın bu iktidarı döneminde de iç politikada halkına rağmen yapmaya çalıştığı reformları ve memnuniyetsizlik veren uygulamaları devam etti. Bu durum en çok Rusya’nın işine yarıyordu. II. Katerina adım adım politikasını uygulamaya koyarak önce, ekseriyeti Hanlarından memnun olmayan Kırım halkını el altından Şahin Giray’a karşı ayaklanmaya teşvik ederken, bir yandan da ayaklanmalar karşısında Şahin Giray’a destek vermek bahanesi ile sürekli Kırım’a

³⁵ Köse, **a.g.m.**, s.468.

³⁶ İncalcık, **a.g.m.**, s.427. 18. Yy. da Kırım’ın nüfusu hakkında, araştırmacılar arasında net bir görüş bulunmakta olup, verilen rakamlarda ciddi ihtilaflar söz konusudur. Bu tarihlerdeki Kırım’ın nüfusu hakkında her ne kadar Halil İncalcık bu sayıyı tahmini olarak ifade etmekte ise de; Yücel Öztürk, Cercis İkiel, 18. yy. da Kırım’ın nüfusunun bir buçuk milyona yakın olduğunu belirtmektedir. Bkz. Yücel Öztürk, Cercis İkiel, **a.g.m.**, s. 6.; 1767’den sonra Fransız konsolosu sıfatıyla Kırım’da bulunmuş olan Macar asıllı Baron de Tott (1733-1793), Kırım’ın nüfusunun üç buçuk milyon yani ‘Fransa kadar’ olduğunu söylemektedir. Bkz. François de Tott, **Türkler ve Tatarlar Arasında**, (Çev. Reşat Uzman, Milliyet Yay., İstanbul, 1996., s.123.) Kırımlı araştırmacı ve milliyetçi Dr. Ahmet Özenbaşı ise, 18. yy. da, Kırım nüfusunun beş milyon olduğunu yazmaktadır.Bkz. Dr. Ahmet Özenbaşı, **Çarlık Hakimiyetinde Kırım Faciası**, (İstanbul Türkçesine Çev. İsmail Otar), Eskişehir, 2004. s.17.

³⁷ İncalcık, **a.g.m.**, s,427.; Köse.**a.g.m.**, s. 468.; Altuğ, **ag.m.** s.32.

asker çıkardı. Nihayet Kırım'daki Rus kuvvetlerinin komutanı general Potemkin'in Çariçe'ye teklifi ile önce Şahin Giray Hanlıktan çekilmesi sağlandı. Bazı kaynaklar, bu hadisede Şahin Giray'ın Mirzaların ihanetine uğradığını belirtmektedir³⁸. akabinde de Başsız kalan Kırım'da, Rusya tarafından 8 Nisan 1783'de idareye el konulduğu ilan edildi³⁹. Osmanlı Devleti ise, içinde bulunduğu menfi şartlar sebebi ile mücadele edememiş, 9 Ocak 1784'de bu işgali resmen tanımıştır⁴⁰.

Rus araştırmacı Vozgrin'in ifadesiyle; *“Bu eylem, barış içinde bağımsız bir devletin kanunsuzca nasıl işgal edilebildiği konusunda iyi bir örnekti (hala da öyledir)”*... Rusya XVIII. Yüzyılın sonundan XX. Yüzyılın ortasına kadar Kırım'a kanunsuz bir şekilde sahip oldu. Çünkü ilhak medeni dünyada kabul edilen dönemin şartlarına uygun hukuki normlara da aykırıydı⁴¹. Bu işgal ile Rusya, bir yandan küçük Kaynarca Andlaşmasını ihlal etmiş, bir yandan da (Şahin Giray'ın işgalden önce Hanlıktan çekilmesinden dolayı) başsız kalan bir ülkede kendileriyle müzakere edecek kimse olmadan, uluslar arası hukuku çiğneyerek Kırım'a sahip olmuştur.

Ruslar Kırım'ı işgal ettikleri zaman yayınladıkları beyannamede, halkın dinine ve yaşantısına karışmayacaklarını ifade etmiş ise de, büyük bir katliam ve yıkım yaptılar. General Potemkin, İşgal esnasında *“30 bin kadar Tatarı kılıçtan geçirdikten sonra, yirmi dört saat içerisinde Türk iskan bölgelerinin boşaltılması emrini verdi”*⁴². Ruslar demografik yapıyı değiştirebilmek için sürgün, katliam ve baskı ile yerli halkı Kırım'dan uzaklaştırdı. Yerlerine Korsika, Livorno, Cenova, Almanya ve Rus köylerinden getirdiği insanları yerleştirdi. Rusların Kırım'daki Türklere uyguladıkları baskı ve imha politikaları Kırım Türklerini Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki başka bölgelere göçe zorladı. Göçlerin büyük çoğunluğu dalgalar halinde Türkiye'ye, Romanya'ya, Bulgaristan'a yapılmıştır. En büyük göç dalgaları, 1792, 1860-63, 1874-75, 1891-1902 seneleri arasında olmuştur. Bu göçler, Rusya'nın, Kırım'daki Türk nüfusunu azaltma politikasını

³⁸ Kefeli İbrahim Efendi, **Tevarih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerindedir**, (Yayına haz. İsmail Otar), Eskişehir, 2005., s. 33.

³⁹ Ülküsal, **a.g.e.**, s. 117.; Köse, **a.g.m.**, s. 469.

⁴⁰ Halil İnalçık, “Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi”, **Türk Kültürü**, S.21., (Temmuz 1964), Ankara., s. 66.

⁴¹ Valeri Vozgrin, “Çarlık Zamanında Kırım'da Türk Milli Hareketi”, **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000., s. 471.

⁴² Özenbaşı, **a.g.e.**, s.26.

gerçekleştirmesine sebep oldu. Ruslar demografik yapıyı değiştirebilmek için sürgün, katliam ve baskı ile yerli halkı tedricen Kırım'dan uzaklaştırmıştır. Yerlerine Korsika, Livorno, Cenova, Almanya ve Rus köylerinden getirdiği insanları yerleştirdi⁴³. 1783'te Kırım'daki Türk nüfus %98 iken 1897'deki nüfus sayımına göre %41,44'ü Rus, Alman, Yahudi vs. milletlerden oluşuyordu. Kırım tarihinin Rus işgalinden başlayarak, Bolşevik devrimine kadar olan devresinde mütemadiyen göç, tehcir, soykırım ve baskı politikaları dikkati çekmektedir. Bu devirle birlikte Kırım Türkleri'nin, günümüze kadar devam edecek olan milli istiklal davası da başlamaktadır. Kırım'dan yapılan göçler konusu tezimiz içerisinde ayrı bir bölüm olarak yer alacağından bahsettiğimiz dönemi burada anlatmayacağız.

Kırım'ın işgali ile birlikte başlayıp⁴⁴, günümüzde de hala devam ettiğini söyleyebileceğimiz milli istiklal hareketi, Rusya'nın iç politikada zaaf göstermeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ivme kazanmıştır. Milli istiklal hareketini karakteri itibarıyla kendi içerisinde dönemlere ayırmak mümkündür. Birinci dönemde tamamen aktif olan Rusya'dır. Yeni elde ettiği toprakları Ruslaştırabilmek için, çok yönlü bir strateji ile Türklere saldırmıştır. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz gibi, nüfus açısından Kırım'ı Ruslaştırabilmek için Türklere arındırma ve tehcir yapılmış, yerli halkın toprakları yeni getirilenlere paylaştırılmış, bunun yanı sıra dini ve milli değerlere saldırarak, geleneksel kültürü tahrip etmiştir.

Öyle ki, Rus askerleri ormanları, meyve ağaçlarını, bağları bile yok edilerek, iklimi bile bozmuşlardır. Din ve dil unsurlarının milleti ayakta tutan ana değerler olduğu gerçeğinden hareketle bu iki milli kültür unsurunu yok etmeye çabalamışlardır. Bunun yanı sıra cami, medrese, külliye vs. gibi Türk-İslam medeniyeti açısından büyük önem taşıyan mimari eserler sonsuza dek yok edilmiştir. Mesela kefe'de Mimar Sinan'ın yaptığı Sultan Selim Camii'ni yok edebilmek için, Rus askerleri taşlarını tek tek sökmüşlerdir⁴⁵. Halbuki Hanlık döneminin ihtişamlı zamanlarında Bahçesaray, Kefe, Akmescit, Akyar gibi şehirler Türk ve İslam

⁴³ Mirza Bala, **a.g.e.**, s. 756-757.; Köse, **a.g.m.**, s. 469-470.

⁴⁴ Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, "Kırım-Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi", **Emel**, S. 204., Ankara 1994., s. 3-12., Zikreden, (Çevrimiçi) <http://www.surgun.org/surguntur/bilgi.asp?yazi=ktmh.21.03.2004>.

⁴⁵ Vozgrin, **a.g.m.**, s.472.

sanatının en muhteşem örnekleriyle adeta bir nakış gibi işlenmiş, bu şehirler birer ilim ve kültür merkezi hüviyeti kazanmışlardı.

Kırım istiklal davasının Kırım'ın Rusya tarafından işgalinden yaklaşık yüz yıl sonra başlayan ikinci devri ise bir uyanış ve aydınlanma dönemidir. Hareketin bu ikinci etabının kurucusu ve hiç tartışmasız lideri sadece Kırım'da değil, bütün Rusya İmparatorluğu'nda, Osmanlı Devleti'nde ve Türk coğrafyasında çok iyi tanınan büyük edebiyatçı ve yayıncı, mütefekkir İsmail Bey Gaspıralı'dır⁴⁶. Gaspıralı, Türk coğrafyasında pek çok açıdan ilk olan bazı hususları savunuyor ve uyguluyordu. Fikirlerine bakıldığında dikkati çeken birinci husus, Gaspıralı doğrudan ve açıkça Kırım'ın toprak olarak istiklâlini kazanması hedefine yönelmiş değildi; zira böyle bir hedef mevcut şartlar altında gerçekçilikten tamamen uzak ve ufuksuzdu. Bunun yerine, Gaspıralı, Kırım Tatarlarının ve Rusya İmparatorluğu'ndaki diğer Müslüman halkların maarif sistemlerinin radikal bir şekilde ıslah edilmesini, Usul-i Cedid denilen yeni bir eğitim metodunun uygulanmasını savunuyordu. “Dilde, Fikirde, İş de Birlik” sözü ile ifade ettiği fikirlerinde, dil, tarih ve din bağlarıyla birbirlerine bağlı bulunan Türk halklarının birleşmelerini ve kültürel açıdan bir yeniden doğuş sürecine girmelerini amaçlıyordu. Gaspıralı, Müslüman halklar arasında eğitim yolu ile hayatın bütün sahaları için yüksek kalitede kadroların hazırlanması, onların imparatorluğun ekonomik, kültürel ve siyasî hayatına aktif olarak katılmalarını ve nihayet Rusya İmparatorluğu içerisinde bazı hakları elde etmenin mücadelesini verilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Bu fikirleri Gaspıralı, önceleri çeşitli basın organlarında bazen müstear isimlerle, fakat esas olarak kendisinin 1883'de Bahçesaray'da çıkarılmaya başlanan 1905 yılına kadar, Rusya İmparatorluğu'ndaki yegâne Müslüman gazetesi olma özelliğini koruyan, sadece Rusya içerisinde değil Osmanlı Devleti aydınları arasında da yaygın ve etkili, aynı zamanda dil itibarıyla

⁴⁶ İsmail Bey Gaspıralı ile ilgili bkz.: Cafer Seydahmet Kırımer, **Gaspıralı İsmail Bey, ‘Dilde, Fikirde, İşte Birlik’**, İstanbul 1934. (ikinci baskı; Ramazan Bakkal (yayına haz.), Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996; Hakan Kırımlı, **İsmail Bey Gaspıralı**, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay., Birinci baskı, Ankara, 2003.; **İsmail Bey Gaspıralı İçin**, (Yay. Haz. Hakan Kırımlı v.d.), Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay., Ankara, 2004.; Mehmet Saray, **Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914)**, (Ankara 1987), 146 s.; Nadir Devlet, **İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.; **Yüzyılda Gaspıralının İdealleri-Bildiriler**, (Yayına Haz. Cezmi Bayram vd.), İstanbul, 2001.; (Çevrimiçi) <http://www.ismailgaspıralı.org/ismailgaspıralı/ana.htm> .21.03.2006. (Çevrimiçi) <http://www.surgun.org/surgun/tur/bilgi.asp?yazi=ktmh.21.03.2004>

anlaşılabilir olan *Tercüman* gazetesinde ifade etmekte idi. Yine Onun tarafından teşkil edilen yüzlerce Usûl-i Cedid mekteplerinde aynı fikirler yaygın bir şekilde propaganda edilmekteydi. Öyle ki, 1905 senesine kadar bütün Rusya Türklerinin yegane gazetesi olan *Tercüman*, Kırım'ın haricinde, Bulgaristan, Kafkasya, Kazan, Sibirya, Türkistan, hatta Çin Türkistan'ı ve Çin'de bile okunur, İran ve Mısır'da alınır, bir müddet Abdülhamid'in müsaadesiyle Türkiye'de satılırdı. ...1885'de bin'in üzerinde alıcısı vardı. Daha sonraki yıllarda bu rakamlar 15-20 bini bulmuştur⁴⁷. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, Gaspıralı İsmail Bey, Usul-i Cedid mekteplerini kurarak, eğitim sahasındaki iddialarını orada uygulamaya koymuştur; ayrıca “Dilde Fikirde İş de Birlik” iddiasını, çıkardığı gazetede Türk coğrafyasında yaşayan okur yazar herkesin anlayacağı bir Türkçe dili ile, dil birliğinin mümkün olabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla Gaspıralı pek çok aydından farklı olarak sadece bir teoriysen değil, müdafaa ettiği fikirleri uygulayan bir eylem adamıdır. *Tercüman* gazetesi ve onun yayıncısı etrafında imparatorluğun Müslüman halklarının yeni ortaya çıkmakta olan aydınlarının en iyileri toplanmıştı. “Rusya Müslümanları Kurultayları” toplayarak fikirlerin müzakeresi yapılmakta idi. Bu yenileşmeyi öngörenlere ve bu yönde çalışanlara “Cedid” adı verildi. Cedidçiler, Rus İmparatorluğu'nda yaşamakta olan diğer Türk el, boy ve oymakları ile yasal ve politik konularda ilişkilere girmeyi, işbirliği yapmayı, bu birliğin başarı yolunu açacağına inanıyorlardı. Cedidçilerin bu atılımları Ruslarca hemen “Pan-Türkizm” olarak kötülenmeye başlandı⁴⁸. Bu fikirlerle yetişen siyasetçi ve aydın zümresi, 1917 Şubat İhtilâli'ni müteakip kendi halklarının millî istiklal hareketlerinin başlarına geçecekler, ancak bilâhare Stalin diktatörlüğü yıllarında tamamen yok edileceklerdi⁴⁹.

XX. Yüzyılın başlarında Kırım'da ve diğer Türk gruplarından bilhassa Kazan'da, Gaspıralı'nın görüşlerinden başka görüşler de ortaya çıktı. Bunlar ona

⁴⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, **Gaspıralı İsmail Bey**, İstanbul 1934., (ikinci baskı; Ramazan Bakkal (yayına haz.), Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996., s. 74.; Ülküsal, **a. g. e.** s. 147.; Dr. Ahmet İhsan Kırımlı, *Tercüman* gazetesinin, “kayıtlara göre o yıllarda elli bin basıldığını, postalamak için dört yüz elli kişinin çalıştığını” ifade etmektedir. Bkz. Ahmet İhsan Kırımlı, “Kırım”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II., S. 16., (Temmuz-Ağustos 1997), s.1502.

⁴⁸ Baymirza Hayit, **Sovyetler Birliğindeki Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri**, İstanbul, 1987, s.87.

⁴⁹ Kırımoğlu, **a.g.m.**, s.2.

karşı tam bir muhalif hareket olmamakla birlikte, onun fikirlerini şiddetle tenkid eden, daha radikal ve inkılâpçı özellikler taşımaktaydı. “*Genç Tatarlar*” veya “*Genç Kırimlılar*” olarak adlandırılan ve Rus sosyalist fikirlerinden etkilenmiş olan çoğunluğunu öğretmen ve üniversiteli gençlerin teşkil ettiği bu grup, Kırim Tatar millî hareketinin bu akımının temsilcileri Rusya Devlet Duması’nda milletvekili olan ve 1907’de Karasubazar’da “*Vatan Hâdimi*” gazetesini çıkaran Abdürreşid Mehdi (Mediyev) etrafında toplanmışlardı. Tezimizin bir bölümünde teferruatlı bir şekilde temas edeceğimiz gibi, o dönemde, Türkiye’deki Kırim Tatar diasporası ve öncelikle de orada okuyan Kırim Tatar talebeleri arasında da bir takım hareketler ortaya çıktı. Bu talebeler tarafından meydana getirilen gizli “*Vatan Cemiyeti*” Kırim’deki vatandaşlarıyla sürekli bağlantı halinde olup, Kırim’da çarlık rejimi karşıtı, inkılâpçı ve illegal yayınlar dağıtmaktaydı. Böylece, 1917 Şubat İhtilâli patlak verdiğinde, Kırim Tatar millî hareketi aydın ve inkılâpçı-demokratik kadrolardan oluşan yeteri kadar güçlü bir yapıya kavuşmuş bulunuyordu. Bu kadrolar kendi vatanlarında hâkimiyeti almaya ve idare etmeye muktedirlerdi⁵⁰.

“Bununla birlikte, Kırim Tatar liderlerinin Kırim’da faaliyet gösteren demokratik çizgideki Rus partileriyle birlikte Kırim Tatar halkının kendi kaderini tayin hakkına saygı esasında bir idare teşkil teşebbüsleri müsbet bir netice vermedi. Zira, ne yazık ki, pek çok Rus partisinin demokratlığı, aynen günümüzde de görüldüğü üzere, imparatorluk hâkimiyeti altındaki halkların kendi kaderlerini tayin hakkı meselesi gündeme geldiği anda sona eriyor yahut pek zayıflıyordu”⁵¹.

1917 yılı başlarında bütün Rusya bir kaos içerisine düşmüş, can ve mal emniyeti kalmamıştı. Herkesin başının çaresine bakmaya çalıştığı bu dönemde, Bolşevik ihtilalinin yarattığı karmaşadan istifade eden Vatan Kırim’da kalan Kırim

⁵⁰ Kırimoğlu, **a.g.m.**, s.2.

⁵¹ Kırimoğlu, **a.g.m.**, s.2.

Türkleri bu esareten kısa bir süre içinde olsa kurtulmuşlardı. 25 Mart 1917 günü bin beş yüz kadar delegenin katılımıyla Akmescit'te bir kongre yapıldı. "Kırım Müslümanları Merkez İcra Komitesi" kuruldu ve Numan Çelebi Cihan başkanlığa seçildi. Milli komitenin şubeleri kurularak köylere kadar yaygınlaştırıldı. yapılan seçimlerde Kırım Türk halkının vekilleri belirlenmiştir. Türklerin bu milli heyecan ve faaliyetlerinde endişelenen Kerenski hükümeti ve Kırım Genel Valisi Bogdanof 23 Haziran'da kışkırtıcılık suçlaması ile, Numan Çelebi Cihan'ı tutuklattı ise de, halkın galeyana gelmesi ile yeniden serbest bırakılmıştır. 9 Aralık 1917'de Kırım Tatar Milli Kurultayı toplanmıştır. Kurultay, 26 Aralık 1917'de Kırım Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiş ve parlamento Şubat 1918 başında toplanmak üzere dağılmıştı⁵².

Ancak, Bolşevikler Akyar (Sivastopal)'dan başlayarak Kırım' üzerine taarruza başladılar ve nihayet, önce Kefe sonra da Akmescit şehrine ulaştılar. Bolşevik denizciler Kırım Türklerine saldırarak, pek çok Türk'ü şehit ettiler. Kırım Müftüsü ve Kırım Hükümeti Başkanı Numan Çelebi Cihan'ı tutuklayarak 23 Şubat 1918'de Akyar'a hapishaneye götürmüş, akabinde de kurşuna dizerek öldürmüşlerdir⁵³.

Bolşevik güçlerinin Tatarları dağıtmasından sonra (Mayıs 1918) Alman birlikleri Kırım'a yerleşti. 1918 sonunda Almanların Kırım'dan çekilmesinden sonra, önce Milli Fırka, ardından da Komünistler Kırım'ı gene ele geçirdiler. Rus Kızıl ordusu Nisan 1919'da Kırım'a yerleşti. Kurulan ilk Bolşevik kurumlardan biri "Kırım Müslümanları Bürosu" idi. Ancak, bu büronun "dini" işlerle hiçbir ilgisi olmayıp, yalnızca Tatarların Komünist Rejimce yönetilmesi için yaratılmıştı. Kızıl Ruslara karşı savaşan, Çar yanlısı Beyaz Rus generali Denikin'in ordusu ile Kırım'a yanaşması üzerine, bu ikinci komünist hükümet Kırım'dan kaçtı. Ardından, Beyaz Rusların Kırım'da kurduğu hükümet, 1917 sonrasında Tatarlar açısından en kötü olanıydı. Milli Fırka gene yasaklandı. Kırım Tatar Milli Kurultayı 1918 yılı Mayıs ayında yeniden toplanarak Süleyman Sülkiyeviç başkanlığında yeni Kırım Hükümeti Haziran ayında kurulmuş daha sonra 11 Kasım 1921'de Kırım Muhtar Sovyet

⁵² Cafer Seydahmet Kırimer, **Bazı Hatıralar**, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993., s. 242-243.; Osman Kemal Hatif, **Gökbayrak Altında Milli Faaliyet 1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi**, Kütüphane-i Sudi, İstanbul 1334(1918), (Yeniden yayına haz. Hakan Kırimlı), Ankara, 1998., s.41.; Kırimoğlu, **a.g.m.**, s.2.

⁵³ Osman Kemal Hatif, **a.g.e.**, s. 107-108.; Ülküsal, **a.g.e.**,s.169.; Kırimoğlu, **a.g.m.**, s.3.

Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilerek Veli İbrahim bu cumhuriyetin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kırım Türkçesi Rusça ile beraber resmi dil olarak kabul edilmiştir. Veli İbrahim döneminde kısmen de olsa zor şartlar altında Kırım Türklerinin maddi manevi kalkındığı ifade edilebilir⁵⁴. Bolşevik hakimiyetinin bölgelerde henüz tam olarak tesis edilememiş olması dolayısıyla, Sovyet iktidarının ilk yıllarında Kırım Türklerine karşı sonraki yıllarla mukayese edilemeyecek ölçüde bir ılımlı siyaset izlendiği görülmektedir⁵⁵.

Ancak, Mayıs 1928'de Veli İbrahim'in idam edilmesini takiben, Kırım'daki Türk halkının siyâsî şahsiyetlerinin ve aydın tabakasının topyekûn imhasına girişildi. Esasen, 1927 yılından sonra Rus rejimi gerçek yüzünü göstermeye başlamış, Kırım'daki Türk aydınları katledilmiştir. 1928 de Stalin'in idareyi fiilen eline almasıyla Kırım Türklerinin faciaları da birbirini kovaladı 1929-1930 yıllarında 35-40 bin Kırım Türkü "Kulak" köy zengini diye Sibirya'ya ve Urallara sürüldü. Bu yüzden yalı boyunda Alakat Ayaklanması oldu. 1931-33 yıllarında ikinci kasdî bir açlık yaratılmıştır. Ülkenin bütün tahıl ve yiyecek maddeleri toplanarak Kırım dışına çıkarılmıştır. Binlerce Türk açlıktan ölerken, bunların buğdayları ve yemişleri zorla ellerinden alınarak Kırım limanlarına yanaşmış vapurlara yükletiliyor ve dışarıya yollanıyordu. Halk korkunç bir açlıkla karşı karşıya bırakılmıştır. Binlerce Kırım Türk'ü açlıktan hayatını kaybetmiştir. Bunu bir Sovyet toplantısında protesto eden Kırım Cumhurbaşkanı Mehmet Kubay sürgüne gönderildi⁵⁶.

“Bazı hesaplamalara göre, II. Dünya Savaşı öncesindeki temizlik harekâtında kurşuna dizilen veya Gulag'lara (mahkûm çalışma kamplarına) kapatılan Kırım Tatarlarının sayısı yaklaşık 10.000'dir. Bunlara ilâveten 50.000 kadar Kırım Tatarı da "kulaklarla" (yani hâli-vakit iyi köylülerle) savaş kampanyası çerçevesinde Kırım'dan sürülmüşlerdir. Böylelikle, 1930'lu yıllarda Sovyet hâkimiyeti evvelkilerden de şiddetli metotlarla Kırım'ı yerli halkından "temizleme" tatbikâtını sürdürmüştür”⁵⁷. Bir başka ifade ile, “1921 ve 1941 yılları arasında Komünistler

⁵⁴(Çevrimiçi)http://www.geocities.com/turkfolkloru/makale/kirim_tatarlari.html.24.01.2004.;Ülküsal. a.g.e. s,234-235.

⁵⁵ Kırimoğlu, **a.g.m.**, s. 4.

⁵⁶ Ülküsal, “Kırım Türkünün Faciası ve Kurtuluş Davası”, **Emel**, S. 11., (Temmuz 1962), s.1.

⁵⁷ Kırimoğlu, **a.g.m.**, s. 5.

Kırım'da 160 ila 170 bin Türkü imha etmiş veya sürgüne yollamışlardır. Bu rakam, 1917'deki Türk nüfusunun yarısı demektir”⁵⁸.

II. Dünya Savaşı ise, bu yok etmeye dayalı, soykırımcı siyasetin nihâî olarak neticelendirilmesi için yalnızca bir vesile olmuştur. Bu dönemde tarihin en büyük felaketini yaşayan Kırım Türkleri, Stalin tarafından 11 Mayıs 1944’de imzalanan ve Kırım Türklerinin son ferdine kadar Kırım’dan sürülmesini emreden karardan sonra gerçekleşti. 18 Mayıs 1944’de Kırım Türkleri topyekün sürgüne gönderilmiş, Kırım Türklerden arındırılmıştır.

Kırım Türklerinin sürgünü konusu bundan sonraki bölümde geniş olarak izah edileceğinden burada bu konuyu anlatmayacağız.

Sovyet Hükümeti, 4 Mart 1945 tarihinde aldığı Haziran’da yayınladığı Kararname ile Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini ortadan kaldırarak, Kırım Oblastı statüsüne getirilerek, yine Rusya’ya bağlı bırakılmıştır. Daha sonra Kruşçev, Rus-Ukrain kardeşliğinin 1000 Yıl bahanesiyle Kırım Oblastını Rusya’dan alarak Ukrayna’ya bağlamıştır.

Kırım Türklerinin sürgün edilmesinden sonra boşalan topraklara Rus göçmenlerin iskanına imkan sağlanmıştır. Arazi kanunlarında değişiklikler yapılmış, Rus iskanına hız verilerek Kırım, Rusların ezici bir çoğunlukla yaşadığı yer haline getirilmiştir.

Kırım Türklerinin Vatan Kırım’a dönme ve milli haklarını yeniden elde etme yolunda uzun yıllar mücadele etmiştir. Bilhassa 1950’li yıllardan başlayan bu vatan toprağını geri alma mücadeleleri neticesinde, Sovyet Hükümeti 5 Eylül 1967 yılında yayınladığı bir Kararname ile Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığını kabul etmiştir. Ancak Kararname, her ne kadar ‘Kırım Tatarları Sovyetler Birliği içerisinde istedikleri yerde yaşayabilirler demekte ise de, bu kararnameye güvenerek Kırım’a dönmek isteyenlere sözlü olarak verilen talimatlarla Kırım Türklerine Vatan Kırım’ın yolunu açmıyordu.

⁵⁸ Ülküsal, a.g.m., s.1.

Sovyet Hükümeti, Kırım Türklerine karşı haksızlık yapılarak suç işlendiğini ancak 1987 yılında Kırım Tatarlarının Kızıl Meydanda bütün dünyayı şaşkına çeviren kitlesel gösterileri neticesinde açıkça kabul ve ilan etti. Kırım Türklerinin Kırım'a döndürülmelerine razı oldu ve Kırım Tatar probleminin çözümü için bir devlet komitesi kuruldu. Ancak bu komiteler ve dolayısıyla Sovyet hükümeti Kırım Tatar meselesinin çözümü için ciddi ve müspet bir adım atmadılar meseleyi sürüncemede bıraktılar.

“Kırım Tatar Milli Hareketi Teşebbüs Gurupları 5. Genel Kongresi'nde Taşkent'de 2 Mayıs 1989 yılında Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı kuruldu ve teşkilat başkanlığına Mustafa Abdulcemil Kırımoglu getirildi. Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı, 1989 yılı güzünden itibaren çadır şehirler kurarak Kırım'a göçü hızlandırdı ve Kırım Oblastı Hakimiyeti üzerinde baskıları arttırdı. 1989'da Kırım'da ikamet eden Kırım Tatar nüfusu yirmi bin civarında iken, bu sayı 1990 yılı Martında yetmiş binin üzerine, 1991 yılı Martında ise yüz elli bin civarına ulaşmıştı. 20 Ocak 1991'de Kırım'da referandum yapıldı, referandumda oy kullanan seçmenlerin büyük ekseriyeti Kırım Muhtar Sosyalist Cumhuriyetinin kurulmasına evet dedi”⁵⁹.

Bunun üzerine Ukrayna Yüksek Sovyet'i Kırım'ın tekrar Rusya'ya bağlanmasını önlemek için 12 Şubat 1991'de Ukrayna'ya bağlı Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin kurulmasını kararlaştırdı. Yeni anayasa hazırlanıp parlamento seçimleri yapılincaya kadar Kırım Oblası Şurasının 22 Mart 1991'de yapılan toplantısında, Kırım Yüksek Sovyet'i Seçimleri yapıldı. Cumhurbaşkanlığına da Kırım Komünist Partisi 1.Sekreteri Nikolay Barov getirildi. Kırım Türkleri bu durumu şiddetle protesto ettiler. Milli iradelerini ortaya koymak için Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı öncülüğünde Milli kurultaylarını toplama kararı aldılar. Kırım Türkleri, Kırım, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kafkasya,

⁵⁹ Kırımoglu, **a.g.m.**, s. 5.; Kırımlı, “Kırım Tatarları”, s. 22.

Rusya, Ukrayna, Litvanya, Tataristan, Letonya ve başka Sovyet ülke ve şehirlerinde demokratik seçimlerini yaparak vekillerini Kırım'a gönderdiler⁶⁰.

II. Kırım Tatar milli Kurultayı 26 Haziran 1991'de Akmescit şehrinde toplandı. Kurultay, Kurultayın ana fikri ve prensiplerini vurgulayan ve Kırım Tatarlarının kendi kaderlerini belirleyeceklerini ilan eden 5 maddelik bir "Kırım Tatarlarının Milli Egemenlik Bildirisi"ni oybirliği ile kabul etti ve Rusların kontrolündeki Kırım Muhtar Sovyet Cumhuriyetini tanımadığını ilan etti. Kurultay, aynı zamanda Kırım Tatar halkının en yüksek ve yetkili tek organı olarak Kırım Tatar Milli Meclisini belirledi ve onun 33 kişilik üyesini seçti. Meclis başkanlığına da Kırım Tatarlarının tanınmış insan hakları savunucusu ve Milli yol başçısı Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu seçime getirildi⁶¹.

Kırım Yüksek Sovyeti, hazırladığı Anayasa ile Kırım Tatarlarını görmezlikten geldi. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin itirazları ve hazırladığı Anayasa taslağı dikkate alınmadı. Bu durum Kırım'da gerginliği tırmandırdı. Bu arada 1 Ekim 1992'de Kırım'daki hakimiyet organları Kırım'ın gerginliği tırmandırdı. Çıkan hadiselerde yaralanan ve tutuklananlar oldu. Kırım Tatar Milli Meclisi tutukluların serbest bırakılmasını talep etti. Tutuklu Kırım Tatarları önünde 6 Ekim 1992 günü toplanan binlerce Kırım Tatarının gösterileri ve polis barikatlarının aşılarak Kırım Yüksek Sovyeti'ne yürümleri karşısında Kırım'daki Rusların kontrolündeki hükümet, geri adım atmak mecburiyetinde kaldı.

Kırım Yüksek Sovyeti, 18 Eylül 1993'de yeni seçim kanununu kabul etti. Ancak, henüz vatandaşlık vs. gibi haklarını alamamış olan Kırım Türkleri bu kanunda da hiç dikkate alınmadı. Yapılan itiraz ve gösteriler üzerine seçim sistemindeki son değişikliklerde Kırım Yüksek Sovyeti'ndeki sandalye sayısı 80'lden 98'e yükseltildi. 14 yer Kırım Tatarlarına, 1'er yer Rum, Ermeni, Alman ve Bulgarlara verildi. 7 Mart ve 10 Nisan 1994 tarihlerinde iki turlu olarak yapılan seçimlerde Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın listesinden 14 Kırım Tatarı parlamentoya girdi⁶².

⁶⁰ Oğuz Çetinoğlu, "18 Mayıs 1944 Kırım Türklerinin Topyekün Sürgün ve Soykırım Günü", (Çevrimiçi) www.turan.tc/kalem/18mayiskirim.htm.25.05.2004.

⁶¹ Çetinoğlu , a.g.m., s. 2.

⁶² Çetinoğlu , a.g.m., s. 3.

1990 sonrasında ortaya çıkan tabloya baktığımızda; Kırım Türklerinin durumlarında, Sovyet dönemi ile mukayese edilemeyecek nispette bir iyileşme olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak “Vatana dönüş” mücadelesini kazanıp da, Kırım’a dönebilen Kırım Tatarlarının sayısı halen 300.000 civarında olup, çoğunluğu Özbekistan’da olmak üzere yaklaşık henüz Kırım’a dönme imkânı bulamayan eski S.S.C.B. arazisindeki Kırım Tatarlarının sayısı çeşitli tahminlere göre 500.000 ile 600.000 arasındadır. Kırım’ın göç hareketleri ile sürekli değişme gösteren nüfusu ise 2001 yılı istatistiklerinde 2.100.700’i aşmıştır⁶³.

⁶³ Kırımlı, **a.g.m.**, s. 24.

I. BÖLÜM

KIRIM TÜRKLERİNİN GÖÇLERİ

A. Göçün Tarifi Çeşitleri Sebepleri

İnsanlık tarihi kadar eski olan “göç” kavramı, genel olarak, insan ve insan topluluklarının buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen “yer değiştirme hareketi” dir. Göç; coğrafi bakımdan bir iskan ünitesinden ayrılan kişilerin, başka bir yerde hayatlarını devam ettirmeye karar vermeleriyle ve bu kararı uygulamalarıyla ortaya çıkan hadisedir. Göç hareketlerini, ortaya çıkış sebepleri, cereyan ettiği mekanları, katılan insan sayısını dikkate almak suretiyle tasnif edebiliriz. Göçler genellikle “iç göçler” ve “dış (uluslar arası) göçler” diye ikiye ayrılmaktadır. Beşeri coğrafya ilmi uluslar arası göçleri münferit-kitlesel, kademeli-kademesiz, serbest ve mecburi şeklinde tarif etmektedirler. Mecburi göçler, insanların buldukları bölgede yaşayabilmesi için gerekli asgari şartların ortadan kalkması halinde yapılan göçlerdir.

Bunlar;

- a. Coğrafi ve tabii şartların zorlaması,
- b. Sosyo-kültürel sebeplere bağlı zorunluluk,
- c. Savaş ve uluslar arası anlaşmalar dolayısıyla yapılan mübadele,
- d. Bir devletin sömürge ve asimilasyon politikaları sonucu meydana gelebilir⁶⁴.

Şüphesiz ki, 19. Yüzyılda bilhassa Müslümanlara tatbik edilen tehcir politikaları sonucunda en fazla göç alan ülkelerin başında Osmanlı Devleti'nin geldiği söylenebilir. Umumiyetle Türkiye’de bu günkü göç ve göçmen meselelerine bakıldığında görülecektir ki, en önemli faktör Avrupa devletlerinin sömürgeci siyaseti ve bilhassa Hıristiyan olmayan milletlere dini farklılıkları dolayısıyla anlayış göstermemeleri ve bu milletlere bir nevi insan hak ve hürriyetini layık görmemelerinin tepkileri en başta gelen sebeptir.

Nitekim, XIX. Asrın ikinci yarısı ve XX. Asır başlarında göçmen meselesinden dolayı dünyanın pek çok yerinde felaketler ve ızdıraplar devam ettiği

⁶⁴ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, TTK Yay., Ankara 1997, s. 1-4.

sırada Avrupa devletleri çok kere bu faciaları görmezlikten gelmiştir. Hatta, 1922 yılına kadar Avrupa devletleri Türk ve İslam göçmenlerinin meselelerine önemsiz bir dava olarak bakarken, Tanzimat devri vesikalarında görülebileceği üzere ırk, din, milliyet, mezhep gibi farklılıklar gözetilmeksizin Osmanlı devletinde nizamnameler çıkarılmaktadır⁶⁵.

Yukarıdaki tasnife bakıldığında Kırım Türklerinin göçleri uluslar arası, kitlesel, daimi, ve mecburi göç özelliklerini taşımaktadır. Bilhassa Dünya tarihinin 18. ve 19. asırları sömürgecilik hareketlerinin en kesif yaşandığı ve insanlığın en çok acı çektiği asırlardır. Bu yüzden denilebilir ki, son yüz elli yılda Türkiye'ye yönelik göçlerin temel sebeplerine baktığımızda “güvenlik faktörü” yani sırf emniyetli bir hayat sürebilmek için insanlar yurtlarını terk etmiştir. Aynı zamanda, Kırım Türklerinin göçleri yapılan ilmi tasniflere göre bir dış göçtür. Dış göç, uzun süreli kalmak, yerleşmek yahut çalışmak maksadıyla ülkeler arası yapılan bir nüfus hareketidir. Bu nüfus hareketi yapısı itibariyle aynı zamanda münferit olmaktan ziyade “kitle göçü” özelliği de taşımaktadır⁶⁶.

B. Kırım Türklerinin Göçleri ve Sebepleri

1. Kırım'dan Yapılan Göçlerin Dönemleri

Kırım Türkleri, bölgenin Rus istilasına girmesiyle başlayan ve yaklaşık olarak II. Dünya Savaşı sonrasına kadar süren zorunlu göç hareketine tabi olmuşlardır. Bu göçlerin büyük ekseriyeti, Türkiye olmak üzere, Romanya, Bulgaristan ve az sayıda başka coğrafyalara gerçekleşmiştir.

Kırımdan yapılan göçler, 1783'ten sonra başlayarak, bazen kitle halinde bazen de münferit olarak cereyan etmiştir. Tarihi şartların oluşumu itibarıyla umumiyetle dikkati çeken 19. Yüzyılda yapılan Osmanlı-Rus harplerinin arifesinde veya sonrasında göçler hızlanmaktadır.

⁶⁵ Ahmet Cevat Eren, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri**, İstanbul, 1966, s. 28-30.

⁶⁶ Saydam, **a.g.e.**, s.7.

“Kırım Tatarları Rusya idaresi tarafından Osmanlıların müttefikleri olarak görüldüğünden özellikle Türklerle savaş zamanlarında varlıklarından büyük huzursuzluk duyuluyordu. Böyle dönemlerde baskılar büyük ölçüde artmakta ve hele savaşın bitiminde Çarlık rejiminin daha büyük bir hınçla üzerlerine geleceği endişesi çoğu zaman bizzat Rusya idarecileri tarafından çıkartılan söylentilerle giderek artıyor, henüz vakit varken İslâm Halifesi'nin toprağına gitme düşüncesi ağırlık kazanıyordu. Bu tür endişeler bütünüyle temelsiz de değildi”⁶⁷.

Kırım'dan Anadolu'ya yapılan kitle göçlerini dönem itibarıyla tasnif etmek gerekirse; yapılan çeşitli tasnifler dikkati çekmektedir. Mesela İlber Ortaylı, genel bir bakışla bu göçleri şöyle sınıflandırmaktadır:

- a) Kırım savaşı öncesi gelen Kırımlılar.
- b) Kırım savaşı sonrası göçen Müslüman ve Yahudi Kırımlılar.
- c) 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonrası bilhassa Dobruca ve Bulgarya (eski Tuna vilayeti)'daki Kırımlılar.
- d) 1917 sonrası özellikle Kırım aristokrasisi ve toprak ve mülk sahipleri ve milliyetçi kurultay hükümeti aza, mebus ve memurları.
- e) 1948'de II. Dünya Savaşı sonrası göç⁶⁸.

Ancak, büyük kitle göçleri ve onlardan sayıca daha az olarak yapılan göçleri dikkate aldığımızda, büyük kitle göçleri 1783 sonrası, 1856 sonrası, ve II. Dünya savaşı sonrası sürgünü olarak en çok sayıda vuku bulmuştur. Sair dönemlerde yapılan göçler mütemadiyen sürmekle birlikte bahsettiğimiz dönemler kadar kalabalık olarak vuku bulmamıştır.

“1783'de Kırım'ın ilhakından hemen sonra, 1790'larda, 1812'de, 1829'da, hiçbiriyle karşılaştırılmayacak ölçüde büyük olarak 1860-1861'de, 1874'de, 1878'de, 1890'larda, 1903'de, 1918-1922 arasında, ve 1933'de, ve hatta 2. Dünya

⁶⁷ Kırımlı, “Kırım Tatarları”, s. 8.

⁶⁸ İlber Ortaylı, “Türkiye'de Kırımlı Aydınlar”, **Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım** (Ed. Oktay Aslanapa), Yeni Türkiye Yay. Ankara, 2002., s. 60.

Harbi'nden sonraki mültecileri de katarsak 1944'de Kırım'dan Türkiye'ye büyük çaplı göçler oldu”⁶⁹.

2. Kırım'dan Yapılan Göçlerin Sebepleri

Kırım'dan Osmanlı Devletine doğru yapılan göçler, dini, iktisadi ve siyasi sebeplerle açıklanabilir ve bu cihetleriyle oldukça geniş boyutludur. Bu göçlerde daha ziyade ‘zorlayıcı unsurlar’ ön planda olduğu; göç edenlerin şahsi istek ve tercihleri ancak ikinci planda olduğu görülmektedir. Göç hareketlerin ortaya çıkışında göçmenlerle göçmen gönderen devlet arasındaki ilişkiler hakim rol oynamıştır. Yani Rusya'nın yeni işgal ettiği topraklarda göç etmek zorunda kalanlara karşı güttüğü politikalar, göç hadisesinin temel sebebidir. Yani Rusya'nın ele geçirdiği topraklardaki insanlara yönelik tehcir politikası, mütemadiyen değişiklik göstermeden sürüp gitmiştir. Yapılan baskılar ve zorlamalar beraberinde tepki olarak göçü getirmiştir. Dolayısıyla göçler, öncelikle Rus zulmünden kurtulmanın yolu olarak gündeme gelmekte idi.

Rusya'nın istila ettiği bölgelerde asimilasyon ve tehcir uygulamaları ilk olarak 1552'de Kazan'ın ele geçirilmesinden sonra başlamıştır. Rus yönetimi, daha sonra ele geçirdiği bölgelerde, genellikle Türk veya Müslüman kitleleri imha maksatlı bir siyaset geliştirmiştir. Esasen fethedilen yerlerde demografik düzenlemeler yapılması uygulaması hemen her ülke için geçerlidir. Rusya'nın demografik düzenlemeleri normal yerleşim sisteminden; mesela bir Osmanlı Devleti'nin uygulamasından farklı olarak baskı, el koyma ve tehcir esasına dayanıyor olmasıdır.

Rusya'nın bu politikasını Kırım ve Kafkasya üzerine uygulamaya başlaması 1768-1774 yılları arasındaki savaşa dayanmaktadır. Hatta bu savaş öncesi ve esnasında Kazan, Güney Volga, Kuzey Kafkasya ve Don havalisinde yaşayan Türk, Tatar ve Moğollara karşı “ıslahat projesi” adı altında büyük bir tehcir politikasına başlandı. Bölgede yaşayan birçok Türk çeşitli bölgelere özellikle de Osmanlı

⁶⁹ Ayşe Mermerci- Narter Arı; “Doç. Dr. Hakan Kırımlı ile Söyleşi”, (Çevrimiçi) http://www.kafder.org.tr/bilgibelge.php?yazi_id=248-22.04.2004.

topraklarına göç ettirildi. Bu sırada binden fazla Türk yerleşim yeri tahrip edildi. Ancak asıl Ruslaştırma faaliyeti Kırım'ın ilhakından sonra oldu⁷⁰.

Bu Ruslaştırma politikası aynı zamanda Hıristiyanlaştırma anlamına da geliyordu.

“Çarlık Rusya'sının Müslüman halkını göçe sevk eden en önemli nedenlerin başında kuşkusuz dini, siyasi baskı ve yıldırma geliyordu ki, bunların yoğunluğu, devletin içinde bulunduğu iç ve dış şartlarla orantılı olarak değişiyordu. Bazen de baskı rejiminin artacağı söylentilerinin gayri Rusların üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüyordu. Yazar (G)aliasgar Gafur(ov)-Çıgtay (1867-1942), 'Tutam' adlı hikayesinde bu konuyu işler. Hikayede 1894 yılında hükümetin Müslümanları Hıristiyanlaştırmak için kanun çıkaracağı haberi üzerine Äbi ve Karmış adlı köylerin ahalisinin Türkiye'ye göçleri anlatılmaktadır”⁷¹.

Müslümanlar için gayri Müslim esareti altında yaşamının caiz olmadığı ve Allah yolunda hicret inancının bu göçlerde etkili olduğu kuşkusuzdur. Türkiye'ye yerleşenler, hatıralarında çarlık hükümetinin Müslüman mektep ve medreselerini kapatacağı ve Kuran'da geçen “kafir” (Ruslar bu sözcükle kendilerinin kastedildiğini düşünüyorlardı) sözcüklerinin çıkartarak yeniden bastıracağı haberlerinin yayılması üzerine, yurtlarını terk ettiklerini belirtiyorlardı⁷². Bu arada Rusya göçü teşvik etmek için Kırım'ın her tarafında halife namına yazılmış ve halkı göçe teşvik eden fermanlar yayınlıyorlardı⁷³.

Rusların Kuran-ı Kerim üzerinde yaptıkları tahrifat, Müslümanlar arasında büyük tepkiye neden oluyordu. Nitekim Petersburg'daki Osmanlı Elçiliğinden ulaşan 28 Aralık 1890 tarihli bir habere göre, Rus hükümetinin Kuran'ın bazı surelerini sansür etmesi Müslüman halkın nefretini çekmiş, hatta Buhara Emiri ve Hive Hanı bir dilekçeyle Çar'a başvurarak bu sansürden sorumlu Rus görevlinin

⁷⁰ Arzu Kılınç Ocaklı, “İdil-Ural Bölgesinde Türkiye'ye Göçler Ve Nedenleri (XIX.-XX. YY.)”, (çevrimiçi) http://www.symposium27february2003.info/zila/presentation/t_adiurgoc.htm 15.12.2004.

⁷¹ Arzu Kılınç Ocaklı, **a.g.m.**, s. 2.

⁷² Arzu Kılınç Ocaklı, **a.g.m.**, s. 3.

⁷³ Ethem Feyzi Gözaydın, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri**, İstanbul, 1948., s. 6.

cezalandırılmasını istemişlerdir⁷⁴. Ruslar asimilasyon politikasına karşı yerli halkın gösterdiği direncin mensup oldukları dinden kaynaklandığı inancı ile (Kazan, Türkistan ve Kafkasya'da olduğu gibi) doğrudan dini müesseseleri hedef seçtiler. Sadece tahrif etmekle kalmadılar ve yok etmeye çalıştıkları kitaplar sadece Kur'anı Kerim'den ibaret değildi. 1736-1833 yılları arasındaki savaşlarda Ruslar tarafından Kırım'da çok sayıda kütüphane neredeyse tamamen yakılmıştı. 1833'de aralarında dini, tarihi felsefi, coğrafya türü kitaplarının da bulunduğu çok sayıda eser bu kez evlerden toplatılmak suretiyle imha edilmiştir⁷⁵.

Kırım'ın Rusya askerleri tarafından işgalini müteakip ilk yıllar içinde Kırım Türkleri istilaya karşı silâhlı mukavemet göstermeye çalıştılar. Lakin, Kırım halkı 1768-1774 Rus-Türk Savaşı boyunca çok zayıf düşmüş ve yıkıntıya uğramıştı. Bu sebeplerden, Kırmılıların sömürgecilere başarıyla karşı koyabilecek güçleri kalmamıştı. Zâten o ana kadar kendisinden daha zayıf komşularından büyük ölçüde topraklar ilhak etmeyi başarmış olan Rusya, esareti altına aldığı ve topraklarını kolonileştirdiği halkların direnişlerini bastırma yönünde büyük bir tecrübeye sahipti. Böylelikle, Kezlev ve Bahçesaray'dakiler olmak üzere Kırım Türkleri tarafından birbiri ardına kalkışılan bir kaç ayaklanma da şiddetle bastırılmıştır. Kırım'daki hâkimiyetini sürdürmek isteyen Rusya, Kazan ve Hacı Tarhan (Astrahan) Hanlıklarını istilâsını müteakip uygulamış olduğu metotları çok daha sert ve sistematik bir tarzda tekrarladı. Bunun açık sebepleri vardı; Kırım yarımadasının tabii şartları ve coğrafi mevkii Rusya için bütün evvelce ilhak ettiği topraklarla mukayese edilemez derecede büyük önem taşımaktaydı. Bunun yanı sıra, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme ve Akdeniz'e bir çıkış temin etme yönündeki müteakip yayılmacılık plânları için de Kırım'a sahip olmak şarttı⁷⁶.

Ayrıca, Rus çarları aynı dönemlerde (hatta günümüzde bile) pek çok Avrupalı sömürgeci devletin yaptığı gibi, bir yandan Roma İmparatorluğu'nun varisi olma iddiası, bir yandan da, yaptıklarının dini ve ilahi yükümlülükleri olduğu inancı ile yerli halka yaptıkları uygulamaları haklı görüyordu.

⁷⁴ Selim Deringil, "Osmanlı İmparatorluğu ve Türk dilli Rusya'da Panislamizm", **Unutkan Tarih**, (haz. Semih Vaner), İstanbul, 1997, s. 207., Zikreden, Arzu Kılınç Ocaklı, **a.g.m.**, s. 4.

⁷⁵ Vozgrin, **a.g.m.**, s.473.

⁷⁶ Kırımoglu, **a.g.e.**, s. 2.

Rusya İmparatorluğu'nun idarecileri, Kırimlıların kolay bir şekilde topraklarından ve mülkiyetlerinden vazgeçip kendilerine hemen boyun eğeceklerine inanmıyorlardı. Bu yüzden, Rusya'nın Kırim'daki temel stratejisi mümkün olan en çabuk tarzda uygulamak ve buranın yerli halkını oradan çıkartarak, yerine Rusya'nın iç vilâyetlerinden getirilecek insanları yerleştirmek doğrutusundaydı. Nitekim, bu gayenin hayata geçirilebilmesi için zengin tecrübeler dayanan evvelce tatbik edilmiş metotlara müracaat edildi: Suçsuz halk şiddete ve sistematik soygunlara maruz bırakıldı, en bereketli topraklar Çarlık erkânı tarafından gasp edildi ve Kırim Türkleri ziraat açısından uygun olmayan arazilere sürülerek hayatlarını idame imkânlarından mahrum bırakıldılar. Miri ve Vakıf arazilerine el koymaktan başka daha da ileri giderek, senelerdir toprağın üzerinde yaşayan köylüleri de o toprağın malı kabul ederek, toprakla beraber köylüye de el koymak, köleleştirmek istemişlerdir. Çünkü o yıllarda Rusya kendi ülkesinde bu sistemi uygulamaktadır. 1891 yılı sonuna kadar buradaki torakların üçte ikisi hile ve oyunlarla ya Rus hazinesine ya da Rusların istedikleri kişilere verilmiştir. Hanedan mensuplarına ait topraklar ve miri araziler hazine malı sayıldı. Hayır kurumları ve dini kurumlara ait topraklar da sahihsiz gerekçesiyle hazineye devredildi. Bazı topraklar zorla senet imzalatmak suretiyle zapt edildi. Mahkemelere başvuran halk buradan da sonuç alamadı. Dosyalar ya sürüncemede bırakılmış ya da aleyh de sonuçlandırılmıştır⁷⁷.

Halbuki Rus istilasına kadar hiçbir zaman toprağa bağlı kölelik sistemi yoktu. Kırim'da herkes aynı haklara sahip idi. Rusya'da ise, yukarıda ifade ettiğimiz gibi eski dönemlerden beri uygulana gelen toprak köleliği mevcut idi. 'Köylü köleliği' denilen sistemde çiftlik sahipleri köleleri diledikleri gibi alıp satabilir, veya Sibirya'ya sürgüne gönderebilirdi⁷⁸. Kırim'ın istilasını ile birlikte karşılaşan bu iki idari sistemde tabii olarak birinden birinin gitmesi kaçınılmaz oldu.

Bölgeyi Türklerden tamamen arındırmak maksadıyla, halka acımasız baskılar yapıyordu. 1783 yılında Kırim Ruslar tarafından ilhak olunurken, Ruslar tarafından bir beyanname yayınlanmıştı. Buna göre Kırim halkına birtakım haklar vaad ediliyordu. Ancak bu vaadler yerine getirilmediği gibi, beyannameden kısa bir süre

⁷⁷Saydam, **a.g.e.**, s. 65.

⁷⁸ Elvira Kazas, **1853-1863 Yıllarında Kırim'dan Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1994.,s. 4.

sonra Potemkin tarafından, yirmi dört saat içerisinde “*dağlık ve çöl olan muntikalardaki bütün Tatarların yarımadadan uzaklaştırılması*” istenmekte idi⁷⁹.

Bozkırdaki köylerde yaşamak artık imkansız hale geldi. Çünkü Rus askerleri ve “*seyyar satıcılar bile tatarlara karşı anlaşılması zor bir nefret içinde kuyuların ağaçlardan yapılmış kovalarına taşlar atıyor, çitleri, yalıkları ve su kovalarını yakmak için götürüyorlardı*”⁸⁰. Ruslar elbette bu şekilde su kuyularını tahrip ederek, halkın susuzluktan bırakıp gitmesini istiyordu.

C. Kırım’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler ve Muhacirlerin İskanı

1. II. Dünya Savaşı’na Kadar Yapılan Göçler

Kırım’ın sömürgeleştirilmesi konusunda Rusya’da ortaya çıkan iki farklı yaklaşımdan, Kırım’ı ilk olarak işgal eden ve bu esnada 30 bin kişiyi katleden sertlik yanlısı general Potemkin ve taraftarlarının politikaları daha ağır bastı. Onlara göre Türkler temizlenirse bölge ancak “Rus Yurdu” olabilirdi. Bunun için öncelikle 1785-88 deniz kıyıları, iskeleler ve limanlara yakın olan bölgelerdeki halk eza ve cefaya maruz kaldılar. Bunlar da dayanamayarak Osmanlı Devleti’ne göç etmek zorunda kaldı⁸¹.

Her ne kadar daha evvel göçlerin başlangıç tarihini 1783 olarak zikretmiş isek de, esasen halk daha evvelden yerlerini boşaltmaya yüz tutmuş ve Kırım’dan göçler bu tarihten önce başlamış idi. 1782’ye doğru Kırım’dan göç edenlerin sayısı 50 bin’i bulmuştu. Hollandalı seyyah Woonsel “Rusların Tatarlara ya ölmek, ya da gitmek” arasında tercihe zorladıklarını ifade eder. Öyle ki Kırım’ın ilhakı olan 1783 tarihinin

⁷⁹ 8 Nisan 1783 tarihli bu beyannamede şöyle deniliyordu: “Bu manifestimizle kendimiz ve haleflerimiz tarafından Kırım ahalisine taahhüt ederiz ki, haklarında bizim eski tebaamız gibi muamele olunacaktır. Bizim himayemizde olmalarıyla şahısları, malları, mabetleri ve dinleri korunacak, dini merasimi alenen icra eylemeleri hususunda asla tazyik olunmayarak din ve mezhep umurunda tamamen serbest tutulacak ve her biri bizim eski tebaalarımızın nail oldukları faydalar ve imtiyazlarda müşterek ve müsavi olacaklardır”. Hatta bu hususta bizzat Potemkin’e 28 Haziran 1783 tarihinde gönderilen bir emirde “Kırım Tatarlarının dinlerine tecavüz edilmemesi” tembih edilmişti. Bkz. Gözaydın, **a.g.e.**, s. 66-67.; Abdullah Saydam, **a.g.e.**, s. 64.

⁸⁰ Vozgrin, **a.g.m.**, s.475.

⁸¹ Saydam, **a.g.e.**, s. 64.

hemen öncesinde 40 bin nüfuslu Bahçesaray şehri, 6 bin kişi kalmıştır. Seyyaha göre Sudak'ta ise sadece 37 aile kalmıştır⁸².

Halkın topyekün fakirleştirilmesi, açlık tehlikesini ortaya çıkması gibi sebeplerin üzerine bir de, 1775'de Rus harbinde Ruslara yardım ettikleri için Osmanlı Devleti tarafından cezalandırılmaktan korkan Yunanlılar, Rusya tarafından Kırım'a yerleştirildi. Üstelik gelir gelmez de Türk'e ve İslam'a olan kinlerini Kırım Türklerinden çıkarmaya çalıştılar. Öyle ki Ruslar kendi halinde Türkleri Yunanlılardan korumak için tedbir almak zorunda kaldılar⁸³. Kırım Türkleri için "Ak Topraklar" dedikleri Anadolu'ya doğru yola çıkmaktan başka çare kalmadı. 1783-1800 yılları arasında 500.000 kişi yurdunu terk etti bu sayı yaklaşık olarak nüfusun %33'üne tekabül etmektedir⁸⁴. Yalnızca Tavrida vilayetinden 1772-1782 arasında 120 bin Nogay Türk'ü tehcir edilmişti. Bu dönemde 1788-1792 Osmanlı-Rus harbinden sonra imzalanan Yaş anlaşmasıyla bir kısım toprakların Rusya'ya bırakılması göçleri tetikleyen başka bir unsurdur. "*Felaketin görgü şahidi olan V. Zuyev şöyle yazıyordu: Son karışıklık Kırım'ı öyle bir hale soktu ki, kendi sakinleri ve köylerinin üçte ikisinden fazlasını kaybetti ve nereye gidersen git, yalnız kasaba ve köylerin enkazına rastlamak mümkün olur*"⁸⁵.

Bu göçler esnasında yol emniyeti meselesi de ayrı bir husustur. Mesela Rus saldırıları yüzünden yerlerini terk etmek zorunda kalan Yedisian bölgesinden kara yoluyla göç edenlere Zaparak kazaklarının saldırıları yüzünden, Müslümanlar Kırım limanları, Tamaya ve Sucukkale'den deniz yoluyla hareket etmişlerdir⁸⁶.

1812 ve 1828 yıllarında yine Rus baskısı ve Osmanlı Rus Harbi münasebetiyle yeni göç dalgaları yaşanmıştır. Rumeli bölgesinden gelenler de dahil olma üzere 1812 yılında Osmanlıya sığınan göçmenlerin sayısı 200 bini

⁸² Vozgrin, a.g.m., s.472. Bazı yazarlara göre 183 öncesi göç edenlerin sayısı 20 bin ila 30 bin arasında olarak tahmin edilmektedir. Bkz. Justin McCarthy, "Kırım Tatarlarının Göçü" <http://www.vatankirim.net/tarih.asp?yazi=mccarthy#.18.03.2006>.

⁸³ Vozgrin, a.g.m., s.472.

⁸⁴ Bala, a.g.m., s.757.

⁸⁵ Dr. Safarov Rafik Firuzoğlu, "Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler" **Osmanlı**, C. 4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999., s. 688.

⁸⁶ Firuzoğlu, a.g.m., s.688.

bulmaktadır⁸⁷. Osmanlı Devleti'nin kendisine sığınan bu muhacirlere yönelik müspet tutumu ve bir takım imkan ve imtiyazlar sağlaması, kendi vatanlarında mağdur ve mazlum durumuna düşen Müslümanlar için göç etmeyi cazip hale getirmiştir.

1856 Kırım Harbi ertesinde Kırım'dan ikinci büyük kitle göçü yaşandı. 1853 yılında yavaş bir seyirle başlayan göç, 1860 ve 1863 yılları da büyük bir dalga haline geldi.

Savaşın ertesinde ise önce, Kırımlıların, 'Osmanlılara sevgi besledikleri ve yardım ettikleri' gerekçesiyle kuzeye sürgüne gönderilecekleri haber yayıldı.

"Aslında, Kırım Tatarlarının, Kırım Savaşı sırasında bağlaşıklara ettiği yardım, olabilecek en düşük düzeyde idi. Tatarlar tümüyle silâhsızlandırılmış bir halk idiler ve etkin bir ayaklanmaya girişmek umutları yoktu. Böyle iken, savaştan hemen sonra, Rus hükümeti orada Tatar varlığını istemediğini açığa vurdu. 1856'da Çar Alexandr, "Tatarların göç etmesinin kolaylaştırılmasını" buyurdu. Günümüzde psikolojik baskı olarak adlandırılacak türden pek çok baskı, Tatarlara uygulandı: Hıristiyanlığı yayma derneklerinin oluşturulması, kuzey illerine yığınsal sürgün uygulamalarına girişileceği dedikodularının yayılması, eğitimde ve yönetim işlerinde kullanılan dilde "Ruslaştırma" ve benzerleri. Daha da somut eylemler olarak, Tatar topraklarına yeni vergiler yüklendi, daha çok arazi sahiplerinin elinden alındı⁸⁸".

1854 yılında da bu konuda yeni bir emir geldi. İslam dinine inanan deniz kıyısı sakinlerinin tümünün iç vilayetlere göçürülmesi emredildi. *"Kırımlılar bu emirname üzerine baskı ve soykırımdan korkarak büyük bir kaçışa başladılar. Tatarların bu göçü devlet adamları için son yılların en mutlu olaylarından biri idi"*⁸⁹. Kitleler halinde Kırım'dan kaçış başlamış, "sadece 1860 yılında 784 Türk köyü boşalmıştı. Bütün Kırım'da boşalan köylerin toplam sayısı 687 olup bunların 315'i tamamen boşalmıştı. 1859-1864 yılları arasında toplam sayının 800 bini bulunduğu bu

⁸⁷ Eren, **a.g.m.**, s.33. Elvira Kazas'a göre verilen bu rakamları ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü bu rakamlar Rusya tarafından verilmekte olup, maksatlı olarak az gösterilmektedir. Özenbaşı'da aynı kanaattedir.Bkz., Özenbaşı,**a.g.e.**, s.59-60.; Kazas, **a.g.e.**, s.12.

⁸⁸ Justin McCarthy, "Kırım Tatarlarının Göçü" <http://www.vatankirim.net/tarih.asp?yazi=mccarthy#.18.03.2006>.

⁸⁹ Firuzoğlu, **a.g.m.**, s.689.

sayının 200 bininin Nogay Türk'ü olduğu tespit edilmiştir"⁹⁰. Bu göçler sonucunda 1783'te Kırım'daki Türk nüfus %98 iken 1897'deki nüfus sayımına göre Türk nüfus % 35'e düşmüştür. Kırım Türkleri bu göç sırasında yollarda büyük kayıplar vermiştir⁹¹.

Osmanlı Devleti ve Rusya açısından son derece mühim olan Kırım Harbi, neticeleri itibarıyla Kırım Türkleri için olağanüstü büyük bir felaket getirmiştir. *"Eğer savaşta ölenlerin, iç bölgelere göç edenlerin, Sibiryaya sürülenlerin, açlık sırasında ölenlerin vb. sebeplerle kayıp olanların sayısını göz önünde bulundurursak, Kırım Savaşı sebebiyle yerli Tatar halkının 3/4'ünün yok olduğunu görürüz"*⁹².

Ancak bu sayının tamamı Osmanlı topraklarına ulaşamamıştır. Göç edenlerin büyük bir bölümü yolda hayatını kaybetmiştir. Salgın hastalıklar bilhassa verem ve çiçek salgını, soğuk, açlık ve can güvenliğinin olmayışı bilhassa yaşlıların, çocukların ve kadınların yollarda hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. *"...Çerkes ve Kırım Tatarı köylülerin anlattığına göre, devlet memurları muhacirleri gemilere bindirdikten sonra, gemi kaptanları göçmenlerin varını yoğunu soyup, gemiyi deniznin ortasında batırır ve kendileri sağlam bir gemi ile kaçarlar..."*⁹³.

Bilhassa bu dönemde göç edenlerle ilgili kesin rakamlara ulaşmak pek mümkün değildir. Bunun en mühim sebepleri ise; bu insanların göç etmeden önceki kesin nüfuslarının bilinmemesi, Osmanlı Devletinin bu göçmenlere geldikleri yere ve etnik yapılarına bakmaksızın kayıtlarda hepsini toptan 'muhacir' olarak zikretmesi, yahut Osmanlı kayıtlarında kişi sayısı değil de bazen 'gemi sayısı' olarak, bazen de hane sayısı olarak gelenlerin zikredilmesi kesin sayı tespitini imkansızlaştırmaktadır. Bunu yanı sıra bir de Rusya'nın dünya kamuoyundan tepki almamak için göç edenlerin sayılarını mümkün olduğunca azaltarak ifade etmesi ve nihayet bu muhacirlerin Osmanlı topraklarına ulaşmadan yolda salgın hastalık, kaza vs.

⁹⁰ Kazas, **a.g.e.**, s.19.

⁹¹ Firuzoğlu, **a.g.m.**, s. 693-695.

⁹² Vozgrin;**a.g.m.**, s. 476.

⁹³ Özenbaşı, **a.g.e.**, s.70.

sebeplerden ölmeleri ve ölenlerin sayısının da bilinmemesi kesin sayı tespitini imkansız kılmaktadır⁹⁴.

1878'den sonra Kırım'dan yapılan göçler, karakteri itibarıyla artık kitle göçü değildir. Daha çok bu göçler önceki göçlerin devamı niteliğinde olup, hepsi aynı anda yapılmış bir hadise değildir. Bundan sonraki göçler bir ya da birkaç yılda değil, az ama süreklilik arz eden bir yapıdadır. Şurası da var ki, bu göçlere bireysel göç demek de mümkün değildir. Muhacirler, bazen birkaç bin, bazen birkaç yüz, bazen de birkaç haneden oluşabilmektedir. Mütemediyen oluşu sebebiyle zaman içerisinde bir yekun teşkil etmektedir. 1902 yılında Kırım'da Yalta, Akmescit, Gözleve bölgelerinden 150 binden fazla Tatar'ın aileleriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne gitmek üzere, Rus idaresindeki Kırım valiliğinden pasaport talebinde bulunmuşlardır⁹⁵. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'ne göç eden Kırım Türkleri sayı itibarıyla daha çok Balkanlar dan bilhassa Romanya ve Bulgaristan'dan gelmişlerdir.

1878 Berlin anlaşmasıyla Dobruca (Köstence ve Tulca sancakları) Romanya'ya bırakılmıştır. Besarabya'nın kendisine verilmesine karşılık Rusya, Romanya'nın bağımsızlığını tanımayı kabul etmiş, Romanya'ya Dobruca ve ve güneyinde bir arazi parçası verilmiştir. Bu hadise bölge sakini Türkleri etkilemiştir. Şöyle ki, mevcut idare tarafından bölgeye yeni Rumen göçmenler iskan olunmuş, bu da Türklerin huzurunu bozmuştur. İlaveten toprak mülkiyeti rejiminde yapılan değişikliklerden sonra fakirlik ve sefaletin baş göstermesi ile, zaten gayrı Müslim bir idare altında yaşamak istemeyen Dobruca'daki Müslüman Türkler göç etmeye başlamıştır. Bunu takip eden yıllarda ise, Türklerin siyasi haklardan mahrum bırakılması, Türklere yapılan baskı ve zorlukların artması göçlerin devamına yol açmıştır. 1877 yılından 1886 yılına kadar Dobruca'dan göç eden Türklerin sayısı 100.000 kadardır⁹⁶.

⁹⁴ Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskan Siyaseti (1856-1876)", **Osmanlı**, C. 4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999., s.679-680.; Kazas, **a.g.e.**, s.22.

⁹⁵ Süleyman, Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay. Trabzon1996., s. 44, 55 ve 72.

⁹⁶ Faruk Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler Ve Sonuçları", **Osmanlı**, C.4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999., s. 657.; Müstecip Ülküsal, **Dobruca ve Türkler**, Ankara. 1987., s. 42-43.

2. Muhacirlerin İskanı

Şüphesiz ki Göç hadisesi sadece göç edenleri etkileyen, tek taraflı bir husus değildir. Göçle birlikte, hem bırakıp gidilen topraklarda hem de yeni varılan topraklarda bireysel, toplumsal ve devlet idaresi açılarından ciddi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, Ruslar, göç politikalarında başarılı olabilmek için öncelikli olarak bu zoraki göçten sonra boşaltılan yerlere yeni göçmenler getirilip iskan ettiler. Buralara, o sırada Rusya'da hüküm süren kölelik nizamına göre fazla sayıda Rus köylüsü getirilemediği için başka yerlerden yerleşimci getirildi. Yağmalanan topraklar Rus askeri yetkililerine, asilzadelere, Ortodoks kilisesi mensuplarına, istilada Ruslara yardımcı olan kimselere verildi. Zamanla Kırım'dan Türklerin zorla göç ettirilmesi ve buralara Ukran, Ermeni, Grek, Kozak, Bulgar ve Yahudi nüfusun yerleştirilmesiyle nüfus dengesi değişmiş, yabancı nüfusta önemli artışlar olmuştur. O kadar ki, Avrupalı Hıristiyanlara Rusya'ya göç etmesi için çeşitli imtiyazlar sunulmuş, bazı bölgelerde koloniler dahi kurulmuştur. Vergi muafiyeti, devlet desteği gibi kolaylıklar sağlanınca önceleri az olan Avrupalı Hristiyan göçmenlerin sayısı bu teşviklerle zamanla artmıştır⁹⁷. Buna rağmen, bilhassa en büyük kitle göçünün yaşandığı 1860-61 sonrası toprakların boşalması üzerine, mahalli idareciler çiftlik ve tarlalarda işçi bulamayacakları endişesi yaşamışlardır.

Göç etmeyip Kırım'da kalan Türk nüfusun asimile edilebilmesi için kültürel propagandaya ağırlık verilmiştir. Rus olmayanlara Ortodoks kilisesi vasıtasıyla Rus kültürü benimsetilmeye çalışılmış, özellikle din adamları üzerinde baskılar artırılmış ve bir çok camii ya tahrip edilmiş ya da kiliseye dönüştürülmüştür. Yerli halkın, yeni gelen Hıristiyan göçmenlere yardım etmeleri mecbur kılınmıştı.

Osmanlı Devleti açısından ise, 1783 ten sonraki ilk Kırım göçlerinin öncelikli olarak Romanya topraklarına yerleştirilmesinin amacı "*Osmanlı Devletinin Kırım'ı tekrar elde etme ümidinden kaynaklanmıştır. ancak 1787'de Rusya ile girilen savaşta,*

⁹⁷ Abdullah Saydam, "Rusya'nın Kırım ve Kafkasya'yı İstilasında Uyguladığı Demografik Yöntemler", **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri 29-31 Mayıs 1995 Bildiriler**, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 1996., s.105.

Kırım geri alınmadığı için, bu göçmenlerin Romanya’da kesin olarak iskani yoluna gidilmiş ve belirli bir iskan politikası oluşturulmuştu”⁹⁸.

İlk göçlerin başladığı esnada Osmanlı Devleti göç edenlere son derece müspet yaklaşmış, insani, milli ve dini sebeplerle muhacirleri kabul etmiştir. Belki ilk zamanlar iktisadi ve içtimai manada sıkıntı yaşansa bile, hiç şüphesiz gelecek olanların uzun vadede nüfusa katkıları, üretici durumuna geçmeleri ile ekonomiye katkıları, askerlik tecrübeleri nedeniyle askeriyeye katkıları da nazar-ı dikkate alınmıştır. Bu inançla onlara sağlanacak imkanlar hususunda muazzam tedbirler almıştır. “*Keefe Gözleve ve diğer limanlardan isteyenlerin din ve millet fark etmeksizin Osmanlı topraklarına nakledilmesi için elliden fazla gemi temin etmiş, kumanyalarını vermiş ilaveten muhacirlere kredi de temin edilmiştir*”⁹⁹. Yerleşim yerlerini seçme konusunda bir subay nezaretinde heyet oluşturularak seçme ve karar verme yetkisi sağlamıştır. Akraba ve ailelerin birbirilerinden ayrı yerlerde iskan edilmemelerine azami gayret gösterilmiş, ayrı düşenlere, müracaatları halinde yer değiştirme imkanı sağlanmıştır¹⁰⁰.

Ancak çok geçmeden büyük kitle göçlerinin akın akın yaşanması, Osmanlı Devletini de tedbir almak konusunda zora sokmuştur. Hükümet göçmenlere yapılacak yardımlar konusunda sık sık karar değiştirmek zorunda kalmıştır. Tahminlerin üzerinde bir göç hadisesi gerçekleşince, kaynakları tasarruflu kullanmak için yardımları kısmak zorunda kalmıştır. İlk göçler esnasında doğrudan bu konu ile ilgili bir birim oluşturmayan Osmanlı Devleti, *Şehremaneti* ve *Ticaret Nezareti* ile bu konuyu halletmeye çalışmıştır. Bu müesseselerin yetersiz kalmaları üzerine, 1860 yılında *Muhacirin Komisyonu* kurulmuştur¹⁰¹.

Yeni gelenlere, konut ve iâşe yardımı, tarım aletleri, ev eşyası, ve toprak verilmiş, asayişin sağlanması, yerli hakla göçmenleri uyum problemi, gibi konularda komisyona bağlı memurlar zaman zaman ciddi sıkıntılar da yaşamışlardır. Bunun yanı sıra vergi ve aşar’dan bir süre muaf olmaları sağlanmıştır. Çocukların eğitimi

⁹⁸ Süleyman Erkan, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinin Göçmenleri İskan Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, **Osmanlı**, C.4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999., s. 613.

⁹⁹ Özenbaşı, **a.g.e.**, s. 72 de, eseri yayına hazırlayan İsmail Otar tarafından ifade edilmektedir.

¹⁰⁰ **BOA., A. MKT.U. Belge Nu.: 8., D. Nu. : 494 Vs. Nu.: 11.** Kütahya kaymakamı Nebil Paşa’ya hitaben yazılan bu belgede, “on hane kırk iki nüfustan oluşan bir ailenin Bandırma’ya yerleştirildiği, ancak akrabalarının Kütahya’da olmaları nedeniyle onların yanına iskan olunmaları” emredilmektedir.

¹⁰¹ Saydam, **a.g.e.**, s. 96-105.

meselesi ile ilgilenilmiş, yeni yerleşim bölgelerine mektep ve medreseler açılmıştır¹⁰².

Kırım'dan gelen muhacirlerin içerisinde oldukça iyi çiftçiler vardı ki, aynı dönemde Anadolu çiftçilerinden üretim bilgi ve teknolojisi olarak daha iyi durumda idiler. Zaman içerisinde bilhassa Anadolu'da bulunan boş arazilerin üretime açılmasında bu insanlardan faydalanılmıştır. Osmanlı tımar sistemi ve üretim modeli nüfusun istihdamını kolaylaştırdı. Ekilen ve üretime açılan araziler az, büyük kısmı boştu, dolayısıyla Kıırlı muhacirler üretici olarak aktarılabildi. 1858'deki arazi kanunnamesiyle küçük işletmecilik öne çıkarıldı bu kanunname de muhacirlerin iskanında kolaylık sağladı.

“Özellikle 1877–78 savaşı sonrası muhaceretlerde, insanların hangi bölgeden geldiği ve hangi mesleği icra ettiği dikkate alındı. Muhacirler birkaç yıl içinde üretime katılarak ekonomiye katkı sağladı. 1880'lerden 1914'e kadar Anadolu'daki üretime katılan arazide bir yükseliş oldu. Gelen nüfusun çok önemli bir bölümü tarım ekonomisini güçlendirecek şekilde iskana uğradı. Bozulan denge yeniden kuruldu. 1914'te artık sanayi hammaddesi olan tarım ürünlerine yöneliş var. Pamukçuluk, ipekböcekçiliği, tütün ve pancar üreticiliği gibi. Belirli bir mesleği olan insanlar da şehir ve kasabalara iskan edildi. Bu da Osmanlı'nın şehir zanaatlarına bir katkı...”¹⁰³

Göçlerin şüphesiz Osmanlı Devleti'ne iktisadi siyasi ve sosyal, kültürel açılardan kısa ve uzun vadede büyük tesirleri olmuştur. Bu göçler, bir yandan Kırım'ın. Kafkasların ve Balkanlar'ın nüfus yapısını böylesine bozarken, öbür yandan 19. Yüzyılda bilhassa şehirler göçün artması neticesinde taşrada bir hayli yükselmiş olan gayri Müslim nüfusunun çokluğuna karşı, yeni gelen Türk nüfus, Anadolu'nun Türkleşmesini olumlu yönde etkilemiş ve Türkiye'deki Milli Mücadele'ye büyük katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda, Türkiye'de pek çok iş sahasında çok sayıda Kıırlı göçmen vazife almış, ve muvaffak olmuştur. Batılı bir tarihçi şöyle

¹⁰² Kazas, a.g.e., s.30-35; Teferruatlı bilgi için bkz. Saydam, a.g.e., 153-187.

¹⁰³ Gülfettin Çelik, “Muhacirler Osmanlı'yı Sanayiye Yöneltili...” http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11523&yorum_id=1307 17.12.2004.

demektedir: “İnanılmaz şey; çok ağır çileler çekmiş olmalarına rağmen, Tatarlar, Ruslar tarafından yurtlarından göç etmek zorunda bırakılmış Müslüman halklar arasında (gurbette) en çok başarı göstereni oldular.¹⁰⁴”

İlk hicretlerde göçmüş olan Kırım Türkleri kabileleri, Osmanlı Devleti’nin Avrupa kısmı olan Dobruca, Vidin, Varna, Köstence ve Edirne taraflarında yerleştirilmiştir. Halen Romanya ve Bulgaristan’da bu göçlerle giden çok sayıda Kırım Türk’ü mevcuttur. Bunlardan sonra göçenler yoğun olarak Eskişehir, Konya ve Ankara civarı olmak üzere, İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bandırma, Merzifon, İnebolu, Adana, Mersin, Diyarbakır, Halep, Şam gibi yerlerde iskan edilmiştir. Eskişehir’in pek çok köyü ile Ankara’nın 20-25 pare köyü Kırım göçmenleriyle meskundur¹⁰⁵.

Burada Eskişehir ve Ankara bölgesinde yoğunlaşan bir iskan dikkati çekmekte olup, bu durum hem arazinin iskana müsait oluşu hem de stratejik bir gereklilikten kaynaklanmaktadır. Şöyle ki: Muhacirlerin iskanında “Yerleşimle alakalı bir problem de yaşandı. Haydarpaşa"dan Bağdat"a kadar uzanacak demiryolu inşa edilirken, özellikle Ankara-Eskişehir bölgesinde çok büyük yerleşim alanları mevcuttu. Almanlar B Planı projesi dahilinde Bağdat"a kadar uzanan bölgeyi kontrol altına almak için buralara Alman kolonileri yerleştirmek istedi. Sultan Abdülhamit buna izin vermedi. Demiryolu güzergahı hattına çok yoğun bir nüfus yerleştirdi”¹⁰⁶.

D. II. Dünya Savaşı ve Kırım Türklerinin Topyekun Sürgünü

II. Dünya Savaşı’nda Alman-Sovyet harbinin başlamasından kısa bir süre yıldırım hızıyla Sovyetler Birliği’nin batı kesimlerini işgal eden Alman orduları 24 Ekim 1941’de Kırım’a girmeye başladılar. Alman 11. Ordusu 16 Kasım 1941’e kadar Akyar (Sevastopol) hariç bütün Kırım yarımadasını ele geçirmeyi başardı. Akyar müstahkem mevki ise çok şiddetli muharebeler ve bombardımandan sonra ancak 4 Temmuz 1942’de düştü. Kırım’ın Almanlar tarafından işgali, Stalin rejimi

¹⁰⁴ Justin McCarthy, “Kırım Tatarlarının Göçü” <http://www.vatankirim.net tarih.asp?yazi = mccarthy #.18.03.2006>

¹⁰⁵ Özenbaşı, **a.g.e.**, s. 77-78.; Kazas, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁰⁶ Çelik, **a.g.m.**, s. 9.

tarafından ezilmiş bütün Sovyet halkları ve bu meyanda Kırım Tatarları için bir ferahlama hattâ kurtuluş gibi görüldüyse de, bu düşüncelerin yanlış olduğu daha ilk günlerden anlaşıldı. Dinî ve sosyal hayatta gayet sınırlı bazı tavizlerin dışında Alman işgal idaresinin de Kırım Tatarlarına hürriyet ve hele istiklâl vermeye hiç niyetli olmadığı görüldü. Sert işgal idaresi Kırım Tatar millî müesseselerinin kurulmasına meydan vermedikten başka, binlerce Kırım Tatarını da Alman savaş sanayiinde işgücü olarak kullanmak üzere cebren Almanya'ya götürdü. Zaten Nazi Almanyası'nın savaş planları arasında Kırım'a Almanların iskân ederek burayı daimî olarak Almanya'nın entegral bir parçası haline getirilmesinin bulunduğu biliniyor.¹⁰⁷

“Savaşın Almanlar aleyhinde bir seyir takip etmeye başlamasıyla birlikte, Kızıl Ordu kaybettiği bölgeleri bir bir geri almaya başladı. Nihayet, 11 Nisan 1944'den başlayarak 9 Mayıs 1944'e kadar Kırım yarımadasının tamamını ele geçirdiler. Kırım muharebeleri sırasında Almanlar geri çekilirken pek çok köyü yakıp yıktıkları gibi, Kızıl Ordu birliklerinin tutumu da farklı olmadı. Kızıl Ordu işgalinin ilk haftalarında “hain” olarak nitelendirilen Kırım Tatarlarına yönelik yaygın kurşuna dizme, tecavüz ve yağma olayları yaşandı”¹⁰⁸.

Ancak “Kırım Tatarları için asıl büyük felâket Stalin tarafından 11 Mayıs 1944'de imzalanan ve Kırım Tatarlarının son ferdine kadar Kırım'dan sürülmesini emreden karardan sonra gerçekleşti. Sürgünün en ağır dönemlerinin geçmesinden hemen sonra, 1956'dan itibaren Nikita Hruşçov'un nispi yumuşama politikasının da verdiği cesaretle Kırım Tatarları vatanlarına dönme taleplerini ortaya koymaya başladılar. Bu maksatla sürgün yerlerinde pek çok komiteler kurularak Sovyet hükûmetine hitaben sayısız dilekçeler halk temsilcileriyle Moskova'ya gönderildi. Tamamen kanunlara ve Sovyet rejiminin meşruiyet sınırlarına riayet edilerek yürütülen bu çabalar Vatan'a dönüş yönünde hiç bir olumlu neticeye ulaşamadıktan başka, bir müddet sonra ön plana çıkan Kırım Tatarları Sovyet rejiminin gazabına uğramaya başladılar. Artık bir “*Kırım Tatar Millî Hareketi*” teşekkül etmiş

¹⁰⁷ Kırımlı, a.g.m., s. 15.

¹⁰⁸ Kırımlı, a.g.m., s. 16.

durumdaydı. Sovyet rejimine sadakatin teyid edildiği legal eylemlerin bütünüyle boşa çıkması üzerine Kırım Tatar Millî Hareketi teşebbüs grupları faaliyetlerini özellikle 1960'ların başlarından itibaren yeraltına indirmeye mecbur kaldılar. Yine kanun çizgisinin lafzına uygun, ancak yeraltı teşkilatlanmasıyla icra edilen bu mücadele, Kırım Tatarlarının bulunduğu her yerde ve büyük bir kararlılıkla yürütüldü. Ancak, Sovyet hükümetine yöneltilen talepler giderek artan sayıda Millî Hareket mensubunun hapse atılması ve baskı altına alınmasıyla cevaplandırıldı"¹⁰⁹.

Kırım Tatar Millî Hareketi'nin faaliyetlerinin dış dünyanın da ilgisini çekmeye başlamasıyla, Sovyetler Birliği yönetimi en azından göstermelik bazı tavizler vermeye mecbur kaldı.

“Zorunlu göç sonrası 1961 yılında yapılan istatistikî sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Yük vagonlarına yüklenerek sürülen aile sayısı: 112.078,

Yük vagonlarına yüklenerek sürülenler: 423.100 kişi,

Yük vagonlarına yüklenerek sürülen çocuk sayısı : 200.000,

Anne ve babalarından ayrılarak sürülen çocuk sayısı : 57.000,

Sürülen kadınve çocuk oranı: % 89.5,

Toplanma, vagonlara nakil ve yolculuk sırasında ölenlerin sayısı: 95.471,

Sürgüne gönderilenlerin Kırım'da bıraktıkları ve Sovyet hükûmeti tarafından el konulan para yekûnu: (1961 kuruna göre) 1 Milyar 405.5 Milyon Ruble”¹¹⁰.

Özbekistan'a sürgüne gönderilenler, daha önceden şartlandırılmış ve mahalli idare yetkilileri tarafından tahrik edilmiş Özbek halkı tarafından taşlanarak karşılanmıştır. Oldukça kötü yaşam koşullarıyla karşı karşıya bırakılan halk, açlık, sıtma ve diğer hastalıklardan dolayı ölümlerle savaşmak zorunda kalmıştır. Türklerin çilesi, sadece sürgün ile sona ermemiş, vatanlarından inlerce kilometre uzakta da devam etmiştir.

¹⁰⁹ Kırmılı, a.g.e., s.17.

¹¹⁰ Çetinoğlu, a.g.m., s. 6.

“Sovyetler Birliği Devlet Savunma Komitesi'nin, 11 Mayıs 1944 tarihinde Tatarların, Yarımada'dan zorunlu göçe tabi tutulmaları ile ilgili olarak aldığı ve Başkan Josef Stalin'in imzaladığı 5859 nolu "Kırım Tatarları Hakkında" adlı kararında:

Büyük Vatan Savaşı ' II. Dünya Savaşı' sırasında, pek çok Tatar vatana ihanet etmiş, Kırım'ı savunan Kızıl Ordu'dan firar ederek düşmanla işbirliği yapmış, Kızıl Ordu'ya karşı savaşmak üzere Almanlar tarafından oluşturulan 'Gönüllü Taburlar'a katılmıştır. Faşist Alman ordularının Kırım'ı işgali sırasında Alman Ceza Müfrezeleri'nin üyesi olanlardan özellikle Kırım Türkleri, Sovyet partizanlarına karşı vahşi misillemeleriyle dikkati çekmiş, Almanlara köle yapmak ve Sovyet halkının kitlesel imhası için zorla toplanması işinde Alman işgalcilerine yardım etmişlerdir...

Kırım Tatarları, Alman Gizli Servisi'nce teşkil edilen 'Tatar Millî Komiteleri'ne katılarak, faal bir şekilde Alman işgal kuvvetleriyle işbirliği yapmış ve Kızıl Ordu'nun gerilerine sızarak, casusluk ve sabotaj yapmak amacıyla Almanlar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Öncü rolleri Beyaz Muhafızlar / Diaspora'daki Tatarların üstlendiği 'Tatar Millî Komiteleri', Kırım Türkleri'nin desteği ile faaliyetlerini Kırım'ın Tatar olmayan nüfusuna baskı ve zulüm etmeye yöneltmiş ve ülkenin Sovyetler Birliği'nden zorla koparılması için Alman Silâhlı Kuvvetleri'nin yardımıyla hazırlık çalışmalarına girişmiştir"¹¹¹.

S.S.C.B. Devlet Savunma Komitesi, aynı tarihte ilâve olarak şu kararları almıştır:

"1. Tüm Türkler, Kırım topraklarından sürülecek ve özel yerleşimci olarak, Özbekistan S. S. C.'de kalıcı olarak yeniden iskân edilecektir. İskân işleriyle Sovyet N.K.V.D. (Dönemin Sovyet Gizli Polisi) kuvvetleri görevlendirilmiştir. Yoldaş Beria Başkanlığı'ndaki Sovyet NKVD'si, iskân işlerini 1 Haziran 1944 tarihine kadar tamamlayacaktır.

2. Yeniden iskân için aşağıdaki usul ve şartlar uygulanacaktır.

a. Özel yerleşimcilere, aile başına 500 kg'ı aşmayan elbise, ev ve mutfak eşyası gibi şahsi eşyalarını beraberinde götürmeleri için izin verilecektir. Geride

¹¹¹ Çetioğlu, a.g.m., s. 7.

kalan mal, ev, diğer bina, ev eşyaları çiftlik araziler yerel yetkililer tarafından devir alınacak; tüm et,süt ve kümes hayvanları Et ve Süt Endüstrisi Halk Komiserliği; Tarım Ürünleri S.S.C.B.. Satın alma Halk Komiserliği; atlar ve diğer iş hayvanları S.S.C.B.. Tahıl ve Hayvan Üretme Çiftlikler Komiserliği tarafından devir alınacaktır.yemek ve sıcak su sağlayacaktır. Nakledilmekte olan özel yerleşimcilere yiyecek sağlamak üzere, S. S. C. B. Ticaret Halk komiserliği gıda malzemesi tahsis edecektir.

Her bir kişiye yaşadığı yer için, tüm çiftliklerdeki mal, tahıl sebze ve diğer tüm tarım ürünleri için mübadele fişi verilecektir, i Temmuz 1944'de S.S.C.B. NKVD'si Tarım Halk Komiserliği, Et Ve Süt Endüstrisi Halk Komiserliği, Devlet Tahıl ve Hayvan Üretme Çiftlikleri, Halk Komiserliği ve Devlet Satın alma Halk Komiserliği özel yerleşimcilere kendilerinden alınan malları, kümes hayvanları ve tarım ürünleri karşılığında mübadele fişlerine göre yapılacak geri ödemeler için hazırlayacakları teklifi S.S.C.B. Halk Komiserliği Konseyi'ne sunacaktır.

b. S.S.C.B. Tarım Halk Komiserliği sekreter yoldaş Benediktov, S.S.C.B. Et ve Süt Endüstrisi Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Smirnov, S.S.C.B. Satın alma Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Sobbotin ve S.S.C.B. Tahıl ve Hayvan Üretme Çiftlikleri Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Lobanov özel yerleşimcilerden, hayvanlarının, tahıl ve tarım ürünlerinin alımını hızlandırmak için yoldaş Gritsenko ile işbirliği halinde yeterli sayıda görevliyi Kırım'a gönderecektir.

c. Demiryolları Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Kagoniviç S.S.C.B. NKVD' si ile işbirliği yaparak, hazırlanacak tarifeye göre özel olarak hazırlanan trenleri kullanarak, özel yerleşimcilerin Kırım'da n Özbekistan S. S. C. B. 'ne naklini organize edecektir. Tren sayısı, yükleme istasyonları ve varış noktaları S.S.C.B. NKVD'si tarafından kararlaştırılacaktır. Nakliye ücreti mahkûmların naklinde kullanılan tarifenin aynısı olacaktır.

d. Özel yerleşimcilerin her treninde S.S.C.B. Kamu Sağlığı Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Miterev, süre çerçevesinde S.S.C.B. NKVD'si ile işbirliği yaparak, bir pratisyen doktor ve iki hemşire görevlendirecek, ayrıca nakledilmekte olan yerleşimciler için yeterli tıbbi malzeme ve ilk yardım imkânı sağlayacaktır.

e. S. S. C. B. Ticaret Halk Komiserliği Sekreteri yoldaş Livbimov, özel yerleşimcileri taşıyan trenlere günlük olarak sıcak yemek ve sıcak su sağlayacaktır.

Nakledilmekte olan özel yerleşimcilere yiyecek sağlamak üzere, S.S.C.B. Ticaret Halk komiserliği gıda malzemesi tahsis edecektir.

3. Bu yıl 1 Haziran 1944'den itibaren, Özbekistan Komünist partisi Merkez Komitesi sekreteri yoldaş Lusopov, Özbekistan Halk Komiserleri Konseyi başkanı yoldaş Abdurrahmanov ve Özbekistan iç işleri Halk Komiseri yoldaş Kobulov, özel yerleşimcilerin kabulü ve iskânı için aşağıdaki aşamaları yerine getirecektir:

a. S.S.C.B. NKVD'si tarafından Kırım Muhtar SSC'den tahliye edilen 140-160 bin dolayındaki özel yerleşimci Tatarların, Özbekistan SSC'ne kabulü ve yerleştirilmesi. Özel yerleşimciler, tarım ve sanayide çalıştırılmak üzere, devlet çiftliklerinde, mevcut kollektif çiftliklerde, işletmelere bağlı çiftliklerde ve fabrikalarda iskân edilecektir.

b. Özel yerleşimcilerin iskân edileceği Oblastlarda yeni gelenlerin kabulü ve dağıtılması ile ilgili tüm tedbirlerin uygulanmasından sorumlu olacak ve Oblast Yürütme Komitesi Başkanı ve NKVD Bölge Şefi'nden oluşacak komisyonlar kurulacaktır.

c. Yeni gelen özel yerleşimcilerin dağıtılması hazırlıkları ve kabullerinin düzenlenmesi ile sorumlu olacak ve Rayon Yürütme Komitesi Başkanı, Rayon Komitesi Sekreteri ve NKVD rayon Şube Şefi'nden oluşacak rayon troykaları kurulacaktır.

d. özel yerleşimcilerin araçlarla nakli amacıyla işletmelerin ve diğer kuruluşların araçları tahsis edilecektir,

e. Yeni gelen özel yerleşimcilere birer parsel tarım arazisi verilecek ve inşaat malzemeleri verilecek evlerini yapmalarına yardım edilecektir.

f. İskân Reyonlarında, S.S.C.B. NKVD Şubesi gibi olacak özel NKVD komuta karargâhları kurulacaktır.

g. Özbekistan S. S. C. B. Merkez Komitesi ve Halk Komiserliği Konseyi, 20 Mayıs'a kadar özel yerleşimcilerin Oblastlar'da ve Rayonlar'da yerleştirilmelerini ve trenlerin varış noktalarını gösteren planı S.S. C.B. NKVD'sine yoldaş Kravtsov sunacaktır.

4. Özbekistan SSC'ne gönderilen özel yerleşimciler yerleşim bölgelerinde evlerini yapmaları için Tarım Bankası tarafından yoldaş Kravtsov'un bilgisi ile aile başına 5.000 rubleye kadar yedi yıl borç verilecektir.

5. 1944 yılının Haziran-Ağustos döneminde her ay, özel yerleşimcilere eşit miktarda dağıtılmak üzere un, para, sebze S. S. C. B. Satın Alma Halk Komiserliği sekreteri yoldaş Sobbotin tarafından Özbekistan Halk Komiserliği Konseyi'ne gönderilecektir. Un, para ve sebzeler, özel yerleşimcilerin boşalttıkları yerlerde el konan tarım ürünleri ve mallarına mukabil olarak Haziran- Ağustos döneminde karşılıksız dağıtılacaktır.

6. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan SSC'lerindeki iskân rayonlarında konuşlandırılmış NKVD askerlerinin motorize ulaşım kapasitelerini arttırmak için Mayıs-Haziran 1944 döneminde Savunma Halk Komiserliği sekreteri Khrulev yeni bakımdan çıkan 100 adet Willy-3 jipini ve 250 askerî kamyonu tahsis edecektir.

7. 20 Mayıs 1944'ten sonra Petrol ve Petrol Ürünleri Nakliyatı Genel idaresi şefi yoldaş Shirokov, S. S.C. B. NKVD'si tarafından belirlenecek yerlere 400 ton benzin tahsis edilecek ve 200 ton benzin Özbekistan SSC Halk Komiserleri Konseyi emrine verilecektir. Bu maksatla benzin tedariki, diğer tüm tüketicilere sağlanan indirimle denk olarak uygulanacaktır.

8. 15 Mayıs 1944'e kadar S.S.C.B. Orman Bakanlığı Genel. Tedarik idaresi, S.S.C.B. Halk Komiserleri Konseyi sekreteri yoldaş Lopukhov 1.75'lik 75.000 adet vagon tahtasını elindeki her türlü vasıtayı kullanarak Demiryolları Halk komiserliğine ulaştıracaktır.

9. 1944 yılının Mayıs ayında söz konusu özel tedbirlerin alınmasını temin amacıyla, Maliye Halk Komiseri sekreteri yoldaş Zverev, S.S.C.B. Halk Komiserleri Konseyi fonundan 30 milyon rubleyi S.S.C.B. NKVD'sine transfer edecektir." ¹¹²

Bu kararın icrası NKVD birlikleri tarafından 17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a bağlayan gece Kırım'ın her yerinde aynı anda yerine getirildi. Gece NKVD askerleri tarafından yataklarından kaldırılan Kırım Tatarları, hazırlanmaları için yalnızca 15-20 dakika zaman ve ancak ellerinde taşıyabilecekleri kadar eşya almalarına izin verilerek hayvan vagonlarına yüklendiler. Pek çoğunda oturmaya yer kalmayacak derecede insanla doldurulan vagonlar dışarıdan mühürlendiler ve en az üç-dört hafta sürecek olan yolculuğa çıkarıldılar. Günlerce yiyecek ve su verilmeyen, cesetlerin

¹¹² Çetinoğlu, a.g.m., s.8-9. Bu kararlar ile ilgili bkz. Kemal, Özcan, **Kırım Türklerinin Sürgünü Ve Vatana Dönüş İçin Milli Mücadele Hareketi (1944-1990)**, İstanbul, 2002.; Necip Hablemitoğlu, **Kırım'da Türk Soykırımı**, İstanbul, 2000.

dışarı çıkarılmasına müsaade edilmeyen ve hiç bir tıbbî yardımın söz konusu olmadığı bu ölüm yolculuğu sırasında açlık, susuzluk, hastalık, bitkinlik ve havasızlıktan on binlerce insan hayatını kaybetti. Sürgünden hiç bir Kırım Tatarı istisna edilmedi. Dağlardan inen Kırım Tatar Sovyet partizanları ve Kızıl Ordu askerleri ile her rütbedeki Komünist Partisi mensupları dahi sürülenler arasındaydı. Kızıl Ordu saflarında cephe bulanan Kırım Tatar askerleri ise herşeyden habersiz savaşmaya devam edecekler, savaş biter bitmez de (en yüksek Sovyet madalyası olan “Sovyetler Birliği Kahramanı” madalyasını alanlar dahil) sürgün yerlerine gönderileceklerdi.

“Kırım Tatarlarını taşıyan vagonların hemen tamamı Orta Asya (özellikle Özbekistan), Urallar ve Sibirya’da boşaltıldılar. Sürgün yerlerinde asgarî yaşama ve barınma imkânları mevcut değildi. Ağır çalışma şartlarında ve her türlü temel ihtiyaçtan mahrum olarak bir çeşit toplama kampı rejimi içinde yaşamaları gerekiyordu. “Özel iskân” rejimi denilen bu rejim içinde her Kırım Tatarının gece kumandanlığa yoklama vermesi gerektiği gibi, bulunulan mahalden beş kilometreden fazla uzaklaşmak da kesinlikle yasaktı. Bu durumda her bir ferdi ayrı vagonlarda başka yerlere sürülmüş olan aileler birbirlerinden tamamen kopuk olarak en az on iki yıl geçirmek durumunda kaldılar. Sürgün yolculuğu esnasında ve bunu müteakip ilk bir kaç yıl içinde sefalet şartları altında hayatını kaybeden Kırım Tatarlarının sayısına dair sürülenlerin verdikleri ve son yıllarda açıklanan çeşitli resmî Sovyet rakamları arasında büyük farklar vardır. Buna rağmen toplam insan kaybının 100.000 kişiden az olmadığı ve 18 Mayıs 1944’de sürülenlerin yarısına yakınının hayatını kaybettiği genel olarak kabul edilmektedir”¹¹³.

Elbette sürgünün son derece acı sonuçları ortaya çıkmıştır. Çünkü “sürgün yalnızca Kırım Tatarlarının pek çoğunun hayatlarını kaybetmeleri ve geride kalanların da yaşadıkları yerin cebrî olarak değiştirilmesi manâsına gelmiyordu. Sürgünle birlikte, adetâ böyle bir milletin hiç bir zaman mevcut olmadığını göstermek istercesine Kırım Tatarlarından kalan her türlü iz büyük bir hızla yok

¹¹³ Kırımlı, a.g.m., s.17-18.

edilmeye başlandı. Kırım’da Kırım Tatarlarından kalan bütün mallar yağmalandıktan başka, pek az istisna ile Kırım’ın Türk-İslâm geçmişine ait hemen bütün tarihî binalar, abideler ve eserler yerle bir edildi. Bu meyanda (kısmen Hansaray’ın haziresi hariç) hiç bir yerde tek bir Müslüman mezarlığı dahi bırakılmadı. Kırım Tatarcasında yazılmış her türlü kitap ve yayın (bu dildeki bütün Sovyet neşriyatı da dahil olmak üzere) Kırım’daki ve Sovyetler Birliği’ndeki diğer kütüphanelerden toplanarak imha edildi. Kırım’da (yalnızca özel sebeplerden dolayı Bahçesaray ve Canköy şehirlerinin isimleri hariç) Türkçe isim taşıyan yüzlerce şehir, kasaba ve köyün adı tamamen Rusça olanlarla değiştirildi. 1944’den 1980’lerin sonlarına kadar Sovyetler Birliği’nde fiilen “Kırım Tatar” sözünün kullanılması dahi yasaklandı. Ansiklopedilerden ve tarih kitaplarından Kırım Tatarlarına dair maddeler tamamen çıkarıldıktan başka, iç pasaportlarda ve hattâ nüfus sayımlarında bile bu ismin zikredilmesi yasaklandı. Diğer bir ifadeyle Kırım Tatarları resmî literatürde âdetâ geçmişte ve halihazırda mevcut olmayan bir halk haline getirildi. Kırım’da Kırım Tatarlarından boşalan yerlere ise 1944 yazından itibaren Sovyetler Birliği’nin diğer bölgelerinden getirilen Rus ve Ukrayna nüfusun iskânına girişildi. Kırım Tatarlarının sürülmesiyle Kırım’ın Sovyet usûlü muhtariyeti de mânâsız hale geldiğinden Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti de 1946’da lağv edildi ve yarımada alelâde bir *oblast* olarak Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlandı. 1954’de ise, Ukrayna’nın “Rusya’ya katılmasının” 300. yıldönümü gerekçe gösterilerek, Ukraynalılara bir jest olarak Kırım *oblastı* Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlandı¹¹⁴.

Nitekim, “Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti Prezidyumu 5 Eylül 1967’de yayınladığı bir kararname ile Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığını kabul ederek, bütün Sovyet yurttaşları gibi Sovyetler Birliği’nin her yerinde yaşayabileceklerini ilân etti. İlk bakışta, 1944 faciasının rehabilitasyonu olarak düşünülebilecek bu gelişmenin, bütünüyle bir aldatmaca olduğu anlaşıldı. Bir kere, kararnamenin dilinde konunun inceliklerine vâkıf olmayanların fazla üzerinde durmayacakları, ancak kritik ibareler kullanılmıştı. “Kırım Tatarları” tabiri yerine “Kırım’da eskiden yaşamış Tatar milletinden yurttaşlar” denilerek, 1944 sonrasında bir millet olarak Kırım

¹¹⁴ Kırımlı, a.g.m., s.19.

Tatarlarını yok sayma siyaseti ustaca sürdürülmüş, bahse konu olanların “Tatar” milletinden (yani Kazan Tatarlarından) olup hasbelkader Kırım yarımadasında bir süre yaşamış münferit şahıslar oldukları ima edilmişti. Böyle bir durumda bir bütün olarak millî haklar değil, olsa olsa münferit kişilerin haklarının iadesi söz konusu olabilecekti. Ayrıca, esasta topyekûn sürgünün haksız olduğu kısaca belirtilmekle beraber, yine de bir çok Kırım Tatarının düşmanla işbirliği yaptığı özenle vurgulandığı gibi, Kırım Tatarlarının sürgün yerlerinde bütün ihtiyaçlarının temin edildiği ve hattâ onların buralarda “kökleştikleri” iddia edilmişti. Kaldı ki, Kırım Tatarlarının Sovyet sınırları dahilinde istedikleri “her yerde” yaşayabilecekleri teminatı da gerçek değildi. Kırım Tatarları “her hangi bir yerde” değil, Kırım’da yaşamak istiyorlardı, ama kararnameye eklenen ancak ilân edilmeyen bir metinde onların Kırım’da yaşamalarına izin verilemeyeceği kesin bir ifadeyle kaydediliyordu”¹¹⁵.

Daha sonra, “kararnameye güvenerek derhal Kırım’a hareket eden on binlerce Kırım Tatarının iskânına kesinlikle müsaade edilmedikten başka, bunlar çok şiddetli muameleye maruz kalıp ya hapse atıldılar ya da hemen cebren Kırım dışına çıkarıldılar. Gidenlerin başlarına gelenlere rağmen yeni aileler yine de yılmadan Kırım’a hareket ettiler; onlar da aynı vahşetle karşılaştılar. Böylelikle yeni bir eza ve zulüm süreci başlamış oldu. Bu durum Kırım Tatarlarının haklarını aramak için daha yoğun çabalara ve barışçı eylemlere girişmelerine yol açtı. Artık Sovyet yetkililerine gönderilen dilekçelerin yerini, milletlerarası kuruluşlara ve dünya kamuoyuna yapılan çağrılar aldı. Bu arada, gerek Kırım’da, gerekse Özbekistan’da Kırım Tatarları ile milis ve KGB arasındaki çatışmalar da yaygınlaştı. Bu çatışmaların en büyüklerinden biri 21 Nisan 1968’de Kırım Tatarlarının Özbekistan’ın Çırçık şehrinde meydana geldi. Bu gibi irili-ufaklı olayların arkası kesilmedi. Bu arada, Kırım Tatar Millî Hareketi de Sovyetler Birliği’ndeki belli başlı demokratik ve rejim aleytari grup ve fertlerle doğrudan işbirliğine girişti. Her ne kadar söz konusu grupların hiç birisi genişliği ve sıkı teşkilatlanması bakımından Kırım Tatar Millî Hareketi ölçüsünde güçlü değil idiyse de, bu işbirliği Kırım Tatarlarına seslerini dış

¹¹⁵ Kırımlı, a.g.m., s.17.

dünyaya duyurabilme imkânını verdi”¹¹⁶.

“1960’ların ikinci yarısından itibaren 1970’li yıllar boyunca Millî Hareket’in Reşat Cemilev, Mustafa Cemilev (Abdülcemil Kırımoglu), İzzet Hayırov, Rollan Kadiyev, İsmail Yazıcıyev, Dr. Zamfira Asanova ve pek çok başkaları gibi lider ve öncülerinin davaları ve mahkûmiyetleri birbirini izledi. Bu gibi davaların sonucunda yüzlerce Millî Hareket mensubu hapis ve çalışma kampı cezalarına çarptırıldılar. Zulme maruz kalan Kırım Tatarları tepkilerini gösteriler, protestolar ve açlık grevleri ile gösterdikleri gibi, aralarında davalarını geniş kitlelere duyurabilmek için kendi canlarına kıyanlar da vardı. Milis tarafından ikinci defa Kırım’dan çıkarılmasını protesto eden Musa Mamut 23 Haziran 1978’de üzerine benzin dökerek kendisini ateşe verdi. Musa Mamut aldığı yaralardan dolayı beş gün sonra hayatını kaybetti. KGB’nin işbirliği yapması için büyük baskı altına aldığı İzzet Memedullayev ise kendini asarak hayatına son verdi. Bu arada, başka milletlerden olup da, Kırım Tatarlarının meselesine sahip çıkan ve hattâ bu uğurda mahkûm olan veya akıl hastahanelerine kapatılan ünlü şahıslar da görülmekteydi. Bunlar arasında Rus Aleksey Kosterin ve Prof. Dr. Andrey Saharov, Ukrain General Pyotr Grigorenko, Yahudi İlya Gabay, Ermeni Henrih Altunyan da yer alıyordu¹¹⁷.

“Kırım Tatar Millî Hareketi’nin ortadan kaldırılamaması üzerine, alışlagelmiş baskı uygulamalarının yanısıra, KGB aracılığıyla Millî Hareket içinde bölünmeler meydana getirmeye teşebbüs etmek, çok sınırlı sayıda Kırım Tatarının Kırım’da yerleşmesine göz yumarak geride de kalanların boş bir umutla sükûnet içinde beklemelerini temin etmek ve bir takım kısıtlı tavizlerle halkın sürgün bölgelerinde “kök salması”na çalışmak gibi teşebbüslere başvuruldu. Hattâ bir ara, 1980’lerin başlarında, Kırım Tatarlarına sürgün bölgelerinde iki kasaba çerçevesinde “sunî vatan” yaratma deneyi bile yapıldı. Bir taraftan Kırım Tatarlarının Kırım’a yerleşmelerine müsaade edilmezken, diğer taraftan, muhtemel bir dönüşü büsbütün imkânsız hale getirmek üzere, Kırım’a Slav unsurlar iskânına bilhassa 1967 sonrasında büyük hız verildi”¹¹⁸. Nitekim, hâlen Kırım’da yaşayan Rusların önemli bir kısmı bu tarihlerden sonra Kırım’a yerleşenlerden oluşmaktadır.

¹¹⁶ Kırımlı, **a.g.m.**, s.15.; Kırımoglu, **a.g.m.**, s.11.

¹¹⁷ kırımlı, **a.g.m.**, s.20.

¹¹⁸ Kırımlı, **a.g.m.**, s., 20.; Kırımoglu, **a.g.m.**, s.12.

1990'lı yıllarda Kırım'a dönen Türkler'in sayısı yüz bini bulmuştur. 1979 nüfus sayımına kadar sayılan hakkında bilgi verilmeyen Kırım Tatar Türkleri'nin nüfusu, 1989 nüfus sayımına göre 268.739'dur.

1917 ve 1944 tarihlerinden sonra göç eden kategoride gelenlerin okumuş zümresi Rusça ve Almanca veya yerine göre Romence, Çekçe ve Polonez dili gibi Türkiye'de az bilinen dilleri kullanabildiklerinden; hem akademik hayatta, hem bürokrasi de yararlı olmuşlardır.

Göçlerin Rusya, Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerine yansımaları konusundaki çalışmalarımız halen devam etmektedir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ KIRIM TÜRKLERİNİN İLK FAALİYETLERİ

A. Kırım Türklerinin 1783 Sonrası Türkiye ile İlişkileri

Osmanlı toplumsal yapısının, içerisinde barındırdığı çok farklı dil, din ve milletten müteşekkil görünen tablosuna, 19. yy. dan itibaren Kafkasya, Kırım ve Balkanlar'dan aldığı göçlerle yeni unsurlar eklenmiştir. Bunların içerisinde sayıca oldukça fazla olan unsurlardan biri de, Türk ve Müslüman Kırım halkıdır. Ancak, bilindiği gibi Kırım Türkleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler çok daha eski tarihlere dayanmaktadır.

“Kırım'ın ve Türkiye'nin Müslüman Türk halkları arasındaki ilişkiler 1783'de Rusya'nın Kırım'ı işgalini müteakip yeni özellikler göstermeye başladı. Her şeyden önce, Kırım'dan Türkiye'ye XIX. yüzyıl boyunca ardı arkası kesilmeksizin devam eden göçler öylesine anormal bir tablonun doğmasına yol açtı ki, Osmanlı ülkesinin muhtelif bölgelerine yerleştirilmiş olan Kırım Tatar muhacirlerinin sayısı Kırım'da kalanların sayısını kat kat aştı. Bu süreç zaman içinde daha da artan oranda devam etmekteydi. Bu bakımdan, o yıllarda (ve hattâ bir ölçüde günümüzde dahi) Kırım'da Türkiye'de her hangi bir akraba ve yakını bulunmayan bir Kırım Tatarına rast gelmek adetâ imkansız gibiydi”¹¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin ister siyasi sınırlarında, isterse dini ve kültürel hinterlandında olsun, işgale uğramış hemen tüm Müslüman toplumlar için Osmanlı imajı, hilafet merkezi olması hasebiyle, 'başı sıkıştığında başvurabileceği, tehlike anında sığınabileceği güvenilir bir liman'dı. Rus işgalinin ilk dönemlerinde

¹¹⁹ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, TTK Yay. Ankara, 1996., s.177.

Müslüman Kırım Türkleri, Türkistan ve Kazan örneklerinde de görüldüğü gibi, kendilerini işgalci idareye ve topluma karşı fiilen tecrid etmişlerdi. Bir bakıma bu şekilde asimile olmaktan da korunmuşlardır. Nihayet çaresiz kalınca da tabii olarak göç etmeye başlamışlardır.

“Bu göçler her sınıf halkı (zengin, fakir, şehirli, köylü, cahil, alim) kapsadığı içi bugünkü Türkiye'deki Kıımlı unsur Türk dünyasının diğer ülkeleriyle kıyaslanamayacak biçimde anavatanın (Aktoprak) her köşesine yerleşmiş (hatta Güneydoğu Anadolu bölgesinde bile Kırım muhacir köyleri vardır) ve ülkemiz hayatının her safhasında yerini almıştır. Nihayet Kıımlıların Osmanlı ulema ve bürokrasisi arasındaki üyeleri bu devletin hayatı kadar eskiye uzanır ve pek alışılmış bir görünüm arz ederdi. Bizzat Bursalı Mehmet Tahir merhumun kaleme aldığı biyografik eser bu durumun bir ifadesi ve kanıtıdır. Şahsen Tekirdağ (Tekfurdağı-Rodosçuk) sicilleri üzerinde yaptığımız bir tarama; bu beldedeki Kıımlıların tâ 15. asırdan beri göç ederek geldiğini, İstanbul ve Kırım ve diğer Rumeli şehirleri arasındaki bir göçün, sadece harb ve kıyım dolayısıyla değil; çok eskiden beri iktisadî sebeplerle de başladığını gösteriyor”¹²⁰.*

Kırım'ın Osmanlı Devleti ile evvelden beri var olan iktisadi ve kültürel ilişkileri 1783'den sonra da kesilmemiştir. İstanbul'da eğitim görmek maksadıyla gelen pek çok talebe mevcuttur. Bilhassa matbaanın geniş kullanımından sonra İstanbul'da basılan kitapları getirmek gibi alışkanlıklar devam etmiştir. Kırım'ın bilhassa Bahçesaray bölgesinde konuşulan Türkçesi ile İstanbul Türkçesi birbirilerine çok yakındır. Bu yüzden İstanbul'dan getirilen eserleri anlama problemi olmamıştır. Şurası unutulmaması gereken bir gerçektir ki, İsmail Bey Gaspıralı'nın gerek *Usul-i cedid* mektepleriyle, gerekse *Tercüman* gazetesi ile Türk dilinin ve

* Türkiye'deki en önemli Kırım araştırmacılarından biri olan Doç. Dr. Hakan Kıımlı, kendisi ile, 20.01.2003 tarihinde Ankara'da yaptığımız tezimizle ilgili mülakatta; Türkiye'nin sadece iki vilayeti (Tunceli ve Hakkari) hariç her vilayetinde Kırım Tatarı yaşadığını ifade etmiştir. Kıımlı, kendisinin Kırım Tatar yerleşim yerleri ile bir çalışma yaptığını belirterek, Türkiye'deki bu yerleşim yerlerinin pek çoğunun kendisi tarafından bizzat gidilerek tespitinin yapıldığını ve bu tespit çalışmasının devam ettiğini ifade etmiştir.

¹²⁰ Ortaylı, **Türkiye'de Kıımlı Aydınlar**, s. 58.

İstanbul Türkçesinin okunup anlaşılabilmesine yaptığı katkı büyüktür. İstanbul Türkçesi sadece ulemanın dilinde ve kaleminde ve Gazi Giray Han'ın şiirlerinde değildi, geniş halk tabakasının kahvehanelerde okutup dinlediği, Anadolu'da olduğu gibi Kırım'da da, çocuklara evin büyükleri tarafından okuduğu Seyyid Battal Gazi ve Hz. Ali menkıbeleri, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, hikayeleri gibi eserlerin hepsi İstanbul'dan ve diğer şehirlerden giden taşbaskısı metinlerdi; ne mimarî eserler, ne okunan kitaplar, ne camilerdeki hutbe ve yazı ve okuma alışkanlığı hiçbir zaman imparatorluğun merkezî kıtasından, yani Türkiye'den kopmuş değildi¹²¹.

Bunun yanı sıra, bazı gymnasium ve ortaokullarda Türkiye Türkçesi de öğretiliyor ve tıpkı bugün bizdeki yabancı okullarda olduğu gibi Türk Tarihi, Coğrafya ve Edebiyat dersleri muallimleri Türkiye'den geliyordu. İsmail Bey Gaspıralı da Türkiye'den Kırım'a muallimler getirilmesini desteklemekte idi. Bunların bir kısmı merhum şair Şevki (Bektöre) Bey gibi Türkiye'de yetişmiş Kırımlılar, bir kısmı ise bu yurdun gençlerini eğitmeye koşan münevver, idealist Anadolu ve Rumeli insanlarıydı¹²².

Bu örnekler göz önüne alındığında Kırım Türklerinin, sosyo-kültürel olarak Osmanlı toplumundan çok farklı olmadığı görülebilir. Bu durum şüphesiz göçlerle gelen Kırımlıların Türkiye'deki uyum sürecini hızlandırdığı gibi, pek çok sahada kısa zamanda aktif görevler üstlenmesine de zemin hazırlamıştır. “*Son yetmiş yıldaki despot yönetimin Kırımı anavatanından tecrid etmesi hatta Kırım ahalisinin Sovyetlerin uzak köşelerinde kırk yıllık bir sürgüne tabi tutulması, Türkiye ile bütün bağların kopması, asıl kültürel ve etnik rengin muhafazasını yok edememişse bunda mâzinin müesseselerinin ve ananelerinin kuvvetli etkisinin rol oynadığı açıktır*”¹²³. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş ve gelişmesindeki önemli rolü olan, aynı zamanda tıp dilinin Türkçeleşmesinde verdiği derslerle ve 1869'da yayınladığı iki tıp kitabı ile tıp ilmine büyük katkısı olan Kırımlı Aziz İdris Bey, 38 yıllık kısa ömründe (1840-1878) bu ülkeye büyük hizmetler yapmıştır. Gene geçen asrın şairlerinden Aziz Bey de Kırımlı bir ailenin, II. Mahmud devri ricalinden Pertev Paşa'nın soyundandır. Dikkat edilmesi gereken husus, bu iki zatın eserlerini okuyanlar, her

¹²¹ Ortaylı, a. g. m., s. 59.

¹²² Ortaylı, a. g. m., s. 59.; Kırımlı, a. g. e., s.179.

¹²³ Ortaylı, a. g. m., s. 59.

ikisinde de Osmanlı Türklüğünden farklı bir ‘Kırımlı’ kimlik ve şuurunun olmadığını görecektir¹²⁴. Bu durum da bize, daha önce ifade ettiğimiz gibi Anadolu Türklüğü ile Kırım Türklerinin birbirlerinden çok keskin hatlarla ayrılmış farklı bir kimliğin olmadığını gösteren bir başka örnektir.

Önce 1905 Rus İnkılâbı ve bilâhare de 1908 Osmanlı Meşrutiyet İnkılâbı ile Kırımlı Türkler ile Türkiye arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. 1905 yılı sonrasında, Rusya esareti altında yaşayan Türklere yeni haklar verilmiştir. Bu haklar sonucunda bilhassa eğitim alanında Kırım Türklerinin büyük ihtiyaç duyduğu öğretmen kadroları Türkiye’den gelen muallimlerle karşılanırken, pek çok Kırım Türk genci de okumak maksadıyla İstanbul’a geldiler. Bu gelişmelerin ilerisi için çok önemli kalıcı tesirleri oldu. Bu yıllarda, Türkiye Türk’ü aydınlarını büyük ölçüde etkilemiş olan “hürriyet, adalet, müsavat” gibi kavramlar ve “Türkçülük” gibi dönemin fikir akımları ve hatta “komitacılık” faaliyetleri Kırımlı aydın Türkleri de tesiri altına almıştı. Bunun neticesi olarak bu Kırımlı Türk’ü aydınlar istiklâlcı, hürriyetçi ve milliyetçi olarak yetişti. Bu kadrolar İstanbul’da ve Kırım’da yeraltı teşkilatları kurarak yaygın bir faaliyet içine girdiler.

Akmescit’teki Kırım Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi 1905’de Akmescit’de bir rüşdiye açmaya karar verdi. Mektebin müdürlüğünü üstlenmek üzere İstanbul’dan uygun bir muallim aramaya başladı. Bir Kırım Tatar muhacir ailesinin çocuğu olan ve o sırada İstanbul’da Hukuk Mektebi’nde talebe olan Ömer Sami (Arbatlı) (1881-1951) muallim olarak görevlendirildi. Zaman içerisinde Akmescit’te Ömer Sami’nin başarısı Kırım’ın diğer yerlerindeki Müslüman Cemiyet-i Hayriyelerini de aynı yolu izlemeye teşvik etti. Bu şekilde, Abdürreşid Mehdi’nin teşebbüsüyle Karasubazar Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi de Yeni açılan Karasubazar Rüşdiyesi’nin müdürlüğüne getirdi¹²⁵. Gözleve Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi ise Gözleve Rüşdiyesi’nin tesis ve idaresi için İstanbul’daki Yüksek Ticaret Mektebi’nin mezunlarından Ethem Feyzi (Gözaydın)yi getirdi. Ethem Feyzi yaklaşık otuz sene

¹²⁴ Ortaylı, **a. g. m.**, s. 61.

¹²⁵ Kırımlı, **a.g.e.**, 179.

kadar bir süre kuzey Türkleri arasında muallimlik hizmetinde bulunmuş, Türk kültürü için hizmet etmiştir¹²⁶.

Yirminci yüzyıl başlarında Kırım'da hem erkek hem kız çocuklarının eğitimi hususunda büyük bir gayret dikkati çekmektedir. Şüphesiz bunda daha önce bahsettiğimiz gibi Türkiyedeki Kırım diasporasının çocuklarının katkısı çok büyüktür. O kadar ki, bu şekilde Türkiye'den Kırım'a gidenler arasında ticari hayatını terk ederek gitmiş olanlar bile mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, Eskişehir'e göçle gelip yerleşen ve burada ticarete başlayan Fevzi Altuğ (Elitok) (1878-1934) dur. Fevzi Altuğ Eğitimci ve milliyetçi bir Kırım aydınıdır. Eskişehir'de Kırım Türklerinin iskanı ile ilgili olarak kurulan Muhaceret Komisyonunda çalışmıştır. Hatta bu komisyon vazifesi dolayısıyla Eskişehirdeki Kırım muhacir köylerinden halen aynı adla kurulu Fevziye Köyü'nün adının Fevzi Bey'e izafeten verildiği ifade edilmektedir¹²⁷. 1905 yılında ailesini Eskişehir'de bırakarak Kırım'a giden Altuğ, burada Gaspıralı'nın basımevinde ve dağıtım kolunda çalışmaya başlamıştır. 1906 yılında Azak Denizi kıyısındaki Akmanay Köyü'nde Dar'ül-İrfan mektebini kurarak, 1908 yılına kadar Kırım Türklerinin kültür ve maarif davasına hizmet etmiştir¹²⁸.

“1905'den itibaren Kırım'daki rüşdiye ve ilk mekteplerde ders veren Türkiye'den davet edilmiş muallimlerin sayısı büyük bir hızla arttı. Bu dönemde Kırım'daki hemen her büyükçe Usûl-ü Cedid mektebinde Türkiye'den gelmiş en az bir muallim bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların mevcudiyeti o mektebe mahallî halk arasında büyük itibar kazandırıyordu. Çoğu Türkiye'de Kırım'a nisbetle çok daha iyi bir tahsil ve yetişme imkânına sahip olmuş olan bu muallimler Kırım'da yeterli sayıda yetişmiş kadroların mevcut olmayışından doğan açığın büyük ölçüde kapatılmasını sağladılar. Osmanlı vatandaşı olan bu muallimlerin ezici çoğunluğu Türkiye'ye yerleşmiş eski Kırım Tatar muhacirlerinin torunları hattâ torunlarının çocukları olduklarından Kırım lehçesine, adetlerine ve yaşayışına hiç de yabancı

¹²⁶ Kırimer, Cafer Seydahmet, **Önsöz**, Gözaydın; a.g.e., s.3-4.

¹²⁷ Altuğ, Fevzi, **Dikenli İlişkiler Kırımlı Bir Öğretmenin Anıları ve Şiirleri**, (Yay. Haz. İnci A. Bowman) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.s.25-26.

¹²⁸ Altuğ, a. g. e., s. 26-27.

değillerdi. Bu ise onların mahallî halk nezdinde kabul görmelerini ve kaynaşmalarını çok daha kolaylaştırdığı gibi, işlerini bir misyon şeklinde gönülden benimsemelerini de sağlıyordu¹²⁹.

Bu şekilde Türkiye’den muallim getirilerek açılan rüşdiyeler başta Gaspıralı olmak üzere cedidçilerin desteğini almakta ise de, Kırımdaki gelenekçiler tarafından eleştirilmekte idi. Kısa bir müddet sonra bu rüşdiyeler Çarlık rejiminin de dikkatini çekti. Çarlık idaresi Türkiye’den getirilen bu muallimlerin “*Osmanlı Devleti tarafından vazifeli olarak gönderildiğini ve İslamcılık fikri ile milli şuuru yayma gayretinde ve iddiasında olduklarını, ayrılıkçılığı teşvik ettiklerini*” ileri sürerek, 1910 yılına kadar Kırım’da açılan bütün rüşdiyeleri kapattı. Osmanlı vatandaşı olan muallimler ise sınır dışı edildi¹³⁰.

B. Türkiye’de Kurulan İlk Kırım Teşkilatları

1. Kırım Tatar Talebe Cemiyeti

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti içerisindeki yenilikçi fikir cereyanları Kırımlı gençleri de tesiri altına almış, bu gençler eğitim vazifesi için gittikleri Kırım’da da bu fikirlerini yayma gayretinde olmuşlardır. Bu şekilde hem rüşdiyelerdeki bu muallimlerin teşviki, hem de Gaspıralının yenilikçi fikirlerinin tesiriyle, Kırım Türkleri arasında yüksek tahsil yapma düşüncesinde olan gençlerin sayısı hayli fazla idi. Pek çok genç Osmanlı mekteplerinde tahsil görmek için İstanbul’a geldi. Bu dönemde Rusya’nın diğer bölgelerinden de aynı maksatla gelen çok sayıda genç bulunmakta idi.

“Resmî Osmanlı belgelerine göre, 1906’da dört Kazanlı talebe İstanbul Darülfünûnu’na kaydolmak için dilekçe vererek "İstanbul’da tahsillerini ikmal edip memleketlerine döndüklerinde İslâm mekteplerinde okuyan çocukların talim ve

¹²⁹ Kırımlı, a. g. e., s. 180.

¹³⁰ Kırımlı, a. g. e., s. 181.; Aynı şekilde, Fevzi Bey’in Azak Denizi kıyısında bir köyde muallimlik yapmakta iken baskılardan dolayı Türkiye’ye dönmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Altuğ, a. g. e., s.27.

tedrisinde bulunacaklarını" belirttiler. Ancak Darülfünûn'a yabancı uyruklu talebe kaydı konusunda mevzuat açık olmadığından, o ana kadar Darülfünûn'a kabul edilmiş üç Kafkasyalı talebe de ancak hususî Padişah iradesiyle kaydedilmişlerdi. Bu yüzden Osmanlı Maarif-i Umumiye Nazırı, Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'ya bu konudaki kanaatini sordu. Sadrazam da talebelerin "tahsil maksatlarını göz önüne alarak" onayını verdi. ...Konuya ilişkin aslî belgeler henüz gün ışığına çıkmamışsa da, Rusya İmparatorluğu'ndan gelen talebelerin İstanbul'da yüksek tahsil görmelerinin önündeki mevcut bürokratik engellerin 1908 Osmanlı inkılâbı sonrasında büyük ölçüde ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Nitekim o tarihten sonra İstanbul Darülfünûnu'nda çok sayıda Rusya Türklerinden talebeye rast gelmek mümkündür”¹³¹.

1908 İnkılâbından az önce İstanbul'daki muhtelif medreselerde, mekteplerde, idadilerde ve Darülfünûn'da okuyan Kırım'dan gelme talebelerin sayısı 100 civarındaydı. Devrin siyasi cereyanlarının tesiri ile ve aldıkları eğitimin yapısının bir neticesi olarak, Osmanlı aydınları arasında görülen fikir hareketleri bu gençleri de etkiledi. Özellikle mekteplerde okuyan talebelerden bazıları arasında Türkiye'deki Temmuz 1908 öncesi mutlakiyet rejimine rağmen inkılâpçı ve yenilik taraftarı siyasî görüşler belirmeye başladı¹³².

Bu talabelerden, daha sonra diasporanın en önemli simalarından biri olacak olan Cafer Seydahmet (Kırırmer) (1889-1960) Yalta'nın Kızıldaş köyünden otuz dört köyün temsilciliğini yapan bir babanın oğlu idi. İstanbul'da genç bir idadî talebesi iken tatilde evine döndüğü zamanlar Yalta bölgesindeki Cafer Ablayef, İskender Ahmedof gibi bazı Genç Tatarlarla tanışarak onlarla birlikte düzenli olarak *Tercüman* ve *Vatan Hâdimi'ni* okumakta idi. Hasan Sabri Ayvazof, Abdürreşit Mehdiyef gibi inkılâpçı fikirlerin önderlerini buralardan öğrenmekte idi. Böylece gençlik yıllarının idealizmi ile coşkunluk yaşayan, genç Cafer Seydahmet, bu yazıları okuyarak "inkılâp" ve "hürriyet" kavramları ile tanışmıştı. 1906-1907'de diğer bir idadî talebesi olan vatandaşı Nebi Kuku ile tanışmış, onun yardımı ile

¹³¹ Kırımlı, a. g. e., s.182.

¹³² Kırımlı, a. g. e., s.183.

İstanbul'da el altından Jön Türk neşriyatını, Namık Kemal, Abdülhak Hamid gibi yazarların eserlerini temin etmekte ve okumakta idi¹³³.

Cafer Seydahmet ile yakın arkadaş olan talebelerden biri de Numan Çelebi Cihan (1885-1918) idi. Kırım'ın kuzeyindeki Orkapı bölgesinin Büyük Sunak köyünde doğan Çelebi Cihan, daha Kırım'da medrese talebesi iken İsmail Bey Gaspıralı'nın yayınladığı Tercüman gazetesini ve İstanbul'dan gelen edebî eserleri dikkatlice takip ediyor ve bir yandan da Rusça öğrenmeye çalışıyordu. Abdülhalim Çelebi ve Ebubekir Çelebi'nin yardımları ile 1906'da İstanbul'a gitti. Önce Mercan İdadisi'nde okuduktan sonra, ilâhiyat eğitimi de aldı. Çelebi Cihan, 1908'de İstanbul Darülfünunu Hukuk Mektebi'ne kaydolmuştu¹³⁴.

Cafer Seydahmet'in; "*hayatımda müspet ve mühim tesir bıraktı*" dediği 1907 yılında, İstanbul'da Abdurrahim Sukuti, Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Alim seyit, ve İstanbul'daki Darüşşafaka, Mercan, Vefa gibi orta dereceli mekteplerde okuyan bazı diğer Kırımlı talebelerden bir grup meydana geldi. Bu genç talebeler Fatih Atpazarı semtinde düzenli olarak kendi aralarında toplantılar yapmakta ve Jön Türk yayınlarıyla diğer yasak metinleri hem birbirileri ile değişerek hem de topluca okuyarak bu fikirleri tartışmaktaydılar. Bu toplantılarda okunanlar arasında Namık Kemal'in meşhur "Vatan" şiiri ve "zavallı Çocuk"u, Tefik Fikret'in "sis" manzumesi, Eşrefin ve Abdülhak Hamid'in şiirleri önde gelmekte ve heyecanla ezberlenmekte idi. Her Perşembe günü "Meşveret" okunup oradaki fikirler tartışılıyordu. Bu eserlerin neticesinde her biri aşırı derecede Abdülhamid rejiminin düşmanı haline gelen bu grubun üyeleri, Abdullah Cevdet'in kaleme aldığı ve II. Abdülhamid'in eleştirildiği *Mahkeme-i Kübra* adlı eserle sarsıldıklarını, ufuklarının açıldığını, ruhlarının yüksek heyecanlarla dolduğunu hissediyorlardı¹³⁵.

Nisan 1908'de Kırım'dan Hüseyin ve Abdürrahim Baliç ve Kazan Türklerinden olan Dereköy muallimi Mehmet Tinçirof, İstanbul'a geldiler. Cafer Seydahmet'in "benim inkılabın manasını anlamamda çok tesiri oldu" diye ifade

¹³³ Kırimer, **Bazı Hatıralar**, s.46-50.; Kırımlı, **a. g. e.**, s.184.

¹³⁴ Albayrak, M.Akif, Numan Çelebi Cihan (1885 - 1918), **Kırım Bülteni**, S. 44., Ankara, 2002., Ayrıca,(Çevrimiçi) <http://www.vatankirim.net/vazi.asp?kat=kisiler&vazi=celebicihan.03.09.2006>.

¹³⁵ Kırimer, **a. g. e.** s. 50-51; Kırımlı, **a. g. e.**, s.183.

ettiği¹³⁶ Hüseyin Baliç ve diğerlerinin hepsi iyi eğitim almış, yeni usul mekteplerde muallimlik yapmış ve inkılapçı fikirde idiler. Genç Kırımlılar kendilerinden daha tecrübeli bu kimselerle birlikte uzun sohbetler ve münakaşalarda bulundular. Bu görüşmelerde devletin ve münevverlerin vazifeleri, halk kitlelerinin istismarı ve uğradıkları haksızlıklar, Fransız İnkılâbı'nın mahiyeti ve bunun sonucunda dünyanın geçirdiği siyasî buhranlar ve temayüller, Batı'nın Doğu'yu sömürüsü, Batı'nın güçlü ve zayıf yönleri gibi meseleler tartışıldı. Cafer Seydahmet'in Bilhassa din mevzuunda anlayamadığı Baliç ve Tinçirof, bu gençlerin İstanbul'da tahsil görmelerini yararsız, hattâ zararlı bulduklarını ifade ettiler. Tinçirof'a göre bunun yerine Kırımlı gençler Kırım'da kalıp Rusça öğrenmeli ve Rus okullarına gitmeli idi. Cafer Seydahmet bu kişilerle Kırım'a döndüğünde de görüşmeye devam etmiştir¹³⁷.

Cafer Seydahmet'in Kırım'da bulunduğu sırada ilan edilen Türkiye'deki Temmuz 1908 İnkılâbı ve meşrutiyetin yeniden tesisi hem Kırım'da, hem de İstanbul'daki Kırım Tatar talebeleri arasında büyük heyecan ve sevinçle karşılandı. Cafer Seydahmet, inkılabı duydukları ilk gece Kırım'da evlerinde babasının misafiri olarak toplanan kalabalık bir gruba inkılap ve Türkiye'deki rejim meselesi hakkında uzun uzun izahatlar yaptı. Bundan böyle, Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet'in grubu düzenli toplantılarını artık serbestçe yapabilecekler, hürriyeti ve inkılâbı tartışacaklardı. İnkılâbı takip eden günlerde Kırımlı gençler büyük bir iştiyakla hürriyetin ilânını müteakip Perşembe ve cumartesi toplantılarını sürdürdüler, İttihat ve Terakki taraftarı yayınları serbestçe okumaya ve tahlil etmeye başladılar. Kendi aralarındaki bu toplantıların yanı sıra siyasî ve fikrî konulardaki pek çok konferans ve toplantılara da iştirak etmeye başladılar. Meclis-i Mebusân ve Ayan meclislerinin açılması ise gençleri çok sevindirmişti.¹³⁸

“Temmuz 1908 İnkılâbı'nı müteakip İstanbul'da okumakta olan Rusya İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerinden gelme Müslüman talebeler kendi talebe cemiyetlerini teşkil etmeye başladılar. Bu tür ilk cemiyet Ekim 1908'de İdil-Ural

¹³⁶ Kırimer, a. g. e. s. 50.

¹³⁷ Kırimer, a. g. e. s. 51-53.; Kırımlı, a. g. e., s.184.

¹³⁸ Kırimer, a. g. e. s. 54-56; Kırımlı, a. g. e., s.184.; Albayrak, a. g. m., s.1.

bölgesinden gelen talebeler tarafından kuruldu. Bu talebelerin esasında o dönemlerde St. Petersburg ve diğer Rus şehirlerindeki üniversite talebeleri arasında yaygın olan zemlyaçcstvoları yani hemşehri talebe birliklerini taklit ettikleri anlaşılıyor. Bunların başlıca amaçları aralarında yardımlaşma ve dayanışmayı kuvvetlendirmek, Rusya'dan yeni gelen talebelere kalacak yer ve kabiliyetlerine uygun mektep temin etmek ve fakir talebelere maddî yardımda bulunmaktı. İşte "Rusyalı İslâm Talebe Cemiyeti" böyle kuruldu"¹³⁹.

Kazan Tatar gençlerinin kurduğu "Rusyalı İslâm Talebe Cemiyeti"nin yanı sıra, 1909 yılı başlarında İstanbul'da Arap, Kürt, Arnavut Cemiyetleri de kurulmuştu. Bu örneklerden hareketle, Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Abdülhakim Hilmi, Alim Sait, Abdürrahim Sükuti, Ahmet Şükrü ve Yakup Kerçî gibi Kırimlı talebeler de kendi cemiyetlerini kurmaya karar verdiler. Bu maksatla otuz kişilik bir talebe grubu Beyazıt'ta bir kıraathanede toplanarak karar aldılar. "Kırım Talebe Cemiyeti"nin nizamnamesi aralarında Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet'in de bulunduğu bir komisyon tarafından tarafından hazırlandı. Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet tarafından kaleme alınan ve nizamnamenin başına eklenen, gayelerinin "Kırım'da halkın medenî ve siyasî seviyesini yükseltmek ve onun kendi mukadderatına sahip olmasını temin etmek" olduğu ifadeleri daha yolun başında cemiyet azalarının kendi aralarında tartışmaya sebep olmuştu. Bu mukaddimedeki heyecanlı ifadeler diğer talebelerin pek çoğunu ürküttü ve kendilerinden müsaade almaksızın nizamnamenin başına böyle bir ek bastırdıkları için Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet şiddetli tenkitlere maruz kaldı. Neticede Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet'in o yazıyı çıkartarak nizamnameyi yeniden bastırmalarına ve bütün masrafları şahsen ödemelerine karar verildi. Bunun üzerine Cafer Seydahmet ve Çelebi Cihan nizamnamenin on beş yirmi nüshasını saklayıp, diğerlerini matbaaya götürerek düzelttirirler. Cafer Seydahmet hatıralarında bu konu ile ilgili bahsederken "içtimai hayatta yediğimiz ilk darbe" demekte ve "çok hayırlı neticeler verdi" diye değerlendirmektedir¹⁴⁰.

¹³⁹ Kırimlı, a. g. e., s.187.

¹⁴⁰ Kırimer, a. g. e., s. 58-59.; Kırimlı, a. g. e., s.187.

Kırım davasının iki heyecanlı genci bu esnada Dahiliye Nazırı Talat Paşa ile de tanışmışlardır. Şöyle ki; Cemiyet'in nizamnamesinin tasdiki ve resmî müsaadenin alınmasında bir takım problemler çıkar. Bunun üzerine Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet dönemin Dahiliye Nazırı Talât Bey'i bizzat ziyaret ettiler. Talât Bey bu heyecanlı Kırimlı gençleri sevgiyle karşıladı. Bundan cesaret alan Çelebi Cihan gayelerinin yalnız Cemiyet nizamnamesinde görülen kültürel faaliyetlerden ibaret olmadığını, asıl gayelerinin Çarlık zulmünün yıkılmasını amaçladıklarını bir kaç cümleyle anlattı. Cafer Seydahmet'in ifadesiyle, Talât Bey onlara "diliyle değil nurlu gözleriyle cevap verdi" ve başarılar dileyerek, resmî müsaade işinin halledileceğini söyledi. Böylece gereken resmî müsaadeler halledildikten sonra 30 Kanunuevvel 1324 (12 Ocak 1909) "Kırım Talebe Cemiyeti" resmen kuruldu ve Çelebi Cihan Cemiyet'in başkanlığına getirildi¹⁴¹. "Cafer Seydahmet ve Alimseyit Cemil de İdare Heyeti'nde yer almaktaydı. Başlangıçta Cemiyet'in 60 kadar üyesi vardı. Ancak bir yıl içinde üye sayısı 250'yi geçecekti"¹⁴².

*"Kırım Talebe Cemiyeti Kırimlı talebelerin Osmanlı entellektüel çevrelerinden edindikleri yeni içtimaî, siyasî ve edebî fikir ve görüşleri aralarında tartışa-bilmeleri için uygun bir forum teşkil etti. Bu hararetli toplantılarda mektepli ve medreseli talebeler arasındaki görüş ve bakış ayrılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkarken, dönemin karakteristik tekâmül-inkılâp, milliyetçilik-sosyalizm, Türkçülük-Tatarcılık gibi tartışmaları da sürdürülüyordu"*¹⁴³.

Kırım Talebe Cemiyeti üyeleri Osmanlı fikrî ve siyasî hayatını takip etmelerinin yanı sıra Rusya'dan İstanbul'a gelen tanınmış misafirler ve mültecilerle de temas kurmaktaydılar. 1908 İnkılâbı'ndan sonra İstanbul'a gelen Gapıralı'dan sonra *Tercüman*'ın baş muharriri olan Hasan Sabri (Ayvazov) bunlardan biriydi. Mısır'da yayınlana *İçtihad* mecmuasında, Kafkasya'da neşredilen *Füyuzat*

¹⁴¹ Kırimer, a. g. e., s. 59.; Kırimlı, a. g. e., s.188. Cafer Seydahmet Kırimer zikrettiğimiz eserinde Cemiyetin kuruluş tarihini belirtirken 1908 tarihini vermekte ise de; 30 Kanunuevvel 1324 = 12 Ocak 1909 tarihine tekabül etmektedir. Bkz. Kırimer, a. g. e., s. 59.; Kırimlı, a. g. e., s.188.

¹⁴² Kırimlı, a. g. e., s.188.

¹⁴³ Kırimlı, a. g. e., s.188.

mecmuasında yazıları çıkan tek Kırım'lı münevver olması; halen *Vatan Hadimi*'nin de yazarı olması münasebetiyle Hasan Sabri'ye İstanbul'daki Kırım Tatar talebeleri büyük hürmet besliyorlardı. Ayvazov bu gençleri o sıralarda İstanbul'a yerleşen Yusuf Akçura ile de tanıştırdı. Kırımlı gençler bu sayede Yusuf Akçura'dan Türkçülük hakkında düşüncelerini öğrenme imkanı buldular¹⁴⁴.

1909 yılı sonlarında Gaspıralı İstanbul'a geldi. Bu ziyaret haberi duyulduğunda Kırım Tatar talebeleri acele toplantı yaparak karşılama kararı aldılar ve Gaspıralı büyük bir heyecanla ve törenle karşılandı. Gaspıralı, Şehzadebaşı'nda Fevziye kıraathanesinde Rıza Tevfik, Ahmet Mithat, Yusuf Akçura'nın da katıldığı bir konferans verdi. Daha sonra, Kırım Talebe Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden oluşan bir heyet Gaspıralı'nın kaldığı Mahmutpaşa'daki Suhulet Oteli'nin büyük bir odasında Yusuf Akçura ve Azerbaycanlı Nasip Bey Yusufbeyli'nin de katıldığı bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda gençler heyecanla inkılâptan ve diğer ictimâî ve siyâsî meselelerden bahsetmeye girişince, Gaspıralı ciddî ve tartışma kabul etmez bir tavırla onlara yalnızca ilme sarılmayı tavsiye ederek, başka konulardaki endişelerine cevap vermeyi bile gereksiz gördü. Yusuf Akçura da genel olarak aynı fikirleri savundu. Nasip Bey Yusufbeyli ise, gençlerde gördüğü imandan, fedakârlık hislerinden, bilhassa inkılâp ateşiyle yanmalarından, bütün emellerinin halkı yükseltmeye ve kurtarmaya matuf olmasından çok sevindiğini söyleyip, onların bu yola sadık kalmaya ve bu emel için hazırlanmaya teşvik etti. Yusufbeyli'nin bu sözleri Kırımlı gençleri o kadar heyecanlandırdı ki, Gaspıralı'ya saygılarını bile bir anlık unutarak onu bütün coşkularıyla uzun uzun alkışladılar. Siyasete ilgi duyan talebeler için Gaspıralı ile yapılan bu görüşme büyük bir hayal kırıklığı oldu. Her ne kadar onun geçmişteki hizmetlerine duydukları saygı eksilmese de, kendi inançlarına uygun geleceğin liderini Gaspıralı'nın şahsında bulamayacaklarını idrak ettiler. Bu bakımdan, Yusufbeyli'nin tutumu onların çok daha fazla sempatisini kazanmıştı. Talebelerin ortak kanaati, kendilerinin cemiyet faaliyetlerinin yanı sıra, derslerini ihmal etmedikleri, bu yüzden Gaspıralı'nın “ilme sarılma” tavsiyesini zaten yaptıkları yönünde idi¹⁴⁵. “İstanbul'da bulunduğu süre içinde Gaspıralı'nın 14 Ağustos 1909 günü verdiği konferanstan elde edilen gelir Kırım Talebe Cemiyeti'ne

¹⁴⁴ Kırimer, a. g. e., s. 57.; Kırımlı, a. g. e., s.188.

¹⁴⁵ Kırimer, a. g. e., s.60-62.

bağışlandı. Bundan başka, Gaspıralı Cemiyet'e o zaman için büyük bir meblağ olan 400 ruble bağışta bulundu. Cemiyet de Gaspıralı'ya fahrî başkan unvanını verdi”¹⁴⁶.

Kırım Talebe Cemiyeti'nin hem Rusya İmparatorluğu'nun diğer Müslüman Türk bölgelerinden gelen şahıs ve gruplarla hem de İstanbul'daki oluşum halindeki Türkçü çevrelerle münasebetleri giderek arttı. 1910 yılında Türkistan'da meydana gelen ve yüz binlerce Müslüman Türk'ün aç, perişan hale düştüğü büyük deprem felâketi meydana geldi. Türkiye'de basının kısa bir iki telgrafı dışında ciddi bir faaliyetin yapılmaması üzerine Kırım Talebe Cemiyeti bir yardım kampanyası düzenledi. Kampanya için padişah'a bir telgrafla müracaat edilerek, başkâtibi Halid Ziya Bey vasıtasıyla 100 altın lira bağış alındı. Ayrıca, bu kampanyayı halka duyurmak maksadıyla Cemiyet İstanbul'da büyük bir konferans düzenledi. Konferansta Yusuf Akçura, İstanbul Mebusu Mustafa Asım, gazeteci Ahmed Hilmi ve Darülmualimin müdürü Sati Bey konuşmalar yaptılar¹⁴⁷.

Kırım Talebe Cemiyeti'nin Kırım'dan İstanbul'a tahsil için gelen gençlere büyük faydaları olmuş, fakir ve kalacak yeri olmayan pek çok genç talebe Cemiyetin desteği ile okuyabilmiştir. Ayrıca Kırım'dan İstanbul'a okumaya gelmek için istekli gençler de kendilerine destek olacak bir müessesenin varlığı ile, cesaretlenmişlerdir. Cemiyet ise gelirlerini üye aidatları ve İstanbul'daki Kırimlı tüccarların bağışlarından sağlamakta idi¹⁴⁸.

“Kırım Talebe Cemiyeti bilhassa İdil-Ural bölgesinden gelen talebelerle ve onların teşkilatı olan Rusyalı İslâm Talebe Cemiyeti ile sıkı işbirliği içindeydi. Yusuf Akçura'dan başka, bir diğer tanınmış Kazan Tatar münevveri ve siyaset adamı olan Ayaz İshakî de Kırım Tatar talebeleriyle yakın ilişkilere sahipti. Kazan Tatarlarıyla olan bu bağlantılar Kırimlı gençlerin İdil-Ural Türk basın ve edebiyatına karşı ilgilerinin de giderek artmasına yol açtı. Bu meyanda, özellikle sadece şiir ve yazılarından tanıdıkları genç Kazan Tatar şairi Abdullah Tukay İstanbul'daki Kırım Tatar talebeleri arasında çok popüler oldu. Tukay'ın edebî tarzı kadar fikirleri de onları kuvvede etkilemekteydi. Bütün bu yakın ilişki ve dayanışmanın neticesinde

¹⁴⁶ Kırimlı, a. g. e., s.188.

¹⁴⁷ Kırimler, a. g. e., s.62.

¹⁴⁸ Kırimlı, a. g. e., s.190.

*Kırım Talebe Cemiyeti ve İdil-Urallı talebelerin Rusyalı İslâm Talebe Cemiyeti 13 Şubat 1912'de resmen birleşerek "Rusyalı Talebe Cemiyeti" adını aldı*¹⁴⁹.

2. Tatar Cemiyet-i Hayriyesi

20. yüzyıl başında Türkiye'deki Kırım diasporasına baktığımızda mevcut Kırım Tatar cemiyetlerinden biri de "Tatar Cemiyet-i Hayriyesi"dir. Bu cemiyet Türkiye'deki Kırım göçmenlerinin sorunlarıyla ilgilenmek maksadı kurulmuştur¹⁵⁰.

1908 yılında Temmuz İnkılâbı'ndan hemen sonra kurulan bu cemiyetin esas hitap ettiği kitle ve kurucularının çoğunluğu 19. yüzyıl içinde doğrudan Kırım'dan veya Balkanlar üzerinden gelerek Anadolu'ya ve İstanbul'a yerleşen Kırım Tatar muhacirlerinden veya onların yakınlarından oluşmaktaydı. Bu sebepten Tatar Cemiyet-i Hayriyesi nispeten eski Kırım Tatar muhacirlerinin genel düşünce yapılarını ve ilgi konularını yansıtmaktaydı. Yani diasporanın yapısı içerisinde klasik manada folklorik bir görünüm arz etmekte idi. Bu muhacirler genellikle bir kaç nesilden beri Osmanlı ülkesinde yaşadıkları için Osmanlı toplumu içinde kısmen asimile olmuşlar, ancak bir takım eski gelenek, adet ve lehçelerini bir ölçüde muhafaza etmişlerdi. Bunlar Kırım'dan uzunca bir süre önce ayrıldıklarından, bir çok açıdan millî reform dönemi öncesi Kırım'ının toplumsal özelliklerini taşımaktaydılar. Bu bakımdan Tatar Cemiyet-i Hayriyesi kelimenin tam manâsıyla bir *Kırım* Tatar cemiyeti olmaktan ziyade, Osmanlı Devleti'nde yaşayan bir muhacir alt-etnik grubun sosyal teşekkülü mahiyetindeydi. Temmuz 1908 İnkılâbı'ndan hemen sonra etnik esasa dayalı Müslüman azınlık cemiyetlerinin ortaya çıkarak yaygınlaşmasının, kökeni Kırım'a dayanan bazı muhacirlere de kendilerine verilen adla, yani "Tatar" adıyla bir cemiyet kurmak hususunda emsal teşkil etmiş olması çok muhtemeldir¹⁵¹.

Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin kurucularının ve referanslarının Kırım olmasına rağmen, asıl hitap ettiği kitle, Cemiyet'in ifadesini kullanacak olursak, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Müslüman Tatar" muhacirleriydi. Yani özel olarak Kırım Türklerinden ziyade genel manada tüm Rusya muhaciri nüfusa hitap etmekte

¹⁴⁹ Kırımlı, a. g. e., s.190.

¹⁵⁰ Altuğ, a. g. e., s. 15 ve 17.

¹⁵¹ Kırımlı, a. g. e., s.191-192.

idi. Yayın ve faaliyetlerinden de açıkça görüleceği gibi, Cemiyet Rusya İmparatorluğu'nda yaşayan veya oradan göç etmiş hemen her Türk-Müslüman unsur veya fert için "Tatar" ibaresini kullanmaktaydı. Tatar Cemiyet-i Hayriyesi esas itibarıyla Osmanlı Türkiyesi'ne nispeten evvelki dönemlerde göç etmiş Kırım muhacirleri arasında muğlak bir "Tatar" kültürel şuurunu ve cemaat dayanışmasını muhafaza etmeyi amaçlıyordu ki, bunun kültürel temeli de aslında Kırım'ın geleneksel halk kültürünün koruyabildikleri unsurlarından oluşmaktaydı. Gaspıralı İsmail Bey'in fikir ve faaliyetleri sonrasında ortaya çıkan ve siyasi bir talep ihtiva eden gruplardan farklı olarak Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin "Kırım" ile ifade edilen belirlenmiş siyasî-kültürel muhtevalı bir *Vatan* kavramının yokluğu dikkati çekmektedir. Bu durum şüphesiz ki çoğu esnaf ve köylülerden oluşan Cemiyet mensuplarının kültürel seviyelerinden ve dolayısıyla Kırım'daki çağdaş gelişmelerden kopuk olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunların baba veya dedelerinin Kırım'dan ayrıldıkları dönemler Kırım Türklerinin millî uyanış devrinin öncesine tekabül ettiğinden yaşatabildikleri kültürel değerler ve halk gelenekleri bilâhare teşekkül edecek olan millî-siyasî talepleri ihtiva etmemekte ve geleneksel-folklorik bir cemaat yapısı arz etmekte idi. Tatar Cemiyet-i Hayriyesi, Tatar çocuklarının eğitimi ve yetiştirilmesi yoluyla, ve ayrıca alışveriş ve ticaretin içinde yer almanın önemini altını çizerek bu konularla yakından ilgilenmiştir. Onlar bir Kırım topluluğu olarak "Kırım" politikasında yer almıyorlardı. Kırım Tatarı topluluğu Kırım'dan gelen talebelerden tamamıyla farklı sorunlar yaşıyordu, dolayısıyla onlar başlıca İstanbul'daki Kırım Tatarları'nın sosyo ekonomik sorunlarıyla ilgileniyorlardı. Dolayısıyla içinde buldukları sorunların farklılığı gaye, faaliyet ve ilgilerini de farklılaştırmıştı. Bu çizgisinden I. Dünya Savaşı sonuna kadar ayrılmayacaktı. Ancak, 1919-1922 yıllarında ise Cemiyet'in bir ölçüde siyasî ve Kırım'a yönelik bir takım faaliyetleri olmuştur¹⁵².

Cemiyetin Nizamnamesinde gayeleri açık bir şekilde belirtilmiş olup, Kırım için siyasi bir istiklal talebinden uzak, tamamen Türkiye'deki diasporanın sosyo ekonomik meseleleri ile ilgilenmek üzere kurulmuştur. Bu gaye ve çalışmalarını

¹⁵² Kırımlı, **a. g. e.**, s.191.; Mubeyyin B. Altan, "Source Materials Related To Twentieth-Century Crimean Tatar Emigrations", (Çevrimiçi)<http://www.iccrimea.org/scholarly/source-materials.html>. 12.10.2005.. s. 2.

“Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin Millete Beyannamesi” şeklinde bir duyuruda şu ifadelerle ilan etmişlerdir:

Cemiyet-i Hayriye'nin başlıca amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Tatarlar arasında Birliği ve dostluğu teşvik etmek.
2. Tatar çocukların eğitimi ve yetiştirilmesine yakın ilgi göstererek kültürümüzün düzeyini geliştirmek.
3. Halkımızı Alışveriş ve Ticaret içinde yer almaya teşvik etmek ve harekete geçirmek.
4. İhtiyaçları olanlara, imkanlarımız aracılığıyla bir an evvel yardımda bulunmak¹⁵³.

“Nizamnamesinde ifade edildiği şekilde, Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin temel amaçları Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Müslüman Tatar" muhacirlerinin maarif seviyelerinin yükseltilmesi, karşılıklı dayanışmanın arttırılması ve gelecek muhacirlere yardım edilmesi gibi hususlardan oluşmaktaydı. Nizamnamenin maddelerinden birinde "yabancı memleketlerdeki kardeşlerimizin İslâm dini hükümlerini ve milliyetlerini korumaları için çalışılmasının Cemiyet'in vazifelerinden olduğu belirtilmekteyse de, Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin faaliyet ve ilgi alanı büyük çoğunlukla Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yaşayan "Tatar" muhacirlerle ve onların günlük meseleleriyle sınırlanmıştı. Cemiyet çağdaş Kırım ile ilişkilere fazla ilgi göstermiyordu. Aynı şekilde İstanbul'da okumakta olan Kırım'dan gelmiş talebelerle de pek ilgilenmedi. Bu talebelerden bazıları başlangıçta Tatar Cemiyet-i Hayriyesi ile ilişki kurdukları, hattâ ona üye yazıldıkları halde Cemiyet'in amaçlarının ve hedeflerinin muğlaklığından ve gündeminin kendilerine hitap etmemesinden dolayı bu ilişkilerini sürdürmeye gerek görmediler¹⁵⁴.

Bu gençlerin Tatar Cemiyeti Hayriyesine karşı bu tavır ve tutumlarında yukarıda bahsettiğimiz Vatan Kırım'a dair siyasi taleplerinin olmayışı, cemiyetçilik

¹⁵³ Altan, a. g. m., s. 7.

¹⁵⁴ Kırımlı, a. g. e., s.192.

faaliyetlerinin “yardımlaşma” sınırlarında kalması; buna karşılık yeni nesillerin Gaspıralı sonrasında oluşan “milli kimlik” ve “Kırım’a dair siyasi talep, Kırım Türkçülüğü ve istiklalcilik” gibi fikir cereyanı içerisinde olmalarının rolü büyüktür. Zaten bu sebeplerle Kırım’lı talebeler İstanbul’da Kırım ile bağlantılı gizli ve aşıkâr cemiyetçilik faaliyetlerine girişmişlerdir. Esasen bu durum, sadece Kırım Türklerine mahsus olmayıp, Osmanlı Devletine hicret etmiş bütün Türk unsur için geçerli bir durumdur. Ayrıca 20. yüzyıl başında bir yandan Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu sosyo ekonomik sıkıntılar, bir yandan da göç sonrası yeni yerleşilen yerlerde karşılaşılan meseleler, bu cemiyet mensuplarının pragmatik-realist bir tavır almalarında etkili olmuştur denilebilir. Şu ifadeler bu psikolojiyi çok açık bir şekilde göstermektedir: “Anavatanını bırakıp hayatında üç kez göç eden bir insan herhangi bir iştirak ya da iş kuramayacaktır. Tüm mallarını satmaya zorlanan, yarı çıplak, yarı aç da dahil, halkımız, pek çok kez göçe zorlandı. Yeni ülkelerine vardıklarında, iki yakasını bir araya getirmek için çok sıkı çalışmak zorundaydılar, açıkça, bilim, kültür, alışveriş ve ticaret veya başka bir şeyle ilgilenmeye vakitleri yoktu. Maalesef, bizim gibi halkların şu an içinde bulunduğumuz ortamdan kaçmak için sıkı çalışmadıkça ayakta kalamayacağını belirtmeliyim¹⁵⁵”.

Romanya Dobruca’sında yaşayan Kırım Tatar muhacirlerinin çocuklarından olup, o yıllarda tahsil için İstanbul’da bulunan talebelere bazıları Tatar Cemiyet-i Hayriyesi’ne üye olmuşlardı. Bu gençler orada diğer Kırım Türkleri ile tanışmış, faaliyetlere iştirak etmişlerdir¹⁵⁶. Tatar Cemiyet-i Hayriyesi’nin o dönemde Romanya Dobruca’sında yaşayan Kırım Tatar muhacirleri ile dolaylı bazı diğer ilişkileri de biliniyor. Bunun sebepleri pek muhtemelen Cemiyet’in Türkiye’de hitap ettiği Kırım Tatar muhacir kitlesinin çoğunlukla Dobruca üzerinden Türkiye’ye gelmiş ve orada halâ pek çok akrabaları bulunan Kırım Tatarları olmasına bağlı olmalıdır¹⁵⁷”.

Tatar Cemiyet-i Hayriyesi Anadolu’da yoğun Kırım Tatar muhacir nüfusunun yaşadığı Bandırma, Eskişehir gibi şehirler ile muhtemelen diğer bazı merkezlerde şubeler açtı. Cemiyet’in merkezdeki ve şubelerindeki faaliyetlerinin esasen Kırım Tatar muhacir mahallelerinde okuma-yazma kursları açmak, fakirlere yardım etmek,

¹⁵⁵ Altan, . a. g. m., s. 8.

¹⁵⁶ Ülküsal, **Dobruca ve Türkler**, s. 204.

¹⁵⁷ Kırımlı, a. g. e., s.192.

fakir muhacir çocuklarının okutulmasına maddî destekte bulunmak gibi hayır işlerine yöneldiği anlaşılıyor¹⁵⁸.

Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin görüşleri ve bakış açısı İstanbul'da yayınlanmış olan iki gazetede ortaya konmaktaydı. *Tonguç* gazetesi Mirza Mehmet Sait'in imtiyazı ve müdürlüğünde günlük olarak yayınlanmış ve bir yıl çıkmıştır. *Çolpan* gazetesi ise, Aralık 1325 (1909)'de Kırımlı Yakup Hilmi'nin imtiyazı ve müdürlüğünde iki haftada bir yayınlanmıştır. Bilhassa bu gazetede Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve diğer memleketlerde yaşayan Kırım Türklerini ilgilendiren yazılar yayınlanmıştır¹⁵⁹.

“Muhtemelen Cemiyet'in çıkardığı veya finansmanına katkıda bulunduğu bu gazetelerden ilki günlük olan Tonguç, diğeri de onun kapanmasından yaklaşık bir yıl sonra neşredilen ve on beş günde bir çıkan Çolpan'dı. Rusya İmparatorluğu'ndaki Müslümanlar ile Anadolu'da ve Dobruca'da yaşayan Kırım Tatar muhacirleri hakkında bazı haber ve makaleler istisna edilirse her iki gazetenin de muhteva itibarıyla diğer Osmanlı gazetelerinden farkı yoktu. Bu meyanda, Anadolu'ya yerleşen Kırım Tatar muhacirlerinin karşılaştıkları ağır hayat şartları tabiatıyla Tonguç'un da Çolpan'in da bilhassa üzerinde durdukları bir husustu. Rusya İmparatorluğu'ndaki Müslümanlara ilişkin yazılar ise çoğunlukla Tercüman'dan ve Rusya'da yayınlanan diğer Türk gazetelerinden iktibas edilen haberlerden oluşuyordu. Rusya Müslümanları konularına içeriden vâkıf olanlarca kaleme alınmış orijinal makale ise pek azdı”¹⁶⁰.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, diasporanın içinde bulunduğu sosyo ekonomik sıkıntılar, cemiyetin faaliyetlerinin de yönünü tayin etmektedir ki, bu durum gazetede sık sık “muhaceratin ağır hayat şartlarından” söz etmelerinden anlaşılabilir.

Görüldüğü gibi Tatar Cemiyet-i Hayriyesi esas itibarıyla, kendilerinin içinde buldukları şartlardan doğmuş bir müessesedir. Dolayısıyla, Kırım'da kalan

¹⁵⁸ Kırımlı, a. g. e., s.192.; Altan, a. g. e., s. 8.

¹⁵⁹ Kemal Çapraz, **Kırım Tatar Türklerinde Basım (1881-1990)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990. s.36.

¹⁶⁰ Kırımlı, a. g. e., s.193.

soydaşlarının durumu ve geleceğiyle ilgilenmekten ziyade, Türkiye'deki "Tatarlar"ın hayat şartlarının iyileştirilmesi ve onların Türkiye'nin genel terakkisine olan katkıları meseleleriyle meşgul olmaktadır. *“Bundan yola çıkarak, kabaca XX. yüzyılın başlarının Türkiye'ye göç eden Kırım Tatar muhacirlerinin bakış açıları itibarıyla fikrî manâda bir dönüm noktasını teşkil ettiği düşünülebilir. Bu tarihten önce Türkiye'ye göç etmiş olan gruplar arasından yetişen münevverler genellikle kendilerini yeni bir vatanın sakinleri (immigrant) olarak telakkî ederlerken, daha sonraki dönemde Türkiye'ye gelen ve dolayısıyla Kırım'daki entellektüel reform hareketlerine ve gelişmekte olan millî şuura şahit olmuş olanlar ise kendilerini daha ziyade Türkiye'de geçici mülteciler (emigre) şeklinde görme eğilimindeydiler. Yani öncekilerin ilgilerinin odak noktası Türkiye ve Türkiye'de yaşayan soydaşlarıyla, sonrakiler esas olarak Kırım'daki gelişmelerle ilgilenmekteydiler. Gelişmekte olan genel Türklük kavramları ve kimliği her iki gruba mensup münevverler üzerinde de bariz bir tesir göstermiş, ancak bunun temel millî kimlik üzerindeki yorumları farklı şekillerde tezahür etmişti¹⁶¹.*

20 yüzyıl başında Türkiye'deki göçmen Kırım Tatarları aynı zamanda Osmanlı kültürü içerisinde yetişmiş, eğitimini burada almış, Osmanlı vatandaşlarıydı. Mensup oldukları Türk-İslam kültür dairesi içerisinde düşünüldüğünde kendilerini Osmanlı'dan farklı görmüyorlardı. Ayrıca “Diaspora anavatanına ya da ‘yandaşlarına’ her zaman ‘ev sahibi ülkenin gözlükleri’ vasıtasıyla bakar. Tatar Cemiyet-i Hayriyesi diaspora milliyetçiliğinin birçok ögesini barındırmaktaydı. İlk olarak, bölgeselliğe değil, topluluksal dayanışma ve kültürel bilince başvurarak ‘ait olma durumuna’ bel bağladı. İkinci olarak Kırımdaki kardeşlerine karşı kısmi de olsa bir bağlantı ve ilgileri vardı. İlgi alanları sınırların içerisinde kısıtlı kalmamaktadır. Üçüncü olarak, Kırım Tatarı diasporasının çoğunu temsil eden, böylesi bir örgütlenmenin mutlak varlığı Osmanlı toplumuna asimile olmadıklarını, entegre olduklarını göstermektedir¹⁶²”.

¹⁶¹ Kırımlı, a. g. e., s.194.

¹⁶² Filiz Tutku Aydın, **A Case in diaspora nationalism: crimean Tatars in Turkey (Diyaspora milliyetçiliğinde bir örnek: Türkiye'deki Kırım Tatarları)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2000.) s. 85-86.

3. Vatan Cemiyeti

Kırım'da 1917 yılında meydana gelen siyasi gelişmelerle doğrudan alakalı bulunan Türkiye'deki diasporada teşekkül etmiş başlıca kuruluş Vatan Cemiyetidir. İstanbul'da Kırım Talebe Cemiyeti'nin kuruluşu esnasında, daha kuruluş işlemleri tamamlanmadan nizamname konusunda tartışmaların çıkması ve bu tartışmaların siyasi bir mahiyetinin de oluşu, bir siyasi muhtevalı mevzuda Kırım Talebe Cemiyeti'ndeki arkadaşlarının büyük ekseriyetle muhalefet etmeleri Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet'i yeni bir fikre götürdü. Onlar emelleri için gizli bir teşkilat oluşturmaları gerektiğine inandılar¹⁶³. Talebe Cemiyeti'nde her türlü faaliyet devam edecek, bu faaliyetlere aktif olarak katılacaklar ve bu arada Talebe Cemiyeti'nin üyeleri olan arkadaşlarını daha yakından tanıma imkanı bulacaklardı. Bu şekilde birkaç arkadaş olarak yola çıkan ekibe zaman içerisinde katılımlar olmuştur.

Bu grubun mensupları yetiştikleri dönemin inkılapçı ve milliyetçi fikir akımları ve hareketlerinden fazlasıyla etkilenmişlerdi. “O günlerin Osmanlı basınında sık sık çıkan, çeşitli ülkelerdeki milliyetçi ve inkılâpçı teşkilatların tarihçelerine dair çoğunlukla övgü dolu yazılar, bu Kırımlı talebeler tarafından dikkatle okunmakta ve kendi aralarında yoğun bir şekilde tartışılmaktaydı. İttihad ve Terakki Komitesi'nin 1908 İnkılâbı öncesindeki gizli faaliyetleri, Balkan milletlerinin millî istiklâl hareketleri ve teşkilatları ve bilhassa İtalyan gizli milliyetçi *Carbonari (kömürcüler)* teşkilatı ile İtalyan bağımsızlığının ve birliğinin elde edilmesi gibi meseleler grup mensubu talebelerin toplantılarındaki en popüler konuları teşkil ediyordu¹⁶⁴.”

Talebelerin kendi aralarındaki bu toplantıların ve tartışmaların neticesinde 1909 sonlarında İstanbul'da Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Yakup Kerçî, Ahmed Şükrü ve diğer bir kaç Kırım Tatar talebesi tarafından gizli “*Vatan Cemiyeti*” kuruldu¹⁶⁵. Cemiyete ilk üye olanlar arasında Alimseyit Cemil, Abdülhakim Hilmi,

¹⁶³ Kırimer, a. g. e. s. 59.

¹⁶⁴ Kırımlı, a. g. e. s. 201.; Kırimer, a. g. e. s. 59.

¹⁶⁵ Kırimer, a. g. e. s. 59.

Abdürrahim Sükûtî, Hamdi Bekirzade, Abdullah Velit, Habibullah Temircan Odabaş ve başkaları yer almaktaydı¹⁶⁶.

İttihat ve Terakki'ye hayran ve gönülden bağlı olan Vatan Cemiyeti tamamen siyasî maksatlı bir yeraltı teşkilatı mahiyetindeydi. İttihat ve Terakkiye bağlılıkları partinin programını anlayıp beğenmekten ziyade, ittihatçıların Türkiye'de inkılabı başarmış olmalarından kaynaklanmakta idi. Bu gizli cemiyetin en kutsi ve tek kuruluş gayesi tek bir kelime ile ifade edilmektedir: *inkılap*. Tüm mensuplarının bütün düşüncelerine bu kelime hakim idi. Başlangıçta Numan Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet tarafından organize edilen bu cemiyete, sadece güvenilirliği tam olarak ispatlanmış kişiler üye olarak kabul ediliyorlardı. "Üyeliğe kabuldeki tahlif törenlerinin İttihad ve Terakkî'den mülhem olduğu çok açıktır. Çoğunlukla aynı kişilerin hem Vatan Cemiyeti'nde, hem de legal Kırım Talebe Cemiyeti'nde yönetici konumunda olması, bunlara gizli cemiyete yeni üyeler bulmak, hazırlamak ve sınamak açısından geniş imkânlar temin etmekteydi. Aynı zamanda Talebe Cemiyeti insanları daha yakından tanıma imkanı sağladığından, gizli cemiyete üye alırken üye adayını pek çok cihetle tanımış oluyorlardı. Hücre teşkilatı şeklinde işleyen Vatan Cemiyeti, beşer kişilik gruplara bölünüyordu. Cafer Seydahmet ve Numan Çelebi Cihan ilk iki grubu oluşturmuş zamanla okul medrese ve ilahiyat fakültelerinden yeni gruplar kurulmuştur. Merkez heyeti üyelerinin isimleri tamamıyla gizli tutulmaktaydı. Cemiyet üyeleri ayda bir defa düzenli olarak toplanmaktaydı. Bu toplantılar tam bir yeraltı teşkilatı atmosferi içinde düzenleniyor, toplantı yerleri her seferinde değiştiriliyordu¹⁶⁷.

Tıpkı dönemin Osmanlı Devleti içerisindeki milliyetçi-inkılapçı fikir kadrolarının Osmanlı Devleti açısından ifade ettikleri gibi, Vatan Cemiyetinin de siyasî gayesi "milletimizi kurtarmak" şeklinde belirlenmişti. Bu düşünce yapısı muhakkak ki bu gençlerin İstanbul'da eğitim almalarının tesiri ile şekillenmiştir. Cemiyet üyelerinin "millet" mefhumundan ne anladıkları ise zaman içinde gelişecek ve değişim gösterecekti. Onlar, mensup oldukları milleti, geniş manâsıyla Rusya İmparatorluğu'ndaki Müslüman Türklerin tamamını içine alacak şekilde "Tatarlar"

¹⁶⁶ Kırmızı, a. g. e., s. 201.

¹⁶⁷ Kırmızı, a. g. e., s. 59-60.; Kırmızı, a. g. e., s. 202.

olarak ifade ediyorlardı. Bu bağlamda, diğer Rusya Türkleriyle ortak mensubiyet ve kuvvetli bağlılık duyguları onların karakteristik yönlerindendi. Bütün Rus esareti altındaki Türklerin istiklal hareketlerini destekliyorlardı. Bununla birlikte, faaliyet sahaları ve ilgilerinin odak noktası göz önüne alındığında bu "Tatar" kavramı Kırım Tatarlarına tekabül ediyordu. "Vatan"dan anladıkları ise hiç şüphesiz ki Kırım'dı. Kırımdaki Genç Tatarlar hareketi gibi, onlar da Çarlığı baş düşman olarak görüyorlar ve Çarlığın "inkılâp" yoluyla devrilmesini temel hedef şeklinde telâkki ediyorlardı. Onlara göre davaları, hem Çarlık güçlerine, hem de onun Kırımdaki gelenekçi-mutaassıp unsurlara karşı mücadeleyi içermektedir. Aynen Genç Tatarlar gibi, onlar da Çarlık mutlaklığına karşı ve "inkılâp" için mücadele veren her grup ile işbirliği yapmaya hazırlardı¹⁶⁸. *Türk Ocağı* ve *Vatan hadimi* gazetesi ile koordineli hareket etmeye çalışmışlardır¹⁶⁹.

İnkılapçı fikirde olmaları hasebiyle, onlara göre Kırım Tatarlarının her açıdan yükselmesi ancak Çarlık Rusya'sının yıkılması ile mümkün olacaktır. Bu bakımdan Vatan Cemiyeti'nin en öncelikli hedefleri "Rus inkılâbına canla başla sarılmak, bu büyük fırtınada mukadderatımızı hayırlı bir yola getirebilmek için seciye ve ilim bakımlarından azamî derecede hazırlanmak" şeklinde özetlenmekteydi. Ancak, hedeflerindeki, ifadelerindeki benzerliğe rağmen, Vatan Cemiyeti kendisinden önceki Genç Tatar hareketinden ilham kaynağı olarak ayrılmaktadır. Genç Tatarlar Rus inkılapçılarının tesirinde yetişip, serpilmiş, buna karşılık, Vatan Cemiyeti üyeleri ise Rus inkılapçıları hakkında sadece kulaktan duyma bilgilere sahiptiler. Vatan Cemiyeti üyelerinin siyasi ve fikri membaı, Osmanlı Devleti içerisindeki inkılapçı-milliyetçi akımlar, Jöntürkler ve İttihat ve Terakki'nin fikri liderlerinin düşünceleri idi¹⁷⁰. Nitekim bu gençler sık sık Rıza tevfik, Ahmet Mithat Efendi gibi kimselerle, görüşüp fikirlerinden istifade etmişler, Meclis-i Mebusan'a giderek hararetli tartışmaların yaşandığı toplantıları takip etmişlerdir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Kırmılı, a. g. e., s.203.

¹⁶⁹Meryem Özer, **Kırım Tatarlarının Emel dergisindeki Siyasi ve Kültürel faaliyetlerinin İncelenmesi (1930-1998)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 2003., s. 6.

¹⁷⁰ Kırmılı, a. g. e., s.203.

¹⁷¹ Kırmır, a. g. e., s.70.

Vatan Cemiyeti hücrelerinin başlangıç dönemindeki faaliyetleri, önce ilkel usullerle, bir müddet sonra da mükemmel makinelerle Kırım'da dağıtılmak üzere anti monarşik ve illegal bildiriler ve mektuplar basmaktan ibaretti. Bu bildirileri bastıkları makineyi Çelebi Cihan'ın Karagümrük'deki evinde saklıyorlardı. Cafer Seydahmet ve Abdürrahim Sukuti tarafından yazılıp, Çelebi Cihan tarafından zarflanan, Büyük bir gizlilik içinde basılan bu bildirilerin bir kısmı mektup zarfları içinde Kırım'a postalanırken, bir kısmı da Kırım'a gidip gelenler aracılığıyla elden yollanmaktaydı. Bildirilerde Kırım'da dini idarenin ıslahı, vakıfların idaresinin ele alınması ve medreselerin modernleştirilmesi gibi konular ele alınmaktaydı¹⁷². “Vatan Cemiyeti Kırım'a bu bildirilerinden başka, 1908 İnkılâbı'ndan sonra İstanbul'da basılan kitap, risale ve mecmualardan da göndermekteydi. Bunlar, inkılâba, inkılâpçı teşkilatlara ve sosyal konulara dair yayınlardan, Türk ve İslâm tarihlerinden, dinî ve edebî eserlerden oluşmaktaydı. Bunların gönderilmesindeki maksat, Kırım'daki muallimlerin ve aydınların bu yayınlardan faydalanarak millete ve okuttukları talebelere inkılâbın ve beşeriyet arasında kendi hukuklarının ne olduğunu anlatabilmelerini temin etmektir. Bu yayınların mühim bir kısmı, Vatan Cemiyeti üyelerinin 1909'da İstanbul'u ziyareti sırasında temas kurdukları, Kırım'ın Giraylardan sonraki en önemli sülalesi olan Şirinler ailesinin genç mensubu ve müfrit bir inkılâpçı olan Abbas Şirinski vasıtasıyla Kırım'a sokulmuştu”¹⁷³.

Cafer Seydahmet'in Kırım'a gidip dönmesinden sonra Vatan Cemiyeti 1910'da kendi kitap ve risalelerini basmaya karar verdi. Bu amaçla, Cafer Seydahmet'e Cemiyet'in gayelerini özede yansıtabilecek bir risale yazması görevi verildi. Abdülhakim Hilmi ise Kırım Tatar-Osmanlı tarihçisi Halim Geray Sultan'ın ilk baskısı 1871'de İstanbul'da basılmış olan Kırım Hanlığı tarihine dair *Gülbün-ü Hânân* adlı meşhur eserini sadeleştirerek ve haşiyeler ekleyerek yayınlamayı üstlendi. Ayrıca, hepsi Vatan Cemiyeti üyelerinden oluşan "*Yaş Tatar Yazıları*" da Kırım şivesinde edebî eserler yayınlamakla meşgul olacaktı. Çelebi Cihan'ın *Karılgaçlar Duası* adlı hikayesi, Kırım Türk edebiyatının en mühim eserlerinden olacaktır. Cafer Seydahmet bu esnada kaleme aldığı, Çarlık aleyhinde yazılan

¹⁷² Kırimer, a. g. e., s.60.

¹⁷³ Kırımlı, a. g. e., s.203.

Yirminci Asırda Tatar Millet-i Mazlumesi adlı risalesini "Şehab Nezihi" müstear ismiyle yayınladı.¹⁷⁴.

Abdülhakim Hilmi *Gülbün'ü Hanan'a* yapacağı ilaveler üzerine çalışırken, bu genç inkılapçılar ilginç bir ikilem de yaşamışlardır. Bir yandan Kırım Hanlığı'nın Rusları tepeleyen devirlerini öğrenip memnuniyet hissederken, diğer yandan zihinlerini dolduran inkılap fikirlerinin tesiri ile, kendi tarihlerini sevemez duruma düşüyorlar; Kırım Hanlığı'nın da müstebit bir idare olduğu inancını taşıyorlardı¹⁷⁵.

*Yirminci Asırda Tatar Milleti Mazlumesi'*nde Cafer Seydahmet, Türkiye'de ve Dobruca'daki Tatar varlığı ile yeterince alakadar olmadıklarından şikayet etmekte, bu şartlar altında istibdadın zulmünden kurtulmayı istemenin imkansızlığından söz etmektedir. Rusya'da kendilerinden ve Müslümanlardan başka halklarında zulüm ve istibdat altında olduğu düşüncesiyle, bu mazlum halklarla işbirliği yapmanın gerekli olduğunu ifade etmektedir¹⁷⁶.

Yüksek heyecan ve ateşli duygular ihtiva eden Cafer Seydahmet'in bu risalesi, Kırım gençleri arasında büyük bir ilgi gördü. Ayrıca, çok miktarda nüsha kaçak olarak Kırım'a da sokularak muallimler ve medrese talebeleri arasında dağıtıldı. Risaleleri Kırım'a sokmanın yollarından birisi de, Kur'an ciltlerini sökerek, formalar arasına risaleleri yerleştirip tekrar ciltlemek şeklinde bulunmuştu. Vatan Cemiyeti üyesi Abdullah Velid, bizzat bu risaleleri gümrükten geçirmek ve Kırım'a götürmek üzere yola çıkmış ve bu usulle broşürleri Kırım'daki Tatlı Dayır medresesi talebelerine ulaştırmıştır¹⁷⁷.

Bir müddet sonra, Azerbaycanlı gazeteci Mehmet Şahtatinski Cafer Seydahmet'i Rus sefaretine ispiyon etmiştir. Rus Sefiri Çarıkov'un Hariciye Nâzın Rıfat Paşa'ya ısrarlı müracaatına binaen *Yirminci Asırda Tatar Millet-i Mazlumesi* risalesinin yazarının tevkifi zaptiyeye emredildi. O sırada Hukuk Mektebi talebesi olan Cafer Seydahmet tesadüfen bu konudaki haberi *Tanın* gazetesinin 10 Nisan 1911

¹⁷⁴ Kırmılı, a. g. e., s.205.

¹⁷⁵ Kırmır, a. g. e. s. 73.

¹⁷⁶ Kırmır, a. g. e. s. 74.

¹⁷⁷ Kırmır, a. g. e. s. 74.

tarikli sayısında okuyunca derhal İstanbul'u terk ederek Paris'e gitti. Bir müddet sonra da, Cafer Seydahmet'i ispiyonlayan Şahtatinski tespit edilip sınır dışı edildi¹⁷⁸.

“1910-1914 yıllarının Kırım Tatar milliyetçilerinin çoğunluğu ya Türkiye'de tahsil görmüş kişilerden, ya da fikrî veya siyasî açıdan Türkiye etkisindeki aydınlardan oluşuyordu. Bunlar Gaspıralı'nın ve Genç Tatarların fikrî birikimlerini tevarüs edip özümstedikleri gibi (ki bazıları zaten "eski" Genç Tatarlardı), Meşrutiyet Türkiye'sinin hızla çiçeklenen fikrî hayatının ürünlerini de Kırım şartlarına ve çerçevesine uyarlamaktaydılar. Bu dönemdeki milliyetçi hareketlerin (özellikle Vatan Cemiyeti) ve genel gelişmelerin siyasî ve kültürel bir Kırım Tatar kimliğinin teşekkülünde bıraktığı izler derin olmuştur. Ateşli bir idealizmle "millet" kavramını yüceltmelerine rağmen, bu milliyetçi gruplardan hiç birisinin o sıralarda Kırım Tatar millî kavramını sarih bir şekilde tarif ve formüle edemedikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar millî kavramlarında henüz genel bir yerine oturmamışlık varsa da, aslında geleceklerini bizzat bu kavramların kesin tarifinin yapılması üzerine kurmuşlardı”¹⁷⁹.

4. Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi

İstanbul'daki gizli *Vatan Cemiyeti* üyelerinin Rusya'daki siyasi gelişmeler üzerine Kırım'a gitmelerinden sonra, 1917 Aralık'ında Kırım Tatar Milli Kurultayı'nda alınan bir kararla, Numan Çelebi Cihan'ın başbakanlığında Kırım'da kurulan *Kırım Ahali Cumhuriyeti* (Kırım Demokratik Cumhuriyeti) 1918 yılı başında Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesiyle birlikte ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde Kırım Türklerinin askeri birlikleri ile Rus orduları arasında çatışmalar yaşanmış, Ruslar ele geçirdikleri pek çok bölgede halka ve aydınlara eziyet etmişlerdir.

Esasen daha önce kurulan ve yukarıda bahsettiğimiz Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'nin devamı mahiyetinde olan Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi işte bu günlerde 23 Mart 1918 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. 7585 sayılı o günkü *İkdam*

¹⁷⁸ Kırimer, a. g. e., s.75-80.

¹⁷⁹ Kırımlı, a. g. e., s.232.

gazetesinde kuruluş beyannamesini yayınlamıştır. Buna göre Cemiyetin kurucu başkanı Osman Kemal (Hatif)'tir. Kurucuları ise, Bekirzade Hamdi, Mahmut Ekrem, Şevki Bektöre, Bekir Muhittin, Fevzi (Altuğ) Bey, Süleyman Sudi Bey, Nureddin Bey, Hüsameddin Bey ve Mehmet Kahraman Bey'dir¹⁸⁰.

“Rusya Müslümanları ve özellikle Kırımlıların haklarını savunmak, milli ve kültürel uyanmayı sağlamak ve Osmanlı ülkesindeki Kırım muhacirlerine yardımcı olmak”¹⁸¹ maksadıyla kurulan Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi, günün şartlarının etkisiyle önemli vazifeler ifa etmiştir. Birincisi İstanbul'da eğitim gören ve I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi dolayısıyla yaşanan gelişmeler sebebiyle geri dönemeyen Kırımlı talebelere sahip çıkıp yardımcı olmuştur¹⁸². İkinci ve en önemli vazifesi ise, Kırım Türklerinin milli meselesine destek temini için Osmanlı kamuoyunu ve devlet ricalini aydınlatmaya çalışmaktadır. Cemiyet bu ikinci vazifesini oldukça mükemmel bir şekilde ifa etmektedir. İstanbul'da “gayet etkili bir Kırım Tatar lobisi gibi çalışmakta ve bu konuda birinci elden haber kaynaklarından mahrum olan Osmanlı basınına gelişmeleri sığağı sığağına ve Kırım Tatar bakış açısından sunarak adeta bir haber ajansı vazifesi görmekte idi”¹⁸³.

Cemiyet Kırım'daki Kırım Tatar Milli İdaresi ile tamamen bağlantılı olarak çalışmakta idi. Bu çabaların sonunda 1918 yılı Osmanlı kamuoyunda ve basınında Kırım'a dair büyük bir ilgi ve sempati atmosferi meydana getirilmesi sağlanmıştı¹⁸⁴. Öyle ki, Cemiyetin gayretleriyle o günlerde İstanbul basınında sürekli olarak Kırım'la ilgili yazılar yayınlanmakta idi. Kurultay toplanması, hükümet kurulması, Bolşeviklerle yapılan harpler, Kırım halkının uğradığı facialar ve Bolşeviklerin yaptıkları zulümler gibi konular işlenmekte; hatta Osmanlı Devleti'nin Kırım'ın yardımına koşması istenmekte idi¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Kırımer, a. g. e., s.312.

¹⁸¹ “Kırım Cemiyet-i Hayriyesi” **Kırım Mecmuası**, nr.8., 8 Temmuz 1334/1918, s. 143-144.; Zikreden, Ahmet Doğan, **Kırım Mecmuası 1-23 Sayılar (Fihrist ve metinler)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000., s. 8.

¹⁸² Altuğ, a. g. e. s., 28.

¹⁸³ Hakan Kırımlı, “Takdim”, Osman Kemal Hatif, **Gökbayrak Altında Milli Faaliyet-1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi**, (Yeniden Yayına Hazırlayan, Hakan Kırımlı), Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay., Ankara, 1998. s. 10.

¹⁸⁴ Kırımlı, a. g. e., s. 10.

¹⁸⁵ Kırımer, a. g. e., s. 312-313.; Ülküsal, **Kırım Türk Tatarları**, s. 197-200.

Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi'nin bu dönem faaliyetlerinden en önemlilerinden biri de cemiyetin yayın organı olan *Kırım Mecmuası*'nın neşredilmesidir. *Kırım Mecmuası* Cemiyetin kurucuları arasında bulunan aynı zamanda Kütüphane-i Sudi'nin sahibi olan Kırımlı Süleyman Sudi Bey tarafından neşredilmektedir. 2 Mayıs 1334/1918 - 10 Mayıs 1335/1919 tarihleri arasında on beş günde bir yayınlanan mecmua, toplam yirmi üç sayı olarak neşredilmiştir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, Kırım Milli Hükümeti ile bağlantılı çalışan cemiyetin, yayın organı da adeta Milli hükümetin resmi gazetesi hüviyetinde idi. Kırım mecmuası'nda Kırım ile ilgili her hadise derhal duyurulmaya çalışılmıştır. Mecmuada Kırım'ın yanı sıra Türk dünyası ile ilgili ilmi, edebi, dini ve içtimai konular işlenmiştir. Yazar kadrosu umumiyetle cemiyetin de üyeleri olan Kırımlı aydınlardan oluşmakla birlikte, Ömer Seyfeddin, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahid gibi Dönemin meşhur Osmanlı aydınları da mecmuada yazmışlardır. Kırım Mecmuası ve Cemiyet finansmanını Kırım muhacirleri ve tüccarlarından sağlamaktadır. Mesela Eskişehir'deki *Çiftçi Bankası* önemli bir finansman kaynağıdır¹⁸⁶.

¹⁸⁶ Doğan, a. g. t., s. 8-10.

III. BÖLÜM

SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE KURULAN KIRIM DERNEKLERİ

A. Kırım Türkleri Kültür Ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi

Kırım Türklerinin “*ak topraklar*” yahut “*hak topraklar*”¹⁸⁷ dedikleri Anadolu’ya gerçekleşen göç dalgası ile ilk dönem Türkiye’ye yerleşenlerin kendi aralarında tesis etmeye çalıştıkları birliktelik, daha sonraki yıllarda meydana gelecek cemiyet çalışmalarına da taban oluşturmuştur.

Milli Mücadele’nin sona ermesi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasından sonra Kırım Türkleri, 1940’lı yıllarda Müstecib Ülküsal önderliğinde bir cemiyet çatısı altında, bir araya gelmeye çalıştılsa da, tek parti döneminde Türkiye’de henüz demokratik düzenin tam yerleşmemiş olması ve dernekçilik faaliyetlerinin olmayışı gibi sebeplerle bu çabalar ileriki senelere ertelendi. 1950’li yıllarda dünyada yaşanan kutuplaşmalarında tesiriyle Türkiye’de Türk Dünyası’na karşı ilgi artmış ve bu yönde yapılan faaliyetlere kısmen de olsa bir serbestlik getirilmiştir¹⁸⁸.

1. Derneğin Kuruluşu

1955’te, o dönem Ankara’da bir araya gelen Kırım Türklerinin önde gelenlerinin yaptığı bir dizi toplantının ardından, Türkiye genelinde Kırım Türklerini bir çatı altında toplamak gayesiyle bir derneğin kurulması konusunda mutabakata varıldı. Resmî işlemlerin tamamlanmasının ardından 1 Temmuz 1955’te “*Kırım*

¹⁸⁷ “Ak Topraklar” tabiri çok yaygın olarak bilinen ve kullanılan bir ifade olup; “Hak Topraklar” tabirini ise diasporanın liderlerinden Müstecip Ülküsal kullanmaktadır. Bkz. Müstecip Ülküsal, **Kırım Yolunda Bir Ömür – Hatıralar**, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay. Ankara, 1999, s.13.

¹⁸⁸ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=219.10.11.2005>.

Türkleri Kültür Yardımlaşma ve Folklor Derneği” adıyla ve 0606081 sicil numarasıyla dernek kurulmuş oldu. Derneğin kuruluş maksadı şu şekilde ifade edilmektedir: “*Büyük Türk camiasının ayrılmaz bir parçası olan Kırım Türklerinden, Türkiye’ye iltica ve hicret etmiş olanlar ve olacaklar arasında maddi ve manevi yardımlaşmayı temin etmek, ihtiyacı olan üyelerine müzaheret ve yardımda bulunmak ve Kırım Türklerinin kültürünü, folklorunu, ananevi ve tarihi karakteri ile tanıtmak ve yaymak*¹⁸⁹.” Bu dernekle birlikte aynı zamanda günümüzde Türkiye’deki Kırım Türkleri diasporasının en önemli sivil toplum teşkilatı kurulmuş oldu. Derneğin kuruluşunda kurucu üye olarak; Mahmut Oktay, İsa Karaşay, Cafer Ortalan, Kemal Kuvat, Server Turpçu, Hediye Kırımman, Kemal Ortaylı, Mehmet Çokaktaş ve Aziz Aktaş’ın isim ve imzaları yer almaktadır Kuruluşundan hemen sonra yapılan görev dağılımına göre; Niyazi Kırımman’ın başkanlığındaki ilk yönetim kurulunda, Server Turpçu başkan vekili, Mehmet Muhiddin Sevdihar sekreter, İsa Karaşay muhasip, Mahmut Oktay veznedar olarak görev almıştır¹⁹⁰.

31.07.1955 tarihinde, Dikmen sırtlarında Kurban Bayramı münasebetiyle bir bayramlaşma tertipleyerek, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, ilk faaliyetini gerçekleştirmiştir.

Derneğin resmen kurulduğu ve faaliyete başladığı günlerde, özellikle Ankara’daki mahalli basının dernek çalışmalarına olan ilgisi oldukça fazla olmuştur. Anayurt gazetesinin 15 Aralık 1955 tarihli nüshasında Başkan Cafer Ortalan imzasıyla çıkan haberde, Derneğin kongresinden geniş bir biçimde bahsedilmekte, 16 Aralık tarihli Hürses, Akşam ve Zafer gazetelerinde ise, yeni yönetimin Anıtkabir’e ta’zim ziyaretinde bulunması ile ilgili haber resimli olarak yer almaktaydı.

Dernek imkanlarının sınırlı olduğu bu günlerde, her şeye rağmen çalışmalar, büyük bir heyecanla ve coşku içinde devam etmekteydi. İhtiyacı her zaman hissedilen bir halkoyunları ekibinin kurulabilmesi gayesiyle hemen çalışmalara

¹⁸⁹ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Tüzüğü. Bkz. Ek.1.

¹⁹⁰ 1955 Yılı Karar Defteri. Bu belgeler Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi arşivinde bulunmakta olup, 2001 yılında dernek genel sekreteri Sayın M. Akif Albayrak tarafından incelememize izin verilmiştir. Ayrıca bkz., (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=19.10.11.2005>.

başlandı. Kısa zamanda hazır hale gelen *Kırım Halk Oyunları Ekibi*, ilk defa 1955 yılında dernekçe tertiplenen *Kırım Gecesi*'nde sahneye çıktı. Ancak kostümleri daha hazırlanamadığı için normal kıyafetlerle “Kırım Oyunları”nı sahneleyen Kırım Tatar Halkoyunları Ekibi, geceye katılanların büyük beğenisini kazanmıştı. henüz kostümleri hazırlanamadığı için, normal kıyafetlerle Kırım oyunlarını büyük bir başarı ile sahneye koydu.¹⁹¹

Kırım folkloru ile ilgili elde herhangi bir kayıt, belge ve kaynağın bulunmadığı bu yıllarda, unutulmaya yüz tutan Kırım halk şarkıları ağızdan ağza söylenerek, mırıldanarak notalara döküldü. Bilhassa yıllarda muhaceratın en son göç eden nesillerinin hayatta olmaları, sözlü kültür unsurlarının toparlanabilmesi açısından önemli bir faktördür. Kırım halk oyunları bilenler tarafından gençlere öğretilmeye başlandı. Cemiyet çatısı altında bir araya gelen Kırım Türklerinin bu heyecan dolu çalışmaları sayesinde, Kırım Türklerine ait pek çok kültürel değer gelecek nesillere aktarılabilmesi mümkün olabilmiş, günümüzde Türk kültür tarihi açısından önemli bir hizmet ifa edilmiştir.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin ilk genel kurulu 1995 yılında, son genel kurulu ise, 2005 yılında yapılmıştır. 1955-2005 yılları arasında dernek idareci ve yönetim kurulu üyelerinin listesi şu şekildedir¹⁹².

Kuruluş Dönemi: 1.7.1955-3.12.1955

1	Niyazi Kırıman	Başkan
2	Server Turupçu	Başkan Vekili
3	Muhittin Sevdıyar	Sekreter
4	İsa Karaçay	Muhasip
5	Mahmut Oktay	Veznedar

¹⁹¹ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=219.10.11.2005>.

¹⁹² Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma derneği Genel Merkezi arşivine dayanarak, dernek yönetim kurulu üyesi Şükrü Bilgin tarafından hazırlanmıştır.

1. Birinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 4.12.1955-17.11.1956

1	Cafer Ortalan	Başkan
2	Niyazi Kırıman	Başkan Vekili
3	Muhittin Sevdıyar	Sekreter
4	İsa Karaçay	Muhasip
5	İbrahim Dülber	Veznedar

2. İkinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:18.11.1956-02.11.1957

1	Halil Haksal	Başkan
2	Niyazi Kırıman	Başkan Vekili
3	İbrahim Dülber	Sekreter
4	İsa Karaçay	Muhasip
5	Kemal Ortaylı	Veznedar

3. Üçüncü Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:03.11.1957-25.10.1958

1	Pervin Atabay	Başkan
2	Reşat Ayan	Başkan Vekili
3	Refika Tabiy	Sekreter
4	Raif Gence	Muhasip
5	İbrahim Dülber	Veznedar

4. Dördüncü Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 26.10.1958-17.10.1959

1	Halil Haksal	Başkan
2	Şefik Salgırtay	Başkan Vekili
3	Ethem Çelebi	Sekreter
4	İsa Bağcılar	Muhasip
5	Mahmut Oktay	Veznedar

5. Beşinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 18.10.1959-12.11.1960

1	Hüsnü Aytüre	Başkan
2	Arif Baysar	Başkan Vekili
3	Aziz Aktaş	Sekreter
4	Niyazi Ergen	Muhasip
5	Mahmut Oktay	Veznedar

6. Altıncı Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 13.11.1960-12.11.1961

1	Halil Aksal	Başkan
2	Hüsnü Aytüre	Başkan Vekili
3	Mahmut Oktay	Sekreter
4	Bahattin Çora	Muhasip
5	S.Ahmet Abdiş	Veznedar

7. Yedinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 13.11.1961-27.10.1962

1	Yusuf Ziya Altay	Başkan
2	Halil Haksal	Başkan Vekili
3	Zeynep Karaşay	Sekreter
4	Ragip Cangaza	Muhasip
5	İsa Karaşay	Veznedar

8. Sekizinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 28.10.1962-27.12.1963

1	Halil Haksal	Başkan
2	Yusuf Ziya Altay	Başkan Vekili
3	Ömer Bağcılar	Sekreter
4	Erdoğan Yılmaz	Muhasip
5	Talip Ortalan	Veznedar

9. Dokuzuncu Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 28.12.1963-14.11.1964

1	Halil Haksal	Başkan
2	Fevzi Rahman Yürter	Başkan Vekili
3	Yusuf Ziya Altay	Sekreter
4	Emir Bağcılar	Muhasip
5	İsa Karaçay	Veznedar

10. Onuncu Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:15.11.1964-18.12.1965

1	Fevzi Rahman Yürter	Başkan
2	Aziz Aktaş	Başkan Vekili
3	Zeynep Alper	Sekreter
4	Erdoğan Yılmaz	Muhasip
5	Kemal Ortaylı	Veznedar

11. On birinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:19.12.1966-2.12.1967

1	Fevzi Rahman Yürter	Başkan
2	Sabri Çelikcan	Başkan Vekili
3	Cevat Ertay	Sekreter
4	Emin Bağcılar	Muhasip
5	Talip Ortalan	Veznedar

12. On ikinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:03.12.1967-16.11.1968

1	Fevzi Rahman Yürter	Başkan
2	Servet Özkırım	Başkan Vekili
3	Cevat Ertay	Sekreter
4	Server Karaşay	Muhasip
5	Talip Ortalan	Veznedar

13. On üçüncü Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:03.12.1967-22.3.1969

1	Halil Haksal	Başkan
2	Tahsin Özgeldi	Başkan Vekili
3	A.Nazif Önem	Sekreter
4	İsa Karaşay	Muhasip
5	Ercan Akkaya	Veznedar

14. On dördüncü Olağan Üstü Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:03.12.1967-22.3.1969

1	Halil Haksal	Başkan
2	Yusuf Ziya Altay	Başkan Vekili
3	Ercan Akkaya	Sekreter
4	İsa Karaşay	Muhasip
5	Hayrullah Şirinli	Veznedar

15. On beşinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:9.11.1969-27.11.1971

1	Halil Haksal	Başkan
2	Yusuf Ziya Altay	Başkan Vekili
3	Cevahir Beşev	Sekreter
4	Hayrullah Şirinli	Muhasip
5	Gülнар Atanur	Veznedar

16. On altıncı Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:28.11.1971-27.12.1971

1	Şefik Salgırtay	Başkan
2	Yalkır Bektöre	Başkan Vekili
3	Halim Saylık	Sekreter
4	Cevat Ertay	Muhasip
5	Enver Çağ	Veznedar

Dönemi: 28.12.1971-20.4.1974

1	Yalkır Bektöre	Başkan
2	Enver Çağ	Başkan Vekili
3	Halim Saylık	Sekreter
4	Orhan Erkut	Muhasip
5	Cevat Ertay	Veznedar

17. On yedinci Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:21.4.1974-31.12.1975

1	Feyzi Rahman Yürter	Başkan
2	Yusuf Ziya Altay	Başkan Vekili
3	Gülнар Atanur	Sekreter
4	İsa Karaşay	Muhasip
5	Necmettin Eden	Veznedar

Dönemi: 1.1.1976-29.1.1977

1	Raif Gence	Başkan
2	Yusuf Ziya Altay	Başkan Vekili
3	Gülнар Atanur	Sekreter
4	İsa Karaşay	Muhasip
5	Necmettin Eden	Veznedar

Dönemi: 30.1.1977-31.12.1978 Dönemi Bilinmiyor.

Dönemi: 1.1.1979-11.11.1980

Sıkı yönetim olması nedeniyle faaliyetler asgariye indirilmiştir.

Dönemi:12-11.1981-9.12.1983

12 Eylül Askeri Darbesi nedeniyle derneğin faaliyeti durdurulmuştur.

Dönemi: 09.12.1983-28.12.1985 Bilinmiyor.

Dönemi: 29.12.1985-24.10.1987

Yönetim Kurulu Üyeleri

1	Abdullah Tola	Başkan
2	Tengiz Gence	Başkan Vekili
3	Murat Ayabek	Sekreter
4	Şahin Arıkan	Veznedar
5	Erdoğan Yılmaz	Üye
6	Serdar Karatay	Üye

Denetleme Kurulu Üyeleri

1	Raif Gence	Başkan
2	Cafer Ortalan	Üye
3	Şükrü Beşevli	Üye

Yeni Dönem:

Dönemi: 6.5.1988-4.11.1989

1	Dr .Ahmet İhsan Kırmılı	Başkan
2	Abdullah Tola	Başkan Vekili
3	Ünver Sel	Sekreter
4	Oya Deniz Çongar	Muhasip
5	M. Zeki Doğaner	Veznedar
6	Serdar Karatay	Üye
7	Tengiz Gence	Üye

1. Birinci Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 5.11.1989-1.11.1991

1	Dr. Ahmet İhsan Kırmırlı	Başkan
2	M. Kemal Gökçora	Başkan Vekili
3	Abdullah Tola	Sekreter
4	Tengiz Gence	Muhasip
5	M. Zeki Doğaner	Veznedar
6	Serdar Karatay	Üye
7	Gülseren Nas	Üye

2. İkinci Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 2.1.1991-03.07.1993

1	Dr. Ahmet İhsan Kırmırlı	Başkan
2	Mükremin Şahin	Başkan Vekili
3	Abdullah Tola	Sekreter
4	Tengiz Gence	Muhasip
5	M. Zeki Doğaner	Veznedar
6	Fevzi Sarıkamış	Üye
7	Aytül Karatay	Üye
8	Zuhal Yüksel	Üye
9	Serap İlaslan /Ahmet Gökdemir	Üye

3. Üçüncü Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:04.07.1993-03.06.1995

1	Dr. Ahmet İhsan Kırmırlı	Başkan
2	Mükremin Şahin / Cahit Özgiray	Başkan Vekili
3	Abdullah Tola	Sekreter
4	Tengiz Gence	Muhasip
5	M. Zeki Doğaner	Veznedar
6	Cahit Özgiray	Üye
7	Necmettin Altay	Üye
8	Fevzi Sarıkamış	Üye
9	Necla Kalkay	Üye

4. Dördüncü Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 4.6.1995-23.5.1997

1	Dr. Ahmet İhsan Kırmırlı	Başkan
2	Cahit Özgiray	Başkan Vekili
3	Abdullah Tola	Sekreter
4	Tengiz Gence	Muhasip
5	M. Zeki Doğaner	Veznedar
6	Ümit Yüksel	Üye
7	Gülseren Nas	Üye
8	Tuncay Kalkay	Üye
9	Recep İçin	Üye
10	Namık Kemal Bayar	Üye
11	Mehmet Ateş	Üye
12	Fatih Balkış	Üye
13	Ahmet Gökdemir	Üye
14	Necmettin Yalta	Üye
15	Mustafa Altun	Üye

5. Beşinci Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 24.5.1997-28.5.1999

1	Dr. Ahmet İhsan Kırmırlı	Başkan
2	Cahit Özgiray	Başkan Vekili
3	Namık Kemal Bayar	Sekreter
4	Tuncay Kalkay	Muhasip
5	Abdullah Tola	Veznedar
6	Fethi Aytaç	Üye
7	Nuri Uzel	Üye
8	Önder Sürenkök	Üye
9	Ümit Yüksel	Üye
10	Tengiz Gence	Üye
11	Aysel Avşar	Üye
12	Recep İçin	Üye
13	Necmettin Yalta	Üye
14	Ahmet Gökdemir	Üye
15	Ali Çevik	Üye

6. Altıncı Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 29.5.1999-27.5.2001

1	Dr. Ahmet İhsan Kırımlı	Başkan
2	Halim Saylık	Başkan Vekili
3	Namık Kemal Bayar	Sekreter
4	Tuncay Kalkay	Muhasip
5	Önder Sürenkök	Veznedar
6	Ümit Yüksel	Üye
7	Murtaza Esenkali	Üye
8	Aysel Avşar	Üye
9	Sevginaz Hamavioğlu	Üye
10	Mine İmrak	Üye
11	Medine Camcı	Üye
12	Ahmet Gökdemir	Üye
13	Mehmet Akif Albayrak	Üye
14	Yusuf Önder	Üye
15	Recep İçin	Üye

7. Yedinci Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 27.5.2001-15.5.2003

1	Dr. Ahmet İhsan Kırımlı	Başkan
2	Halim Saylık	Başkan Vekili
3	Mehmet Akif Albayrak	Sekreter
4	Tuncay Kalkay	Muhasip
5	Önder Sürenkök	Veznedar
6	Ümit Yüksel	Üye
7	Murtaza Esenkali	Üye
8	Dr. Semih Kunak	Üye
9	Sevginaz Hamavioğlu	Üye
10	Aysel Avşar	Üye
11	Ahmet Gökdemir	Üye

12	Mustafa Çelebi	Üye
13	Ertuğrul Karaş	Üye
14	Osman Koçyiğit	Üye
15	Özgür Alpaslan	Üye

8. Sekizinci Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi: 15.5.2003-15.5.2005

1	Dr. Ahmet İhsan Kırımlı	Başkan
2	Halim Saylık	Başkan Vekili
3	Sevginaz Hamavioğlu	Sekreter
4	Namık Kemal Bayar	Sekreter Yardımcısı
5	Tuncay Kalkay	Muhasip
6	Mustafa Erdem	Veznedar
7	Şahika Elmas Kurdemir	Üye
8	Doç. Dr. Mustafa Çelebi	Üye
9	Ümit Yüksel	Üye
10	Şükrü Bilgili	Üye
11	Halil İbrahim Karakaya	Üye
12	Ahmet Gökdemir	Üye
13	Murtaza Esenkal	Üye
14	Dr. Semih Kunak	Üye
15	Ertuğrul Nas	Üye

9. Dokuzuncu Olağan Genel Kurulda Seçilen Yönetim Kurulu Üyeleri

Dönemi:15.5.2005-1.7.2005

1	Dr. Ahmet İhsan Kırımlı	Başkan
2	Murtaza Esenkale	Başkan Vekili
3	Sevginaz Hamevioğlu	Genel Sekreter
4	Namık Kemal Bayar	Genel Sekreter Yrd.
5	Tuncay Kalkay	Muhasip
6	Mustafa Erden	Veznedar
7	Ahmet Gökdemir	Üye
8	Dr. Semih Kunak	Üye
9	Şahika Kürdemir	Üye
10	Halil İbrahim Karakaya	Üye
11	Ertuğrul Nas	Üye
12	Şükrü Bilgili	Üye
13	Nur Şeker	Üye
14	Aysel Avşar	Üye

2. Derneğin Faaliyetleri

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Tüzüğü'nde derneğin yapacağı faaliyetleri ana hatlarıyla şu şekilde ifade edilmektedir: “*Kırım Türklerinin tarihini, musiki, sanat, folklor ve edebiyatını derlemek, işlemek, yaymak ve bu amaçla çalışan yayın organlarını her vesile ile üyelerine tanıtmak, kütüphane tesis etmek, kültürel toplantılar, müsamereler ve toplantılar tertip etmek, Kırım Türk folklorunu derleme, notalama, metinlerini tespit etmek ve plak, bant, video, film v.s.'ye aldirmek, tespit edilen Kırım mahalli halk oyunlarının oynanmasını temin etmek, sahneye uygulamak, icap edenleri modernize etmek ve geliştirmek, tespit edilen Kırım halk türkülerinin söylenmesini ve yayılmasını temin etmek, tespit edilen halkoyunlarının ve türkülerinin genç nesillere öğretilmesi, gerek Türkiye içinde ve gerekse dış memleketlerde Kırım Türklerinin kültürünü ve folklorunu tanıtmak için*

toplu geziler yapmak, Türkiye içinde ve dışında tertiplenecek folklor müsabakalarına ve festivallere katılmak, Kırım Türk folklorunu derleme, yayma ve tanıtılmasında geçen yazar, sanatkar, oyuncu ve diğer şahısların zaruri masraflarını karşılamak ve bu sahada temayüz etmiş şahsiyetlerini teşvik maksadı ile imkanımız nispetinde mükafatlandırmak, dernek gaye ve mevzuuna uygun şekilde faaliyetler düzenlemek, ihtiyaç sahiplerine imkanlar nispetinde müzaheret ve yardımlarda bulunmak¹⁹³”.

Burada altını çizerek ifade etmemiz gereken bir husus şudur: Türkiye’deki Kırım Diasporasının derneklerinde gerek kuruluş gayesi, gerekse yapılan faaliyetler açısından bakıldığında, Sovyetler Birliği’nin dağılması önemli bir *kırılma noktası* olarak dikkati çekmektedir.

1989 yılından sonra, Sovyetler Birliği’nin siyasi olarak parçalanma sürecine girmesi ile başlayıp, Asya’dan Avrupa’ya kadar pek çok yeni devletlerin ortaya çıkması ve dünya haritasının değişmesi, tüm dünyayı olduğundan daha fazla Türkiye Cumhuriyeti devletini etkilemiştir. Çünkü, hem sınırdaşlık söz konusudur, hem de bağımsızlık veya muhtariyet kazanan toplulukların önemli bir kısmı Türk’lerden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde de tabiatıyla Anadolu’ya o bölgelerden hicret ederek gelenler bu gelişmelerden heyecan duymuşlardır.

Söz konusu toplulukların sivil toplum kuruluşlarında bu tarihten sonra faaliyet alanı olarak bir açılım meydana gelmiş, bilhassa en çok göç eden topluluk olarak Kırım Türklerinin derneklerinde yeni gelişmeler yaşanmıştır.

1955 yılında ilk derneğin kuruluşundan, 1990’lı yıllara gelinceye kadar Kırım derneklerinin faaliyet alanı, dernek tüzük ve faaliyet raporlarında da açıkça görüldüğü gibi, daha çok kültürel unsurların diasporada yaşatılmaya ve yeni nesillere aktarılmaya çalışılması hususunda yoğunlaşmıştır. Halk oyunları, yemek kültürü, tarih, edebiyat, musiki ve sanat gibi konularda aktif olarak faaliyetler yapılmıştır. Dolayısıyla da derneklerin sayı ve icraatları belirli sınırlar içerisinde kalmıştır.

Ancak, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve her alanda Kırım’la irtibatın başlaması, derneklerin hem sayıca artmalarına sebep olmuş, hem de faaliyet alanlarını genişletmiştir. Bu tarihten sonra hem mevcut dernekler, hem de yeni kurulan dernekler;

¹⁹³ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma derneği Tüzüğü. Bkz. Ek 1.

- Kırım Türklerinin geçmişte yaşadıkları zulümlerin, bugün ise hala yaşamakta oldukları sıkıntıların çeşitli zeminlerde Türk ve dünya kamuoyuna duyurulması için uğraşmak,
- Sürgün edildikleri yerlerden Kırım'a yeniden dönmek isteyen Kırım Türklerine iktisadi, siyasi, bürokratik, politik vs gibi alanlarda yardımcı olmak,
- Kırım'a dönenlerin siyasi, iktisadi, eğitim ve kültür alanlarındaki problemleri ile ilgilenmek,
- Türkiye'deki Kırım Türklerini Kırım'a yardım edilmesi hususunda harekete geçirmeye çalışmak,
- Kırım'dan Türkiye'ye eğitim için öğrenci getirilmesi ve getirilen öğrencilerin Türkiye'de kaldıkları müddetçe problemleri ile ilgilenmek,
- En mühimi Türkiye Cumhuriyeti'nin Karadeniz, Rusya ve Ukrayna politikalarında Kırım Türklerinin meselelerinin gündeme getirilmesi için uğraşmak gibi konular üzerinde çaba sarf etmektedirler.

1972 yılındaki derneğin olağan genel kurulunda üyelere sunulan faaliyet raporunda; dernekçe oluşturulan halkoyunları ekibinin 28 Mayıs 1972 tarihinde Balıkesir'de bir gösteri yaptığı, 23 Mart 1973'te de Atatürk Kapalı Spor Salonu'nda, Azerbaycan Kültür Derneği'nin davetlisi olarak folklor gecesine iştirak ettiği belirtilmekte, üye sayısının ise, dört kişinin vefatı nedeniyle 66 kişi olduğu bilgileri yer almaktadır¹⁹⁴.

Derneğin faaliyet raporlarına bakıldığında Türkiye içerisinde yapılan umumiyetle birbirine benzer çalışmaların hemen her yıl yapıldığı görülmektedir. Genel merkezde yapılan faaliyetlerden bazıları şu şekildedir:

“2003 yılında genel merkezde Emel dergisi ve Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı kurucusu Müstecip Ülküsal'ı anma toplantısı yapılmıştır. Derneğimiz merkezinde Tatar Aş (Mantı Günü) yapıldı. Kırımdan gelen öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Devlet Bakanı, İçişleri Bakanı, Tarım Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı makamlarında ziyaret edilmiştir. Derneklerin “Kıbrıs Sorunu” ile ilgili toplantıya yönetim kurulu olarak katılmıştır. 1 Mart 2003

¹⁹⁴ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=219.10.11.2005>

tarhinde Derneğimiz Genel Merkezi'nde Numan Çelebi Cihan ve Ayaz İshakî'yi anma toplantısı yapılmıştır. 7 Mart Cuma günü Genel Merkezimizde Hanımlar Günü yapılmış ve misafirlerimize Kırım Tatar Milli yemekleri ikram edilmiştir. 8 Mart Cumartesi günü Derneğimiz Genel Merkezi'nde eski milletvekillerinden Ertan Yülek tarafından Gençlerle Sohbet programı yapılmış ve ardından da misafirlerimize çibörek ikram edilmiştir. 15 Mart Cumartesi günü Derneğimizde Gençlik komisyonu üyelerimiz tarafından bir Müzik Dinletisi gerçekleştirilmiş ve ardından da misafirlerimize Türkistan Pilavı ikram edilmiştir. Derneğimiz Kırım Halk oyunları Ekibi 20 Mart 2003 tarihinde TRT-1'de Nevruz zel Eğence Programı'nda canlı yayına çıkmıştır. 21 Mart günü Derneğimiz Başkent ğretmenevi'nde tertiplenen "Nevruz Kutlamaları"na iştirak etmiş ve Derneğimiz Kırım Halkoyunları ekibi bir gösteri yapmıştır. 22 Mart Cumartesi günü derneğimizde Aşure Günü kutlandı ve misafirlerimize aşure tatlısı ikram edilmiştir. Derneğimize bir adet CD player alınmış ve de çeşitli vesilelerle Kırım ve Türk Dünyası ile ilgili çeşitli filmler Derneğimiz salonunda izlenmektedir. Nisan ayında Ankara'da II. Kırım Tatar Gençlik Kurultayı'nın yapılmasına karar verilmiş ve konu ile ilgili hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. 14 Mayıs'ta yapılacak Derneğimiz olağan kongresi ile ilgili hazırlıklar başlamıştır. Kırım'dan tahsil için gelen öğrencilerin problemleri ile ilgilenilmiştir. şubelerimizin Gençlik Kolları'nın iştiraki ile 26-27 Nisan 2003 tarihlerinde "Gençlik Kurultayı" tertip edilmiştir. Genel Kurul için çalışmalar yapılmıştır. Kırım Ansambli'nin Türkiye Gezisi alışmaları yapılmıştır. Olağan Genel Kurul toplantısı yapılmıştır. 18 Mayıs 1944 senesinde Vatan Kırım'da yapılan sürgünün anma törenleri yapılmıştır. Ukrayna elçiliğinin sürgün anma toplantısına katıldık. Karaman Ayrancı'daki Hıdrellez şenliklerine katılmıştır. Kırım'dan gelen "Kırım Ansambli" topluluğunun gösterisi yapıldı. Eskişehir'deki Tepre şenliklerine katıldık. Gebze'deki Tepre şenliklerine katılmıştır. Kadınlar Kolu Dernek binamızda üyelere Kırım yemekleri sundu. Eylül içinde yapılacak Kırım Türk Tatar Kadınlar Kurultayı için çalışmalar yapılmıştır. Ekim ayında Ukrayna'da düzenlenecek olan Kırım Tatar Günleri faaliyetleri için Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde görüşmeler yapılmıştır. Kırım Tatar Milli Meclisi'ne satın alınacak bina için gerekli miktarda para Kırım Milli Meclisi'ne gönderilmek üzere Derneğimiz İstanbul şube Başkanlığı'na

gönderilmiştir. Kırım’da kalp ameliyatı yapılacak olan Emil Zeytullayev için gerekli ameliyat parası gönderilmiştir. Derneğimizin Mürsel Uluç Mahallesi’nde bulunan arsasının değerlendirilmesi için Kırım Vakfı ile müzakerelere başlanmıştır. Derneğimizin Karaman Şubesine maddi sıkıntılarını giderebilmesi için parasal yardım yapılmıştır. Derneğimiz Kadınlar Kolu 27 Eylül 2003 Günü “1. Uluslar arası Kırım Türkleri Şöleni“ yapmıştır. Söz konusu Kültür Şöleni’ne destek sağlayabilmek amacı ile Cumhurbaşkanımızın eşleri Semra Sezer hanımefendi ile görüşülerek, himayeleri ve katkıları sağlanmıştır. Kültürel etkinliğimizde “Geçmişten Geleceğe Geleneksel Türk Kıyafetleri” defilesi (Olgunlaşma Enstitüsü tarafından) Semra hanımefendinin katkısıyla düzenlenmiştir. Kırım Türkü olup Türkiye’de Lisans Programlarını başarı ile tamamlayan öğrencilerimizden yüksek lisans yapmak isteyenlerle ilgili resmi müracaatlar ilgili makamlara yapılmış olup, bunun neticesinde YÖK tarafından ayrılan kontenjanlara müracaatta bulunan öğrencilerimiz (ayrılan kontenjan nispetinde) yerleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye’ye eğitim görmek üzere davet edilen Ukrayna Devlet sanatçısı Arzu Mecidova’nın Ankara Tömer’de eğitimine başlamasını sağlamak için gerekli girişimler yapılmıştır. Ayrıca, derneğimiz halk oyunları ve müzik ekibini çalıştırması konusunda kendisine teklif götürülmesine karar verilmiştir. Ramazan ayı boyunca, derneğimiz bünyesindeki tüm öğrencilere Keçiören Belediyesi’nden getirilen iftar yemekleri verilmiştir. Batı Trakya Türk Birliği Derneği Genel Merkezi’nin 25 Ekim 2003 tarihinde, Kültür Bakanlığı 75.Yıl Salonun da düzenlediği “1. Batı Trakya Kültür ve Sanat Şöleni” ne yönetim kurulumuz ve dernek üyelerimiz katılmışlardır. 39-18 Ekim 2003 tarihinde derneğimiz gençlik komisyonu tarafından “Bekir sıtkı Çobanzade’yi anma Günü” düzenlemiştir. Günün anlamıyla ilgili konuşmalar yapılmış, şaire ait şiirler okunmuştur. Doğu Türkistan Derneği’nin düzenlediği iftar davetine katıldı. Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Mustafa Abdulcemil Kırımoglu’nun daveti üzerine, Kırım’da düzenlenen kültür faaliyetleri programına Derneğimizi temsilen Murteza Esenkal, Sevginaz Hamevioğlu ve Ümit Yüksel gitmişlerdir. Ramazan Bayramı münasebetiyle derneğimizde bayramlaşma yapılmıştır. Derneğimizin ‘www.kirimderneği.org.tr’ adresinde bulunan Internet sayfasının yenilenmesi çalışmalarına başlanmıştır. Derneğimiz yayın organı olan Kırım Bülteni’nin yayınlanmasına devam edilmiştir. Aralık ayında düzenlenen Türk

Dünyası Kadınlar Kurultay'ına iştirak edilmiştir. Derneğimiz Genel Merkezi'nde Aralık ayında Çibörek günü yapılmıştır¹⁹⁵”.

Derneğin 2004 yılı Faaliyet raporu şu şekildedir:

“Derneğimizce 2003 yılı içinde düzenlenen ve iştirak edilen faaliyetler (anma günleri, geleneksel Kırım yemekleri günleri) geleneksel hale getirilerek tekrar edilecektir. Derneğimiz yayın organı olan Kırım Bülteni'nin yayınlanmasına devam edilecektir. Kırım Bülteni'nin tirajı arttırılarak Türkiye, Kırım, Romanya ve diğer bölgelerde bulunan Kırım asıllı soydaşlarımıza daha çok sayıda gönderilmesi sağlanacaktır. Kırım Halkoyunları, Folkloru ve Müziği konularında çalışmalar yapılacak, bunların yaygınlaşması ve daha çok tanıtılması için kurslar düzenlenecektir. Derneğimiz faaliyetlerinin duyurulması ve çalışmaların daha verimli sonuçlar getirmesini temin etmek için bilgi bankası ve iletişim veritabanı oluşturulacaktır. Derneğimize ait Mürsel Uluç Mahallesi 121/1 sokakta bulunan gayrimenkulun değerlendirilmesi için çalışmalar yapılacak, proje ve inşaat çalışmalarına 2004 yılı içinde başlanacaktır. Kırım'da bulunan soydaşlarımızın Türkiye'den televizyon ve radyo yayınlarını seyredabilmeleri ve dinleyebilmeleri için Derneğimizce başlatılan Kırım'da bir alıcı-dağıtıcı yer istasyonunun kurulabilmesi çalışmalarının 2004 yılı içinde sonuçlanmasına çalışılacaktır. Kırım'da bulunan soydaşlarımızın Kırım Türkçesi ile yayın yapacak bir radyo istasyonuna sahip olabilmeleri için başlatılan çalışmalar 2004 yılında sonuçlandırılacaktır. Kırım'da bulunan soydaşlarımızın istihdamına yönelik olarak T.C. Sanayi Bakanlığı nezdinde başlatılan ve Kırım Özerk Cumhuriyeti Sanayi Bakanlığı ile görüşülerek olumlu netice alınan “sanayi sitesi” inşaatı çalışmaları sonuçlandırılmaya çalışılacaktır. Derneğimiz amacını gerçekleştirmek üzere 2004 yılı içinde yeni Dernek şubelerinin kurulmasına devam edilecek, şubelerimize ziyaret gerçekleştirilecek ve şubeler arası istişare toplantıları düzenlenecektir. İki yıl öncesinde başlatılan ve geleneksel hale gelen Kırım Türkleri Gençler Kurultayı'nın üçüncüsü düzenlenecektir. İlki 2003 yılı içinde düzenlenen Kadınlar Kurultayı'nın ikincisi düzenlenecektir. 18 Mayıs Kırım Türkleri sürgününün 60. yılı olan 2004 yılı

¹⁹⁵ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi 2003 Yılı Faaliyet Raporu.

içinde düzenlenecek çeşitli faaliyetlerle sürgün vakası anılacaktır. Kırım Türk kültürünü tanıtmak üzere video, cd, kitap, broşür ve benzeri basılı eserler hazırlanacak ve bunların dağıtımı yapılacaktır. Kırım'da Kırım Türkçesiyle ve latin harfleriyle yapılan yayınlar desteklenmeye devam edilecektir. Hazırlanacak projeler çerçevesinde Kırım'dan Türkiye'ye gelen ve üniversite eğitimlerini ülkemizde sürdüren gençlere eğitim düzeylerini, geleceğe yönelik mesleki bilgi ve görgülerini arttırmak üzere uzman kişilere seminerler verdirilecek, diğer kuruluşlarca düzenlenen kurs ve eğitim programlarına katılmaları sağlanacaktır. Yine bu projeler çerçevesinde makale, kompozisyon ve benzeri yarışmalar düzenlenerek başarılı olanlar taltif edilecektir. Şubelerimizin maddi kaynaklarını güçlendirmek üzere mevcut şubelerimizden talebi olanlara ve maliyetin bir kısmını karşılayabileceklere gayrimenkul satın alınacaktır. Kırım Türklerinin kültürünü tanıtmak üzere, gece, konser, gösteri ve benzeri programlar düzenlenecektir.¹⁹⁶”

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Türkiye'de yaptığı bu faaliyetlerin yanı sıra Kırım'da da çeşitli alanlarda çok önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazıları şunlardır:

“Kırım'da bulunan tarihi ve milli açıdan önem taşıyan mekanların restorasyonu için çalışmalar yapmış, bu çalışmalar kapsamında Zincirli Medrese'nin restorasyonu için TİKA'nın çalışma başlatmasına önayak olunmuş, Noman Çelebi Cihan ve Gaspıralı İsmail Bey'in evlerinin restorasyonu yaptırılmış, Kebir Camii, Ayserez Camii gibi eserlerin restorasyonuna katkıda bulunulmuş, bu çalışmalar kapsamında Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi'nce 1998-2003 yılları arasında 18.500 USD finansman sağlanmıştır.

Kırım'da kültürümüzü tanıtmak gayesiyle yapılan etkinliklere finansman desteği sağlanmış, Kırım'da kurulu Kırım Ansambli ve Kırım Tatar Milli Tiyatrosu dahil olmak üzere bir kısım kültürel etkinliklere Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından 1998-2003 yılları arasında 6150 USD finansman sağlanmıştır.

¹⁹⁶ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi 2004 Yılı Faaliyet Raporu. (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=222>. 01.12.2005

Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi'nin projelendirmesi sonucunda Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı tarafından Kırım'da bir matbaa kurulmuştur. Matbaanın çalıştığı gayrimenkulun Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından satın alınmış ve kuruluş aşamasında finanse edilmiştir. Matbaa için 1998-2003 yılları arasında Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından yapılan yardım miktarı 12.140 USD tutarındadır.

Kırım'da kurulu sivil toplum örgütleri ve diğer teşkilatlara yardım etmiş, Kırım'daki teşkilatlara Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından 1998-2003 yılları arasında 63.785 USD tutarında destek sağlanmıştır. Proje ve talepler olduğunda konu değerlendirilerek yardımlar devam etmektedir.

Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi'nin Kırım'da çeşitli sağlık sorunlarıyla karşılaşan vatandaşlarımıza yardım etmiş, bu hastaların tedavisinde kullanılmak üzere 1998-2003 yılları arasında yapılan sosyal yardımlar 12.720 USD tutarındadır. Tedavisi ağır masraflar tutan kanser ve benzeri hastalıkların tedavisi, ağır ve masraflı ameliyatlar için talep halinde yardımlar devam etmektedir.

Kırım'da yaşayan çocuklarımızın eğitimine katkıda bulunmuş, bu kapsamda Kırım devlet Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi de dahil milli mekteplere maddi ve aynı yardımlar yapılmıştır. 1998-2003 yılları arasında sadece dernek imkanlarından sağlanan nakdi yardımların 16.000 USD tutarındadır.

Genel Merkez tarafından Türkiye Cumhuriyeti makamlarından ve gönüllülerden toplanan yardımlar da ayrıca Kırım'a ulaştırılmış, örneğin 2004 yılında sadece Milli Eğitim Bakanlığı'ndan sağlanan bilgisayar ve eğitim malzemelerini kapsayan yardımın 60.000 USD tutarındadır. Eğitim konusundaki yardımlar talep ve projelere istinaden devam etmektedir.

Kırım Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi'nin Kırım'da, Kırım Tatar Milli Kurultayı kararına uygun olarak latin harfleri ile yayın yapan gazete ve dergilerin finansmanını sağlamıştır. Bu çerçevede Kırım TV Tatarca yayınları ile 6 gazete ve 2 dergiye talepleri doğrultusunda 1998-2003 yılları arasında

yaklaşık 9000 USD finansman sağlanmıştır. Talep ve proje gelmesi halinde bu finansmanlar devam etmektedir.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi tarafından organize edilen "*evimizi geri verin*" kampanyası içerisinde Kırım-Zalanköy'de alınan binanın restore edilerek "Yaşlılar Evi" olarak hizmete sunulmuştur. "Yaşlılar Evi"nin halen zor durumdaki yaşlı Kırım Tatarları ile Kırım'a dönüp ev sahibi olamayan Kırım Tatarlarına misafirhane olarak kullanılmaktadır"¹⁹⁷.

Dernek genel merkezi ayrıca Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Gençlik Kolları adıyla bir faaliyet alanı daha açmıştır.

"Dernekler bünyesinde çalışmalara katılan gençler bilâhare bu derneklerin yönetim kadrosunu oluşturacak beşeri kaynak haline gelerek, Türkiye'deki Kırım Tatar teşkilatlarının sürekliliğini sağlamışlardır. Dernekler bünyesinde devam eden gençlik organizasyonları, bu derneklerin amaç ve çalışma konularına eşgüdümlü olarak özellikle Kırım Tatar millî benliğinin temel taşlarını oluşturan örf ve adetlerin, kültürel zenginliğin yeni kuşaklara aktarılması amacını gerçekleştirmeye yönelik çalışmalarla birlikte, millî harekete yön verecek, katkı sağlayacak insanları da yetiştiren bir okul olarak işlev görmektedir"¹⁹⁸.

"Türkiye'deki dernekler bünyesinde Gençlik Komisyonları bünyesinde Kırım Tatar örf adetleri ve kültürel varlığa yönelik olarak yapılan halkoyunları ve müzik çalışmaları sayesinde unutulmaya yüz tutan Kırım Tatar müziği ve halk oyunları yeniden gün ışığına çıkarılmış, belli bir oranda arşivlenme imkânı sağlanmış, çeşitli faaliyetlerle bunların Türkiye içinde tanıtımı ve yaygınlaştırılması sağlanmış, Kırım'dan dernekler vasıtasıyla getirilen hocalar ile halk oyunları ve müzik arşivlerinin çoğaltılması sağlanmıştır. Bu ekiplerden yetişen gençlerden bazıları

¹⁹⁷ Namık Kemal Bayar, "Bunları Biliyormusunuz?", kirim@yahogroups.com. 14 Mart 2005-10 Nisan 2005.

¹⁹⁸ Namık Kemal Bayar, "Türkiye'de Kırım Tatar Gençlik Teşkilatlanması", <http://www.fikirdebirlik.com/yazi.asp?yazi=200611003>, s. 1.

hâlihazırda Türkiye'nin çeşitli yerlerinde artık Kırım Tatar halk oyunları ve müziği eğitimi de vermektedir.¹⁹⁹”.

“Türkiye'deki Kırım Tatar gençlerinin ilk önemli buluşması 1991 yılındaki Erdek İstişare Toplantıları ile gerçekleşmiş, bu toplantıyı takip eden diğer önemli buluşma 1995 yılında Ankara'da gerçekleştirilen Kırım Tatar Gençlik Sempozyumu olmuştur. 1995 yılı Sempozyumu ile Türkiye'deki Kırım Tatar Gençlik Organizasyonunun ilke ve hedefleri konusunda ilke kararları alınarak uygulamaya konulmuştur”²⁰⁰.

Sempozyumun ardından yapılan çalışmalar neticesinde I. Kırım Tatar Gençlik Kurultayı ilk olarak 2001 yılında Ankara'da toplanarak, Türkiye'deki gençlik organizasyonlarının en kapsamlı faaliyetini ortaya koydu. 2001 yılından 2005 yılına kadar her yıl toplanan Kırım Tatar Gençlik Kurultaylarının 2005 yılında yapılan dördüncüsü artık sadece Türkiye'den değil Kırım, Bulgaristan, Romanya, Almanya, Polonya, Litvanya'dan katılımlarla tüm Kırım Tatar gençliğinin bir araya gelerek seslerini duyurduğu bir organizasyon haline gelmişti. Nihayet, Kırım Tatar Gençlik Kurultaylarının beşincisi 2005 Sonbaharında vatan Kırım'da toplanarak anayurda da dönmüş oldu²⁰¹.

Örf ve adetin, kültür varlığının korunmasına ve yaşatılmasına yönelik çalışmalarla etkinliğini gösteren gençlik teşkilatlanması, bu toplantılar sonucunda artık bir nevi siyasî yönünü de ortaya koyarak Kırım Tatar Millî Hareketi tarihinde yeniden aktif yerini almaya başlamıştır. Esas itibarı ile Kırım Tatar Millî Kurultayı ilkelerinin tüm gençlik içinde benimsenmesi ve Kırım'ın esas sahibinin Kırım Tatarları olduğunu vurgulayan Kırım Tatar Gençleri, bu kurultaylarda alınan kararlarla hukukî, siyasi, millî, kültürel, ekonomik, sosyal, dinî ve sair her türlü insanî hakların Kırım Tatarları yönünden de tüm dünyaca tanınması, 1944 Büyük Sürgünü ile elden alınan bu hakların iadesi yönünde fikir ve eylem birliği ile hareket edileceğini karar altına almışlardır²⁰².

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi, yukarıda belirttiğimiz çalışmaların yanı sıra yayın faaliyetleri de gerçekleştirmiştir. Özellikle

¹⁹⁹ Bayar, a. g. m. , s. 1.

²⁰⁰ Bayar, a. g. m. , s. 2.

²⁰¹ Bayar, a. g. m. , s. 2.

²⁰² Bayar, a. g. m. , s. 3.

Kırım tarihi, kültürü, sanatı gibi konularda genel merkezin yayınladığı kitaplar mevcuttur. Bunun yanı sıra *Kırım Bülteni* adıyla üç aylık dergi çıkarmaktadır.

B. Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği

Türkiye’deki Kırım Türklerinin en kalabalık olarak yaşadığı illerin başında Eskişehir gelmektedir. Hem il merkezinde hem de ilçe ve köylerde kesif bir Kırım Türk nüfusu mevcuttur. Eskişehir’deki dernek yetkililerinden aldığımız bilgilere göre, Kırım Türkleri ile meskun otuz altı köy, il genelinde toplam yüz yirmi bin Kırım Türk’ü yaşamaktadır. Bu nüfus kesafetinden dolayı, Kırım Türklerine ait Türkiye’deki en eski derneklerden üçüncüsü Eskişehir’de kurulmuştur. Bilhassa Kırım Türklerine mahsus “Tatar kuşak güreşi” sporunun yaşatılması ve “Kırım halk oyunları” alanlarında Türk kültürüne şimdiye kadar önemli katkılar sağlamıştır. Yillardır bu iki konu mevzu bahis olduğunda Eskişehir derneği akla gelmektedir.

1. Derneğin Kuruluşu

Halen Eskişehir’de çalışmalarını sürdüren Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 1972 yılında “Kırım Folklor Derneği” adıyla kurulmuştur. Bilahare adı, “Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği” olarak değiştirilen derneğin kurucular kurulu şu kişilerden müteşekkildir; Fahri Bektöre, Rifat Aydoğmuş, Remzi Tınmazsoy, Vehbi Tınmazsoy, Sefa Ertoğlu, Kemal İşgördü, Salim Ersöz, Ali İhsan Yanarsoy, Münire Kovancısoy.

Derneğin Amacı, dernek tüzüğünde “Türk kültür esasları dahilinde Kırım Tarihini, Edebiyatını, Musikisini, Halk oyunlarını derlemek, işlemek, yaymak, gerek üyeler gerekse hemşerilerimiz arasında yardımlaşma sağlamak, muhtaç öğrencilere

burs vermek, aynı ve maddi yardımlarda bulunmak ve koordinasyonu sağlamak” olarak ifade edilmektedir²⁰³.

Eskişehir’deki genel merkeze bağlı Mahmudiye Şubesi, Çifteler Şubesi, Alpu Şubesi bulunmaktadır. 2006 yılı itibarıyla şubeler ile birlikte toplam 2225 üyesi bulunmaktadır.

2. Derneğin Faaliyetleri

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği, kurulduğu günden bu yana öncelikli olarak diasporada halkın meseleleri ile ilgilenilmesi, Kırım Türklerinin buluşturulması ve kültürel unsurların devam ettirilmesi hususlarında aktif bir rol oynamıştır. SSCB’nin dağılması sonrasında Kırım’daki Milli Meclis ile temasa geçilmiş, Kırım’daki Türk’lerin sosyal ve iktisadi konulardaki ihtiyaçlarına yardımcı olmak için faaliyetler yapılmıştır.

Dolayısıyla dernek faaliyetlerini Türkiye’de diaspora için yapılan çalışmalar ve Kırım’da yapılan çalışmalar olarak tasnif edebiliriz.

Türkiye’de yapılan çalışmalar ana hatlarıyla şunlardır:

“Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği Kırım folkloru üzerinde kuruluşundan bu yana etkin faaliyet göstermektedir. Eskişehir’deki pek çok okulda Kırım Halkoyunları ekipleri kurulup yarışmalara katılmakta dernek bu okullara eğitici, saz, kostüm temini gibi konularda yardımcı olmaktadır. Dernek bünyesinde 7-30 yaş arası yüzlerce çocuk ve genç hem sosyal hem kültürel anlamda Kırım Türk kültürü ile yetiştirilmektedir.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği çeşitli dönemlerde gençler için müzik, resim, el sanatları kursları ile, bayanlara yönelik, batık, dikiş, nakış, yama ve geleneksel Tatar aşları konusunda kurslar düzenlemektedir.

²⁰³ Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Tüzüğü. Bu belgeler dernek arşivinde bulunmakta olup, 2004 yılındaki dernek başkanı Sayın Yetkin Tetik tarafından incelememize izin verilmiştir.

Dernek, Eskişehir ilinde bulunan Kırım'dan göç etmiş Türk'lerin yaşadığı otuz altı köye her yıl Fidan dikimi konusunda yardımcı olmakta, bu köylerde ağaç dikme kampanyaları düzenlemektedir.

Derneğin beş bin kitaplık halka açık kütüphanesi mevcuttur.

Her yıl Ramazan ayında halka açık dini ve milli konular da haftalık sohbet toplantıları düzenlenmektedir.

Her yıl Kırım Türklerini konu alan, ilmi konferanslar, sergiler ve paneller düzenlemektedir.

Her yıl Ramazan ayında Eskişehir'de bulunan yardıma muhtaç 200-250 aileye gıda yardımı yapılmaktadır.

Düzenli olarak her yıl “çibörek gecesi” tertip edilmektedir.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 depremlerinden sonra, Yalova'daki Kızılay Mehmetçik kampına bir kamyon kuru gıda, Düzce Kırım Türkleri Derneği'ne 2.300.000.000 (iki milyar üçyüz milyon) TL. nakdi yardım gerçekleştirmiştir.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği'nin kurulduğu günden beri en önemli faaliyet alanı olan *Tepreş Şenliği*, geleneksel olarak her yıl Haziran ayının ikinci pazarı Sivrihisar'a bağlı Karakaya köyünde gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyete her yıl yaklaşık yirmi beş bin Kırım Türk'ü katılmakta, gün boyunca Kırım aşları ikram edilip, geleneksel müzik ve halk oyunları icra edilmektedir. Tepreş şenliğinde tarım araçları standları düzenlenmekte, üretici firmalarla halk buluşturulmaktadır. Tepreş Kupası Futbol Turnuvası adı ile futbol maçları düzenlenmekte, köylerdeki gençlerin birbirini tanıyıp yakınlaşmaları sağlanmaktadır. Tepreş günü ağalık seçimi de yapılmakta, derneğe en fazla miktarda maddi katkı sağlayan kişi bir yıl süre ile *Tepreş Ağası* seçilmektedir. *Tepreş Ağası*, derneğin tüm faaliyetlerine katılıp, yönetim kurulu ile çalışmaktadır. Tepreş programı içerisinde hamur aş yarışması düzenlenmekte, geleneksel aşların tanıtımı yapıp, geleneksel yemek kültürünün yaşatılması sağlanmaktadır. Ayrıca, Tepreş şenliğinde geleneksel *Kırım Kuşak Güreşi (Tatar Güreşi)* müsabakaları yapılmakta,

100 kadar gürleşçi genç, gürleş tutmaktadır. Birinci gelen gürleşçiye Tepreş Ağası tarafından koç armağan edilmektedir”²⁰⁴.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği'nin Kırım ile ilgili faaliyetleri ise şunlardır:

“Kırım'daki soydaşlarımıza yardımcı olabilmek için değişik zamanlarda çeşitli kampanyalar düzenlemektedir.

Her yıl Kurban bayramında Kırım'da vekalet yoluyla kurban kestirilmektedir.

Kırım'da toplu sünnet düğünleri tertip edilmektedir.

Türkiye'de özellikle şehrimize okumak için gelen Kırım'lı öğrencilere yemek, burs, dil kursu verilmektedir.

Derneğimiz Kırım'daki Milli mekteplere her zaman sahip çıkmakta olup, beş adet milli mektebi ilimizdeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı beş okul ile “kardeş okul” ilan edilmesini sağladık. Bu okulların işbirliği ile Eskişehir ve Kırım arasında köprü oluşturmaktayız.

Kırım Milli Meclisi ile koordineli çalışmalar yapılmakta, hemşehrilerimizin yardımları Kırım Milli Meclis Başkanı Sayın Mustafa Cemil Kırımoğlu'na bizzat iletilmektedir.

1995 yılında Eskişehir Kafkas ve Karaçay Malkar Dernekleri kanalıyla Çeçenistan'a 1 Milyar TL. ilaç yardımı,

1999 yılında ise büyük zulüm yaşayan Kosova'daki soydaşlarımıza Ziraat Bankası'ndan Valiliğin açtığı hesaba 300 Milyon TL: maddi katkı sağlanmıştır²⁰⁵.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği'nin, “Kırım Postası” adıyla bülteni yayınlanmaktadır. Bülten de, siyasi, aktüel, dini konular işlenmekte, ayrıca Kırım Türk köyleri tanıtılmaktadır. Dernek üyelerine ve üye olmayan tüm Kırım Türklerine Kırım'dan ve diasporadan haberler iletilmektedir.

²⁰⁴ Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği Faaliyet Raporları.

²⁰⁵ Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği Faaliyet Raporları. Ayrıca Dernek Başkanı Yetkin Tetik ile 12.12.2004 tarihli mülakat.

C. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi

Kırım'dan Anadolu'ya göçler esnasında ve sonrasında en önemli merkez her dönemde İstanbul olmuştur. İstanbul ve çevresinde hayli fazla sayıda Kırım muhaciri bulunmaktadır. Türkiye'deki Kırım Türklerinin ilk teşkilatlanmaları da hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde İstanbul'da olmuştur.

Önceki bölümde bahsettiğimiz *Tatar Cemiyet-i Hayriyesi*, *Vatan Cemiyeti* ve *Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi* İstanbul'da ilk kurulan diaspora teşekkülleridir. Bu Cemiyetlerin haricinde 1930'lu yıllarda Fatih'teki *Taşhan* ve *Hamza Efendi'nin Kahvesi* Kırımlı göçmenlerin en önemli buluşma yeri idi.

1. Derneğin Kuruluşu

Cumhuriyet döneminde ilk olarak, 1952 yılında *Kırım Türk Kültür Derneği* ve 1954 yılında *Kırım Türkleri Yardımlaşma Birliği* kuruldu. Daha sonra bu iki dernek 4 Aralık 1960'da birleşerek, *İstanbul Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği*'ni oluşturdular. Daha sonra İstanbul'daki bu dernek Ankara'daki *Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği* ile birleşmiş, halen o derneğin *İstanbul Şubesi* olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

1952 yılında kurulan *Kırım Türk Kültür Derneği*'nin kurucuları şunlardır: “İsmail Hakkı Okday, Ali Nuri Okday, Haydar Gaspıralı, İsmail Noyan, Reşat Hayri Örlük, Abdullah Corgunlu, Ali Uzar, Burhaneddin Güler, Cafer Gülümoğlu, Cevher Çibiş, Enver Malcan, Ejder Varansu, Fazıl Özarna, Hamza Göktay, Hasan Maytapar, İsmail Güçlü, İsmail Otar, İbrahim Otar, Kemal Çelik, Mehmet Göktay, Reşat Akçura, Reşit Türker, Selim Ortay, Turgut Teberdar, Yusuf Büyüksu, Aziz Bozgöz, Sabri Cansever”²⁰⁶.

Müstecib Ülküsal'ın başkanlığında kurulan 1954 yılında kurulan *Kırım Türkleri Yardımlaşma Birliği*'nin kurucuları şunlardır: “Abdullah Çorgunlu, Ali Uzar, Burhanettin Güler, Cafer Gülümoğlu, Cevher Çibiş, Enver Malcan, Ejder Varansu, Fazıl Özarna, Hamza Göktay, Hasan Maytapar, İsmail Güçlü, İsmail Otar,

²⁰⁶ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

İbrahim Otar, Kemal Çelik, Mehmet Göktay, Müstecip Ülküsal, Reşat Akçura, Reşit Türker, Sabri Cansever, Selim Ortay, Turgut Teberdar, Yusuf Büyüksu, Aziz Bozgazi²⁰⁷.

İstanbul'da bulunan iki Kırım Türkleri Derneği'nin birleşmesiyle 4 Aralık 1960 tarihinde *Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği* adıyla yeni birleşik dernek kuruldu. Kongre dernek genel merkezinde Orhan Özkırım'ın başkanlığında yapıldı. Yeni derneğin ilk başkanı Emekli Albay Abdurrahman Benlioğlu idi. O tarihten itibaren dernek idaresinde görev yapanlar şunlardır:

“1960, Başkan Abdurrahman Benlioğlu

1961, Başkan Abdurrahman Benlioğlu

1962, Fahri Başkan: Ali Nuri Okday, Başkan Dr. Selâmi Bengi, Başkan Vekili Abdullah Z. Sondal, Sekreter Rıza Gülüm, Veznedar Şevket Mangut, Üyeler Dr. Mustafa Baloğlu, Şükrü Başmak, Sadık Yaltalı, Yunus Ezgin, Rauf Hacıoğlu, Yedek Üyeler Dursun Giray, İrfan Tarhan, Sabri Kızavul, Haysiyet Divanı Cebbar Tarhan, Mecit Saraylı, Emirali Kırımtay, Murakabe Heyeti Sedamet Kermençikli, Abdullah Çorgunlu, Seydahmet Bubay.

1964, Başkan: Dr. Reşit Türker. Başkan Vekili Mustafa Baloğlu, Veznedar Basir Cavtöbeli, Sekreter Mustafa Altan.

1965, Başkan Nurettin Mahir Altuğ, Reşit Türker, Mecit Sükuti, Ahmet Tabatar, Dilaver Türker.

1966, Başkan Mecit Sükûti, Başkan vekili Mustafa Altan, Sekreter Nair Çorgunlu, Veznedar Basir Cavtöbeli, Üye Dursun Giray, S.Ahmet Kermençikli, Ahmet Adalan. Denetleme Kurulu: Ömer Telepçi, Keşşaf Devletşah, Dilaver Türker. Haysiyet Divanı: Fazıl İdrisli, Emir Ali Kırımtay, Halim Çelebi.

1967, Başkan Mustafa Altan, Başkan Yardımcısı Naci Ekem, Sekreter İbrahim Taştaban, Muhasip Mehmet Çokgezen, Üyeler İzzet Çetin, Kazım Kırımlı, Rüstem Yılmaz.

1970. Başkan Aziz Ongun

²⁰⁷ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

1971-1972, Başkan Rüstem Kurtbelen, Başkan Yardımcısı Naci Ekem, Sekreter Candan Dayanç, Muhasebeci Veznedar Basir Cavtöbeli, Mutemet: Erol Ocak, Üyeler Mustafa Cankılıç, Kalam Çongarlı.

1972-1974, Başkan Rüstem Kurtbelen, Av.Ali Kemal Gökğiray, SekreterDr. Aziz Ongun, Veznedar : Mehmet Çokgezen, Muhasip Cengiz Muratşah, Üye Kalam Çongarlı, Üye Basir Cavtöbeli. Denetim Kurulu Mustafa Altan, Halili Kırımman, Mustafa Ertürk.

1974-1975, Başkan: Av.Ali Kemal Gökğiray, İkinci Başkan Server Turupçu, Sekreter Cahit Nogay, Muhasip İsmail Çokgezen, Veznedar Basir Cavtöbeli, Kalam Çongarlı, Erol Ocak Denetleme Kurulu Fazıl İdrisli, Erol Maylı, Osman Devlet.

1976, Başkan Rüstem Kurtbelen, Sabri Uçkaç, Halim Camanak, Kalam Çongarlı, Reşat Or, Seydahmet Kermençikli, İbrahim Sertkaya, Denetleme Kurulu Mustafa Altan, Fazıl İdrisli, Mustafa Cankılıç.

1977, Başkan Rüstem Kurtbelen, Başkan Yardımcısı İbrahim Sertkaya, Sekreter Seyitahmet Cibiş, Muhasip Ahmet Ferit Özenli, Veznedar Basir Cavtöbeli, Üyeler Kelâm Çongarlı, Bülent Başkurt, Cevher Cibiş.

1980, Başkan Sabri Uçkaç, İkinci Başkan Fazıl İdrisli, Sekreter İbrahim Sertkaya, Muhasip Cengiz Bahadır, Veznedar Basir Cavtöbeli, Kalam Çongarlı, Üye İbrahim Taştaban, Yedekler Keşşaf Devletşah, Cengiz Toksoy, Ahmet Adalan.

1984, Başkan Sabri Uçkaç, Niyazi Elitok, Basir Cavtöbeli, Sevinç Başkir, Hayri Takıl. Bu dönemde 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında duraksayan faaliyetler yeniden başlamıştır.

1986, Başkan Niyazi Elitok, Hayati Durmaz, Taner Kayan, Turgut Yurtseven, Basir Cavtöbeli, İrfan Konter, İsmail Başmak,

1988, Başkan Niyazi Elitok, Taner Kayan, Sekreter Selim Borça, Muhasip Dilek Devlet, Üye Murat Vatansever, İlyas Çokay, Basir Cavtöbeli, Beyzi Güler.

1992, Başkan Taner Kayan, Niyazi Elitok, Muhasip Celal İçten, Üyeler İlyas Çokay, Derya Bağış, Rağıp Demir, Uğur Mertol.

1993, Başkan Celal İçten, Bülent Özşeker, Sekreter Hasan Şener, Muhasip Savaş Göynüllü, Veznedar Cihat Elitok, Üyeler Taner Kayan, Ülker Şanlı.

1995-1997, Başkan Celal İçten, Ertan Baştuhan, Hasan Şener, Ülker Şanlı, Savaş Göynüllü, Hakan Erkan, Kutluk Kağan Sümer.

1997-1999, Başkan Celal İçten, Ülker Şanlı, Selami Kaçamak, Savaş Göynüllü, Ertuğrul Toksoy, Niyazi Elitok, Ertan Baştuhan.

1999-2001, Başkan Celal İçten, Ülker Şanlı, Selami Kaçamak, Nezahat EriŐkin, Ertuğrul Toksoy, Niyazi Elitok, Erhan Türedi.

2001-2003, Başkan Celal İçten, Savaş Göynüllü, Selami Kaçamak, Nezahat EriŐkin, Ertuğrul Toksoy, Niyazi Elitok, Melih Cilsim.

2003-2005, Başkan Celal İçten, Melih Cilsim, zgr Karahan, Savaş Göynüllü, Murat Kırımlıoğlu, Selami Kaçamak, Ertuğrul Toksoy.

2005'den halen devam eden yönetim, Başkan Celal İçten, Melih Cilsim, zgr Karahan, Savaş Göynüllü, Murat Kırımlıoğlu, Selami Kaçamak, Lebib BaĐıŐ²⁰⁸.

2. Derneğin Faaliyetleri

Kurulduğu günden bu yana derneğin yapmış olduğu faaliyetlere bakıldığında daha önce diğer dernekler için ifade ettiğimiz gibi bu dernek için de aynı tesbitleri yapmak mümkündür. SSCB'nin dağılması öncesinde Kırım folkloru ve Kırım davası'nın canlı tutulması çabaları, sonrasında ise, Kırım'a dönüş yapan Türklere her türlü yardımı yapma çabaları dikkati çekmektedir.

Bu faaliyetler Şunlardır:

“26.02.1961 Dernek binasında “*Numan Çelebi Cihan'ı anma toplantısı*” düzenlendi. 03.04.1961 “*Cafer Seydahmet Kırimer'i anma toplantısı*” düzenlendi. Yönetim kurulu yesi ve Millî Oyunlar Kursu'nun Ğretmeni olan Rıza gülüm dernek lokalinde kursa devam eden öğrencilere mükafat tevzii toplantısında açılış konuŐması yaptı.

08.04.1962 “*Vefatının 2. yılında Cafer Seydahmet Kırimer'i anma toplantısı*” düzenlendi.

28.02.1965 “*N.Çelebi Cihan'ı anma toplantısı*” tertiplendi. Toplantının açılış konuşmasını dernek başkanı Av. Nurettin Mahir Altuğ yaptı. ardından dernek

²⁰⁸ (evrimii) <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

sekreteri Mustafa Altan, Prof. Dr. Halil İnalçık, Azerbaycan Gençlik Derneği Başkanı İldeniz Kurtulan, Av. Müstecib Ülküsal konuşmalar yaptılar.

19.11.1967 Cağaloğlu'daki dernek salonunda bir toplantı yapıldı. Açılış konuşmasını başkan Mustafa Altan yaptı. Av. Müstecib Ülküsal "*Milliyet ve Türk Milliyetçiliği*" konulu bir konuşma yaptı. İsmail Gaspıralı yazı yarışmasının sonuçları değerlendirildi.

20.06.1971 Üsküdar'daki Nuri Demirağ Korusu'nda *Tepreş* yapıldı.

24.03.1974 Taksim Gazinosu'nda geleneksel "*Kırım Gecesi*" düzenlendi. Gece anısına bir kitapçık bastırıldı.

30.04.1974 ve 07.05.1974 İstanbul Şehir Tiyatroları Yeni Komedi Bölümü'nde Mehmet Vani Yurtsever'in "*Kurban Bayramı Gecesi veya Kök köz Bayar*" adlı piyesi sergilendi. Rejisörlüğü Sibel Göksel yaptı.

29.02.1976 Türkiye Göçmen Dernekleri Federasyonu'nun "*Şehit Mustafa Cemiloğlu için anma toplantısı*"nda 14 derneğin temsilcileri hazır bulundu.

07.11.1976 Olağanüstü kongre gerçekleştirildi. *Kadınlar kolu ve Müzik kolu* oluşturuldu.

03.04.1988 Pazar günü Shereton Oteli Merhaba salonunda *geleneksel çay toplantısı* düzenlendi.

09.12.1990 *İstanbul ve Ankara'daki derneklerin bir çatı altında toplanması* için toplantı yapıldı.

Mart 1991 Pazartekke sok 4/3 Şehremini adresindeki Emel Kırım Vakfına ait daireye taşınarak yeni lokalin açılışı yapıldı.

28.05.1995 Mavi Marmara Et Lokantasında *geleneksel Kırım Gecesi* düzenlendi.

6 Haziran 2003'te Kırım Tatar sahne sanatlarının seçkin temsilcisi Kırım Ansambli - Kırım Halk Dansları ve Müzik Topluluğu'nun T.C. Kültür Bakanlığı'nın davetlisi olarak Türkiye'ye gelişinde İstanbul'da sergilediği müzik ve dans gösterisinin organizasyonu yapılmıştır.

10-12 Aralık 2004 tarihleri arasında İBB ve derneğin işbirliği ile Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda *Kırım Tatar Kültür Günleri* düzenlenmiştir. Kırım Tatar Milli Tiyatrosu, Kırım ansambli, Server Kakura, Edip Asan, Enver İsmail gibi meşhur sanatçılar ve Ablâziz Veli gibi yazarların katıldığı üç günlük etkinlik

programında Milletim adlı sinevizyon, müzik ve dans gösterisi; *Dubaralı Toy* adlı müzikal komedi oyunu; tüm sanatçıların katıldığı büyük gala salonu dolduran izleyicilerle buluşmuştur.

2004 yılı Mart ayında dernek yeni binasını tamir ettirerek taşınmıştır. Şu anda derneğin son derece kullanışlı bir binası mevcuttur. Bina şu bölümlerden oluşmaktadır. Genel amaçlı salon konferans, toplantı salonu, yemekhane, dersane, gençlik kütüphanesi gibi çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Geleneksel Kırım Tatar Mutfağının tanıtıldığı “*Konakbay*” adlı ikram salonu, Yönetim Kurulu toplantı salonu, başkan odası, sekreteryaya, muhasebe odasından oluşan dernek idare ofisi, Kütüphanesini derneğe bağışlayan, Kırım Millî Davasının Türkiye’deki önemli isimlerinden rahmetli Ali Kemal Gökğiray’ın adını verdiğimiz Emel Kırım Vakfı’nın kütüphanesi bölümleri mevcuttur”²⁰⁹.

İstanbul yakınındaki diğer Kırım dernekleri ile işbirliği içinde her yıl geleneksel *Tepreş şenlikleri* düzenlenmiştir.

Dernekte önemli bir kültür faaliyeti olarak, 26 Kasım 2004 tarihinden beri her hafta Cuma günü, “*Cuma Söyleşileri ve konferanslar*” adıyla ilmi toplantılar yapılmaktadır. Toplantılar kalabalık bir seyirci kitlesi tarafından takip edilmekte olup, Kırım mutfağından yemek ikramı yapılmaktadır. Derneğin bu çalışmalarının yanı sıra basın yayın ve tanıtım sahasında da faaliyetleri mevcuttur. Bu faaliyetler şunlardır :

“1994 senesinde 4 sayfalık bülten halinde yayımına başlanan *Bahçesaray Bülteni* aralıklarla yirmi sayısı neşredilmişti. Mayıs 2003’te yirmi sayfalık bir dergi hüviyetini kazanan *Bahçesaray*, Aralık 2004 tarihinde iki ayda bir düzenli yayımlanan otuz iki sayfalık, 14 ülkeye ücretsiz postalanan, 4000 tirajlı, ilgiyle okunan ve aranan bir dergi haline gelmiştir. Derginin dernek adına sahibi Celal İçten, sorumlu yazı işleri müdürü Özgür Karahan ve editörü Timur Berk’tir. Bunun yanı sıra yayın faaliyeti olarak kitap basımı gerçekleştirilmiş, Türkiye’de ilk defa Kırım Tatar Latin alfabesi ile hazırlanmış iki şiir kitabı dernek tarafından basılmıştır.

²⁰⁹ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

Kırımlı şair *Vasfiye Qıpçaq*'ın *Balalar İçün* ve *Ömürniñ İçinden* adlı iki eseri Saim Osman Karahan tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır.”²¹⁰.

Dernek faaliyetleri ile ilgili olarak İnternet teknolojisi kullanılmakta olup, *Bahçesaray-Kirimturkleri.com*, *Vatankirim.net*, *Surgun.org*, *kirimdernegi.org* siteleri ve *Bahçesaray haberleşme grubu* ile *Kırım Haber* ve *Yaşqırım grupları* kullanılmaktadır. 2005 başından beri haftalık olarak *Bahçesaray* adlı bir *e-bülten* hazırlanarak bu haberleşme grupları ile ilgili sivil toplum haberleşme gruplarına dağıtım yapılmaktadır.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi Gençlik Kolu şubesi de kurulmuş olup şu çalışmaları yapmıştır:

“Kırım Tatar gençleri her Pazar günü dernekte toplanmakta ve çalışmalar yapmaktadır. 26-27 Nisan 2003 ve 24-25 Nisan 2004 tarihlerinde Ankara’da yapılan “gençlik kurultayları”na on delege ile katılım sağlanmıştır. 2003 yaz aylarında İstanbul’un değişik semtlerinde küçük gruplarla gençlik toplantıları yapılmıştır. Ankara, Eskişehir, Gebze’deki gençlik kolları ile karşılıklı ziyaret ve fikir alışverişi yapılmıştır. 14 Mart 2004 tarihinde Çatalca’daki Kırım Han kabirleri ve Çatalca şubesi ziyaret edilmiştir”²¹¹.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi *Vatan Kırım*’a yönelik önemli faaliyetler de yapmaktadır. Bu faaliyetler şunlardır:

“Sürgünden dönüş, Kırım’a dönmüş olanların maddi, manevi sorunlarını azaltma ve onların Kırım’da tutunabilme, Kırım’da tutunabilmenin temel şartlarından olan kurumsallaşabilmenin araçları cami, hastane, anadilinde eğitim veren okul, anaokulu gibi kurumların oluşturulabilmesi, Kırım’dan Türkiye’ye tahsil için gelecek gençlerin Türkiye’de üniversitede okuyabilme çabalarına katkıda bulunulmuştur.

²¹⁰ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

²¹¹ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu'nun Türkiye'ye yaptığı ve İstanbul üzerinden gideceği diğer memleketlere ziyaretleri esnasında; İstanbul'da misafir edilmesi, gerekli mercilerle görüşmelerinin organize edilmesi gibi konularda Kırım Tatar Milli Meclisi'ne destek verilmiştir.

Dernek üyelerinin milli mekteplere yaptıkları maddi ve ayni yardımlar neticesinde, pilot okullar olarak seçilen *Sarıbaş*, *Zuya*, *Kentoğay* milli mekteplerinin tamiratı 2003 senesi içinde gerçekleştirilmiştir.

Kırım'da toplu sünnet toyu yapılmıştır.

Milli Mektepler ana dilde neşriyat yapan Qırım, Yañı Dünya, Hidayet Gazeteleri ve Yıldız Dergisi'ne abone yapılmıştır.

Kırım'da vatandaşlarımıza ve Kırım Tatar Milli Meclisi'ne yönelik yapılan menfur terörist saldırılar hakkında Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu ile görüşmeler yapılarak gelişmelerden duyulan rahatsızlık dile getirildi.

18 Mayıs 1944 sürgününün 59. ve 60. yıllarında Akmescit'te düzenlenen mitinglere dernek olarak katılım sağlanmış, dernek başkanı Celal İçten on binlerce kişiden oluşan meydandaki halka hitaben konuşmalar yapmıştır. Ayrıca dernekte de 18 Mayıs'ta anma ve dua merasimi düzenlenmiştir.

Kırım Ansambli'nin Kırım Tatar Milli Mekteplerinde yaptığı konserlere destek olunmuştur.

Dernek halen Vatan Kırım'dan gelip Türkiye'de yüksek öğrenim hayatlarını sürdüren öğrencilere maddî manevî destekte bulunmaya devam etmektedir"²¹².

²¹² (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/default.asp?sayfa=tarihce.12.06.2006>.

IV. BÖLÜM

SSCB’NİN DAĞILMASI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYEDE KURULAN KIRIM DERNEK VE VAKIFLARI İLE BUNLARIN FAALİYETLERİ

1980’li yıllarının sonunda Sovyetler Birliğinde meydana gelen siyasi, fikri politik bir takım gelişmeler, Sovyet Rusya esaretinde yaşayan bütün halkları ilgilendirdiği gibi, Kırım Türklerini de ilgilendirmiş ve derinden etkilemiştir.

Konumuz açısından yaşanan hadiselerle baktığımızda, Türkiye’de Kırım’la ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının sayısının birden arttığını, Kırım’la karşılıklı gidiş gelişlerin başlamasının, Kırım’a yeniden dönme ortamının sağlanmasının, uluslar arası platformlarda Kırım Türklerinin yaşadığı tarihi acıların dile getirilmesinin Türkiye’deki ve Kırım’daki Türkler açısından son derece önemli sonuçlar doğurduğunu görmekteyiz. Bilhassa II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’ye göç eden Kırımlılar için başta, “*sürgünden dolayı parçalanmış ailelerini yeniden bulma*” ümidi doğmuştur ki, halen günümüzde bile “*ailesini ya da akrabasını arayan*” Kırım Türklerinin sayısı oldukça fazladır.

Bu dönemde özellikle Kırım Türklerinin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde yeni bir takım dernek ve vakıflar kurulurken, mevcut teşkilatlarda da faaliyet alanında yeni gelişmeler gözlenmiştir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, şimdiye kadar yapılan faaliyetler daha çok “Kırım Türk kültürünün muhafaza ve devamı” yönünde gerçekleşmiş iken, bu tarihlerden itibaren *Vatan Kırım*’a dair faaliyetler ön planda olmuştur. Türkiye’ye ilk göç edenlerin birkaç nesil sonrasında oluşturan hayli fazla sayıda bir kitle için Kırım, artık sadece folklorde, şarkılarda, şiirlerde ve büyüklerinden dinledikleri sözlü kültürde yaşatılan bir *Kaf Dağı* olmaktan çıkıp, gidilebilen bir yer haline gelmiştir. Artık yeni başlayan dönemde Kırım’ın yeniden Vatan olabilmesi için, Türkiye’de şimdiye kadar verilmiş olan mücadelenin çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bir yandan sürgüne gidenlerden geri dönmek isteyenler için hukuki mücadele verilmesi gerekmekte, bir yandan da dönebilen ailelerin *tutunabilme, hayatta kalabilme savaşına* destek verilmesi gerekmekte idi. bu işlerin yapılabilmesi için de diasporayı maddi-manevi seferber edecek kuruluşlara ihtiyaç vardı.

A. Bursa Kırım Türkleri Kültür Ve Yardımlaşma Derneği

1. Derneğin Kuruluşu

Türkiye'ye göç eden Kırım Türklerinin, Anadolu'nun çeşitli vilayetlerine olduğu gibi, Bursa şehrine de önemli miktarda iskan gerçekleştirilmiştir. “*Kırım'dan Bursa'ya göç edenler genelde şehrin Uludağ eteklerine yerleştirilmişlerdir. Bu yerleştirmeler sonucunda Yenimahalle, Çukur mahalle, Mollaarap, Mecidiye. Babadağ ve Alaca hırka semtlerinde önemli bir Kırım Türk'ü nüfus oluşmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ki hızlı sanayileşme ile birlikte yaşanan iç göçlerle bilhassa Eskişehir, Polatlı ve Konya bölgelerinden önemli miktarda Kırım Türk'ü Bursa'ya yerleştiler*”²¹³.

Bursa şehrinde zaman zaman dernekleşme çabaları oldu ise de, Bursa'daki Kırım Türkleri, ciddi olarak 1988 yılının şubat ayında dernek kurma çalışmalarına başlamışlardır. Bu çalışmalara Nail Yenice, Ferruh Ulukardeşler, Sami Evkuran, İbrahim Ertan, İsmail Adnan Süyen, Adnan Kırımlı, Esat Sacit Take, Sezer Konu öncülük etmişlerdir. Müteşebbis heyet çalışmalarını çevre illerde kurulan Kırım Türkleri Dernekleri'nden de yardım alarak (Tüzük yazımında İstanbul Kırım Derneğinin o günkü yöneticilerinin büyük yardımı olmuştur.) hazırlıklarını tamamlamış ve gerekli evrakları resmi makamlara vermiştir. *Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği* resmi olarak 06 Mayıs 1988 tarihinde kurulmuştur. Derneğin Kurucu Yönetim Kurulu Mesut K. Kırgız Başkan, Nail Yenice, Nazif Makas, Zekeriya Yıldırım, İsmail Adnan Süyen, Ferruh Ulukardeşler, Sami Evkuran'dan oluşmaktadır”²¹⁴.

“Derneğin birinci genel kurulu 30.10.1988 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Mesut K. Kırgız Başkan, Nail Yenice, Sezer Konu, Nazif Makas, İsmail Adnan Süyen, Yusuf Yeşilkütük, Rıza Tosunay, Yılmaz Batur, Ertan Sayılğan. Denetleme Kurulu, Adnan Kırımlı, Cengiz Kırgız, Esat Sacit Take.

²¹³ (Çevrimiçi) <http://www.kalgay.net/tarihce.htm>, 15.05.2004.

²¹⁴ (Çevrimiçi) <http://www.kalgay.net/tarihce.htm>, 15.05.2004.

Derneğin ikinci olağan genel kurulu 13.05.1990 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Mesut K. Kırgız Başkan, Esat Sacit Take, Nazif Makas, Adnan Kırmılı, İsmail Adnan Süyen, Nail Yenice, Yusuf Yeşilkütük, Şerif Gözlemen, Neşet Öner. Denetleme Kurulu: Cengiz Kırgız, Tuncer Sağel, Macit Ogun.

12.05.1991 tarihinde *Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin merkezi Ankara'da olan Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin şubesi olması* yolunda gündem maddesi ile *olağanüstü kongre* düzenlenmiştir. Yapılan oylama sonucunda kongreye katılan 86 üyenin 49'u birleşme yönünde, 37 üye ise birleşme aleyhinde oy kullanmışlardır. Dernek tüzüğüne göre 2/3 çoğunluk sağlanamadığı için birleşme reddedilmiştir.

Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin üçüncü olağan genel kurulu, 03.05.1992 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan Esat Sacit Take, Ekrem Çağraoğlu, Cem Cankılıç, Tülay Bircan, Yaşar Aki, Ercan Devcan, Nihat Tura, Cemal İşineri. Denetleme Kurulu: Rüstem Karamaner, Mehmet Örnekal, Yunus Güneri.

Derneğin dördüncü olağan genel kurulu, 23.04.1994 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Yönetim Kurulu: Başkan Cengiz Kırgız, Şükrü Öner, Yunus Güneri, Yusuf Yeşilkütük, Mehmet Örnekal, Ali Sarıkaya, Rıdvan Yetişkul, Sevilay Devcan, Nuri Köristan. Denetleme Kurulu: M. Muhsin Süyen, Kâzım Canbek, İsmail Sarıkaya.

Derneğin beşinci olağan genel kurulu, 26.05.1996 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan Cengiz Kırgız, İsmail Adnan Süyen, Mehmet Örnekal, Yunus Güneri, Ali Sarıkaya, Yusuf Yeşilkütük, Nuri Köristan, Rıdvan Yetişkul, Erdoğan Karaca. Denetleme Kurulu Sezer Konu, Kâzım Canbek, Şükrü Öner.

Derneğin altıncı olağan genel kurulu 31.05.1998 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan İsmail Adnan

Süyen, Yunus Güneri, Mehmet Örnekal, Rıdvan Yetişkul, Ali Sarıkaya, Ömer Şavkay, Haluk Yaşayanlar, Necati Şen, Nihat Tungaç. Denetleme Kurulu: Hüsnü Çağlar Kâzım Canbek İdris Yetişkul.

Derneğin yedinci olağan genel kurulu 07.05.2000 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan İsmail Adnan Süyen, Yunus Güneri, Mehmet Örnekal, Rıdvan Yetişkul, Nihat Tungaç, Necati Özensoy, Hüsnü Çağlar, Necati Şen, Fuat Zümbülyuva. Denetleme Kurulu: Kâzım Canbek, İhsan Yetişkul, Abdurrahman Karaca.

Derneğin sekizinci olağan genel kurulu 12.05.2002 tarihinde yapılmıştır ve şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan İsmail Adnan Süyen, Yunus Güneri, Mehmet Örnekal, Nihat Tungaç, Necati Özensoy, Necati Şen, Fuat Zümbülyuva, Hüsnü Çağlar, Vedat Mutlu. Denetleme Kurulu: Ali Sarıkaya Ali Gelişmek Abdurrahman Karaca²¹⁵.

Derneğin dokuzuncu olağan genel kurulunda şu isimler yönetim ve denetim kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir: Başkan İsmail Adnan Süyen, Yunus Güneri, Mehmet Örnekal, Nihat Tungaç, Necati Özensoy, Nejdet Gürçocuk, Ali Gelişmek, Halûk Yaşayanlar, Ahmet Örnekal. Denetleme Kurulu: Hüsnü Çağlar, Fuat Zümbülyuva, Ali Sarıkaya²¹⁶.

2. Derneğin Faaliyetleri

Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Türkiye'deki en faal derneklerden birisidir. Derneğin faaliyetleri bilhassa iki alanda oldukça aktif ve başarılıdır.

Birincisi, kurulduğu günden bu yana *Kalgay* adıyla üç aylık bir dergi çıkarmaktadır. Ücretsiz olarak dağıtımı yapılan dergi hem Türkiye'deki Kırım diasporasına, hem de Romanya, Kırım gibi yurtdışında yaşayan kırım Türklerine ulaştırılmaktadır. İlmi, siyasi, Aktüel haber ve yazıların yer aldığı dergide, oldukça

²¹⁵ (Çevrimiçi) <http://www.kalgay.net/tarihce.htm>, 15.05.2004.

²¹⁶ *Kalgay*, S.32, (Nisan-Haziran2004), s.2.

sıkı bir şekilde Kırım'da meydana gelen siyasi, sosyal gelişmeler takip edilmekte ve diaspora bu konuda bilgilendirilmektedir. Ukrayna'da, Rusya'da ve Türkiye'de Kırım politikaları ile ilgili gelişmeler ve bunlara dair yorumlar Kırım Türk'ü bakışıyla sunulmaktadır. Türkiye'de pek çok derginin finansman ve okur sıkıntısı yaşadığı bir dönemde bu derginin kesintisiz 40 sayı çıkmış olması Kırım diasporası açısından önemli bir faaliyettir.

İkinci önemli faaliyet konusu, Bursa'ya Kırımdan gelen talebeler ile dernek tarafından ilgilenilmesidir. Türk Cumhuriyetleri'nden gelen talebeler, 1993 yılından beri, Bursa'daki TÖMER dil okulunda Türkçe hazırlık dersleri okumaktadırlar. Bu talebelerden Kırım'dan gelenler, ilk günden bu yana düzenli olarak Dernek tarafından karşılanıp ilgilenilmektedir.

2006 yılında Romanya'da bulunan Kırım Türkleri Derneğine bağlı Apakaylar Kolu, başkanları Sn. Sevim Mustafa başkanlığında Türkiye'ye bir seyahat düzenlemiş, Düzenlenen bu gezi kapsamında Bursa'ya da gelen Romanya'da ki derneğin bayan üyeleri Bursa'daki dernek tarafından ağırlandı²¹⁷.

Bunun yanı sıra, Kırım Türklerinin özel günlerinde Bursa'da anma toplantıları tertip edilmektedir²¹⁸. Ayrıca Bursa ve çevresindeki Kırım Türklerini kaynaştırmak, Kırım Türk kültürünü yaşatmak maksadı ile, her yıl düzenli olarak *Çiğbörek Geceleri* ve yine her yıl *Tepreş* düzenlenmektedir.

B. Eskişehir Kırım Halk Bilim Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (EKHAD)

1. Derneğin Kuruluşu

Eskişehir Kırım Halk Bilim Araştırma Derneği adıyla, 2000 yılında Eskişehir'de ikinci bir dernek kurulmuştur. SSCB'nin dağılması sonrası diasporanın

²¹⁷ "Romanya Derneği'nin Apakaylar Kolu'nun Ziyareti", **Kalgay**, S. 36 (nisan-haziran 2006) s.27.

²¹⁸ "Sürgünün 61 yılı anma toplantısı ve basın bildirisi", **Kalgay**, S. 36 (nisan-haziran 2005) s.2 ve 18.

Kırım'a ilgisinin artması ve Eskişehir'de yoğun bir Kırım Türk nüfusunun olmasının bu derneğin kuruluşunda payı büyüktür. Derneğin amacı dernek tüzüğünde “*Kırım Türkleri halk kültürü ürünleri için araştırma yapmak bunları derlemek, düzenlemek ve bunları yaymak, aslına sadık kalınarak muhafazasını sağlamak amacıyla daha geniş kitlelere ulaştırmak, bu alanda yapılan çalışmalarını desteklemek ve araştırmacıları yetiştirmek için etkinlikler düzenlemek, yardımlaşma sandıkları kurmak, Kırım Türk kültürü ürünü olan tarih, edebiyat, müzik, halk dansları alanlarında çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmalarını gerek maddi gerekse manevi olarak desteklemek*” olarak ifade edilmektedir²¹⁹. Görüldüğü gibi derneğin kuruluşunun ana gayesi ve hedef kitlesi, diasporadaki Kırım Türkleridir.

Derneğin kurucular kurulu şu kişilerden oluşmaktadır: Ecmel Yiğit, Neşe Başkıroğlu, Şenel Köken, Nurhan Mutlu, Bülent Söyleyen, Nuran Şen, İsmail Abaylu. Derneğin ilk geçici Yönetim Kurulu şu şekilde oluşturulmuştur: Ecmel Yiğit, Neşe Başkıroğlu, Nuran Şen, Şenel Köken, İsmail Abaylu²²⁰.

Daha sonra yapılan genel kurulda idare heyeti şu isimlerden oluşmuştur: Recep Şen, İsmail Abaylu, Ecmel Yiğit, Zuhâl Alp, Levent Özbunal²²¹.

2. Derneğin Faaliyetleri

Dernek tüzüğünde belirttiği amaçlara uygun olarak şu çalışmalarını yapmıştır: Kırım Türk halk kültürünün araştırılması için destek vermektedir. Bu maksatla sergi, konser gibi faaliyetler düzenlemektedir. Kırım Türk Tarihine ait yayınlar yapmaktadır. Bu alanda İsmail Otar'ın yayına hazırladığı Dr. Ahmet Özenbaşı'nın *Çarlık Hakimiyetinde Kırım Faciası* adlı eseri, Kefeli İbrahim Efendi'nin *Tevarih-i Tatar Han* adlı eseri ve *Ruhumuzdaki Uçkun* adlı Kırım Halk Müziği CD'si derneğin en önemli yayınlarıdır.

²¹⁹ EKHAD tüzüğü.

²²⁰ EKHAD tüzüğü.

²²¹ Bu belgeler EKHAD Arşivinde olup, Sn. Recep Şen tarafından bize bilgi verilmiştir.

Ayrıca Dernekte Kırım Türk Müziği alanında yapılmaktadır. Gençlere yönelik, *Kırım Türk Halk Dansları* kursları düzenlemişler ve Halk dansları ekipleri kurmuşlardır.

C. İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği

1. Derneğin Kuruluşu

İzmir’de yaşayan Kırım Türkleri’nin bir kısmı Romanya’dan göç edenlerden, bir kısmı da Türkiye’nin değişik vilayetlerinden iç göçlerle gidenlerden müteşekkildir.

İzmir’de ilk olarak dernek kurma fikri, 1990 yılında bir grup Kırım Türk’ü tarafından ortaya atılmış, bu maksatla oluşturulan bir kurucular kurulu listesi ile Ankara’daki Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi’ne başvuru yapılmıştır. Ancak oradan gerekli netice alınamayınca, 1991 yılı Nisan ayında hukuki prosedür hazırlanmış ve Ankara’daki genel merkezden bağımsız olarak *İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği* kurulmuştur²²².

Derneğin ilk kurucular kurulu şu isimlerden oluşmuştur: başkan Nevzat Divi, Sadan Koşay, Erdim Boray, Ferit ünersoy, Şefik Sezai Dostoğlu. Nevzat Divi’nin ardından sırasıyla, Sadun Koşay, Necla Çevik, Gülşen Tektaş ve Necati Sezgen dernek başkanlığı yapmışlardır.

15. yılını kutlayan dernekte 2006 yılında, Necati Sezgen, Atilla Dağcı, Behzat Aktaş, Nuran Çağatay, Uğur Öztataroğlu, Oktay Demirel görev yapmaktadır²²³.

2. Derneğin Faaliyetleri

İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, kuruluşundan bir müddet sonra gerekli finansmanı sağlayarak hizmet binasını satın almıştır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının varlığını sürdürebilmeleri için, hayati önemi

²²² Erdim Boray, “Başyazı”, *Tarag Tamga*, S. 15, (Nisan-Haziran 2005), s. 2.

²²³ Bu belgeler dernek arşivinde olup, sayın Necati Sezgen tarafından incelememize izin verilmiştir.

haiz bir husus olan finansman meselesi, hizmet binasının satın alınması ile bir miktar çözülmüştür²²⁴.

Derneğin en önemli faaliyet alanlarından birisi Kırım'dan İzmir'e tahsil için gelen üniversite öğrencileri ile ilgilenmektir. Bu maksatla başlıca bir birim oluşturan dernek, her yıl düzenli olarak talebelerin maddi ve manevi meseleleri ile ilgilenmektedir. Kitap yardımı, burs, tedavi hizmeti gibi imkanlar sağlanmaktadır. Ramazan aylarında düzenli olarak iftar programları tertip edilmekte, Kırım'dan gelen talebelerin bu programlarda yer alması sağlanmaktadır. Ayrıca Kurban Bayramlarında kurbanların Kırım'da kesilmesi için diğer derneklerde olduğu gibi, İzmir derneğinde de faaliyetler yapılmaktadır²²⁵.

1999 yılında *Buca Kız Yetiştirme Yurdu Kırım Folklor Ekibi* dernek tarafından, yurt idaresinin izni ile kurulmuştur. Kırım Folklorunu kısa zamanda tanıtan ekip, bölge ve il düzeyinde dereceler almıştır. Bu ekibin yanı sıra dernek bünyesinde de *Kırım folklor ekibi* kurulmuştur. Yine dernek bünyesinde *klasik Türk müziği korosu* kurulmuştur²²⁶.

Her yıl Mayıs ayında geleneksel olarak *Tepreş Şenliği* yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yine geleneksel olarak, *Dernek balosu* yapılmakta ve her yıl *İzmir Sivil Toplum Örgütleri Fuarı*' na İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği katılmaktadır.

Derneğin kurulduğu günlerden bu yana *Tarag Tamga* adıyla bir bülten çıkarılmaya başlanmıştır. Önceleri düzensiz aralıklarla çıkarılan ve bir haber bülteni niteliğinde çıkan *Tarag Tamga* daha sonra finansman desteği ile dergi haline dönüşmüştür. Üç ayda bir yayınlanan dergi Kırım'dan ve Türkiye'deki Kırım diasporasından haberler vermektedir.

²²⁴ Necati Sezgen ile Yapılan Söyleşi. 21.09.2006.

²²⁵ "Haberler Duyurular", **Tarag Tamga**, S. 14. (Aralık2000), s. 8.

²²⁶ "Gençlik Sayfası", **Tarag Tamga**, S. 13. (Mart-Mayıs 2000), s. 4.

D. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Şubeleri

1. Derneklerin Birleşme Teşebbüsleri

SSCB'nin dağılması sonrası dönemde Türkiye'de Kırım Türklerinin derneklerinin hızla çoğalmaya başladığı gözlenmektedir. Bu durumda iki husus ön plana çıkar. Bu dernekler belli bir merkezin şubesi halinde yek vücud olarak hareket edecekler veya her biri bağımsız hareket edecek, bu durumda diasporanın gücü dağılmış veya parçalanmış olacaktır. Esasen yukarıda söylediklerimizin ikisi de bugün için geçerlidir. Yani hem belli bir merkez altında birleşmiş olan dernekler, hem de bağımsız hareket eden dernekler mevcuttur. Zaten sivil toplum müesseselerinin varlık sebebi, temsil ettiği kesimin düşünce ve haklarını ifade edebilmektir. Ayrıca farklı düşüncelerin ortaya çıkması toplumların ilerleyebilmesi için gerekli bir unsurdur. Bu farklılıklar da demokratik toplumlarda tabii bir durumdur ve demokrasinin vazgeçilmezlerindedir. Üstelik -en azından şimdilik- endişe verecek boyutta diasporanın parçalanmışlığı da söz konusu değildir. Bu durumun yaşanması, yani, dışarıya verilecek olan parçalanmışlık görüntüsü, uluslar arası planda diasporanın baskı unsuru olma özelliğini ve gücünü azaltacak veya yok edecektir. Bu da başta *Vatan Kırım*'a ve Kırım Türklerinin haklı davasına zarar vereceğinden diaspora bu tehlikenin farkındadır ve Kırım davasında azami müşterekte birleşebilmektedir.

Şu da var ki, Diasporanın önde gelen kimi aydın ve temsilci seviyesinde olanları çeşitli dernek veya sivil toplum liderlerine zaman zaman "*Kırım davasının pazarlandığı*" iddialarında bulunmuşlardır. Bu tartışmalar dönem dönem alevlenmekle birlikte, Türkiye'de yaşayan Kırım Türklerini bölünme noktalarına taşımamıştır²²⁷.

1980'li yılların sonunda kurulan derneklerle, sayının artmaya başlaması ile kendi aralarında birleşme arayışları da baş göstermiştir. Bu maksatla, Ankara, Eskişehir, İstanbul, Bursa gibi kuvvetli dernekler aralarında birleşme temaları

²²⁷ Necip Hablemitoğlu, "Kırım'ı Pazarlayanlar", **Kırım'da Türk Soykırımı**, İstanbul, 2002, s.321-342.; ayrıca benze eleştiriler için bkz. Ünver Sel, "Kırım'da yeni siyasi Gelişmeler", **Kalgay**, S.28, (Nisan-Haziran 2003) s. 4-7.

başlatmıştır. Bu temaslar neticesinde 26.11.1990 tarihinde dernek temsilcileri Eskişehir’de bir toplantı tertiplemişlerdir. Yapılan toplantı neticesinde birleşme fikri desteklenmiş, Ankara genel merkez olmak üzere diğer derneklerin şubeler haline dönüştürülmesi için Ankara derneği tarafından çalışma başlatılmıştır. Buna göre Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, merkezi Ankara’da olmak üzere ilk etapta yedi ilde kurulmuş olacaktır²²⁸. Ancak yapılan bir dizi görüşme ve toplantılar neticesinde, Türkiye genelindeki tüm derneklerin birleşmesi sağlanamamış ise de²²⁹, Ankara’daki genel merkeze bağlı, şube teşkilatlanması şeklinde dernekler de oluşmuştur.

Bugün hala, Türkiye diasporasında ayrılıklardan şikayet edilerek, derneklerin tek vücut olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. “*Derneklerin tek çatı altında veya federasyon şeklinde birleşmeleri*” gerektiği, derneklerin basın yayın organlarında sık sık Kırım Türklerinin büyük Lideri İsmail Bey Gaspıralı’nın “dilde fikirde işte birlik” sözüne atıf yapılarak gündeme getirilmektedir²³⁰.

2. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kocaeli Şubesi

Kocaeli’nde Kırım Türkleri dendiğinde Derince’nin ayrı bir yeri olduğu tartışmasız kabul edilir.

Derince’nin ilk halkı, 1935 yılında göç anlaşmaları ile önce İzmit’e getirilen, ardından konut yapımıyla birlikte Derince’ye yerleştirilen altmış haneden oluşan

²²⁸ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi’nin, Eskişehir Derneğine gönderdiği 16.01.1990 tarihli “*derneklerin birleşmesi ile ilgili resmi başvurunun yapıldığını belirtir*” bilgilendirme yazısı. Bu yazı Eskişehir derneğinin arşivinden alınmıştır. Ayrıca aynı hususta Eskişehir derneğinin faaliyet raporunda da bahsedilmektedir.

²²⁹ Mesela Bursa Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği 12.05.1991 tarihinde “derneklerin birleşip, Ankara’daki genel merkezin şubesi olması” konulu olağanüstü genel kurula gitmiş, ancak genel kurulda red kararı çıkmıştır. Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.kalgay.net/tarihce.htm>, 15.05.2004.

²³⁰ İlginçtir ki, Kırım diasporasındaki tüm sivil toplum kuruluşları, Gaspıralı’nın birlik olmayı vurgulayan tarihi ifadesini kendilerine rehber edindiklerini ifade ettikleri halde, bir türlü bir araya gelememektedirler. Derneklerin ayrılıklarından şikayet ve birleşme çağrısı ile ilgili; Bursa Derneği “*derneklerimizin başkanlarının yapacağı toplantıya ön şartsız destek veririz*” şeklinde bir çağrıda bulunmaktadır.”Bkz. “Başyazı”, **Kalgay**, S. 36,(Nisan-Haziran 2005), s. 2.; Diğer çağrılar için Bkz. “Başyazı”, **Kalgay**, S. 40,(Nisan-Haziran 2006), s. 2.; Oğuz Çetinoğlu, “Birlikten Kuvvet Doğar”, **Kalgay**, S. 37,(Temmuz-Eylül 2005), s. 2-3.; “Başyazı”, **Kalgay**, S. 13,(Temmuz-Eylül 1999), s.3.; Yine aynı mevzuda İzmir Derneğinin çağrısı için, “*diasporanın önkoşulsuz birlik olmasından yanayız*”, **Tarag Tamga** “Nerede Kalmıştık”, S. 17, (Nisan 2004), s.1-2.

Kırım Türkleridir. Bu bölgeye yerleştirilen Kırım Türkleri göçten sonra Derince'de yaygın halde sıtma hastalığının ortaya çıkması ve ekonomik durumlarının kötü olması nedeniyle zor günler geçirmişlerdir. Daha sonraki yıllarda meydana gelen iç göçlerle İzmit, Tütünçiftlik, Karamürsel, Akmeşe, Subaşı, Sarımeşe, Kızderbent v.s gibi yerlerde de Kırım Türk nüfusu oluşmuştur²³¹.

a. Derneğin kuruluşu

Kırım Türkleri Derneği Kocaeli Şubesi 1989 yılında, kurucu üyeler olarak Taner Tonguç, Remzi Aybar, İrfan Batur, Ferit Toplu, Yaşar Korel, Mesut Özgeldi, Çetin Özkal, Şükrü Babayiğit, Lütfü Kardeş, Orhan Ağa, Çetin Günhan Sabri Aybar tarafından Derince'de kurulmuştur.

Kuruluşundan bu yana yapılan genel kurullarda Taner Tonguç, Remzi Aybar, Mehmet Yüksel, Caner Toplu Saim Oktay ve Naip Yıldırım seçilen yönetim kurullarına başkanlık yapmışlardır. Dernek son genel kurulunu 27.2.2005 tarihinde yapmış ve Saim Oktay'ın başkanlığında Ferit Toplu, Suavi Oktay, Hilmi Özdilek, Zekai Çıray, Seyhan Tonguç, Selahattin Ayhan'dan oluşan yönetim kurulu yeni görevine başlamıştır. yönetim kurulunun dışında oluşturulan kadınlar kolu'nda ise, Nihal Boragan'ın Başkanlığında Leman Türedi, Seyhan Tonguç, Cavidan Toplu, Sabahat Aybar, Kaniye Eser ve Nesrin Toplu görev almışlardır. Yönetim kurulu yedek üyeleri şunlardır: Caner Toplu, Naip Yıldırım, Soner Toplu, Memduh Koyunlu, Ergun Tanrıber, Ergun Tiner, Osman Aytugar. Denetleme Kurulu Asil Üyeleri:Remzi Aybar, Fikret Türedi, İrfan Batur. Denetleme Kurulu Yedek Üyeleri: Fahrettin Benkaya, Belgin Koparan, Mehmet Yüksel Disiplin Kurulu Üyeleri Necmettin Benkaya, Metin Ozler, Senol Corabay²³².

²³¹ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/kocaeli/default.asp?sayfa=tarihce>. 12.12.2005.

²³² (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/kocaeli/default.asp?sayfa=tarihce>. 12.12.2005.

b. Derneğin Faaliyetleri:

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kocaeli Şubesi, Kocaeli ve civarında Kırım Türk kültürünü tanıtmaya ve yaşatmaya amacıyla periyodik faaliyetler yapmaktadır.

“Derneğe gelir sağlamak üzere hanımlar kolu çeşitli zamanlarda kermesler düzenlemiştir.

Dernek üyelerinin tanışması ve kaynaşması için İzmit-KYÖD tesislerinde komşu derneklerden temsilcilerin de katılımıyla bir Kahvaltı (Brunch) düzenlenmiştir. Vatan Kırımı özgün giysiler giyen genç kızlarımızın konukları karşıladığı kahvaltı sırasında Hakan Gürtunca tarafından Kırım müziğinden örnekler sunulmuştur.

Son genel kurulumuzda aldığımız karar gereği üyemiz işadamı İbrahim Aracı'nın da yardımlarıyla İzmit'te daha güzel kullanılışlı, sağlıklı bir dernek binasına kavuşmak üzere çalışmalar başlatılmıştır.

Vatan Kırım'dan 18 Mayıs 1944 yılında sürülen soydaşlarımızın anılması için iki otobüslük bir kabile halinde Ankara'ya gidilmiş ve Genel Merkezimiz ile birlikte Anıtkabir'e çelenk bırakılmış, Genel Başkanımız Ahmet İhsan Kırımlı, anıtkabir defterini imzalamıştır. Aynı grup ertesi gün Eskişehir'e gitmiş ve sürgünü anmak üzere vilayet meydanında toplanılarak Eskişehir Kırım Türkleri Folklor ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Yetkin Tetik'in konuşmasından sonra çelenk bırakılmıştır”²³³.

“Başta sürgün sırasında ve sürüldükleri yerlerde hayatlarını kaybeden tüm Kırım Tatarı soydaşlarımız için 21 Mayıs 2005 tarihinde Derince Merkez Camiinde üyemiz hoca efendi Fikret Türedi'nin başkanlık ettiği mevlithan grubu tarafında bir mevlit okutulmuştur.

Derneğimiz ikinci başkanı Ferit Toplu, İstanbul Derneği tarafından düzenlenen Cuma toplantılarından "*Dobruca'da Kırım Tatarları*" konulu olanına katılmıştır.

Kırım'dan göç ederek Eskişehir'in Gökteş köyüne yerleşen soydaşlarımızın aynı isimle Eskişehir'de kurdukları köyün kuruluşunun 100. yılı nedeniyle Kırım

²³³ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/kocaeli/ayrinti.asp?HaberNo=506201.20.07.2005>

Göktaş köyünden gelen misafirler ile İbrahim Aracı'nın organizasyonu ile İzmit-Koruma Sosyal Tesislerinde yemekli bir toplantı düzenlenmiştir.

Dernek üyeleri iki gruba ayrılarak 12 Haziran 2005 tarihinde yapılan Eskişehir ve Bursa Derneklerinin düzenledikleri *tepreşlere* katılmışlardır.

Derneğimiz geleneksel tepreşi her yıl mayıs ayında yapılmaktadır. Derneğimiz kadınlar kolu haftanın belirli günlerinde dernekte toplanarak hem Kırım Tatar geleneklerini, adetlerini yaşatmak hem de sohbet etmek bunun yanında da derneğe gelir temin etmek amacıyla dernek merkezimizde toplanmaktadır”²³⁴.

Kırım Türkleri Derneği Kocaeli Şubesinin düzenlediği ve Hakan Gürtunca'nın da Tatar müziği ile katılacağı Çiğbörek günü 13 Eylül Salı günü Saat 19.00 da derneğimizin Derince'deki merkezinde yapılmıştır.

Sürgünün 61. yılı, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kocaeli Şubesi'nce Sürgün şehitleri anısına 21 Mayıs Cumartesi günü akşam namazından sonra Derince Merkez Camiinde dernek başkanlığı tarafından okutulan bir mevlitle anılmıştır. Dernek üyesi hoca efendi Fikret Türedi başkanlığındaki mevlithanlar tarafından gerçekleştirilen dini vecibeyi çok sayıda vatandaşımız dinlemiştir”²³⁵.

3. Kırım Türkleri Kültür Ve Yardımlaşma Derneği Tekirdağ Şubesi

a. Derneğin Kuruluşu

Şubenin kuruluşunda ilk adım, Hasan Erge ile Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Ahmet İhsan Kırmırlı arasında geçen bir konuşma ile atılır. “2000 yılında Hasan Erge ve Fikret Dimici bir ziyaret için Kırım Türkleri Derneği Genel Merkezine giderler. Genel Başkan Ahmet İhsan Kırmırlı Tekirdağ'da dernek kurmaları için teklifte bulunur. Hasan Erge tarafından bu teklif kabul edilir ve Tekirdağ' a döndükten sonra ilk teşebbüsler yapılır ve durumu uygun olan Rasim Erge, ye şubeyi kurma yetkisini üzerine alması söylenir. Teklifi kabul eden Rasim Bey, genel merkez tarafından yetkili kılınarak resmi adım atılmış

²³⁴ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/kocaeli/ayrinti.asp?HaberNo=506201.20.07.2005>

²³⁵ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org/kocaeli/ayrinti.asp?HaberNo=506201.20.07.2005>

olunur. Yetki belgesi alınıp, Rasim Erge' ye ait büronun yarısı dernek adresi olarak gösterilir. Böylece, 2003 Ağustos ayına kadar, o küçük büro derneğin ve faaliyetlerin ilk adresi olur. Kurucular Kurulu şu isimlerden müteşekkildir: Rasim Erge, Ahmet Topal, Hatice Gülriz Erge, Süleyman İldeniz, Mustafa Demirel, Yaşar Topal ve Fatih Erge”²³⁶.

Derneğin Birinci Olağan Genel Kurul aynı zamanda şimdiki yönetim kurulunun belirlendiği genel kurul olmuştur. “Yönetim kurulu şu isimlerden oluşmaktadır. Başkan Hasan Erge, Ahmet Topal, Hatice Gülriz Erge, Süleyman İldeniz, Fatma Uysal, Nuri Biler ve Reyhan Babadostu”²³⁷.

b. Dernek Faaliyetleri

Tekirdağ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, il merkezi ve çevre köylere yönelik olarak Kırım Türk kültürünü tanıtmaya, aynı zamanda Kırım muhacirleri arasında birlik ve dayanışmayı sağlamaya, Kırım kültürünü yeni nesillere aktararak yaşatmaya yönelik faaliyetler içerisindedir. Bilhassa vilayetin değişik kurum ve kuruluşları, mahalli basın ile ilişkiler kurularak, kırım Türkleri ve Türk kültürü tanıtılmaktadır. Kurulduğu günden beri şu faaliyetler yapılmıştır:

“2002 ve 2003 tarihlerinde Ankara' da yapılan 1. ve 2. Kırım Tatar Gençlik Kurultayları'na iştirak etmek üzere temsilci gençler görevlendirilmiştir. 2003 yılında Ankara' da yapılan Kadınlar Kurultayı'na genç temsilcilerle birlikte malzemeler gönderilmiştir.

2001 ve 2002 yılı Tekirdağ Emiryakup Tepreş Şenliği ile Çatalca Tepreş Şenliğine iştirak edilmiştir.

Tekirdağ' da dernek üyelerinin katılımı ile 2001 ve 2002 yıllarında değişik mekanlarda üç kez toplantı yapılmış, hem kaynaşma sağlanmış, hem de dernek amacı hakkında bilgi alışverişinde bulunulmuştur.

²³⁶ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>. 10.10.2005.

²³⁷ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>. 10.10.2005.

2003 yılında Turne için gelen *Kırım Milli Ansambli Topluluğu* misafir edilmiş ve Tekirdağ Belediyesi Kültür salonunda halka bir gösteri sunulmuştur.

Derneğin halka açık geniş bir kitaplığı mevcuttur. Milli ve Kültürel dergilere imkanlar nispetinde abone olunmuştur. Öğrenciler ve gençler dersleri için hem kitaplıktan hem de bilgisayardan yararlanma imkanına kavuşmuşlardır²³⁸.

“Dernek mutfağında *Kırım Yemekleri* hazırlanarak, misafirlere ikram edilmekte, böylece Kırım’ın yemek kültürü hem yaşatılmakta hem de tanıtılmaktadır.

Bilgisayar marifetiyle "*Çokrak Duvar Gazetesi*" hazırlanarak, bu sayede gençlerin araştırma, derleme ve yazma merak ve kabiliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca günlük mahalli gazete olan *Tekirdağ Yeni İnan* gazetesinde, derneğin tasarrufunda hazırlanan "*Çokrak*" köşesi vardır.

Derneğin desteği ile, Tekirdağ’lı bir bürokrat Kenan Oflaz, "*Tekirdağ’ da Tatar Köyleri*" adlı proje kapsamında köyleri bizzat gezerek incelemiş, notlarını yazıya dökerek *Yeni İnan*'da neşredilmesini sağlamıştır. Aynı kişi daha sonra da Kırım' a giderek "*Kırım'da Gördüklerim*" başlığı altında derlediği hatıralarını *Yeni İnan*' da yayınlamıştır. Ayrıca, 1996 yıllarında Kırım'a giden ve gezi hatıralarını yerel bir gazete yayınlayan Kırım muhaciri emekli öğretmen Rafet Topuz' un yazıları da kendisinden temin edilmiş ve dosyamıza konulmuştur.

Tekirdağ Saray Ayazpaşa Camii haziresinde medfun bulunan Kırım Giray Mezarları'yla ilgili Saray Kaymakamlığına ait bir araştırma yapılmış olup, araştırma sonuçları derneğimiz arşivindedir"²³⁹.

3. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Çatalca Şubesi

a. Derneğin Kuruluşu

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Çatalca Şubesi'nin kuruluşu 2002 yılında gerçekleşmiştir. 2003 ve 2004 yıllarında dernek başkanlığını Ali İlkbaş

²³⁸ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>. 10.10.2005.

²³⁹ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>. 10.10.2005.

yapmıştır. Derneğin 23 Şubat 2005 genel kurulu yapılmıştır. Genel kurul toplantısından sonra yapılan yönetim kurulu toplantısında görev dağılımı yapılmıştır. Yeni yönetim kurulu şu isimlerden müteşekkildir: Başkan Hakan Ersoy, Zafer Tarkan, Şadan Tezcan, Sacit Yiğit, Vural Ersoy, Fuat Aksoy, Seyit Ali Aksoy.

b. Derneğin Faaliyetleri

Çatalca şubesi coğrafi olarak İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla pek çok faaliyetinde İstanbul derneğinin katkı ve yardımlarını almaktadır. Derneğin öncelikli hedefi Çatalca ve civarındaki Kırım Türk nüfusu arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaktır. Bu şekilde hem muhaceratin karşılaştıkları meseleler daha kolay aşılacak, hem de ortaya çıkacak kaynaşma sayesinde Kırım Türk kültürünün yaşatılması için faaliyet sahası açılacaktır.

Kırım kültürünün yaşatılması ve yeni nesillere aktarılabilmesi maksadıyla, *Çiğbörek Gecesi*, *Tepreş* gibi geleneksel faaliyetler her yıl düzenlenmektedir.

Ayrıca Dernekte halka açık konferans, panel ve anma günleri tertip edilmektedir. Bu konferanslara İstanbul'dan ilim adamları davet edilmekte, çeşitli konularda hem dernek mensupları, hem de Çatalca halkı bilgilendirilmektedir.

4. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesi

a. Derneğin Kuruluşu

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesi'nin mevcut yönetimi şöyledir: Başkan Mustafa Sarıkamış, Habibe Sezer, Hatice Buğdaycı, Emin Eke, Neriman Düzenli, Ömer Turhan, Tezcan Uçar.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesi Olağan Genel Kurul Toplantısı 20 Şubat 2006 Günü Yapıldı. Seçim Sonucunda Belirlenen Dernek Organlarında Şu İsimler Görev Aldılar. Yönetim Kurulu, Mustafa Sarıkamış, Habibe Sezer, Hatice Buğdaycı, Emin Eke, Neriman Düzenli, Ömer Turhan, Tezcan Uçar, İhsan Özkan, İbrahim Buğdaycı, Zilkade Yalçın, Veciye Eke, Döndü Uçar,

Hilmi Sarıkamış, Hikmet Coşdu. Denetim Kurulu: Hasan Yılmaz, Zeynettin Düzenli, Alaaddin Sezer, Özgür Coştu, Tuğran Özbek, Nigün Yılmaz. Üst Kurul Delegeleri: Mustafa Sarıkamış, Emin Eke, Alaattin Sezer, Zeynettin Düzenli, Ömer Turhan, Tezcan Ucar, Hasan Yılmaz, İbrahim Bugdaycı, Habibe Sezer, Neriman Düzenli

b. Derneğin Faaliyetleri:

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesi'nin en önemli faaliyet alanlarından biri Ukrayna'daki *Kırım Devlet Mühendislik ve Pedagoji Enstitüsü*'nün Türkiye Temsilciliği Seydişehir şube başkanı tarafından yürütülmektedir. Ukrayna'da anlaşma imzalanan ve öğrenci göndermeye yetkili olduğu üniversiteler listesi her yıl ilan edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından bu üniversitelere gitmek isteyenlere Seydişehir şubesi başkanı tarafından gerekli hizmet verilmektedir. Türkiye'den Ukrayna'ya öğrenci gönderilmesi, hem Türk Ukrayna ilişkilerinin eğitim alanındaki işbirliğinin Kırım Türkleri tarafından kontrol edilmesini sağlamakta, hem de gönderilen öğrenciler vasıtasıyla Kırım konusu Türk kamuoyunun gündemine getirilmektedir. Bu eğitim faaliyetinin yanı sıra dernek tarafından şu çalışmalar yapılmıştır.

“Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Seydişehir Şubesinde Vatanları olan Kırım'dan sürgün edilmişlerinin 61. yılında anma toplantısı düzenlendi. Dernek binasında üyelerin katılımı ile gerçekleşen toplantıda sürgünde ölen 200 bin kişi için dua edilip Kuran-ı Kerim okundu. Her yıl düzenli olarak dernek tarafından *Çiğbörek Gecesi* yapılmaktadır.

Dernekte, gerek Kırım Türklerinin, gerekse Türkiye cumhuriyeti devleti'nin özel günleri ile ilgili anma programları, konferanslar, sohbet toplantıları düzenlenmektedir.

Yine her yıl *Tepreş Şenliği* tertip edilmektedir”²⁴⁰.

D. Emel Türk Kültürünü Araştırma Ve Tanıtma Vakfı

1. Vakfın Kuruluşu

Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, “Kırım Davasının hadimleri merhum İbrahim Otar'ın ortaya attığı fikir, merhum Yusuf Uralgiray'ın desteğiyle yola çıkan Vakfımız, 24.7.1986 tarihinde kurucularca noter huzurunda imzalanan Vakıf senedinin 31.12.1986 tarihinde mahkeme tarafından tescil edilmesiyle kurulmuştur. 31 Kurucu üye ile kurulan vakfımızın ilk mütevelli heyeti, Kırım İstiklal Davası'nın sembol ismi Müstecib Ülküsal, İsmail Otar (Başkan), Nurettin Mahir Altuğ (Genel Sekreter), Safiye Nezetli, Dr.Niyazi Elitok (Muhasisip-veznedar), Zafer Karatay (Başkan Vekili), Serdar Karatay, Ünsal Aktaş ve Mükremin Şahin'den oluşmuştu.Başkanlar: İsmail Otar (1986-1988), Av. Nurettin Mahir Altuğ (1988-1992), Zafer Karatay (1992-2002)”²⁴¹.

Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı'nın gayeleri kuruluş tüzüğünde şu şekilde ifade edilmektedir: “Dünya Türklerinin kültürü, medeniyeti, tarihi, dili, edebiyatı, sanat ve folkloru konularında ilmi araştırmalar yapmak, yaptırmak, bunları teşvik etmek, yaymak ve tanıtmak. Bu konularda kitap, dergi ve diğer her vasıta ile yayında bulunmak. Kitaplıklar, müze ve benzeri tesisler kurmak ve bunları işletmek. Vakfın amaçlarına uygun faaliyette bulunan dernek ve kuruluşlarla, yayınlara yardımda bulunmak, destek olmak. Seminerler, Konferanslar, kongre ve sair toplantılar tertip etmek ve bunlara iştirak ve iltihak etmek”²⁴².

Mevcut yönetim kurulu şu isimlerden müteşekkildir: Başkan Zafer Karatay, Dr.Niyazi Elitok, Savaş Göynüllü, Dr.Fikri Kañçal, Celal İçten.

²⁴⁰ (Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org.tr/seydisehir/faaliyetler.asp>.20.11.2005.

²⁴¹ “Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı'nın Tescili” **Emel Dergisi**, Sayı, 162, (Eylül-Ekim 1987), s.17.

²⁴² “Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı'nın Tescili” **Emel Dergisi**, Sayı, 162, (Eylül-Ekim 1987), s.17.

2. Vakfın Faaliyetleri

“Vakfın temel kuruluş gayelerinden birisi ve gayelerimizi gerçekleştirmedeki en önemli vasıtamız olan *Emel* dergisinin neşrini gerçekleştirebilmek maksadıyla, 1994’ten itibaren vakfın malî yapısını güçlendirmek üzere çeşitli tedbirler araştırmaya ve almaya başladı. Bu meyanda Resmi ve sivil kuruluşlardan reklam ve bağış toplandı. Ocak ayında kaybettiğimiz Vakfımızın 1 numaralı kurucu üyesi, dergimiz *Emel*’in kurucusu başyazarı, hayatını Kırım’a ve Kırım Türklerine adanmış değerli büyüğümüz Müstecib Ülküsal’ın, layık olduğu şekilde toprağa verilmesi için yönetim kurulumuz elinden gelen çabayı göstermiştir. Müstecib Ülküsal’ı tanıtan bir broşür hazırlanarak dağıtılmış, basına duyurulması için gerekenler yapılmıştır. 1995 yılında başlattığımız önemli bir faaliyette "*Pazar Sohbetleri*"dir. Aylık olarak düzenlediğimiz bu sohbetlerde kasım ayında sayın Bünyamin Aksungur "*Türk Dünyası'nda Müzik Birliği*", aralık ayında Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Başarslan "*Kırım Müziğinin Türkiye'deki Tesirleri*", ocak ayında Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Ürekli "*Kırım Hanlığının Osmanlı İmparatorluğu için Önemi*" ve nihayet rahmetli Müstecib Ülküsal’ı andığımız, dua ettiğimiz şubat ayında da Araştırma görevlisi Saynur Giray Altuğ "*Müstecib Ülküsal'ın Hayatı ve Faaliyetleri*" konulu konferanslar verdi. 14 Nisan 1996'da Kırım Derneği İstanbul şubemizle ortak olarak tertiplediğimiz İstişare toplantısına 71 kişi katılmış, katılanların Kırım meselesinde yeniden yapılanma ve yapılması gerekenler konusunda görüş ve düşünceleri alınmıştır"²⁴³.

“1996 yılı ocak ayında vefat eden Vakfımızın ve *Emel* dergisinin kurucusu, Kırım Tatar Millî Merkezi Başkanı Müstecib Ülküsal’ın mezarı kızı Ülkü Ülküsal’ın katkısıyla yaptırılmış, Kırım Haritası ve Tarak Tamga’lı "*Müstecib Ülküsal (1899-10.1.1996) Kırım Millî Merkezi Başkanı, Emel Kırım Vakfı Ve Emel Dergisi'nin Kurucusu, Ömrünü Kırım'ın İstiklâline Ve Türk Dünyası'na Adanmış ; Emine Ülküsal(1908-18.11.1993) Kırım'ın İstiklâli İçin Yeminli Kırım Kızlarından, Hayatını Vatan Kırım'a Hasreden, Kırım'ı Düşünen, Kırım'ı Yaşayan; Merhum Ve Merhumenin Ruhlarına El Fatiha*" ibarelerinin yer aldığı baş taşı koydurulmuştur. 12 Ocak 1997 pazar günü mezarı başında dualarla anılmış ve yönetim kurulu üyemiz, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul şubesi başkanı sayın Celal

²⁴³ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap95.htm>.24.12.2005.

İçten'in Kırım'dan getirdiği selvi fidanı toprağıyla birlikte iki Kırımlı öğrenci tarafından ayak ucuna dikilmiştir. Ayrıca dernek ve vakıf merkezinde dua ile anılmıştır. Eğitim ve kültür sahasında, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim üyesi Dr. Tüba Çavdar gözetiminde, aynı bölümden iki öğrenciye "*Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Üniversitelerde yapılan Yüksek lisans ve doktora tezleri bibliyografyası*", vakfımız tarafından hazırlattırılmıştır. Ayrıca, Kırım'da Latin harflerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve anadilimizin canlandırılması için çalışmalarımız devam etmektedir "*Kırım Sedası-Kurultay Özel Sayısı*" adlı bir dergi vakfımız yönetim kurulu başkanı tarafından hazırlanmış ve Kurultay esnasında Kırım'da ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Ayrıca bu maksatlarla Kırım Müslümanları Dinî İdaresi'nin yayın organı olan *Hidayet Gazetesi, Edebiyat ve Sanat Gazetesi, Karasuvbazar'daki Borazan; Enformasyon ve Yarıklandıruv Cemiyetti* yöneticileri ile, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi ve vakfımız arasında birer işbirliği protokolleri imzalanmıştır.1996 yılı içerisinde öncelikle ele aldığımız ve bundan sonra geliştirerek devam ettirmeyi amaçladığımız çalışmalardan birisi de Türkiye'ye öğrenim için gelen öğrencilerin eğitimlerine yardımcı olmak, onların gelecekte milli mücadelemiz içerisinde iyi yetişmiş kadrolar olarak hazırlanması yolunda yaptığımız çalışmalardır. Vakfımız, Bilim ve Sanat Vakfı ile ortak olarak bu öğrencilerimize salı ve çarşamba akşamları 2'şer saatlik dersler düzenlemiştir. Kasım 1996 başlatılan ve üniversite öğretim görevlilerinin ağırlıklı olarak ders verdikleri bu program halen devam etmektedir. Kırım Tarihi, Kırım Tatar Edebiyatı, Türkçe Geliştirme, Türk ve Osmanlı Tarihi, İslam Tarihi, Temel Din Bilgileri, Uluslararası İlişkiler, Türkiye Coğrafyası, Bilgisayar Paket programı, Üniversiteye hazırlık dersleri, meslek seçimi gibi derslerin verildiği bu program ayrıca hafta sonları çevre gezileri ile desteklenmektedir. Boğaz Gezisi, Topkapı sarayı ve çevresi gezisi, Müstecib Ülküsal'ın kabrini ziyaret ve anma, Çamlıca gezisi, Koca Sinan adlı tiyatro oyunu, Çatalca Derneği ile birlikte Çatalca'daki Kırım Hanları Mezarlarını ziyaret ve İzzettin köyünde ailelerin yanında akşam yemeği misafirliği gibi programlar yaz aylarına kadar sürdürülecektir. Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı sayın Mustafa Abdülcemil Kırımoglu'nun 1996 yılı sonlarında yaptığı ABD ve Suudi Arabistan gezileri için Türkçe İngilizce ve Arapça bilgi broşürleri hazırlanmıştır. 17 Mayıs 1996 günü,

Vatan Kırım'dan sürgününü yıldönümü vesilesiyle, KTMM Başkanı Mustafa A Kırımoglu, Ukrayna ana muhalefet partisi RUH başkanı V. Çernovil, Kırım Başbakanı A.Demidenko, Kırım Başbakan Yardımcısı Hilmi Ömer, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği genel başkanı Dr. Ahmet İhsan Kırımlı, Genel Merkez ve şubelerinin yöneticileri ile birlikte yapılan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ziyaretlerinde Vakfımız ve dergimizin temsilcileri de hazır bulunmuştur²⁴⁴.

1997 yılında da, “Emel vakfı olarak Kırım Tarihi, kültürü vb. konularda araştırma yapanlara bilgi, belge, doküman, fotoğraf ve diğer materyal yardımlarında bulunmuş ve desteğimiz devam etmiştir. Bu konuda en önemli çalışmalardan birisi sayın Nicole Nur Kaçal'ın İstanbul Üniversitesi için hazırladığı *"Kırım Hanlarının İmar Faaliyetleri ve Mezar Taşları"* adlı yüksek lisans tezidir. Kırım'da Latin alfabesinin ve Kırım Tatar Türkçesinin canlandırılması ve yaygınlaştırılması için, çeşitli çalışmalar devam ettirilmektedir. 18 Mayıs 1944 sürgün faciasının yıldönümünde, Vakfımızın merkezinde, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği İstanbul şubesi ile birlikte, 17 Mayıs Pazar günü bir anma toplantısı düzenlenmiş ve Kırım şehitleri ruhuna dua okutturulmuştur. Yine derneğimizle birlikte 18 Mayıs 1998 Pazartesi akşamı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Süleymaniye Kültür Merkezinde *"Sürgünün 54.yılında Kırım Türklerinin Eğitim Meselesi"* konulu bir toplantı tertip edilmiştir. Derneğimiz tarafından Kırım aşlarının ikramıyla başlayan toplantıda, Kırımı ve Kırım'daki kardeşlerimizin durumunu gösteren slayt gösterisinin ardından, Aydınlar Ocağı Genel Başkanı Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Kırım'dan misafirimiz, gazeteci ve şair, Milli Hareketimizin değerli bir mensubu olan İdris Asanın ve mütevelli heyeti başkanımız Kırım'ın geleceğinde en önemli unsur olan eğitim meselesi hakkında birer konuşma yapmışlardır²⁴⁵.

Hoca Ahmet Yesevi Vakfı'nın düzenlediği Türk Dünyası günleri çerçevesinde 30 Mayıs 1998 tarihinde de *"Kırım Türkleri"* günündeki faaliyetler düzenlenmiştir. Kırım Halk oyunları gösterisi, Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Başarslan'ın Kırım yırlarından örnekler sunduğu günde, yönetim kurulu başkanımız bir konferans vermiştir. Yine yönetim kurulu başkanımız, 17 Aralık 1998'de Türk Dünyası

²⁴⁴ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap96.htm>.24.12.2005.

²⁴⁵ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap98.htm>.24.12.2005.

Araştırmaları Vakfı Gençlik Komisyonunun düzenlediği "*İnsan Hakları ve Türk Dünyası*" Konulu panelde "*İnsan Hakları ve Kırım Davası*" başlıklı ve 18 Aralık 1998 günü de Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kulübünün üniversite bünyesinde düzenlediği Kırım Günlerindeki panelde de "*Kırım'da son durum*" başlıklı birer konuşma yapmıştır. Ayrıca Boğaziçi Üniversitesindeki düzenlenen Kırım sergisine, vakfımız arşivinden, fotoğraf, Kırım el sanatlar örnekleri, kitap, bayrak vb malzeme verilmiştir. İstanbul Kırım Derneği başkanı ve vakfımız yönetim kurulu üyesi Celal İçten'in gayretleriyle ve derneğimizin 600 milyon liralık desteğiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki vakıf İnşaat uzmanları tarafından Çatalca'nın Subaşı köyündeki Kırım Hanlarının mezarları, aslına uygun şekilde restore ettirilmiştir. Kırım Hanlarına ait bu mezarlar, derneğimizin düzenlediği tepreç bayramında, Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanımız sayın Mustafa A. Kırımoglu'nun iştirakiyle halkımızın ziyaretine sunulmuştur²⁴⁶.

“Avrupa Birliği yetkilileri ile görüşmek ve Almanya Dışişleri Bakanlığının konferansına katılmak, Hollanda parlamento üyeleriyle görüşmek ve çeşitli temaslar yapmak üzere Avrupa'ya giden KTMM Başkanı sayın M. A. Kırımoglu'nun ziyaret ve temaslarının basına duyurulması, Kırım, Kırım Türkleri ile ilgili bilgiler dağıtılması, 5-26 Nisan 2000'de Türkiye turu yapan Kırım Tatar Drama Tiyatrosu faaliyetlerine destek, faaliyetlerinin basın yayın organlarında duyurulması, 7-10 Mayıs 2000 tarihlerinde İstanbul'a gelen KTMM azası ve Hukuk işleri sorumlusu Nadir Devlet'in Avrupa insan hakları mahkemesine Kırım Türklerinin hakları için başvurusu hakkında çeşitli hukukçularla görüşmesinin temini ve yardım edilmesi, Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı sn. M. A .Kırımoglu ve beraberindeki heyetin KKTC Cumhurbaşkanı'nın resmi davetlisi olarak Temmuz ayında gidiş ve dönüşlerinde karşılama, ağırlama, uğurlama, bu ziyaretlerin medya organlarında duyurulması, Kanal 7 televizyonunda yayınlanan *Gurbet Yolları* adlı programını Kırım'a gidiş orada çekimler yapmasında yardım edilmesi ve hazırladığı iki bölümlük Kırım hakkındaki programa bilgi, belge, görsel malzeme verilmesi sağlanmıştır. Ukrayna Cumhurbaşkanı ve KTMM Başkanı Mustafa A. Kırımoglu ve beraberindeki heyetin 24 Kasım 2000 tarihinde Atatürk havaalanında resmi

²⁴⁶ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap98.htm>.24.12.2005.

karşılamaında ve uğurlanmasında bulunulması, Ukrayna ve Türk Dışışleri bakanlığı, Türkiye'nin Kiev Büyükelçisi sayın Alp Karaosmanoglu, İstanbul Valisi sayın Erol Çakır ile görüşmeler yapılması sağlanmıştır”²⁴⁷.

“Bilindiği gibi 2001 yılın İsmail Bey Gaspıralı'nın 150.Doğum yılı olarak kutladık.Fikirleri ve faaliyetlerinden feyz ve ilham aldığımız, onun torunları olmakla iftihar ettiğimiz bu büyük insanımızı layıkıyla anmak, onun bütün Türk Dünyasında hak ettiği şekilde tanınması için elimizden gelen çabayı gösterdik. 2000 yılı sonlarında hazırladığımız ve yapılması gerekenleri örnekleyen bir faaliyet planı taslağını ilgili kişi ve kuruluşlara gönderdik. Elbette her konuda olduğu gibi bu konuda da yakın işbirliği içerisinde ortak olarak hareket ettiğimiz Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi ve şubelerinin çok yoğun çalışmalarıyla 2001 yılının İsmail Bey Gaspıralı'nın anılması ve tanıtılması açısından çok başarılı geçtiğini söyleyebiliriz. Yıl içerisinde yapılan bütün faaliyetleri internetteki İsmail Gaspıralı sitemizde duyurduk. Emel Vakfı'nın çalışmalarını internet üzerinden tüm dünyaya ulaştırabilmek amacıyla www.emelvakfi.org; Kırım Türklerinin varoluş mücadelesine destek vermek, Kırım Türklerinin dil, tarih, kültür ve sanatının yaşatılması, tanıtılması; sürgünden Vatan Kırım'a dönen halkımızın güçlü ve kararlı sesini dünyaya duyurabilmek amacıyla www.vatankirim.net; Türk Dünyası'nın yetiştirdiği büyük fikir adamı, gazeteci ve eğitimcisi İsmail Bey Gaspıralı'nın 150. doğum yıldönümü kutlamaları münasebetiyle İsmail Bey Gaspıralı'yı, eserleri, fikirleri ve bugüne tesirleri ile tanıtmak amacıyla Emel Vakfı'nın İsmail Bey Gaspıralı'nın 150. Doğum Yıldönümü Faaliyetleri içinde yer alan "İnternette İsmail Bey Gaspıralı Projesi" çerçevesinde www.ismailgaspırali.org, internet siteleri hazırlanmış ve internet kullanıcılarının istifadesine sunulmuştur”²⁴⁸.

“Yönetim Kurulu başkanı Zafer Karatay, TRT adına İsmail Bey Gaspıralı hakkında 4 bölümlük bir belgesel hazırlamaktadır. Vakfımızın arşiv ve kütüphanesinde bulunan malzemeler bu belgesel için önemli kaynak oluşturmuştur. Bir yöneticimizin böylesine önemli bir şahsiyetimiz hakkında böyle bir belgeseli

²⁴⁷ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap2000.htm>.24.12.2005.

²⁴⁸ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap2001.htm>.24.12.2005.

hazırlaması, belgeselde vakfımıza teşekkür edilmesi büyük olaydır. Bu belgeselin çekimleri esnasında, Kırım, Tataristan ve Başkurdistan'daki milli kütüphanelere, vakfımızın yayınları, vakfımızın amaçlarına uygun diğer neşriyat bağışlanmış, buralarda bulunan Kırım ile ilgili özellikle İsmail Gaspıralı ile ilgili, belge, arşiv malzemesi ve neşriyat vakfımız arşiv ve kütüphanesine kazandırılmıştır.

Vakfımız 2002 yılı içerisinde tarihi bir çalışma daha başlatmıştır. Kırım Sözlü Tarih projesi olarak yürüttüğümüz bu çalışma Kırım'da Romanya'da Türkiye'de ABD'de veya dünyanın neresinde olursa olsun yaşayan Kırım Tatarlarının aile tarihlerini, hatıralarını toplamayı amaçlamaktadır. Bugüne kadar 100'den fazla kişi ile röportaj yapılmış, kasete kaydedilmiştir. Çalışmalar devam etmekte olup, bütün kurucu üyelerimizin kendi aile tarihlerini, Kırım'dan ne zaman nasıl hangi yollarla hangi şartlarda göç ettikleri, nereye nasıl kaç kişi yerleştikleri, nasıl yaşadıkları, gelenek görenek, dini milli adetler, çın mani, masal, vb kültürel folklorik malzemeler, fotoğrafların yazılı ve teybe kayıtlı olarak vermelerini , çevrelerindeki tanıdık bildiklerini bu yönde teşvik etmelerini rica ederiz. Bu bizim için geleceğimiz için çok çok önemlidir. 3 Ekim 2002 tarihinde Küçükçekmece Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından düzenlenen "*İsmail Bey Gaspıralı'yı anma toplantısı*"na Vakıf Başkanı Zafer Karatay konuşmacı olarak katılmıştır. 31 Ekim 1 Kasım 2002 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen "*Savaş Çocukları; Öksüz ve Yetimler*" konulu milletler arası sempozyuma iştirak edilmiş ve Vakıf Yönetim Kurul başkanı Zafer Karatay tarafından "*18 Mayıs 1944 sürgününü yaşayanları tanımak*" başlıklı bir tebliğ sunulmuş ve yine kendisinin 1993-94 yıllarında hazırladığı ve TRT'de yayınlanan *Kırım Belgeseli*'nin sürgünü anlatan bölümü sinevizyondan konferansçılara izlettirilmiştir. Aynı sempozyumda Vakfımızın Kurucu başkanı sayın İsmail Otar da "*Rusların Kırım Yetimlerine karşı muameleleri*" adlı tebliğini okumuştur"²⁴⁹.

²⁴⁹ (Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/frap2001.htm>.24.12.2005.

E. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Vakfı

1. Vakfın Kuruluşu

Kurucu Vakıf Başkanı Ahmet İ. Kırmılı, Murteza Esenkale, Tuncay Kalkay, Ahmet Gökdemir, M.Akif Albayrak, Halim Saylık, Ümit Yüksel.

2. Vakfın Faaliyetleri

2003 yılında oluşturulan komisyon vasıtasıyla, Vakfımızın İstanbul'daki binasının tamiratı işleri yapılmıştır. Ayrıca Kırım Derneği'ne ait Çankaya'daki arsasının değerlendirilmesi için Kırım Derneği ile müzakereler yapılmıştır. Kırım'da bir TV ve Radyo kurulması için başlatılan çalışmalara yardımcı olunmuştur. Kırım'daki Milli Okulların çoğaltılması ve mevcutların ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Kırım Ansambli'nin Türkiye'de hemşehrilerimizin bulunduğu yerlerde turne yapması sağlanmıştır. Kırım'la ilgili kitapların basımına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Kırım'dan Türkiye'ye üniversite tahsili için gelen öğrencilere kitap, eğitim ve benzeri yardımlara devam edilecek, dağıtılan burs miktarının artırılabilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Kırım'da kurulması planlanan sanayi sitesi için T.C. Sanayi Bakanlığı nezdindeki girişimler yapılmıştır²⁵⁰.

F. Kırım Gelişim Vakfı

Eskişehir'de bulunan Kırım Gelişim Vakfı, 25 Nisan 1997 tarihinde başlatılan çalışmaların, 21 Nisan 1998 tarihinde resmi gazetede yayınlanmasıyla resmen kurulmuştur. Vakfın amacı kuruluş tüzüğü'nün 3. maddesinde şöyle belirtilmiştir: *“gerek Vakıf üyeleri arasında Sosyal, kültürel ve ekonomik yardımlaşmayı sağlamak ve gerekse başta Kırım Türkleri olmak üzere bütün Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sosyal ve Ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaktır”*²⁵¹.

²⁵⁰ (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?sayfa=o/kirimvakfi.06.08.2006>.

²⁵¹ Kırım Gelişim Vakfı Tüzüğü.

Kırım Gelişim Vakfı'nın şu anki yönetim kurulu üyeleri şu kişilerden müteşekkildir: Başkan Kazım Kurt, Rıdvan Karluk, Recep Şen, Ferruh Ayhün, Abdülkadir Adar, Yetkin Tetik, Metin Tekmenler, Fevzi Tarım, Celal Sunel.

SONUÇ

Kırım Yarımadası, Karadeniz'e hakim bir noktada bulunması ve coğrafi, stratejik ve ticari önemi oldukça büyük bir yer olması nedeniyle, ilkçağlardan itibaren birçok kavmin hakimiyetine girmiştir. İlk kez M.S. IV. Asırdan itibaren Türk varlığı görülen Kırım, Türk tarihi açısından en verimli dönemlerinden birini Kırım Hanlığı döneminde yaşamıştır. Bu devirde, Osmanlı Devleti açısından büyük jeopolitik ehemmiyeti bulunan Kırım, aynı zamanda Türk kültür tarihinde önemli bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. Ancak, 1774'de Osmanlı himayesinden çıkan Kırım Türkleri, 1783 yılından sonra Rus esareti altına girmiştir. Bu tarihten itibaren Kırım Türkleri Anadolu'ya göç etmeye başlamışlar, bu mecburi göçler II. Dünya savaşı sonrasına kadar sürmüştür. 1944 yılında Kırım Türkleri, Stalin tarafından topyekun sürgün edilmişler ve uzun yıllar Kırım'a tekrar geri dönme mücadelesi vermişlerdir. SSCB'de yaşanan gelişmeler sonrasında, ilk kez Kırım'a geri dönmeler başlamış, Kırım Türklerinin bu mücadelesi halen devam etmektedir.

Türkiye'ye hicret eden Kırım Türk muhacirleri demokratik hakları çerçevesinde çeşitli vakıf ve dernekler etrafında teşkilatlanmışlar, bir yandan siyasi, sosyal, iktisadi konularda bir yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olurken; diğer yandan Kırım Türk kültürünün her cihetiyle yaşatılıp geliştirilmesi için sosyal ve bilimsel organizasyonlar tertiplemişlerdir. Bilindiği gibi Dünyadaki Türk toplulukları arasında tarihi açıdan bakıldığında (özellikle 19. yy. sonrasında) Kırım Türkleri tahsil seviyesi, yetiştirdiği şahsiyetler, kültürel-bilimsel etkinlikleri ile ve esir Türklerin uyanışında Türk tarihinde müstesna bir yere sahiptirler. Bu Türk topluluğu Kırım dernek ve vakıflarının kuruluşundan beri yüzlerce (ve kısmen düzenli olarak) sosyal- kültürel faaliyet düzenleyerek mahalli kültürlerini yaşatmaya çalışmışlar, aynı zamanda da sempozyum, panel, konferans türü ilmi toplantılar düzenleyerek bilimsel çalışmalara katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmalara ek olarak en önemli faaliyetlerden birini yayın sahasında gösteren Kırım Türkleri, hicretin birinci ayağı olan Romanya'dan başlayarak çok sayıda kitap ve süreli yayınlar neşretmişlerdir.

Türk Dünyasının ortak tarihinin ilmi çerçevede tespit edilip yazılabilmesi için büyük küçük tüm Türk devlet ve topluluklarının yerel tarihlerinin araştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Türk tarihi ve Türk kültürünün en mühim unsurlarından biri olan Kırım Türklerinin kısa tarihi, Türkiye'ye göç etmeleri ve ardından burada teşkilatlanmaları, kurulan bu teşkilatların siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel vs. faaliyetleri araştırılmış; Bu çalışmaların Türk tarihi ve Türk kültür tarihi açısından taşıdığı önem değerlendirilmiştir.

Kırım Türklerinin diasporada oluşturdukları bu teşekküllerin iki ana gayesi, dolayısıyla teşkilatların iki ana dönemi dikkati çekmektedir. Birinci gaye ve birinci dönem, ilk kez Kırım Tatar Talebe Cemiyeti'nin kurulmasıyla başlayıp yine ilk derneklerin kuruluşu ile devam etmiş olan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan dönemdir.

İlk dönem milliyetçi aydınların 'Vatan Kırım' fikriyatının oluşmasında emeği ve katkıları büyüktür. Ardından devam eden bu devirde esas gaye, kendi ifadeleri ile "tabısayık, körüseyik" (buluşalım-görüşelim) şeklinde öz ifadesini bulan dönemdir. Yani Kırım Türklerinin Türkiye'de birbirilerini bulma, buluşma, yardımlaşma, Kırım Türk kültürünü yaşatma ve bir tür nostaljik duygusallık arayışıdır. Derneklerin bu dönemde Türk kültürüne en büyük hizmeti Kırım Türk'ünün tarihi ve kültürel özelliklerinin kaybolmaması için büyük bir direnç merkezi oluşturmalarıdır. Bu dönemde Kırımlılar arasında anavatan Kırım'ın her manada Türk toprağı oluşu bir gün Sovyetler Birliği'nin dağılacağı ve Kırım'ın 'anavatan' olduğu fikri canlı tutulmuş, bir etnik kimlik olmaktan ziyade bir Türk boyu olarak mahalli kültür kimliklerinin muhafaza edilmesi sağlanmıştır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi derneklerin kuruluş maksadı da (ekte sunduğumuz dernek tüzüklerinden görüleceği üzere) esas itibarıyla bu düşüncedir.

Dernek ve Vakıfların ikinci dönemi ise, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bundan sonra artan sürgünden Kırım'a dönüş mücadelelerinin yaşandığı dönemdir. Kanaatimizce derneklerin faaliyetlerinin incelenmesinde üzerinde esas durulması gereken dönem budur. Çünkü bu dönemde, bir yandan 1944'de sürgün edildiği yerlerden 'Vatan Kırım'a dönmek isteyen çok sayıda Kırım Türküne her türlü yardımın sağlanması için bu teşekküller büyük gayret sarf etmişler, bir yandan da

Ukrayna Devleti'nin Kırım bölgesi ve Kırım Türkleri konusundaki politikasının belirlenmesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti nezdinde çalışmalar yapmışlardır. Binaenaleyh, Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir Kırım politikasının oluşmasında, Ukrayna Devleti ile olan ilişkilerinde "Kırım Türkleri" konusunun mihver konu olmasında bu dernekler büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Bugün 'Vatan Kırım' konusunda alınan mesafeye bakıldığında bu dernek ve vakıfların uluslar arası bir rol üstlendiğini rahatlıkla söylemek mümkündür.

Kırım'da devam etmekte olan milli mücadele dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu konuda hassasiyet göstermektedir. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında Kırım Yarımadası en eski Türk yurtlarından biri, Kırım Türkleri Türk Dünyası Tarihi ve Türk kültürünün en eski ve önemli parçalarından biridir.

Çalışmamızda, derneklerle ve faaliyetleriyle ilgili bilinen yazılı kaynakların yanı sıra, sözlü kaynaklara da müracaat ettik. Çünkü yazıya aktarılmayan pek çok dernek faaliyeti mevcut idi. Maalesef derneklerin bilhassa ilk dönemlerine dair yazılı kaynak ve belgeler çeşitli sebeplerle oldukça eksiktir. Bu yüzden sözlü kaynaklar önem kazanmaktadır. Derneklerin eski ve yeni idarecileri, idareci olmayan gönüllüleri gibi sözlü kaynaklar tam olarak derlenebildiği zaman diasporada yapılan faaliyetlerin tarihi ortaya çıkacaktır.

Diaspora'da yaşayan Kırım Türkleri, günümüzde en iyi örgütlenmiş Türk topluluklarından birisidir. Batı Avrupa, Amerika ve Kanada'da sivil toplum kuruluşları vardır. Bunların hepsi de birbirileri ile irtibatlıdır. Bu durum neticesinde Kırım'da bulunan Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı ve Kırım Türklerinin lideri Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu'nun bir devlet başkanı statüsünde teşrif edilmesini de beraberinde getirmektedir. Yine aynı şekilde Kırım Türklerinin örgütlü yapısı, Kırım'da sürdürülen milli mücadele hareketinin Birleşmiş Milletler nezdinde dikkate alınmasını sağlamakta, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok ülke Kırım'la ilgili politika belirlerken Kırım Türklerini nazar-ı dikkate almaktadır. Tabii bu gelişmeler yaşanırken unutulmaması gereken Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kırım politikasının ciddi ve kararlı duruşu diğer ülke politikalarını da mutlaka etkilemektedir. Türkiye, Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA) vasıtasıyla Kırım

Türkleri ile ilgili politikalarını yürütmektedir. TİKA'nın Kırım'daki temsilcisinin de, Türkiye'deki Kırım Türklerinin sivil toplum kuruluşları ile temas halinde ve işbirliğine dayalı paralel politikaların izlediğini görmekteyiz. Dolaylı olarak ortaya çıkan netice Türkiye'deki Kırım diaspora teşkilatlarının TİKA başta olmak üzere devlet nezdinde etkinliğini göstermektedir.

Dış politikada Kırım meselesinin gündemde tutulması çalışmalarının yanı sıra pek çok değişik çalışmalar da bu sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Kırım'da eğitim faaliyetlerine kırtasiye, kitap vs. yardımlarla destek verilmesi, kardeş okul projeleri ile Kırım'a eğitim gönüllüsü toplama, Kırım'daki üniversitelere Türkiye'den öğrenci temin ederek, Kırım ile ilişkileri canlandırma önemli eğitim hizmetleridir. Bunun yanı sıra Kırım'a dönüp yerleşmeye çalışan Türklere maddi ve ayni yardımlar yapılmaktadır. Kırım'da her yıl düzenli olarak kurban kesimleri yapmak suretiyle Türk nüfusuna katkı sağlanmaktadır. Pek çok Demir perde ülkesinden olduğu gibi Kırım'dan da Türkiye'ye çalışmak için gelen Türkler bir vesile ile bu derneklere ulaşmakta, bu kuruluşlar da çeşitli şekillerde bu insanlara yardım etmektedir. 199'lardan beri Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye eğitim vermek için getirilen öğrenciler arasında Kırım Türkleri de mevcuttur. Türkiye'deki Kırım Dernek ve vakıfları, gelen Kırımlı öğrencilere Türkiye'de kaldıkları müddetçe ev sahipliği yapmaktadır.

Bu gelişmelerin içerisinde elbette sorunlar da çoktur. Başta bu kuruluşların saydığımız tüm bu faaliyetleri yapabilmeleri ve daha örgütlü hale gelebilmeleri için ciddi finansman problemleri mevcuttur. Ayrıca Ankara, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Polatlı, Kocaeli, Seydişehir gibi belli bazı derneklerin haricindeki kuruluşlar içerisinde buldukları finans, iletişim, medya desteği, akademik destek, halkın ilgisizliği gibi meseleler yüzünden yeterince aktif çalışma yapamamaktadırlar. Sivil toplum örgütlerinin hızla önem kazandığı küreselleşen dünyada, gelişmiş ülkelerde bu örgütler ciddi devlet desteği almaktadırlar. Türkiye'de de bu tür desteklerin artması Kırım Türklerinin oluşturdukları bu sivil toplum müesseselerinin daha aktif çalışmalar yapmalarına imkan sağlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

ALBAYRAK, M. Akif, “Numan Çelebi Cihan” (1885 - 1918), **Kırım Bülteni**, S. 44., Ankara, 2002., s. 2-5. (Çevrimiçi) <http://www.vatankirim.net/yazi.asp?kat=kisiler&yazi=celebicihan.03.09.2006>.

ALTAN, Mubeyyin B. “Source Materials Related To Twentieth-Century Crimean Tatar Emigrations”, (Çevrimiçi) <http://www.iccrimea.Org/scholarly/source-materials.html.12.10.2005>., s. 2-16.

ALTUĞ, Fevzi, **Dikenli İlişkiler Kırmırlı Bir Öğretmenin Anıları ve Şiirleri**, (Yay. Haz. İnci A. Bowman) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

ALTUĞ, Giray Saynur, “Hanlık Döneminde Kırmırlı” **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 125, (Nisan 2000), s.141-176.

ASLANAPA, Oktay, “Kırmırlı Kısa Tarihi”, **Emel**, S. 135, (Mart-Nisan 1983). s. 3-12.

AYDIN, Filiz Tutku, **A Case in Diaspora Nationalism: Crimean Tatars in Turkey (Diyaspora Milliyetçiliğinde Bir Örnek: Türkiye`deki Kırmırlı Tatarları)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2000.

BALA, Mirza, “Kırmırlı Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 6. MEB Yay. İstanbul 1993, s. 741-762.

BAYAR, Namık Kemal, “Bunları Biliyormusunuz?”, kirim@yahogroups.com. 14 Mart 2005-10 Nisan 2005.

BAYAR, Namık Kemal, “Türkiye`de Kırmırlı Tatar Gençlik Teşkilatlanması”, (Çevrimiçi) <http://www.fikirde birlik.com/yazi.asp?yazi=200611003>, s. 1-4.

BOA. Cevdet Hâriciye, nr. 5853, Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan Ve Kırmırlı Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayınları, Ankara,1992. (Çevrimiçi)<http://www.Devletarsivleri.gov.tr/yayinosmanli/Kafkasya/136.htm>.

BOA., A. MKT.U. Belge Nu.: 8., D. Nu. : 494 Vs. Nu.: 11.

BORAY, Erdim, “Başyazı”, **Tarag Tamga**, S. 15, (Nisan-Haziran 2005), s. 2.

BRONEVSKİY, Martin, **Kırmırlı**, (Çev. Kemal Ortaylı), Ankara 1970.

ÇAPRAZ, Kemal, **Kırım Tatar Türklerinde Basın (1881-1990)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

ÇELİK, Gülfettin, “Muhacirler Osmanlı’yı Sanayiye Yöneltti...”, (Çevrimiçi) http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11523&yorum_id=1307 17.12.2004.

ÇETİNOĞLU, Oğuz, “Birlikten Kuvvet Doğar”, **Kalgay**, S. 37, (Temmuz-Eylül 2005), s. 2-3.

ÇETİNOĞLU, Oğuz, “18 Mayıs 1944 Kırım Türklerinin Topyekün Sürgün ve Soykırım Günü”, (Çevrimiçi) www.turan.tc/kalem/18mayiskirim.htm.25.05.2004.

DERİNGİL, Selim, “Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Dilli Rusya’da Panislamizm”, **Unutkan Tarih**, (haz. Semih Vaner), İstanbul, 1997.

DEVLET, Nadir, **İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

DOĞAN, Ahmet, **Kırım Mecmuası 1-23 Sayılar (Fihrist ve Metinler)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.

Emel Dergisi, “Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı’nın Tescili” Sayı, 162, (Eylül-Ekim 1987), s.17.

EREN, Ahmet Cevat, **Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri**, İstanbul, 1966.

ERKAN, Süleyman, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinin Göçmenleri İskan Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, **Osmanlı**, C.4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 612-631.

ERKAN, Süleyman, **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay. Trabzon1996.

Eskişehir Kırım Halk Oyunları Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği Arşivi.

Eskişehir Kırım Halk Oyunları Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği Tüzüğü.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği Arşivi.

Eskişehir Kırım Türkleri Kültür ve Spor Kulübü Derneği Tüzüğü.

FİRZOĞLU, Dr. Safarov Rafik, “Kırım ve Kafkasya’dan Osmanlı İmparatorluğuna Göçler” **Osmanlı**, C. 4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999,s. 687-696.

François de TOTT, **Türkler ve Tatarlar Arasında**, (Çev. Reşat Uzmen), Milliyet Yay., İstanbul, 1996.

GÖZAYDIN, Ethem Feyzi, **Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri**, İstanbul, 1948.

HABLEMİTOĞLU, Necip, **Kırım'da Türk Soykırımı**, İstanbul, 2002.

HABLEMİTOĞLU, Necip, "Kırım'ı Pazarlayanlar", **Kırım'da Türk Soykırımı**, İstanbul, 2002, s. 321-342.

HATİF, Osman Kemal, **Gökbayrak Altında Milli Faaliyet: 1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi**, Kütüphane-i Sudi, İstanbul 1334 (1918), (Yeniden yayına haz. Hakan Kırımlı), Ankara, 1998.

HAYİT, Baymirza, **Sovyetler Birliğindeki Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri**, İstanbul, 1987.

İNALCIK, Halil, "Giray Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, C. 4., MEB. Yay. İstanbul, 1993, s. 783-789.

İNALCIK, Halil, "Kırım Hanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C. 6., MEB Yay. İstanbul 1993, s. 746-756.

İNALCIK, Halil, "Kırım Hanlığı", **Türk Dünyası El Kitabı**, C.1, TKAE Yayınları Ankara,1992, s. 420-434.

İNALCIK, Halil, "Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi", **Türk Kültürü**, S.21., (Temmuz 1964), Ankara, s. 61-68.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanal Teşebbüsü (1569)", **Bellekten**, Cilt XII, Sayı 46., (Nisan 1948), s.349-398.

İNALCIK, Halil, "Türklük ve Tatarlık: Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II., S. 16., (Temmuz-Ağustos 1997), s. 1505-1509.

İNALCIK, Halil, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", **Bellekten**, C.VIII., S.30, 1944, s.428-614.

İzmir Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Arşivi.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1988.

Kalgay, "Başyazı", S. 13,(Temmuz-Eylül 1999), s.3.

Kalgay, "Başyazı", S. 36, (Nisan-Haziran 2005), s.3.

Kalgay, "Dernekten haberler", S. 32, (Nisan-Haziran2004), s.2.

Kalgay, “Romanya Derneği'nin Apakaylar Kolu'nun Ziyareti”, S. 36 (Nisan-Haziran 2006) s.27.

Kalgay, “Sürgünün 61 Yılı Anma Toplantısı ve Basın Bildirisi”, S. 36 (Nisan-Haziran 2005) s. 2 ve 18.

KAZAS, Elvira, **1853-1863 Yıllarında Kırım'dan Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1994.

Kefeli İbrahim Efendi, **Tevarih-i Tatar Han ve Dağistan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerindedir**, (Yayına haz. İsmail Otar), Eskişehir, 2005.

Kırım Gelişim Vakfı Tüzüğü.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Arşivi.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Tüzüğü.

KIRIMER, Cafer Seydahmet, **Bazı Hatıralar**, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

KIRIMER, Cafer Seydahmet, **Gaspıralı İsmail Bey**, İstanbul 1934., (ikinci baskı; (yayına haz.) Ramazan Bakkal, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

KIRIMLI, Ahmet İhsan, “Kırım”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II., S. 16., (Temmuz-Ağustos 1997), s. 1497-1504.

KIRIMLI, Hakan, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, TTK Yay. Ankara, 1996.

KIRIMLI, Hakan ve diğerleri, **İsmail Bey Gaspıralı İçin**, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay., Ankara, 2004.

KIRIMLI, Hakan, “Kırım Tatarları” (Çevrimiçi) <http://www.kirimderneği.org.tr/default.asp?page=226.15.12.2004>.

KIRIMLI, Hakan, “Kırım”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 25., TDV Yay., İstanbul, 2002, s. 447-465.

KIRIMLI, Hakan, **İsmail Bey Gaspıralı**, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay., Birinci baskı, Ankara, 2003.

KIRIMOĞLU, Mustafa Abdülcemil, “Kırım-Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi”, **Emel**, S. 204., Ankara 1994., s. 3-12., (Çevrimiçi) <http://www.surgun.org/surgun/tur/bilgi.asp?yazi=ktmh.21.03.2004>.

KOCACIK, Faruk, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler Ve Sonuçları”, **Osmanlı**, C.4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 655-659.

KÖSE, Osman, “Kırım’ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı”, **Türkler**, C.18., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 464-470.

KURAT, Akdes Nimet, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 1992.

KURAT, Akdes Nimet, **Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlıklarına Ait Yarlıklar ve Bitikler**, İstanbul 1940.

MC CARTHY, Justin, “**Kırım Tatarlarının Göçü**”, (Çevrimiçi) <http://www.vatankirim.net /tarih .asp? yazi =mccarthy#.18.03.2006>.

MERMERCİ, Ayşe- ARI, Narter; “Doç. Dr. Hakan Kırımlı ile Söyleşi”, (Çevrimiçi) http://www.kafder. org.tr/bilgibelge.php? yazi_ id=248- 22.04.2004.

OCAKLI, Arzu Kılınç, “İdil-Ural Bölgesinde Türkiye’ye Göçler Ve Nedenleri (XIX.-XX. YY.)”, (Çevrimiçi) http://www.symposium27february2003 .info /zila/ presentation/t_1diurgoc.htm 15.12.2004.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Döneminde Ana Hatlarıyla Kırım Hanlığı”, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri 29-30 Mayıs 1995: Bildiriler**, İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 1996, s. 71-78.

ORTAYLI, İlber, “Türkiye’de Kırımlı Aydınlar”, **Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım** (Ed. Oktay Aslanapa), Yeni Türkiye Yay. Ankara, 2002, s.57-64.

ÖZCAN, Kemal, **Vatana Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü Ve Vatana Dönüş İçin Milli Mücadele Hareketi (1944-1990)**, İstanbul, 2002.

ÖZENBAŞLI, Dr. Ahmet, **Çarlık Hakimiyetinde Kırım Faciası**, (İstanbul Türkçesine Çev. İsmail Otar), Eskişehir, 2004.

ÖZER, Meryem, **Kırım Tatarlarının Emel Dergisindeki Siyasi ve Kültürel Faaliyetlerinin İncelenmesi (1930-1998)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 2003.

ÖZTÜRK, Yücel, “Kırım Hanlığı”, **Türkler**, C. 8. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 480-513.

ÖZTÜRK, Yücel, İKİEL, Cercis, “Kırım’da Nüfus ve Yerleşmeye Genel Bir Bakış (16-19. Yüzyıl)”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 1-2, 2003. (Çevrimiçi) <http://www.e-cografya.com/makale/muhtelif/004.html.22.06.2006>.

SARAY, Mehmet, **Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914)**, Ankara, 1987.

SAYDAM, Abdullah, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskan Siyaseti (1856-1876)”, **Osmanlı**, C. 4., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 677-686.

SAYDAM, Abdullah, “Rusya’nın Kırım ve Kafkasya’yı İstilasında Uyguladığı Demografik Yöntemler”, **Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri 29-31 Mayıs 1995 : Bildiriler**, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 1996, s. 93-115.

SAYDAM, Abdullah, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, TTK Yay., Ankara 1997.

SEL, Ünver, “Kırım’da yeni siyasi Gelişmeler”, **Kalgay**, S.28, (Nisan-Haziran 2003), s. 4-7.

SEL, Ünver, **Sürgün ve Jenosit , Kırım ve Kırım Türkleri**, Ankara 1997.

Tarag Tamga, “Haberler Duyurular”, S. 14. (Aralık2000), s. 8.

Tarag Tamga, “Gençlik Sayfası”, S. 13. (Mart-Mayıs 2000), s. 4.

Tarag Tamga “Nerede Kalmıştık”, S. 17, (Nisan 2004), s.1-2.

ÜLKÜSAL, Müstecip, “Kırım Türkünün Faciası ve Kurtuluş Davası”, **Emel**, S. 11., (Temmuz 1962), s. 3-12.

ÜLKÜSAL, Müstecip, **Dobruca ve Türkler**, Ankara. 1987.

ÜLKÜSAL, Müstecip, **Kırım Türk-Tatarları**, TKAE. Yayınları, Ankara, 1980.

ÜLKÜSAL, Müstecip, **Kırım Yolunda Bir Ömür – Hatıralar**, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay. Ankara, 1999.

VOZGRİN, Valeri, “Çarlık Zamanında Kırım’da Türk Milli Hareketi”, **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000, s. 471-484.

YAKUBOVSKİY,A. Yu., **Altınordu ve Çöküşü**, (Çev. Hasan Eren), Ankara 1992.

Yüzyılda Gaspıralının İdealleri: Bildiriler, (Yayına Haz. Cezmi Bayram-İsmail Türkoğlu-Filiz Baloğlu), İstanbul, 2001.

(Çevrimiçi)<http://www.kirimdernegi.org.tr/kocaeli/default.asp?sayfa=tarihce.12.12.2005>.

(Çevrimiçi) <http://www.kirimdernegi.org.tr/default.asp?page=219>.10.11.2005.

(Çevrimiçi) <http://www.surgun.org/surgun/tur/default.asp>.23.04.2005.

(Çevrimiçi) <http://www.ismailgspirali.org/ismailgspirali/ana.htm> .21.03.2006.

(Çevrimiçi) http://www.geocities.com/turkfolkloru/makale/kirim_tatarlari.html.24.01.2004.

(Çevrimiçi) <http://www.kalgay.net/tarihce.htm>15.05.2004

(Çevrimiçi)<http://www.kirimdernegi.org/kocaeli/default.asp?sayfa=tarihce>.20.07.2005.

(Çevrimiçi)<http://www.kirimdernegi.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>.10.10.2005.

(Çevrimiçi) <http://www.emelvakfi.org/vhakkinda.htm>.20.05.2005.

(Çevrimiçi)<http://www.kirimdernegi.org/tekirdag/default.asp?sayfa=subemiz>.10.10.2005.

EK'LER

Ek 1. KIRIM TÜRKLERİ KÜLTÜR ve YARDIMLAŞMA DERNEĞİ TÜZÜĞÜ

Kuruluş:1955

Madde 1:DERNEĞİN ADI

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

Madde 2:DERNEĞİN MERKEZİ Genel Merkez Ankara'dadır

Madde 3: MEVZUU ve GAYESİ: Büyük Türk camiasının ayrılmaz bir parçası olan Kırım Türkleri'nden, Türkiye'ye iltica ve hicret etmiş olanlar ve olacaklar arasında maddi ve manevi yardımlaşmayı temin etmek, ihtiyacı olan üyelerine müzaheret ve yardımda bulunmak ve Kırım Türklerinin kültürünü, folklorunu, ananevi ve tarihi karakteri ile tanıtmak ve yaymak.

A-Kırım Türklerinin tarihini, musiki, sanat, folklor ve edebiyatını derlemek, işlemek, yaymak ve bu amaçla çalışan yayın organlarını her vesile ile üyelerine tanıtmak,

B-Kütüphane tesis etmek,

C-Kültürel toplantılar, müsamereler ve toplantılar tertip etmek,

D-Kırım Türk folklorunu derleme, notalama, metinlerini tespit etmek ve plak, bant, video, film v.s.'ye aldirmek,

E-Tespit edilen Kırım mahalli halk oyunlarının oynanmasını temin etmek, sahneye uygulamak, icebedenleri modernize etmek ve geliştirmek,

F-Tespit edilen Kırım halk türkülerinin söylenmesini ve yayılmasını temin etmek,

G-Tespit edilen halkoyunlarının ve türkülerinin genç nesillere öğretilmesi.

H-Gerek Türkiye içinde ve gerekse dış memleketlerde Kırım Türklerinin kültürünü ve folklorunu tanıtmak için toplu geziler yapmak.

I-Türkiye içinde ve dışında tertiplenecek folklor müsabakalarına ve festivallere katılmak,

K-Kırım Türk folklorunu derleme, yayma ve tanıtılmasında geçen yazar, sanatkar, oyuncu ve diğer şahısların zaruri masraflarını karşılamak ve bu sahada temayüz etmiş şahsiyetlerini teşvik maksadı ile imkanımız nispetinde mükafatlandırmak,

L-Dernek gaye ve mevzuuna uygun şekilde faaliyetler düzenlemek, ihtiyaç sahiplerine imkanlar nispetinde müzaheret ve yardımlarda bulunmak,

Madde 4:

A-Dernek, amacına ulaşmak ve önemini belirtmek üzere her türlü basın ve yayından (gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema) istifade eder.

B-Kitap, dergi, broşür çıkarabilir.

C-Dernek, Yönetim Kurulu'nun kararı ile üyelerine hizmet vermek üzere lokal açabilir ve işletebilir.

D-Dernek amacını gerçekleştirmek üzere çeşitli kurum ve kuruluşlarla birlikte faaliyet yapabilir, aynı amaca matuf vakıf kurabilir, her türlü malvarlığını bağışta bulunabilir veya bu vakıf ve kuruluşlardan bağış kabul edebilir

Madde 5: DERNEK HER TÜRLÜ SİYASETLE UĞRAŞMAZ

Madde 6: ÜYELİK

Üyelik Şartları:

a-2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümleri gereği derneğe üyeliği yasak olmayan herkes Derneğe üye olabilir.

b-Medeni hakları kullanma ehliyetini haiz 18 yaşını bitirmiş herkes derneğe üye olabilir.

Üyelik Şekilleri

Derneğin üç türlü üyesi vardır:

1-Asli üye

2-Onursal üye

3-Dost üye

Asli üye: imzası ile bizzat ilgili Genel Merkez veya Şube Yönetim Kuruluna başvurduktan sonra Yönetim Kurulu'nun Dernek üyeliğine kabul ettiği üyedir.

Onursal üye: üyelere aranan şartlardan başka derneğin gayesine uygun, faydalı ve mühim hizmetlerde bulunmuş olanlar, derneğe büyük bağışta bulunanlar,

Yönetim Kurulunun kararı ile ONURSAL ÜYE ünvanını alırlar. Onursal üyeler Genel Kurul'da oy kullanma hakkını haiz değildir.

Dost üye: Derneğe yakın ilgi gösteren ve büyük yardımlarda bulunan yabancı gerçek ve tüzelkişilere Yönetim Kurulu Kararı ile DOST ÜYE adı verilir. Dost üyeler Dernek organlarında görev alamazlar. Genel Kurullara katılma ve oy kullanma hakkını haiz değillerdir.

Üyelik Hak ve Görevleri:

a-Dernek Asli üyeleri Genel Kurula katılma, oy kullanma, Dernek organlarına seçilme hakkına haizdirler.

b-Üyeler Dernek gaye ve mevzuuna uygun hareket etmek, tüzükte belirtilen görevleri yerine getirmek ve aidatlarını zamanında ödemekle yükümlüdürler.

Madde 7: KURUCU ÜYELER

Adı ve Soyadı	Mesleği	Tabiyeti Adresi
Mahmut OKTAR	Serbest	TC K.v.d Üçyıldız cd.19 ANK
İsa KARAŞAY	Muhasip	TC Güven sk. 68/3 ANKARA
Cafer ORTALAN	Tüccar	TC K.Ören Ürgüp sk.1/4 ANK
Kemal KUVAT	Lokantacı	TC Çankırı cd.12/A ANK
Server TRUPÇU	Serbest	TC B.Dere cd.Bahçeler 3/A
Hadiye KIRIMLIAN	Ev Kadını	TC Etlik Melike sk.10 ANK
Kemal ORTAYLI	Usta	TC Etlik Bakkal Durağı ANK
Mehmet ÇOKAKTAŞ	Serbest	TC Aras sk.106 Y.Mah ANK
Aziz AKTAŞ	Mürettip	TC Gayret Mh.D/1BL ANK

Madde 8: ÜYELİĞİN SONA ERMESİ

a-Dernekten ayrılmak isteyen üye, bu isteğini yazılı olarak üyesi olduğu Genel Merkez veya Şube Yönetim Kurulu'na bildirir. Her üye altı ay önceden yazılı olarak bildirmek kaydıyla dernekten çıkma hakkına sahiptir.

b-Kanuni bir gereklilik ile veya mahkeme kararı ile medeni haklarını kaybedenler ve derneğin mevzuu, gayesi ve tüzüğe aykırı hareket edenler ile üyelik görevlerini yerine getirmeyenler, Yönetim kurullarının teklifi üzerine Yüksek

Disiplin Kurulu Kararı ile dernekten ihraç edilir ve karar kendilerine bildirilir. (bu fıkranın ilk cümlesinde yazılı sebeplerle dernekten çıkarılanlar, yetkili makamlarca engelin kaldırılması halinde üyeliğın iadesini isteyebilirler, bu durumda, Yönetim Kurulu kararı ile üyeliğe tekrar kabul olunur.)

Madde 9:ORGANLAR

- a-Genel Kurul
- b-Yönetim Kurulu
- c-Denetçiler Kurulu
- d-Yüksek Disiplin Kurulu

Madde 10: Genel Kurul

Derneğin en yüksek organı Genel Kurul'dur.

Genel Kurul, Merkeze kayıtlı üyeler Denetleme Kurulu, Disiplin Kurulu ve her şube kongresinde üye sayılarına göre seçilecek, (50 üyeye kadar 2 delege, 100 üyeye kadar 3 delege, 200 üyeye kadar 5 delege, 300 üyeye kadar 7 delege 500'den fazla üyeye 10 delege) Delegelerden teşekkül eder. Şubeler Genel Merkez kongresinden en az 15 gün önce delege listeleri ve son kongrelerinde oy kullanan üye listelerini Genel Merkez'e göndermek zorundadır.

Genel Kurul'a katılacak üyelerin listesini, Genel Merkez Yönetim Kurulu düzenler.

Genel Kongre iki şekilde toplanır:

A-Olağan Toplantı:

İki yılda bir Mayıs ayında Ankara'da toplanır.

B-Olağanüstü toplantı:

Yönetim Kurulu veya Denetleme Kurulu talep ederse veya şubelerden gelen delegelerin 1/5'nin talebi üzerine Yönetim Kurulu bir ay içinde göstereceği tarih ve yerde Ankara'da toplanır. İlk toplantıda yeterli sağlanamazsa, bir hafta sonra aynı yerde ve aynı saatte (aynı yerde mecburi bir sakınca yoksa) çoğunluk aranmaz. Ancak, bu ikinci toplantıya iştirak eden üye sayısı Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu toplamının iki katından aşağı olamaz.

C-Genel Kurul, Dernek Genel Başkanı veya genel başkan vekili tarafından açılır. Yoklamadan sonra toplantıyı idare edecek bir başkan vekili ve en az iki sekreterden ibaret başkanlık divanı seçilir.

Madde 11:GENEL KURULUN GÖREV VE YETKİLERİ

A-Dernek organlarının seçimi

B-Dernek tüzüğünün değiştirilmesi

C-Yönetim ve Denetim Kurulları raporlarının görüşülmesi, Yönetim Kurulunun ibra edilmesi,

D-Yönetim Kurulunca hazırlanan bütçenin görüşülüp aynen veya değiştirilerek kabul edilmesi,

E-Dernek için gerekli taşınmaz malların satın alınması veya mevcut taşınmaz malların satılması hususunda Yönetim Kuruluna yetki verilmesi,

F- Derneğin Federasyona katılması veya ayrılması hususunda karar almak ve federasyon genel kuruluna katılacak delegeleri seçmek,

G-Derneğin uluslar arası faaliyette bulunması, yurt dışındaki kuruluşlara üye olarak katılması veya ayrılması, yurt dışında şubeler ve temsilcilikler açılması hususunda karar alınması,

H-Derneğin feshedilmesi,

I-Mevzuatta ve Dernek tüzüğünde genel kurulca yapılması belirtilen diğer görevlerin yerine getirilmesi,

İ-Şube kurmak üzere yapılan müracaatlarla, yeni şube kurulacak yerlerle ilgili Yönetim Kurulu tekliflerini değerlendirerek karara bağlamak,

Madde 12:İLAN

Yönetim Kurulu, tüzüğe göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin bir listesini düzenler.Genel Kurula katılacak üyeler en az 15 gün önceden günü, saati, yeri ve gündemi, mahalli bir gazetede ilan edilerek toplantıya çağırılır. Bu çağrıda çoğunluk sağlanamaz ise ikinci toplantının hangi gün yapılacağı da belirtilir. İlk toplantı ile ikinci toplantı arasında bırakılacak zaman bir haftadan az olamaz.

Madde 13:GENEL KURULUN GERİ BIRAKILMASI

Genel Kurul mecburi sebeplerden dolayı geri bırakılırsa, bu durum geri bırakma sebepleri de belirtilerek, toplantı yapılan gazeteye ikinci bir ilan verilerek duyurulur. İkinci toplantının geri bırakma tarihinden en geç iki ay içinde yapılması zorunludur. Üyeler ikinci toplantıya 10uncu ve 12nci maddelerdeki esaslara göre, en az 15 gün önceden yeniden çağrılır ve durum toplantı mahallinin en büyük mülki amirine yazı ile duyurulur. Genel Kurul bir defadan fazla geri bırakılamaz.

Madde 14:OY KULLANMA VE KARAR NİSABI

Her üyenin Genel Kurulda bir oy hakkı vardır. Üye oyunu bizzat kullanır.

Genel Kurul normal toplantılarında iştirak eden üyelerin yarısından bir fazlası ve derneğin feshine, taşınmaz malların satılması veya herhangi bir surette devri hususunda Yönetim Kuruluna yetki verilmesi ve tüzükte değişiklik yapılmasına müteallik hallerde üçte iki ekseriyetle karar verilir. Oylar Genel Kurul başkanlığının tensip edeceği usulle verilir. Seçimler gizli oyla yapılır.

Hesapların ve faaliyetlerin tetkiki ve görev hareket tarzının tayin ve tatbiki hususunda Yönetim Kurulu Üyeleri oylarını kullanamazlar.

DERNEĞİN FESHİ

Genel olarak medeni kanun hükümlerine bağlıdır. Şu kadar ki, derneğin kendi kendini feshine karar verebilmesi için Genel Kurulda üyelerin en az 2/3'ünün bulunması şarttır. Bu suretle çoğunluk elde edilemediği takdirde, ikinci defa toplanmak için 2908 sayılı Dernekler Kanununun 21.inci maddesi esaslarına göre üyeler çağrılır. İkinci toplantıya katılacak üye sayısı yönetim ve denetleme kurulları üye tam sayısının iki katından az olamaz. Ancak, bu suretle yapılan toplanma ve görüşme sonunda fesih hakkındaki kararın üyelerin 2/3'ünün oyu ile verilmesi şarttır.

Derneğin feshi, Yönetim Kurulu tarafından (Genel Merkez Yönetim Kurulu) 5 gün içinde Ankara valiliğine yazı ile bildirilir.

Madde 15: Yönetim Kurulu

Genel Kurulca seçilen 15 asil ve 15 yedek üyeden oluşur.

Madde 16: Yönetim Kurulunun Görevleri

A-Genel Kurul kararlarını uygulamak. Bu hususta üyelerinden bir veya birkaçına görev vermek

B- Derneğin yurtiçinde ve dışında şubelerinin açılması ile ilgili müracaatlar ile şube açılacak yerleri tesbit ederek Genel Kurul'un kararına sunmak,

C-Şubelere yapılacak her türlü inşaaata ve bağış toplanmasına izin verilir.

D-Yıllık çalışma raporunu, bilançosunu, kesin hesap ve bütçe tasarısını ve bu tasarı ile birlikte personel ve hizmetlilerin kadrolarını tüzükte yapılması gereken tekliflerini hazırlar.Genel Kurula sunar.

E-Dernek adına sözleşmeleri akid ve fesih hususunda karar verir.

F-Genel Kurul olağan ve olağanüstü toplantıya çağırır. Gündemi hazırlar.

H-Şube Genel Kurulları hakkında yapılacak itirazları inceleyerek tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde kesin karara bağlar.

I-Personel ve hizmetlilerin kadrolarını düzenler.

J-Milletlerarası toplantılara katılmaya karar verir.

K-Müşterek sorumlulukla beraber, Yönetim Kurulu üyeleri gördükleri hizmet kolunun sorumluluğunu ayrıca taşırlar.

L- Şubelerin Derneğin amacına uygun şekilde (Bilimsel yayın, folklor gösterileri, folklor oyunlarının öğretimi, gezi, gece ve muhtelif toplantılar gibi) faaliyetler göstermesini teşvik etmek ve karara bağlamak, şube faaliyetlerinin düzenli şekilde yürütülmesini denetlemek,

M-Dernek gaye ve mevzuuna uygun faaliyetlerin düzenlenmesi ve yürütülmesi hususunda karar vermek ve bunları yürütmek,

N-Genel Kurulca verilecek yetkiye binaen Dernek veya Şubeler için gerekli olan taşınmaz malların satın alınması veya aynı amaca matuf vakıflara bağışlanması hususunda karar alınması ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmek,

O-Dernek için gerekli taşınmaz malların satın alınması veya mevcut taşınmaz malların satılması veya aynı amaca matuf vakıflara bağışlanması hususunda Genel Kurulca verilen yetkileri kullanmak,

P-Derneğin uluslararası faaliyette bulunması, yurt dışındaki kuruluşlara üye olarak katılması veya ayrılması, hususunda karar vermek.

R-Dernek gaye ve mevzuu dahilinde Yönetim Kuruluna yardımcı kolların ve komisyonların kuruluşlarına karar vermek ve bunların faaliyetlerinin düzenli yürütülmesini temin ve kontrol etmek,

S-Derneğin ihtiyacı olan taşınır malları gerektiğinde satın almak ve bunların gelir getirici yerlerde kullanılması veya satılması yahut herhangi bir surette devri hususlarında karar vermek,

T-Derneğe ait taşınmaz malların gelir getirmek üzere kiraya verilmesi, bunlar üzerinde mülkiyetten gayri ayni haklar kurulması hususlarında karar almak ve sözleşmeleri akdetmek.

Madde 17: DERNEK DEFTERLERİ

Yönetim Kurulunca tutulması zorunlu defterler aşağıda sayılmıştır.

1-Karar Defteri: Yönetim Kurulu'nun kararları tarih ve numara ile bir deftere yazılır. Kararların altı Başkan ve diğer üyelerince imzalanır.

2-Gelir ve Gider Defteri: Dernek namına alınan bütün paraların verildikleri yerler açık ve düzenli olarak bu deftere işlenir.

3-Demirbaş Defteri: Derneğe ait demirbaş bu deftere işlenir.

4-Gelen-Giden Evrak Defteri:Gelen evrakın aslı, giden evrakın kopyası dosyalarında saklanıp bu defterde de kayda geçilir.

5-Üye Kayıt Defteri: Derneğe üye olanların kimlikleri aylık veya yıllık aidatları bu deftere yazılır.

6-Bütçe Kesin Hesap ve Bilanço Defteri (Genel Merkez Yönetim Kurulunca tutulur)

7-Alındı Belgesi Kayıt Defteri

Bu defterlerin noterden tasdikli olması zorunludur.

Madde 18:YÖNETİM KURULU TOPLANTI USULLERİ

Yönetim Kurulu, Genel Kurul'da seçimlerini müteakip bir hafta içinde toplanır ve kendi aralarından bir Başkan, bir Başkan vekili, bir sekreter ve yardımcısı, bir muhasip ve bir veznedar olmak üzere görev dağılımı yapar.

Yönetim Kurulu ayda en az bir defa olmak üzere gündemli olarak toplanır. Toplantıya çağrı Başkan veya bulunmaması halinde Başkan vekili tarafından yapılır. Yönetim Kurulunda toplantı ve karar yetersayısı Yönetim Kurulu üye tamsayısının ekseriyetidir.

Madde 19:GENEL BAŞKANIN GÖREVLERİ

A-Derneğin hukuk ve menfaatlerini temsil eder.

B-Yönetim Kurulu'na başkanlık eder.

C-Yönetim Kurulunda kararları dairesinde yapılacak akitleri imzalar.

D-Yönetim Kurulu'nda veya dernek üyelerinden herhangi birini yukarıdaki hususlarda veya muayyen işlerde görevlendirir.

E-Derneğin mührünü taşır ve kullanır.

F-Kendisinin yokluğunda bütün yetkilerini Başkan vekili kullanır.

G-denetçilerden gelecek istek üzerine veya herhangi bir sebeple tahkikat icap eden hususta 1 veya 3 kişilik Tahkik Heyeti kurar. İşlemi Yönetim Kuruluna bildirir. Tahkik Heyetinden gelecek raporu Yönetim Kurulu'nda karara bağlanır.

Madde 20:GENEL SEKRETERİN GÖREVLERİ

A-Yönetim Kurulunun muhasebesini idare eder.

B-Yönetim Kurulu'nun ve Denetleme Kurulu'nun zabıt ve kararlarını ve diğer ilgili defterleri tutar.

C-Yönetim Kurulu ve Danışma Kurulu'nun büro işlerini yürütür.

Madde 21:GENEL MUHASİBİN GÖREVLERİ

A-Yönetim Kurulunun hesap ve demirbaş defterini tutar.

B-Derneğe verilen eşya mahiyetindeki bağışları kabul ve muhafaza eder.

C-Derneğe ait bilumum eşye, tahsisat makbuzlarını muhafaza eder.

D-Üyelerin borçlarını takip eder.

Madde 22:GENEL VEZNEDARIN GÖREVLERİ

A-Derneğe namına tahsilat ve tevdiatta bulunur.

B-Derneğin parasını korur.

Madde 23:YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİNİN SONA ERMESİ

Yönetim Kurulu üyeliği aşağıdaki hallerde sona erer:

a-Vefat,

b-İstifa,

c-Mazeretsiz olarak peşpeşe üç Yönetim Kurulu toplantısına katılmama,

d-Denetleme Kurulu'nun veya Yüksek Disiplin Kurulu'nun yapacağı denetlemeler sonucunda Dernekler Kanunu, tüzük ve Dernek gaye ve mevzuuna aykırı hareket edildiğinin anlaşılması,

e-Herhangi bir sebeple Türk Ceza Kanuna göre ağır hapis cezası gerektiren bir mahkumiyetle hüküm giyilmesi veya zimmet, irtikap, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve devlet aleyhine işlenen suçlardan birini işlediğinin anlaşılması.

Yukarıdaki sebeplerden herhangi biri nedeni ile Yönetim Kurulu üyeliğinin boşalması halinde durum Yönetim Kurulu toplantısında tesbit edilir ve boşalan üyeliğe yedeklerden sıra ile bir üye çağırılır.

Madde 24:DENETLEME KURULUNUN GÖREVLERİ

3 asil ve 3 yedek üyeden teşekkül eder. Kendi aralarından bir başkan seçerler.

A-Bağlı kurumların her türlü mali ve idari işlerini denetler.

B-derneği denetlerken şubeleri ilgilendiren bir işleme veya tahkiki icap ettirecek bir muameleye muttali olurlarsa Genel Başkanlığa yazı ile haber verirler.

C-Denetleme Kurulu hazırlayacakları raporlarını Genel Kurul'dan en az bir ay evvel yazı ile Genel Başkanlık yolu ile Genel Kurul'a sunarlar.

D-Denetçiler, şubelerde vazife alamazlar.

E-Denetleme Kurulu'nda çeşitli sebeplerle ayrılacak olanların yerlerine genel hükümler gereğince yedeklerden davet edilir.

F-Genel Merkez'in her türlü mali ve idari işlerini en az altı ayda bir denetlemek,

Madde 25:YÜKSEK DİSİPLİN KURULU

Genel Kurul tarafından seçilen 3 asil ve 3 yedek üyeden teşekkül eder. Kendi aralarından bir başkan seçerler. Buna ait tutanak bir hafta içinde Yönetim Kurulu Başkanlığına verilir.

Disiplin Kurulu Başkanının daveti üzerine toplanır. Mazeretsiz 3 çağrıya iştirak etmemiş asil istifa etmiş sayılır. Genel hükümlere göre yedek üye davet edilir.

YÜKSEK DİSİPLİN KURULU'NUN GÖREVLERİ

A-Yönetim Kurulu'ndan sevk edilmek suretiyle; Derneğin haysiyetini rencide eden ve 8. Maddede gösterilen hususlarda Yönetim Kurulu ve Şube Yönetim Kurulu üyelerine inzibati ceza taktir eder.

B-Şube Disiplin Kurulu kararına itirazları inceler ve kesin karara bağlar.

C-Yönetim Kurulu'nun isteği ile (sevk ile) gerek üyeler gerekse üye ile Dernek arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik yapar.

D-Yüksek Disiplin Kurulu'nun vereceği cezalar:

1-İhtar

2-Muvakkat İhraç

3-Daimi İhraç

E-Yüksek Disiplin Kurulu kararları ekseriyetle verilir.

Madde 26:

Yüksek Denetleme Kurulu kararlarının tatbiki Yönetim Kurulu'na aittir.

Daimi ihraç edilen üye, Genel Kurul'a itiraz edebilir. Derneğin gayesine, menfaatine, tüzüğüne aykırı hareket etmek, hal ve harekette derneğin üyeliği ile kabili telif olmayacak hareketler Disiplin Kurulu'na verilmesi icap ettirecek hallerdir.

Madde 27: Danışma Kurulu

Dernek amaçlarını gerçekleştirmek üzere daha evvel hizmetleri olmuş veya hizmet ve yüksek birikimlerinden faydalanabilecek dernek üyelerinden müteşekkil Danışma Kurulu oluşturulabilir.

Danışma Kurulu, Dernek mevzuu ve gayesi etrafında yapılacak faaliyetler hususunda Dernek organlarına yardımcı olur.

Madde 28: ŞUBE ORGANLARI

- 1-Genel Kurul
- 2-Yönetim Kurulu
- 3-Denetleme Kurulu
- 4-Disiplin Kurulu

A-Genel Merkez Yönetim Kurulu'nun öngördüğü yerlerde veya şube açmak amacı ile yapılan müracaatlarda inceleme yapılarak, Genel Merkez Genel Kurulu kararı ile şube açılır.

B-İlk açılış bir Başkan bir Başkan vekili bir sekreter, bir muhasip, bir veznedar ve 2 üyeden mürekkep müteşebbis heyetle olur. Şube açmak amacı ile yapılan müracat, yukarıdaki şekilde teşekkül ettirildikten sonra, Müteşebbis Heyet kuruluş mazbatasını Genel Merkez Genel Kuruluna sunulmak üzere Genel Merkez Yönetim Kurulu'na gönderir.

Genel Kurul, Şubenin açılmasını karara bağladıktan sonra müteşebbis heyete bildirir.

Bildirme tarihinden itibaren 6 ay içerisinde Genel Kurulu toplayarak görevi seçilecek kurula devreder.

Madde 29:GENEL KURUL

Şube Genel Kurulu, şubenin en yüksek karar organıdır.

Şube Genel Kurulu şubeye kayıtlı üyelere teşekkül eder. İki yılda bir ve Genel Merkez Genel Kurul toplantı tarihinden en az bir ay önce yapılır.

Toplantı gündemi, tarihi, günü, saati ve yeri Şube Yönetim Kurulu tarafından 15 gün evvel mutad vasıtalarla ilan edilir. İlandan bir örnek aynı zamanda Genel Merkez'e de gönderilir.

Şube Genel Kurulu dernek tüzüğüne göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin yarısından bir fazlasının katılımıyla toplanır. İlk toplantıda çoğunluk sağlanamazsa ikinci toplantıda çoğunluk aranmaz. Ancak bu ikinci toplantıya katılan üyelerin sayısı şube yönetim ve denetim kurulları üye sayısının toplamının iki katından az olamaz.

Genel Kurul toplantısına ait tutanaklar ve Genel Kurul Kararlarının bir örneği Genel Merkeze gönderilir.

Olağanüstü toplantı iptal ilanından sonra yirmi gün içinde Genel Kurullara göre duyuru yapılarak, Şube Yönetim Kurulunun göstereceği yer, gün, saatte nisap sağlanarak yapılır.

Madde 30:ŞUBE GENEL KURULU'NUN GÖREVLERİ

A-Şube Genel Kurulu'nun cereyan şekli, idaresi, seçimler ve diğer hususlar hakkında Genel Kurul usul ve hükümleri tatbik edilir.

B-Şube bütçe ve bilançosunu inceler kabul eder.(Tasdiki için Genel Merkez Yönetim Kuruluna gönderir)

C-Şube Yönetim Kurulu asil ve yedek üyelerini gizli oyla seçer.

D-Dilek ve teklifleri inceler. Merkez Yönetim Kurulu'na bildirir.

E-Merkez Genel Kurul delegelerini ve Danışma Kurulu'ndaki Şube temsilcisini seçer. (Bu temsilci Şube Yönetim Kurulundan birisi de olabilir)

F-Onursal üyeliğe layık göreceklerini, Madalya, Şilt veya takdirname ile Genel Merkeze bildirir.

G-Şube Yönetim Kurulunun 7 asil ve 7 yedek üyesini 2 yıl için seçer. Şube yönetim kurulunu, Şube yönetim kongresinde ibra eder.

Asil üyelere, herhangi bir sebeple ayrılan olursa en çok oy alan yedek üye davet edilir.

H-Şube Denetim Kurulunun 3 asil ve 3 yedek üyesini seçer.

I-Şube Disiplin Kurulunun 3 asil ve 3 yedek üyesini seçer.

Madde 31: ŞUBE YÖNETİM KURULU VE GÖREVLERİ

A-Başkan, bir Başkan vekili, Sekreter, Muhasip, Veznedar ve iki üyeden teşekkül eder. Kendi aralarında gizli oyla vazife taksimi yaparlar.

B-Yönetim Kurulu, mahallinde tüzüğe ve gayeye uygun olarak, derneğin her türlü işlerini yürütür. Derneği tanıtmak, sevdirmek için, konferanslar, geziler, geceler, çaylar, her türlü kültürel faaliyetler, folklor öğretimi ve gösteriler tertipler, üye kaydını çoğaltmaya çalışır.

C-Şube Genel Kuruluşu toplantıya çağırır ve gündemi hazırlar.

D-Şube Genel Kuruluna faaliyet raporunu sunar.

E-Noter tasdikli Karar Defteri, Gelir-Gider Defteri, Demirbaş Defteri, Gelen Giden Evrak Defteri, Üye Kayıt Defteri, Bütçe Kesin Hesap, Bilanço Defteri ve Alındı Belgesi Kayıt Defterini umumi esaslara göre tutar. (Madde 16 fıkra F)

F-Başkan Yönetim Kuruluna başkanlık eder. 17. Maddenin A,C,d,E,F fıkraları esasında hareket eder.

G-Sekreter, Şube Muhasebatını idare eder. Şube idari işlerini yürütür. Şube Yönetim Kurulu zabıt ve kararlarını ve diğer ilgili deftere tutar.

H-Şube muhasibi, Şube hesap, demirbaş defterini tutar. Madde 19'daki B,C,D fıkraları esaslarına göre hareket eder.

I-Şube veznedarı Madde 20 esaslarına göre hareket eder.

J-Diğer üyeler genel esaslar içinde vazife görürler. Müşterek mesuliyeti ile beraber, her üye gördüğü hizmet kolunun sorumluluğunu ayrıca taşır.

K-Şube Denetleme Kurulu, şube ve bağlı kuruluşların her türlü mal ve idari işlerini en az altı ayda bir denetler. Şube Yönetim Kurulu ve Genel Merkeze raporla bildirir. Tahkiki icap ettirecek bir işlem varsa, Şube Başkanına ve Genel Merkeze raporla bildirir. 2 yıllık Denetleme raporlarına, Şube Genel Kuruluna sunulmak üzere Yönetim Kurulu Başkanlığına, kongreden bir ay evvel verirler. Bir kopyasını da Genel Başkanına gönderirler.

M-Şube Disiplin Kurulu, Şube Yönetim Kurulu'nun sevkettiği hallerde, derneğin haysiyetini rencide eden ve 8. Maddede gösterilmiş hususlarda, şubelerindeki üyelere ceza taktir eder. (Şube Yönetim Kurulu üyeleri, denetleme Kurulu üyeleri hariç) Şube Yönetim Kurulunun isteği ile gerek üyeler ve Şube Disiplin Kurulunun vereceği cezalar:

- 1-İhtar 2-Muvakkat ihraç

Madde 32:ŞUBE DENETLEME KURULU

Şube Genel Kurulu tarafından seçilecek üç asil ve üç yedek üyeden oluşur. Genel Kurul toplantısını müteakip bir hafta içinde kendi aralarından bir başkan seçerler ve Yönetim Kurulu'na bildirirler.

Şube Denetleme Kurulu, şube ve bağlı kuruluşların her türlü mali ve idari işlerini en az altı ayda bir denetler. Şube Yönetim Kurulu ve Genel Merkeze raporla bildirir. Tahkiki icap ettirecek bir işlem varsa, Şube Başkanına ve Genel Merkeze

raporla bildirir. İki yıllık Denetleme raporlarını, Şube Genel Kuruluna sunulmak üzere Yönetim Kurulu Başkanlığına, kongreden bir ay evvel verirler. Bir kopyasını da Genel Başkanlığa gönderirler.

Madde 33:ŞUBE DİSİPLİN KURULU

Şube Genel Kurulu tarafından seçilen üç asil ve üç yedek üyeden teşekkül eder. Kendi aralarından bir başkan seçerler. Buna ait tutanak bir hafta içinde Yönetim Kurulu Başkanlığına verilir.

Disiplin Kurulu Başkanının daveti üzerine toplanır. Mazeretsiz üç çağrıya iştirak etmemiş asil istifa etmiş sayılır. Genel hükümlere göre yedek üye davet edilir.

Şube Disiplin Kurulu, Şube Yönetim Kurulu'nun sevkettiği hallerde, derneğin haysiyetini rencide eden ve 8. Maddede gösterilmiş hususlarda, şubelerindeki üyelere ceza taktir eder. (Şube Yönetim Kurulu üyeleri, denetleme Kurulu üyeleri hariç) Şube Yönetim Kurulunun isteği ile gerek üyeler ve Şube Disiplin Kurulunun vereceği cezalar:

- 1-İhtar
- 2-Muvakkat ihraç

Madde 34: TÜZÜK DEĞİŞİKLİĞİ

Derneğin tüzüğü Merkez Genel Kurulunda 2/3 çoğunlukla alınacak kararla değiştirilebilir.

Madde 35:DERNEĞİN GELİRLERİ

a-Üye kayıt ücreti bir defaya mahsus olmak üzere 10.000.000 TL'dir.

b-Üye aidatı yıllık 10.000.000 TL'dir.

c-Bağışlar

d-Basın Kanununa göre yapılacak yayınlardan elde edilecek gelirler.

e-Dernek tarafından düzenlenecek balo, çay, kermes gibi toplantılardan elde edilecek gelirler.

f-Gayrimenkul ve menkul malvarlığı gelirleri.

g-Yardım Toplama hakkında mevzuat hükümlerine göre toplanacak bağış ve yardımlar,

h-Diğer Gelirler

Madde 36:HARCAMALAR

Harcamalar Yönetim Kurulu kararı ile yapılır. 1.000.000 TL'den yukarı harcamalar harcama belgesi ile yapılır. Dernek Başkanları her yıl Yönetim Kurulunca belirlenecek miktar kadar Yönetim Kurulu kararı olmaksızın harcama yapabilir. Daha sonra Yönetim Kurulu'na sunar.

Madde 37:KASA

Dernek kasasında memur maaş katsayısının bin rakamı ile çarpımı sonucu çıkacak miktar kadar para bulundurulabilir. Bu miktarı aşan kısım bankaya yatırılır. Başkan veya Başkan vekili ile muhasip veya veznedarın imzaları ile çekilir

Madde 38:TASFIYE

Fesih ve infisah halinde Derneğin malları, aynı gayeyi güden Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Vakfı (Kırım Vakfı)'na, bu vakfa devirde kanuni bir mahsur var ise, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı'na bırakılır.

Bu hususta karar vermeye Genel Kongre yetkilidir.

Ek 2. EMEL TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA VE TANITMA VAKFI'NIN TESCİLİ

T. C. ŞİŞLİ 4. ASLİYE HUKUK HAKİMLİĞİ

Esas No. : 1986/677

Karar No. : 1986/1160

Hakim : Remzi Şentürk 17257

Kâtip : Ayşe Bayraktar

Davacı : Emel Türk

Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı namına Av. Nurettin Mahir Altuğ -

Harbiye Poyraz sok 11/2

Dava : Vakıf Tescili

Dava tarihi : 17.9.1986

Karar tarihi : 31.12.1986

DAVA :Tescil isteyen vekili tarafından Hakimliğimize verilen 17.9.1986 tarihli dava dilekçesi ile Türk Medenî Kanununun 903 sayılı kanunla muaddel 74. maddesine uygun olarak ve kurucuları arasında kendi sininde bulunduğu Beşiktaş 3. Noterliğince 24.7.1986 gün ve 3774 yevmiye sayısı ile tasdikli düzenleme şeklinde vakıf senedinin tanzim ve kabul olunduğunu, mezkur vakıf senedinin tasdikli üç nüshasını ekte ibraz ettiğini, vakfın M.K. nün 74. maddesi uyarınca Mahkeme siciline kayıt ve tesciline karar verilmesini istemiş, duruşmada dava dilekçesini tekrarlamıştır.Mahkemece Beşiktaş 3. Noterliğinin 24.7.1986 gün ve 37746 yevmiye sayısı ile tasdikli Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı'nın kuruluşuna dair vakıf senedi, Vakıflar Bankası Pangaltı Şu besinin 25.12.1986 tarih 081865 sayılı bloke paraya dair banka kasa makbuzu. Vakıflar Genel Müdürlüğünden verilen 18.12.1986 tarih ve HUK 34-2647 sayılı vakıf senedinin 9. maddesinin senetten çıkartıldıktan sonra vakfın tesciline sakınca bulunmadığını gösterir yazı tetkik edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün yazısına göre vakıf sene dinin 9. maddesi çıkartıldıktan sonra vakfın tesciline sakınca olmadığı kanaatine varılarak aşağıdaki hüküm kurulmuştur.

HÜKÜM

Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı adına Beşiktaş 3. Noterliğinin 24.7.1986 tarih 37746 yevmiye nolu tanzim ve tastikli düzenleme şeklinde Vakıf senedinde Vakfın tüm mal varlığının 5.000.000,— TL. olduğu bunun 5.000.000,— TL. sının Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Pangaltı Şubesine 25.12.1986 tarih 081865 sayılı makbuzla yatırıldığı. Vakıflar Genel Müdürlüğünün 34-2647 sayılı 18.12.1986 tarihli yazısında adı geçen vakfa ait vakıf senedinde 9. madde çıkartıldıktan sonra 903 sayılı

kanun ve ilgili tüzük hükümlerine aykırı bir husus görülmediğinden tescilinde sakınca olmadığı bildirildiği görülmekle adı geçen EMEL TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA VE TANITMA VAKFI'NIN TESCİLİNE Kararın bir suretinin Vakıflar Genel Müdürlüğüne gönderilmesine.

Yargıtay yolu açık olmak üzere 31.12.1986 tarihinde davacı vekilinin yüzüne karşı açıkça okunup anlatıldı, 31.12.1986

Kâtip Hakim 17257

EMEL

Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Resmi Senedi

Bölüm 1 : Genel Hükümler

Vakfın ismi :

Madde 1. — Vakfın ismi (Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfıdır.

Vakfın merkezi ve şubeleri :

Madde 2. — Vakfın merkezi İstanbul'dadır. Türkiye dahilinde şubeler açabilir.

Vakfın gayesi :

Madde 3. — Vakfın gayesi :

A) Dünya Türklerinin kültürü, medeniyeti, tarihi, dili, edebiyatı, gelenek, san'at ve folkloru konularında ilmî araştırmalar yapmak, yap-tırmak, bunları teşvik etmek, yaymak ve tanıtmak.

B) Bu konularda kitap, dergi ve diğer her vasıta ile yayında bulunmak.

C) Kitaplıklar, müze ve benzeri tesisler kurmak ve bunları işletmek.

D) Vakfın amaçlarına uygun faaliyette bulunan dernek ve kuruluşlarla, yayınlara yardımda bulunmak, destek olmak.

E) Seminerler, konferanslar, kongre ve sair toplantılar tertip etmek ve bunlara iştirak ve iltihak etmek. Bu amaçlara ulaşmak için :

a) Vakıf gelirinin en az yüzde sekseni, belirlenen vakıf amaçlarına uygun, genel, özel ve katma bütçeli idarelerin yapmakla mükellef oldukları hizmetlerinin yerine getirilmesini sağlamak için harcanır.

b) Vakıf, amaçlarını gerçekleştirebilecek her türlü âkit ve tasarruflarda bulunabilir. Gayrimenkul ve menkul mallarla her türlü aynî hakları satın

alabilir, hibe veya vasiyet yolu ile iktisap edebilir satabilir, elden çıkarabilir, kiralayabilir.

c) Vakıf, amacına uygun hususlarda yerli ve yabancı benzeri kuruluşlarla iş birliği yapabilir.

Bölüm II : Malî Hükümler

Vakfın varlığı:

Madde 4. — İşbu vakfın varlığı 22'nci maddede isimleri yazılı kurucuların, vakıf amaçlarını tahakkuk ettirmek için tahsis ettikleri cem'an yekûn 5.000.000 (beş milyon) Türk lirası ile ileride vakfı iltihak edecek diğer kurucularla sair özel ve tüzel kişilerin vakfa yapacakları ödeme, tahsis ve bağışlarla vakfın diğer gelirlerinden teşekkül eder.

Bağışlar ve gelirler :

Madde 5. —

a) Vakıf, doğrudan doğruya veya vasiyet yolu ile her türlü gayrimenkul ve menkul mallarla kıymet ve hakları,

b) Vakfın gayesine uygun ve belli bir hizmet, faaliyet veya maksadın yerine getirilmesi şartı ile yapılan bağışları kabul edebilir. Mütevelli heyeti, gayeye uygun görmediği bağışları kabul etmemeğe yetkilidir.

c) Vakfın, faaliyet, hizmet ve yayınlar ile sair çalışmalarında elde edeceği hâsılat.

Vakfın gelirleri olarak kabul edilir.

Yedek akçe :

Madde 6. — Bir yıllık dönem içinde vakıf fonlarından, yatırımlardan ve vakfa bağlı işletmelerden elde edilen safi gelir ile o yıl içinde yapılan nakdî bağışların toplamı .vakıf yedek akçesinin hesabına esas olur. Bu gelirlerden, yönetim giderleri ile 903 sayılı kanun gereğince tesbit edilecek olan teftiş ve denetleme giderlerine katılma pay düşülerek kalan miktardan % 10'u yedek akçe olarak ayrılır. Yıllık vakıf gelirleri, yönetim giderleri ile hizmet ve işletmeler ödemeleri için ayrılan tahsisleri karşılayamayacak durumda olursa, mütevelli heyet kararı ile bu tahsis ve yönetim giderlerini karşılamak üzere yedek akçeden harcama yapılabilir.

Vakfın kuruluşundan itibaren beş yıl sonra yapılacak genel kurul toplantısında, biriken yedek akçenin yeterli olduğuna ve artık yedek akçe ayrılmamasına karar

verilebilir. Ancak, daha sonraki genel kurullar yeniden yedek akçe ayrılmasına karar verebilirler.

Hesap dönemi :

Madde 7. — Vakfın hesap dönemi takvim yılıdır. Ancak, ilk hesap dönemi, kuruluş tarihinden yıl sonuna kadar olan süredir.

Bölüm III -Vakfın İdaresi

Vakfın organları :

Madde 8. — Vakfın organları şunlardır :

- a) Genel Kurul
- b) Mütevelli heyeti
- c) Murakabe heyeti

Madde 9. — Şişli 4. As. H. Mahkemesinin 986/677 Esas Sayılı ve 31.12.1986 tarihli kararı ile vakıf senedinden bu madde çıkarılmıştır.

Madde 10. — Genel Kurulun görevleri :

- a) Mütevelli heyeti üyelerini ve murakıpları seçmek,
- b) Vakfın yıllık hesaplarını incelemek, murakabe, red veya tasdik ve ibra etmek, mütevelli heyetçe hazırlanacak yıllık bütçeyi onaylamak, murakıp raporunu tetkik ve karara bağlamak,
- c) Tahsisler hususunda nihai kararı vermek,
- d) Vakfa bağlı işletme ve kurumların iş yönetmeliklerini onaylamak,
- e) Vakıf resmi senedinin hükümlerini değiştirmek,
- f) Mütevelli heyetçe sunulan konularda karar vermek, genel kurul nezdinde yapılan itirazları karara bağlamak,
- g) Vakıf çalışmalarında faydalı olacakları düşünülen kişiler ile vakfa nakdi veya aynî, menkul veya gayrimenkul değerler tahsis edenleri kurucu üye olarak alma hususunda karar vermek.
- h) Şube ve büro açılmasına, bunların yapacağı iş veya yetki derecelerine karar, vermek, kanunun genel kurula yüklediği vecibeler hakkında karar ittihaz etmek ve diğer kanuni vecibelerden ibarettir.

Genel kurul toplantıları :

Madde 11. — Olağan genel kurul, mütevellî heyetin daveti üzere her yıl ocak veya şubat ayında toplanır.

Genel kurul, mütevellî heyet kararı ile veya murakıpların veya mevcut kurucu üyelerin dörtte birinin isteği üzerine olağanüstü toplantıya çağırılır. Genel kurul, vakıf merkezinin bulunduğu şehirde toplanır. Yapılacak toplantının tarihi, yeri ve gündemi hakkında mütevellî heyetçe, mevcut kurucu üyelere, toplantının gününden en az onbeş gün evvel taahhütlü mektup yazılır. Ayrıca, merkezin bulunduğu şehirdeki bir gazete ile ilân edilir. Genel kurullar, merkezin bulunduğu şehirdeki kurucu üyelerin yarısından fazlası ile içtima eder. İlk toplantıda bu nisap temin edilemezse en az on gün sonra yapılacak toplantıda bu nisap aranmaz, hazır bulunanlarla toplantı yapılır.

Toplantılarda evvelâ başkanlık divanı seçilir; bu divan, bir başkan, bir başkan vekili ve iki kâtipten ibarettir. Divan başkanı lüzum görürse iki kişilik bir oy toplama ve tasnif komitesi tayin eder. Bütün kurucu üyelerin, hazır bulunduğu toplantılarda gündeme yeni madde eklenebilir. Aksi takdirde gündemde belirtilmemiş hususlar karara bağlanamaz.

Müzakere hülâsaları, kararlar ve oylar bir tutanakla tesbit olunur. Kararlar ekseriyetle verilir Ancak, resmi vakıf senedinde değişiklik yapılması için mevcudun üçte ikisinin lehde oy kullanması gerekir. Genel kurul kararı ile kurucu üyeliğe kabul edilenler, kurucu üyelerin hak, yetki ve mükellefiyetlerine sahip olurlar.

Üyeler, bir diğer kurucu üyeye vekâletname vermek suretiyle kendilerini genel kurulda temsil ettirebilirler.

Kurucu üyeliğe kabul edilen tüzel kişiler, vakıfla münasebetlerinde kendilerini yetkili kılacakları bir gerçek kişi ile temsil ettirebilirler.

Mütevellî heyetin kuruluşu:

Madde 12. — Vakıf mütevellî heyeti 3 ilâ 9 kişiden teşekkül eder Üye miktarını genel kurul tesbit eder.

Mütevellî heyet, iki sene için ve genel kurulda hazır bulunanların ekseriyeti ile seçilir. Vazifeleri yeni mütevellî heyetin seçimine kadar devam eder. Müddeti biten üyelerin yeniden seçilmesi caizdir. Genel kurul, mütevellî heyet üyelerinin vazifesine

her vakit son verebilir Mütevelli heyet üyelerinin en fazla, ikisi kurucular.heyeti dışından seçilebilir.

Mütevelli heyet, seçimden sonraki ilk toplantısında, kendi üyeleri arasından bir başkan, bir başkan vekili, bir sekreter, bir de muhasip veznedar seçer, işler genişlediği takdirde muhasiplik ile vezne darlık işler için ayrı seçim yapılır. Mütevelli heyet, ayrı bir yer tesbit edilmemişse vakfın merkezinde toplanır.

Mütevelli heyetin vazifeleri :

Madde 13. — Vakfı, mütevelli heyet idare ve temsil eder. Bu meyanda ve bu hususlarda :

- a) Gerekli faaliyette bulunur ve kararları verir.
- b) Bütçeyi hazırlar.
- c) Tasdikli bütçeye göre harcama yapar.
- d) İcabı halinde, temsil, vekâlet, yapılacak işler, bütçeden sarfiyat ve sair işler hakkında üyelere veya başka şahıslara yetki verir.
- e) Yetkili olduğu hallerde bütçe fasıllarında münakale yapar.
- f) Yönetmelikler, çalışma programları hazırlar.
- g) ihtisas ve çalışma komisyonları kurar, bunları çalıştırır ve kontrol eder.
- h) imza yetkilerini tesbit eder.
- ı) Gelirlerin nevilerini ve tarifelerini tayin eyler.
- i) Kadroları tesbit ve hizmetlileri tayin, nakil ve azleder.
- j) Vakfın muhasebesini tutar, yıllık kafi hesaplarını hazırlar, senelik faaliyet raporunu tanzim eder.
- k) Gayrimenkul satın alma, satma, kiralama, kiraya verme, bunlar üzerinde aynî haklar tesis etme muamelelerini yapar.
- l) Vakfa yapılacak gayrimenkul ve menkul vasiyet ve bağışlan kabul ve bunların şartlı veya şartsız iktisabı muamelelerini yerine getirir.
- m) Dava, icra ve ihtilâflarda vakfı temsil eder, dava açar, sulh ve ibrada bulunur.

n) Borçlanabilir, rehin ve ipotek tesis edebilir, bunları çözebilir.

o) inhilâl eden üyeliğe ilk umumî heyetin tasvibine sunulmak üzere ve yerine getirildiği üyenin seçim müddeti ile sınırlı olmak kaydı ile yeni bir üye tayin eder.

Velhasıl, vakfa ait her türlü işle meşgul olmak ve vakfı temsil ile. ilzam etmek mütevellî heyetin vazifelerindedir.

Mütevellî heyetin toplantıları :

Madde 14. — Mütevellî heyet işler icap ettikçe ve fakat en az ayda bir kere içtima eder. Müteakip toplantı hakkında karar verilmeyen hallerde, mütevellî heyet üyelerini toplantıya, başkan davet eder. Bu davetnamelerin, toplantı tarihinden 5 gün evvel postalanmış veya elden gönderilmiş olması lâzımdır. Acil hallerde, gün takyidatı aranmaksızın, başkan, üyeleri yazısız davetle de toplantıya çağırabilir.

Gerekli gördükleri hallerde mütevellî heyet üyelerinden her hangi ikisi veya murakıplar heyeti üyelerinden her hangi biri de mütevellî heyeti toplantıya davet edebilir.

Mütevellî heyet, mensup üye mikdarının ekseriyeti ile toplantıya çağırabilir. Kararlar, mütevellî heyete hazır bulunan üye mikdarının çoğunluğu ile verilir.

Ancak, gayrimenkul, tahvil, hisse senedi alınması, bunların veya vakfa ait diğer kıymetlerin satılması, gayrimenkuller üzerinde ay hak tesisi, istikrazda bulunulması, yeniden işletme ve tadil yatını yapılması, üyeler arasında iş bölümü, iç yönetmelikler, çalışma programları, bütçeler ve bunlardaki değişiklikler hakkındaki kararlart üye tam sayısına göre ekseriyetle karar verilmiş olması gerekir.

Vakfa ait imza yetkisi :

Madde 15. — Vakfa ait imza yetkileri, mütevellî heyet başka veya başkan vekilinden biri ile genel sekreter veya muhasip veznedardan birinin müşterek imzası şeklinde tesbit edilmiştir. Ancak, mütevellî heyet, münferit veya müşterek olmak üzere başka imza yetkileri de verebilir.

Vakfa ifa edilecek hizmetlerin karşılığı

Madde 16. — Vakıf mütevellî heyetin ve komisyonların vakıf kurucu üyesi olanlarının hizmetleri fahri olup bunların vazife icabı yapacakları seyahat masrafları vakıfça karşılanır. İhtisas komitelerine mütevellî heyet ve kurucular dışından

katılacak üyelere, makul hadle dahilinde ve yönetmeliklerdeki esaslara göre huzur hakkı verilebilir

Genel kurul, vakıf gelirlerini müsait gördüğü takdirde, müteveli heyet üyelerine huzur hakkı veya ücret verilmesini kararlaştırabilir

Murakabe heyeti :

Madde 17. — Vakıf, ilgili mevzuat hükümleri dairesinde Vakıflar Genel Müdürlüğünün teftişine tâbidir.

Ayrıca, genel kurul, kendi içinden iki yıl, için iki asil ve iki yede murakıp seçer.

Murakıplar, vakfın defter, hesap ve yazışmalarını dilediği zamanlarda ve fakat en az iki ayda bir tetkik eder. Murakıplar, müteveli heyetin karar ve faaliyetlerinde vakıf senedine ve mevzuata al kırı gördükleri hususları genel kurula bildirir. Hazırlayacakları yıllık raporlarını genel kurul toplantılarından on beş gün önce vakıf merkezinde kurucu üyelerin tetkikine sunar.

Murakıplar, ihtisasa taallûk eden hususlarda gerekirse müteveli heyetin tasvib edeceği ücret karşılığında başka şahısları da vazifelendirebilirler.

Madde 18. — Vakıf organlarına seçilen genel kurul üyeleri, çalışmaları karşılığında ücret alamazlar. Yönetim görevlerine atanmalı n halinde bu hükmün dışında kalırlar.

Ancak, toplantılar için icc ederse yol ve ikamet giderleri ödenir.

Vakfın sona ermesi :

Madde 19. — Vakıf, vakfın amaçlarını gerçekleştirmez hale gelmesi sebebiyle veya vakıf genel kurulunun oy birliği ile vereceği kararla fesh edilebilir.

Vakfın infisahında, müteveli heyet kendi aralarından üç kişilik bir tasfiye heyeti tayin eder ve tasfiyeyi bu heyet yürütür ve neticelendirir. En yakın vakfa devredilir.

Sair hükümler :

Madde 20. — Vakıf, 903 sayılı kanunla tâdil edilmiş olan Türk Medeni Kanununun 74'ncü maddesine göre tescilini müteakip tüzel kişilik kazanır.

Madde 21. — Aşağıda ad ve soyadları yazılı kişiler, ilk genel kurul toplantısına kadar müteveli heyet ve murakıplık görevlerine seçilmişlerdir :

Müteveli heyet üyeleri :

Müstecib Ülküsal, İsmail H. Otar, Nurettin Mahir Altuğ, Safiye Nezetli, Dr. Niyazi Elitok, Ünsal Aktaş, Zafer Karatay. Mükremin Şahin, Serdar Karatay.

Murakabe heyeti:

Sabri Arıkan, Eşref Bengi Özbilen, Mehmet Vâni Yurtsever (yedek), Dr. Eyüp Musa Demiroğlu.

Madde 22. — Vakıf kurucularının isimleri aşağıda belirtilmiştir :

- 2) Nurettin M. Altuğ
- 3) Sabri Arıkan
- 4) Selma Agat
- 5) Unsal Aktaş
- 6) Ayşe Aktaş
- 7) İlyas Çokay
- 8) Safiye Nezetli
- 9) Dr. Eyüp Musa Demiroğlu
- 10) Dr. Niyazi Elitok
- 11) Zafer Karatay
- 12) Serdar Karatay
- 13) Hasan Kırımdar
- 14) İsmail H. Otar
- 15) Dr. Yekta önder
- 16) Eşref Bengi Özbilen
- 17) Mükremin şahin
- 18) Murat Yakuboğlu
- 19) Mehmet Vâni Yurtsever
- 20) Ünver Sel
- 21) Tuncer Kalkay
- 22) Faize Bekman
- 23) Emin Bektöre
- 24) Dr. Yalkın Bektöre
- 25) Prof. Dr. Sabri Bektöre
- 26) Tamer Bektöre
- 27) Ferhat Kıncal
- 28) Fahrettin Toksavul
- 29) Erdoğan Derici
- 30) Abdullah Dericioğlu

31) Enver Tekoğlu

EK 3. ESKİŞEHİR KIRIM HALK BİLİM ARAŞTIRMA GENÇLİK VE SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ TÜZÜĞÜ

Derneğin Adı : Eskişehir Kırım Halk Bilim Araştırma Derneği
Genel Merkezi : Eskişehir'dedir. Şubesi : Genel Kurul kararıyla Şube ve Şubeler
açılabilir.

1. Derneğin Amacı

Derneğin amacı Kırım Türkleri Halk kùltürü ürünleri için Araştırma yapmak bunları derlemek,düzenlemek ve bunları yaymak,aslına sadık kalınarak muhafazasını sağlamak amacıyla daha geniş kitlelere ulaştırmak,bu alanda yapılan çalışmaları desteklemek ve araştırmacılar yetiştirmek için etkinlikler düzenlemek, yardımlaşma sandıkları kurmak,Kırım Türk kùltürü ürünü olan Tarih,Edebiyat,Müzik,Halk Dansları alanlarında çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmaları gerek maddi gerekse manevi olarak desteklemek .

2. Çalışma Konuları Ve Çalışma Biçimleri

Yukarıdaki amaçların gerçekteŐmesi için Şu çalışmalar yapılır;

a. Kırım Türk Halk Kùltürü ürünü olan her alanda araştırmalar yapmak ve yapanlara gerekli maddi-manevi desteği sağlamak ve yardımcı olmak,

b. Kırım Türk Halk Kùltürü ürünlerini sergilemek için gerekli çalışmaları yapmak üzere sergi, konser, gösteriler tertiplemek , konferans, sempozyum, panel, toplantı, yarıŐma düzenlemek.

c. Kırım Türk Halk Kùltürü ürünlerini aslına sadık kalınarak muhafazasını sağlamak için yayınlar hazırlamak, görsel ve yazılı dokümanlar toplamak ve bunları

yayınlamak, sergilemek Halk Bilim alanında faaliyet gösteren diğer kuruluşlarla ilişkiler kurmak, Yurt içi ve yurt dışında düzenlenen etkinliklere katılmak.

d. Kırım Türk Halk kültürü alanında çalışma yapan araştırmacılar yetiştirmek için kamu ve özel kuruluşlarla ilişkiler kurarak onlarla birlikte çalışmalar yapmak.

e. Milli ve Ananevi günler ve etkinlikler düzenlemek.

f. Üyeler arasında birlik ve beraberlik sağlamak için yardımlaşma sandıkları kurmak , üyeler arasında yardımlaşmayı sağlamak için başarılı öğrencilere burslar vermek aynı ve maddi yardımda bulunmak,

g. Dernek merkez ve şubelerinde yapılacak etkinlikler için fiziki ortamın hazırlanmasını sağlamak, kütüphane düzenlemek ve araştırmacıların hizmetine sunmak, başarılı çalışmalarını ödüllendirmek.

h. Araştırmacılar için gerekirse kurslar düzenlemek, bu amaçla uzmanlar getirmek ve gerekli girişimlerde bulunmak,

i. Yapılacak çalışmaların ve eğitimlerin düzenli ve verimli yürümesi için gerektiğinde personel çalıştırmak,

j. Kırım Türk Tarihi alanında yapılan çalışmalar için yarışmalar düzenlemek,ödüller vermek ve araştırmacıları teşvik edici çalışmalar yapmak,

k. Kırım Türk Edebiyatı alanında yapılan çalışmalarını toplamak arşiv ve kütüphane oluşturmak, bu alanda yapılan çalışmalarını desteklemek, maddi-manevi yardımda bulunmak,

l. Kırım Türk Müziği alanında yapılacak olan çalışmalarını desteklemek,yapılan çalışmalarını toplamak, arşiv oluşturmak ve araştırmacıların hizmetine sunmak, Müzik etkinlikleri yapmak gençlere Müzik öğretmenlerince müzik kursları düzenlenmesini sağlamak bunları sergilemek için yemek, gezi, konferans, konser, müsamere vs. düzenlemek,

m. Kırım Türk Halk Danslarını tanıtmak,yaymak amacıyla Halk Dansları kursları

düzenlemek için Halk dansları ekipleri yetiştirmek bu alanda çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmaları teşvik etmek ödüllendirmek. Bu alanda yapılan çalışmaları üst düzeyde verimli olabilmesi için gerekli girişimlerde bulunmak,özgün biçimde muhafazası için gerekli çalışmaları yapmak Halk Dansları usta öğreticileri yetiştirmek için gerektiğinde kurslar düzenlemek.

n. Kırım Türk Halk dansları dışında kalan diğer bölgelerle ilgili yapılan/yapılacak olan çalışma, araştırmalara da destek vermek ve bu yörelerle ilgili çalışmalara da yer vermek .

3. Derneğin Kurucuları

Dernek kurucularının AD ve SOYADLARI ile Meslek ve ikametgahları ve uyruklukları aşağıda gösterilmiştir.

Adı ve SOYADI	Mesleği	Uyruğu İkametgahı
1.Ecmel YİĞİT	Sigortacı	T.C.Ziya Paşa Cd. 28/24 ESKİŞEHİR
2.Neşe BAŞKIROĞLU	Serbest	T.C. Şair Fuzuli Cd.35/1 ESKİŞEHİR
3.Şenel KÖKEN	Muhasebeci	T.C. Akarbaşı mh.Arısoy sok. Esin sitesi A Blok 33/2 ESKİŞEHİR
4.Nurhan MUTLU	Serbest	T.C. Esentepe Mah. Yeşilmeydan Cad.No:71/1 ESKİŞEHİR
5.Bülent SÖYLEYEN	Serbest	T.C. Uluönder mh.7.Cd.13/13 ESKİŞEHİR
6.Nuran ŞEN	Ev Hanımı	T.C. Cumhuriye mh..Z.Hanım cd. 26/27 ESKİŞEHİR
7.İsmail ABAYLU	Esnaf	T.C. Yenibağlar Mah: Özbek sok.No:5 ESKİŞEHİR

4. Üyelik Şartları Ve Çeşitleri

Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes derneğe üyelik için başvurabilir. Bu başvuru yazılı olup, dernekçe hazırlanmış (Üyelik giriş bildirgesi) doldurmak ve imzalamak suretiyle olur. Yönetim kurulu, üyelik için yapılan başvuruları en çok 30gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp sonucu başvuru sahibine yazılı olarak duyurmak zorundadır. Üyeler ayda en az 1.000.000 TL. aidat ödemek zorundadır. Aidat miktarları Genel Kurul kararı ile artırılabilir.

Derneğin ASİL ve FAHRİ olmak üzere iki çeşit üyeliği vardır:

a. ASİL ÜYELİK: Derneğe üye olurken yüklenmiş olduğu aidatlarını ödeyen ve Dernek tüzüğünü, amaçlarını benimseyen ve katkıda bulunan üyelerdir. Seçme ve Seçilme hakları vardır.

b. FAHRİ ÜYELER: Derneğe bir defada tedavüldeki en büyük kağıt paranın 20 misli veya üzeri aynı veya nakdi yardımda bulunanlara ve 5 dönem yönetim kurulu üyeliği yapanlara dernekçe düzenlenmiş "ONUR BELGESİ" verilir ve bu kimseler FAHRİ ÜYE olarak kaydedilirler. Ayrıca derneğe hizmeti geçenlere Yönetim kurulunun OY BİRLİĞİ ile alınan kararı ile fahri üyelik payesi verilebilir. Fahri üyeler genel kurul toplantısına katılırlar, ancak oy kullanma hakları yoktur. Genel Kurul da çalışmalarla ilgili arzularını dile getirebilirler. Yönetim ve Denetim Kurullarına aday olamaz ve seçilemezler ancak DANIŞMA VE ONUR KURULLARINA ADAY gösterilebilir ve seçilebilirler. Fahri üyeler ve onur belgesi alanlar için ayrı bir defter tutulur.

DERNEKTEN ÇIKARILMA

Genel kurul ve yönetim kurulu kararlarına uymayanlar, dernekten yetki almaksızın derneği vecibe altına sokanlar, temyiz kudretini kaybedenler yönetim kurulu kararı ile dernek üyeliğinden çıkarılırlar. Yüklendiği aidatı vaat ettiği dönemler içinde ve haklı neden olmaksızın ödemeyen üyeye önce yazılı bir hatırlatma yapılır. Yazıya rağmen verilen mehil içinde birikmiş aidatını vermeyen üyenin, üyeliğine yönetim kurulu kararı ile son verilir. Üye kayıt defterinden kaydı

silinir. Üyenin Genel Kurula itiraz hakkı olup, Genel kurulun vereceği karar kesindir. Dernekten çıkarılanlar, dernek malları üzerinde hak iddia edemezler.

ÜYENİN HAKLARI

Hiç kimse derneğe üye olmaya veya Dernekte üye kalmaya zorlanamaz, her üye istifa hakkına sahiptir. İstifa yazılı dilekçe ile yapılır. Her üyenin bir oy hakkı vardır. Üye oyunu bizzat kullanır. Ayrılan üye derneğe ödemiş olduğu aidat ve diğer yardımları geri isteyemez .

5. Derneğin Organları

A. Genel Kurul, B. Yönetim Kurulu, C. Denetleme Kurulu, D. Danışma Kurulu. E.Onur Kurulu

Dernek Asıl Üyelerinden teşekkül eden yetkili kuruldur.Yetkili kurulların seçilmesi, ana tüzüğün değiştirilmesi, hesapların incelenmesi, bütçenin onayı, gündemde bulunan diğer maddelerde seçilecek olan Yönetime yetki verilmesi veya kısıtlanması ve derneğin feshi yetkileri genel kurulundur.

Genel kurul, Her yıl Mart ayı içinde, yönetim kurulunun tespiti ve ilan edeceği tarihte olağan olarak toplanır. Ancak yönetim ve denetim kurullarının gerekli hallerde veya derneğe kayıtlı üyelere beşte birinin yazılı isteği üzerine olağanüstüde toplanabilir. Yönetim kurulu, dernek tüzüğüne göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin listesini düzenler. Genel kurula katılacak üyeler en az 15 gün önceden günü, saati, yeri, gündemi mahalli bir gazetede ilan edilmek suretiyle toplantıya çağrılır. Bu çağrıda çoğunluk sağlanmaması sebebiyle toplantı yapılmazsa, ikinci toplantının hangi gün yapılacağı da belirtilir. İlk toplantı gününde ikinci toplantı arasında bırakılacak zaman 1 haftadan az olamaz. Toplantının yapılacağı gün,saat ve yer ile toplantı gündemi, toplantı gününden en az on beş gün önce

mahallin en büyük mülki amirliğine yazı ile bildirilir. Bu yazıya toplantıya katılacak üyeleri gösteren listede eklenir. Toplantı başka bir sebeple geri bırakılırsa, bu durum geri bırakma sebepleri de belirtilmek suretiyle toplantı ilanının yazıldığı gazeteyle ikinci bir ilan verilerek üyelere duyurulur. İkinci toplantının geri bırakma tarihinden itibaren en geç iki ay içinde yapılması zorunludur. Üyeler ikinci toplantıya, fıkrada belirtilen esaslara göre yeniden çağrılır. Toplantı ikinci fıkra esaslarına göre mahallin en büyük mülki amirliğine duyurulur. Genel kurul toplantısı bir defadan fazla geri bırakılmaz. Hükümet Komiserinin toplantıya gelmemiş olması toplantının ertelenmesini gerektirmez.

Genel Kurulda; yalnız gündeme konulan maddeler müzakere edilir. Ancak toplantıda hazır bulunan üyelerin en az onda biri tarafından görüşülmesi istenen maddelerin gündeme alınması zorunludur .

Dernek tüzüğüne göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin yarısından bir fazlasının katılmasıyla toplanır. İkinci toplantıda çoğunluk aranmaz. Ancak bu ikinci toplantıya katılan üye sayısı dernek yönetim ve denetleme kurulları üye tam sayısı toplamının iki katından az olamaz.

Genel kurula katılacak üyeler, Yönetim kurulunca düzenlenen ve bir örneği daha önce en büyük mülki amirliğe bildirilen “hazırlar listesi”ndeki adları imzalamak suretiyle toplantı yerine girerler. Yapılan yoklama sonucunda, toplantı yeter sayısının varlığının tespiti halinde, genel kurul, dernek başkanı tarafından açılır. Genel kurulu yönetmek üzere, üyeler arasından bir başkan ile iki yazman üye seçilmek suretiyle Başkanlık divanı oluşturulur. Toplantının yönetimi Kongre başkanına aittir. Katipler toplantı tutanağını düzenler ve başkanla birlikte imzalar . toplantı sonunda bütün tutanak ve belgeler Yönetim kuruluna teslim edilir.

Genel Kurulca yapılan seçimi izleyen yedi gün içinde Yönetim Kurulu Başkanı tarafından; Yönetim, Denetleme Kurulları ile derneğin diğer organlarına seçilen asil ve yedek üyelerin ad ve soyadları, doğum yeri ve tarihleri, meslekleri ve ikametgah adresleri dernek Merkezinin bulunduğu yerin mülki amirliğine yazı ile bildirilir. Yönetim kurulu 5 Asıl ve 5 yedek üyeden oluşur. Seçimler gizli oyla

yapılır. Derneği temsil yetkisi yönetim kuruluna aittir. Ancak kendi üyelerinden bir veya birkaçına bu yetkisini devredebilir. Dernek defterlerini usulüne uygun olarak tutmak, derneğin gelir ve gider hesaplarına ilişkin işlemleri yapmak, gelecek döneme ait bütçeyi hazırlayarak genel kurulun onayına sunmak, tüzükteki amaçlara uygun faaliyet göstermek genel kurul kararlarını uygulamak yönetim kurulunun görevidir. Yönetim kurulu ilk toplantısında kendi arasında görev bölümü yaparak bir başkan, bir sekreter, bir sayman seçer. Yönetim Kurulu toplantılarına haklı bir mazereti olmaksızın üstüste 3 kez katılmayanların üyelikleri düşer, yerine yedek üyeler sırasıyla çağırılır.

Denetleme kurulu genel kurul tarafından seçilecek üç asil ve üç yedek üyeden oluşur. Derneğin hesapları denetleme kurulu tarafından yılda en az iki defa denetlenerek sonuç bir rapor halinde genel kurula sunulur. Lüzum gördüğü takdirde, genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırarak.

Genel Kurul tarafından teklif edilen Asil ve Fahri üyeler arasından seçilir. En az 3 kişiden oluşur. Yönetim Kuruluna tavsiye niteliğinde önerilerde bulunur. Kendi arasından seçeceği üyeler Yönetim Kurulu toplantılarını izleyebilir, ancak alınan yada alınacak kararlara müdahalede bulunamaz. Danışma Kurulu üyeliklerine üst üste en çok 3 dönem aday olunabilir.

Genel Kurul tarafından Yönetim Kurulu'nun teklif ettiği kişilerden oluşur. 5 dönem Yönetim kurulu üyeliğinde bulunmuş kişiler, derneğe maddi manevi katkısı bulunmuş Fahri üyeler den oluşur. Önerileri Yönetim kurulu tarafından değerlendirilir. Üye sayısında sınırlama yoktur. Kendi arasında görev bölümü yapabilir.

Derneğin Gelirleri şunlardır;

Üyenin girerken kabul ettiği yıllık aidatlar,

Kendi isteği ile derneğe başvurarak yapılan bağışlar ve ayni yardımlar,

Balo, yemek, çay, gezi, konser, vb. faaliyetlerden sağlanan gelirler,

Diğer gelirler. Makbuzla, belirli yerlerde kutu koyarak, bankalarda hesap açtırarak, eşya piyangosu düzenleyerek, kültürel gösteriler sergiler yoluyla, spor gösterileri, gezi ve eğlenceler düzenlemek suretiyle yardım toplama hallerinde Yardım toplama Kanunu hükümlerine uyulması mecburidir.

Dernek aşağıdaki defterleri tutar;

a. Üye kayıt defteri b. Gelen giden evrak defteri c. Yönetim kurulu karar defteri d. Gelir gider defteri e. Bütçe, kesin hesap ve bilanço defteri f. Demirbaş defteri g. Alındı belgesi kayıt defteri. Bu defterlerin Noterden tasdikli olması gerekir. Yönetim kurulu bu defterlerin usulüne uygun olarak tutulmasından sorumludur.

Dernek gelirleri alındı belgesi ile toplanır. Bu defterlerin 5 yıl süre ile saklanması mecburidir. Alındı belgesi, resmi mercilerden sağlanamadığı takdirde usulüne uygun olarak dernekçe bastırılıp, yerine en büyük mülki amirine onaylatıldıktan sonra kullanılır. Bağış ve aidat toplayacak kişi ve kişileri, dernek yönetim kurulu bir kararla belirtir ve bu karar o yerin en büyük mülki amirliğine tescil ettirilir. Derneğin bankadaki hesabından para çekmek için yetkili en az 2 yönetim kurulu üyesinin birlikte imzasının bulunması şarttır. Dernek saymanı ancak ilgili Yönetmelikte belirtilen miktar kadar kasada para tutabilir. Bu miktarın üzerindeki paraların bankaya yatırılması zorunludur. O yıl ki bütçenin en fazla ¼ ' ü kadar miktarı yönetim kurulu bir defada kullanabilir, bu miktarın üzerindeki giderler için DANIŞMA KURULU'nun ONAYI nı almak zorundadır .

Tüzük değişikliğine karar verme yetkisi genel kurulundur. Tüzük değişikliği ancak gündemde yer almışsa veya hazır bulunan üyelerinden onda birinin yazılı isteği üzerine gündeme alınmışsa genel kurulda görüşülebilir. Tüzük değişikliğine karar verme yeter sayısı, hazır bulunan üyelerin çoğunluğudur. Tüzük değişikliğinin tescil ve ilanı , dernek kuruluşundaki usule uygun olarak yapılır.

Dernek Genel Kurulu her zaman derneğin feshine karar verebilir. Genel kurulun derneğin feshine karar verebilmesi için, tüzüğe göre Genel Kurula katılma

hakkına sahip bulunan dernek üyelerinin en az 2/3nin toplantıda hazır bulunması şarttır. İlk toplantıda bu çoğunluğun sağlanamaması halinde üyeler 2. toplantıya çağrılır. İkinci toplantıya üye sayısı ne olursa ol sun fesih konusu görüşülebilir. Feshe ilişkin karar toplantıda hazır bulunan üyelerin 2/3 çoğunluğu ile verilmesi zorunludur. Derneğin feshi Yönetim Kurulu tarafından 5 iş günü içinde mahallin en büyük mülki amirliğine yazıyla bildirilir.

Genel kurulca feshe karar verilmesi halinde, bu işi yürütmek üzere üyeler arasından üç kişilik “Tasfiye Kurulu” seçilir.

Derneğin feshi halinde bütün para ve mal varlığı, Genel Kurulun karar vereceği aynı gayeyi güden başka bir teşekküle ve/ veya teşekküllere devredilir.

Şubeler aynı Genel Merkez tüzüğündeki gibi kurulur, gerekli organları, görev ve yetkileri merkezin ki ile aynıdır. Merkez Genel Kurulunda kayıtlı üye sayılarının tamamı ile temsil edilirler.

Şube Genel Kurulları Merkez Genel Kurulundan 1 ay önce yapılır ve tamamlanır. Seçilen Organlar Merkeze ayrıca bildirilir. Şube organları; Şube genel Kurulu, Şube Yönetim Kurulu, Şube Denetleme kurulu, şube Danışma kurulu ve Şube Onur kurulu’ndan oluşur. Şubelerin feshi; Merkezin feshi ile aynı kurallara bağlıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Hacı Murat ARABACI, 1969 yılında Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesi Akin Köyü'nde doğdu. Akin Köyü İlkokulu, Konya Devrim Ortaokulu ve Konya Gazi Lisesi'nde okudu. 1991 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Askerlik görevi sonrası 1996 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Yüksek Lisans'ını tamamladı. 1992-1994 yılları arasında Kültür Bakanlığı'nda çalıştı. 1994 yılında Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.